

TUDÁS

MENEDZSMENT

A Pécsi Tudományegyetem
Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának periodikája

XIV. évfolyam TDK-különszám

2013. június

Előszó	3
Arató Vilja	
Múzeumpedagógiai innováció a bécsi ZOOM Kindermuseumban	5
Biba Sándor	
Új kihívások a vezetői munka eredményességének növelésében	16
Biba Sándor – Kálmán Dóra Kata	
A teljesítményértékelés hatásmechanizmusának elemzése a felsőoktatásban.....	27
Demény Enikő	
A lakótelepi megújulás lehetőségei a közterek, közösségek és a helyi identitás vonatkozásában a pécsi uránvárosi folyamat példáján keresztül.....	36
Radányi Norbert	
Validpack.....	49
Tancsik Richárd	
A vajdasági magyar fiatalok aktív állampolgársága	62
Csorba-Simon Eszter	
Biblioterápia	71
Fekete Rita	
A szemléletmód vagy a lehetőségek korlátjai?	84
Ilácsa Szabina	
A könyvtári katalogizálás megújulásának lehetőségei.....	98
Jávorka Brigitta	
A Rukkola.hu és ami mögötte van.....	111
Szalacsi Alexandra	
Az e-könyvek kölcsönzése és használata az Amerikai Egyesült Államok közkönyvtáraiban	125
Barcza Zsuzsanna	
Egyetemisták az internet galaxisban.....	138
Fazekas Mária	
Az információs műveltség mint kompetencia megjelenése az általános iskolai tankönyvekben	151
Galler Krisztina	
Győr-Moson-Sopron megyei nyugdíjasegyetemek.....	160

Hang Barbara	
Presztízsnövelés a fizikai szakmák világában, különös tekintettel a Szakma Sztár Fesztiválra	167
Abstract.....	179
Szerzőink	185

Kiadja a PTE FEEK

Felelős kiadó: Nemeskéri Zsolt dékán, hab. egyetemi docens

Szerkesztőség: 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

Korábbi számaink elérhetők:

<http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php>

ISSN 1586-0698

TUDÁS
L MENEDZSMENT

Szerkesztő bizottság: elnök: Krisztián Béla, PTE FEEK címzetes egyetemi tanár; felelős szerkesztő: Bodó László (bodo@feek.pte.hu). Tagok: Agárdi Péter egyetemi tanár, Kleisz Teréz egyetemi docens, Koltai Zsuzsa egyetemi adjunktus, Oroszi Sándor egyetemi tanár, Vámosi Tamás egyetemi adjunktus, János Réka és Szamosközi István Babeş-Bolyai Egyetem.

E számunk szekesztésében részt vett Egervári Dóra tanársegéd, a kari TDK-titkár, Könyvtártudományi Intézet.

Előszó

2013. április 4-6. között az Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Karán Egerben került megrendezésre a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógia, Könyvtártudományi Szekciója. Az ülés 27 tagozatra oszta zajlott.

A Tudásmenedzsment különszáma a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar hallgatóinak OTDK dolgozataiból készített tanulmányokat teszi közzé.

Bízunk benne, hogy a minden esetben újító jelleggel készült, tudományos igényű hallgatói dolgozatok elolvasásával új és hasznos ismeretekre tesz szert az Olvasó.

A XXXI. OTDK-n helyezést elért szerzőknek gratulálunk és köszönjük, hogy dolgozataikat rendelkezésünkre bocsátották.

A publikációk a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0029 Tudományos képzés műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen pályázat keretében valósultak meg.

Pedagógia Alszekció

ARATÓ VILJA; Fejlesztés – oktatás – nevelés; Mindent a kéznek! Múzeumpedagógiai innováció a bécsi Zoom Kindermuseumban és a gyermekmúzeumok fejlesztésének hazai lehetőségei; Témavezető: Dr. Koltai Zsuzsa; II. helyezés.

Andragógia Alszekció

BALÁZS VIKTÓRIA; Felnőttképzés; Validáció; Témavezető: Dr. Kocsis Mihály; III. helyezés.

BIBA SÁNDOR; Vezetélmélet – emberi erőforrás; Új kihívások a vezetői munka eredményességének növelésében; Témavezető: Pankász Balázs; különdíj.

DEMÉNY ENIKŐ; Élethosszig tartó tanulás; A lakótelepi megújulás lehetőségei a közterek, közösségek és a helyi identitás vonatkozásában a pécsi uránvárosi folyamat példáján keresztül; Témavezető: Dr. Kleisz Teréz; III. helyezés.

RADÁNYI NORBERT; Felnőttképzés; Validpack – a felnőttoktatási validáció lehetséges eszköze; Témavezető: Dr. Tratnyek Magdolna; különdíj.

TANCSIK RICHÁRD; Felnőttnevelés–felnőttoktatás; A vajdasági magyar fiatalok aktív állampolgársága; Témavezető: Dr. Koltai Dénes; különdíj.

VARGA LILLA; Az andragógia pedagógiai, pszichológiai kérdései; Konnektivizmus a gyakorlatban; Témavezető: Fodorné Dr. Tóth Krisztina; különdíj.

Könyvtártudomány Alszekció

CSORBA-SIMON ESZTER; A könyvtári munka pszichológiai, pedagógiai és szociológiai vetületei; Biblioterápia – A könyvtár(os) lehetőségei a börtönben; Témavezető: Dr. Béres Judit; II. helyezés.

FEKETE RITA; A könyvtári munka pszichológiai, pedagógiai és szociológiai vetületei; A szemléletmód, vagy a lehetőségek korlátjai? A közkönyvtárak szolgáltatásainak összehasonlítása a public library és a népkönyvtári modell jellemzői alapján; Témavezető: Dr. Sipos Anna Magdolna; különdíj.

ILÁCSA SZABINA; Formai és tartalmi feltárás, tájékoztatás; RDA, az első új generációs katalogizálási szabvány; Témavezető: Dr. Tóth Máté; különdíj.

JÁVORKA BRIGITTA; A könyvtárügy aktuális kérdései; Rukkola – A szomszéd könyve mindig zöldebb; Témavezető: Dr. Tóth Máté; különdíj

SIMON ESZTER; A könyvtárügy aktuális kérdései; Joghallgatók az információk világában; Témavezető: Dr. Sipos Anna Magdolna; különdíj.

SZALACSI ALEXANDRA; A könyvtárügy aktuális kérdései; E-könyv kölcsönzés a könyvtárban – Esettanulmányok és tapasztalatok az Egyesült Államokból; Témavezető: Dr. Tóth Máté; helyezés, különdíj

Továbbá kivonatosan közöljük Barcza Zsuzsanna, Fazekas Mária, Galler Krisztina és Hang Barbara TDK-dolgozatának összefoglalóját is.

ARATÓ VILJA

Múzeumpedagógiai innováció a bécsi ZOOM Kindermuseumban

Bevezető

Az alábbi szövegben Ausztria első gyermekmúzeumát, a ZOOM Kindermuseumot szeretném bemutatni mint a gyerekmúzeumok egy kiváló példáját. A leírás során kitérek a múzeum történetére, pedagógiai koncepciójára, térbeli felépítésére, programjaira, múzeumpedagógiai módszereire és eszközeire, iskolákkal való együttműködésére valamint a kommunikációs és értékelési rendszerére.

A gyermekmúzeum kifejezéssel először németországi múzeumpedagógiai gyakorlatom során találkoztam és mivel ez a fogalom eddig ismeretlen volt számomra, felkeltette érdeklődésem, ám amikor hazai intézményeknek szerettem volna utána nézni, rádöbbenem, hogy ugyan az intézménytípus az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már a 19 század vége óta működik és napjainkban igencsak elterjedt, Magyarországon azonban még igen kevésbé ismert. Így úgy döntöttem érdemes lenne közelebbről megvizsgálni ezt a mozgalmat, módszereit és intézményeit.

Írásom fő célja a gyermekmúzeumnak, egy a hazánkban még új intézménytípusnak és az abban rejlő potenciálnak a bemutatása egy külföldi intézmény jó példáján.

A gyermekmúzeumok

A gyermekmúzeum alapvető újítása, hogy a középpontban maga a módszer áll, a hangsúly a közvetítésen van, a tartalom rugalmas, a befogadótól és a környezettől is függ. A múzeum célja, hogy a tanulás élmény legyen, így személyes kötődés alakul ki, és ez az aktív tanulási folyamat során kifejlődik egy sajátos gondolkodásmód, ami elősegíti a további tanulást. A gyermekmúzeum átfogó jellemzője, hogy nem tematikájában gyermeki, és hogy nem egy valóság szeletet dolgoz fel, hanem gyermekbarát módszerekkel az egész világot a maga kulturális komplexitásában.

Minden ország és minden város gyermekmúzeuma különbözik, az adott hely számára releváns témákat dolgoz fel, viszont annak alapvonások, amik minden gyermekmúzeumnak számító intézmény esetében megjelennek. Ezeket John Pearce, brit közösségfejlesztő a következőkben foglalja össze:

1. Céljuk minden esetben a gyerekek igényeinek, szükségének kielégítése, célcsoportjuk elsősorban 12 éven aluliakból áll.
2. Szerveznek olyan családi programokat, amik szülőknek és gyerekeknek egyaránt szólnak.
3. A középpontban a tanulás támogatása áll felfedezésen, játékon, szórakozáson, valamint tárgyakkal és emberekkel való interakción keresztül.
4. A gyermekmúzeumok a helyi közösségekben gyökereznek a helyi körülményekre, kulturális és etnikai tradíciókra és szükségletekre reflektálnak.

5. Kulcsfontosságú elem továbbá a gyerekek bevonása kiállítások kidolgozásába.

Az általam vizsgált ZOOM Kindermuseum véleményem szerint a fent felsorolt gyermekmúzeumi kritériumoknak maradéktalanul megfelel.

A ZOOM Kindermuseum alapítása

A bécsi ZOOM Kindermuseum 1993-ban jött létre egyéni kezdeményezésből, Claudia Haas, a múzeumi kommunikáció és a látogatómenedzsment nemzetközileg elismert szakembere szakmai vezetése alatt. A múzeum akkoriban egyedül hiánypótló szerepet töltött be a bécsi kulturális szcénában, mivel ez volt az első kimondottan gyerekeknek szóló kultúráközvetítő intézmény a bécsi múzeumnegyedben, illetve országos szinten is az egyik első olyan osztrák kulturális intézmény, amely kimondottan a gyerekeket tűzte ki elsődleges célcsoportjául.¹ Az Egyesült Államokban ekkoriban már közel egy évszázada terjedt az önálló, gyerekeknek szóló intézménytípus, és a kilencvenes évekre Németországban is egyre több gyermekmúzeum nyílt. Míg Németországban már egy ezek együttműködését segítő szakmai szervezet is létrejött, addig a hangsúly Ausztriában a gyermekprogramok klasszikus muzeális intézményekben való elterjesztésén, ezen intézmények múzeumpedagógiai kínálatának fejlesztésén volt. Claudia Haas, a múzeum alapítója a kialakítási fázisban kapcsolatba lépett a német központi szakmai szervezet tagjaival, és a múzeum tervezésében erősen követte a német mintákat.²

A múzeum kialakítása előtt hosszas felmérést végeztek a város különböző részeiben. Ennek során különböző szociális körülmények közt élő gyerekeket kérdeztek, hogy milyen elképzeléseik és elvárásaik vannak egy nekik szóló múzeummal kapcsolatban. A felmérés során kiderült, hogy se a gyerekeknek, se a szüleiknek nincs határozott elképzelésük, hogy mit várhatnak egy ilyen intézménytől, hogyan kellene elképzelniük azt. A gyerekek sok különböző ötlettel álltak elő, egyesek komplett kidolgozott koncepciókkal, sokszínű elképzelésekkel, ami azonban a felmérésből egyhangúan kiderült, hogy a gyerekek erősen vágnak ijesztő, felnőttes, komoly, tiltott vagy akár kimondottan veszélyes és szomorú témák megjelenésére, mint betegség, halál, balesetek, katasztrófák. Emellett közös pontként jelent meg szinte minden esetben a múzeumi befogadás során végezhető mozgás, ami az iskolai székre kötözött tanulással való ellenállást mutatta.³

Az intézmény hiánypótló szerepét bizonyítja az is, hogy annak ellenére, hogy az alacsony költségvetésből nem telt ki kidolgozott, átfogó marketing kampányra, a múzeum mégis a nyitását követően folyamatosan teltházzal működött, és nagyon nagy népszerűségnek örvendett mind a családok, mind pedig az iskolás csoportok körében. A múzeum azóta is rendkívül magas látogatottságnak örvend, és a folyama-

---

¹ Menasse-Wiesbauer, Elisabeth (2007): Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p. 56.

² Harrasser, Doris (2010): (Dis)playing Science. Eine ethnographische Studie über die Inszenierung und Performanz von experimentellen Wissensformen im ZOOM Kindermuseum in Wien. Universität Wien. Wien. p. 67.

³ Interjú Christiane Thenius-szal, a Zoom Kindermuseum Marketing osztályvezetőjével. Bécs. Zoom Kindermuseum. 2012.10.19.

tos fejlesztések és bővítések következtében szükségessé vált egy nagyobb kiállító-térbe való átköltözés, így a ZOOM 2001 óta a múzeum negyed egy másik, tágasabb épületében működik.

A múzeum pedagógiai koncepciója

A ZOOM Kindermuseum tapasztalati- és élménytereiben művészeti, tudományos és hétköznapi témák minden érzékszervet megmozgató feltérképezésére és vizsgálatára van lehetőség korosztályok szerint bontott csoportos vagy egyéni foglalkozások keretében. A múzeum célja, hogy felkeltse a gyerekek kíváncsiságát, kreativitását és tudást közvetítsen. A témák kiválasztása és kivitelezése a gyerekek képességeihez és érdeklődéséhez illeszkedik, de nem maradnak figyelmen kívül esetenként kellemetlen, nehezen feldolgozható témák sem. Annak következtében, hogy a bécsi múzeum-negyedben a gyermekmúzeumot elsősorban képzőművészeti múzeumok veszik körül a hangsúly a ZOOM-ban is erősen a művészeti témákra helyeződött. A múzeumban mind a művészet befogadói, mind pedig az alkotói képességek fejlesztésére nagy hangsúlyt fektetnek. Fontosnak tartják a sokszínűséget a programok, a kivitelezés és a közvetítés terén is. Művészeti, tudományos és kulturális témákkal kapcsolatos társadalmi gétek lebontása érdekében minél könnyebb hozzáférést szeretnének biztosítani a programjaikhoz a társadalom minden csoportja számára. Ennek szellemében a kiállítás bizonyos részei ingyenesen megtekinthetők, speciális igényű gyerekek számára külön foglalkozásokat tartanak képzett pedagógusok felügyeletével, továbbá a gyerekprogramokon kívül felnőttek részére is tartanak rendezvényeket, amelyeken gyerekeikkel együtt vagy akár egyedül részt vehetnek.

A múzeumi interpretáció múzeumpedagógiai elemzése

A múzeumnak négy egymástól elkülönülő részlege van: az Óceán (Ozean), a műterem (Atelier), a filmstúdió (Trickfilmstudio) és az ideiglenes kiállítás (Ausstellung). A részlegek egymástól függetlenül működnek, egy múzeumi programhoz kötött látogatás során a látogatók általában csak egy részben tartózkodnak, a foglalkozások nem nyúlnak át ez egyik térből a másikba, más-más jellegűek, és más célcsoportot szólítanak meg. Annak érdekében, hogy minden korosztálynak lehetősége nyíljon saját képességeit maximálisan próbára tenni, hogy minden célcsoportnak a lehető legmegfelelőbb, leginkább testreszabott közeget hozzák létre, a programok szervezői igyekeznek minél konkrétabb kor és érdekcsoportokat meghatározni (ezekhez a meghatározásokhoz minden esetben szigorúan tartják magukat), és ezeket a csoportoknak külön rájuk szabott foglalkozásokat tartani. Ezeket a részlegeket és a bennük tartott programokat szeretném a következőkben egyenként bemutatni.

A képzőművészek által tervezett Óceán foglalkoztatótérben nyolc hónap és hat év közti gyereket várnak. A terem kialakításakor az alkotók különös figyelmet szenteltek annak, hogy olyan teret hozzanak létre, amely bővelkedik olyan eszközökben, amelyek mind anyagukban, mind pedig funkciójukban sokszínű tapasztalási lehetőséget nyújtanak. A teret és az azt megtöltő tárgyakat a kijelölt korosztály motorikus, kognitív és szociális képességeihez alakították. Az óceán részleg, ahogy azt már a nevéből is gondolhatjuk egy tengeri közeget mutat be. Az alsó, egész kicsik (0-2 évesek) számára tervezett rész a víz alatti világot jeleníti meg, itt a gyerekek különböző anyagú, színű, formájú vízi élőlényeket ábrázoló figurákkal játszhatnak, vagy akár maguk is beöltözhetnek ilyeneknek. A felső részben az óvodáskorúak ismerkedhetnek meg egy hajó felépítésével és a hajózás során felmerülő feladatokkal, élményekkel. A terembe látogató gyerekeket képzett alkalmazottak segítik a befoga-

dásban. Az itt tartózkodó alkalmazottaknak fontos feladata az is, hogy a kísérőként jelenlevő szülőket segítsék a játékba való bekapcsolódásba, ezáltal hozzájárulva a közös tanulási élményhez. A részleg elsődleges célja, hogy a kisgyerekek motorikus és kognitív készségeit stimulálja, érzékenyítse a fiatal látogatókat a művészet befogadására.⁴ Az óceán terem egyik rendszeres foglalkozása egy „kutatóláda” című tudományos fejlesztőprogram, egy ismeretterjesztő, kísérletező műhely, aminek célja olyan alapvető kompetenciák fejlesztése, mint a megfigyelés, összehasonlítás vagy a mérés.⁵

A Műterem egy olyan üvegfalú helység, amelyben különböző művészeti ágakban alkotó kortárs művészek és a múzeum dolgozói tartanak 90 perces alkotó workshopokat 3-12 éveseknek. Az üvegfalnak köszönhetően a terem rendkívül világos és rálátást nyújt a múzeum belső kertjére. A műteremben tartott foglalkozások negyedévente, félévente változnak. A tervezők igyekeznek olyan foglalkozásokat, olyan alkotói feladatokat kitalálni, amelyeket a nagy anyag- és helyigényük miatt, illetve a körülményes kivitelezés miatt a gyerekek nehezen tudnának otthon megvalósítani, így másképp nem lenne lehetőségük kipróbálni.

A 2012 őszi-téli program keretében a műteremet megtöltötték homokkal, a termet pedig tengerpartot idéző dekorációval díszítették, így a gyerekek egész télen játszhatnak, építhetnek a strandot idéző homokos medencében úgy, hogy csak egy üvegfal választja el őket a havas udvartól.⁶ Ebben a részlegben a hangsúly a kreatív alkotáson, az anyagok, a technikák a művészetben keresztül kifejezhető gondolatok, érzések megismerésén van. A foglalkozásokon keresztül a gyerekeknek lehetőségük nyílik kísérletezni saját képességeikkel, ötleteikkel és ezáltal feltérképezhetik saját határaikat, felfedezhetik a bennük rejlő tehetséget, érdeklődést a művészet irányába.

A nyolc és tizenégy év közötti gyerekeknek tervezett stúdió célja, hogy a felhalmozott passzív médiaismereteket aktív alkotóműhelyek foglalkozásai során kamatoztassák. A Stúdióban a gyerekek egy saját fejlesztésű szoftver segítségével maguk elkészíthetnek egy mesefilmet, amelyet később szinkronizálhatnak, megvághatnak, utómunkálatokat végezhetnek rajta, majd az elkészült művet a letölthetik a múzeum honlapjáról, illetve bizonyos projektek esetében moziban is megtekinthetik. Ezáltal megismerkedhetnek új digitális technikákkal, és megtapasztalhatják egy médiaművészeti alkotási folyamat lépéseit, nehézségeit.⁷

A 600 négyzetméteres kiállító térben 6-12 éveseknek szóló félévenként cserélődő kiállításokat rendeznek, amelyek olyan komplex témákat dolgoznak fel sokoldalúan, amelyek a gyerekek érdeklődésének központjában állnak, mindennapi életüket meghatározzák. Az elmúlt évek kiállításai olyan, gyerekek számára meghatározó motívumokra épültek, mint például az űrutazás, a labdajátékok vagy az építkezés.

A jelenlegi kiállítás témája a család. A kiállításon a gyerekek olyan témákkal, élethelyzetekkel, sorsokkal találkozhatnak, amelyek valós életük során is előfordulhatnak, (válás, időhiány, családon belüli viták, kulturális különbségek ütközése) olyan

⁴ ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.p. 19.

⁵ ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.p. 19.

⁶ ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzete iskolásoknak

⁷ Menasse-Wiesbauer, Elisabeth(2007): Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna. In: Barry Lord (szerk.): *The Manual of Museum Learning*. AltaMira Press. Plymouth. p. 59.

problémákat, konfliktusokat kell megoldaniuk maguktól, illetve a pedagógia dolgozók segítségével, amelyekbe saját életükben is beleütközhetnek. Ezek a feladatok a konfliktus megoldásos tanulás módszerével, illetve a példák, alternatívák felmutatásával segítenek saját problémáik feldolgozásában, illetve szülei, családjuk könyvebb megismerésében, megértésében.

Ahogy az a múzeum megnyitását megelőző felmérésből is kiderült, a gyerekek különösen érdeklődnek az olyan problematikusnak tartott témák iránt, amelyeket a hétköznapiakban a felnőttek nem szívesen beszélnek meg velük, például halálesetek, balesetek, anyagi problémák, emberi konfliktusok. A gyerekek különös érdeklődést mutatnak tiltott, titkos, veszélyes, félelmetes vagy akár szomorú dolgok iránt. Fejlődésüknek fontos részét képezi az ilyen jellegű témákkal való konfrontálódás, a saját elhatározásból történő szembenézés félelmeikkel, viszolygásaikkal. Ezeknek a „nehéz témáknak” a múzeumi feldolgozása nagyban hozzájárulhat félelmeik eloszlatásához, gátlásaik lebontásához. Fontos azonban, hogy biztosítva legyen, hogy minden gyerek és minden felnőtt maga határozhassa meg, hogy milyen mélységben szeretne foglalkozni az adott témával. Ezen problematikus témák feldolgozása segíti egymás megértését, a korábban közösen átélt élmény múzeumi feldolgozása jelentésközösséget, élményközösséget teremt, amely a mai élménytársadalomnak alapvető alkotó-eleme.⁸

A kiállító tér bejárat felőli részén a belépő látogatókat egy lépcsőzetes nézőtér fogadja, ahol meghallgathatják a múzeumi dolgozók felvezetőjét a kiállításhoz. A bevezető beszélgetésben a pedagógiai kísérő megpróbálja a gyerekeket minél inkább bevonni, ráhangolni a témára, személyes élményeiket előhívva épít fel kötődést a kiállításhoz és felajánlja saját maga és jelenlévő kollégái segítségét a kiállítás feldolgozásához, közös játékokra invitálja a látogatókat. Ezt követően a jelenlévő múzeumi alkalmazottak (csoportonként 4-6 fő) visszafogottan, játékosan csatlakoznak a kiállítás felfedezéséhez, rávezetik a gyerekeket az egyes feladatok megoldására, szerepjátékokat, szituációs játékokat kezdeményeznek, vagy ilyenekhez csatlakoznak, beszélgetésbe elegyednek a gyerekekkel, az ő családjuk, életük, élményeik felől érdeklődnek, megválaszolnak felmerülő kérdéseket vagy a témához kapcsolódó elgondolkodtató kérdéseket tesznek fel nekik.

A kiállításon sokfajta alternatív családmodellel találkoznak a gyerekek, amelyek közül feltehetőleg nem mind ismert számukra. Az ezekkel való játékos formában történő megismerkedés segíti a gyerekek toleranciaszintjének növelését, segít eloszlatni, leépíteni az esetleg már egész fiatal korban kialakult sztereotípiákat. Az egyes bemutatott családmodelleket, családokat a hitelesség kedvéért mind valós élethelyzetekről, valós személyekről valós, sorsokról mintázták. Az egyes családok és a hozzájuk kapcsolódó játékos feladatok egy óriási lakást idéző installáció szobáiban kerülnek bemutatásra. Minden szoba egy másik családnak és/vagy egy másik problémakörnek van szentelve. Az egyes családokhoz kapcsolódó feladatok különböző jellegűek, eltérő mértékű interaktivitás igényelnek, és eltérő fajsúlyú problémákat vetnek fel.

A feladatok kialakításánál törekedtek arra, hogy minél több érzékszervet igénybevevő, megoldoztató feladatokat találjanak ki, illetve, hogy sokfajta szellemi és

---

⁸ Éber Márk Áron (2007): Élménytársadalom. Gerhard Schulze koncepciójának tudás- és társadalomelméleti összefüggéseiről. ELTE Társadalomtudományi Kar. Budapest. p. 79.

fizikai aktivitás végzését tegyék lehetővé. Minden családnak szimbolikus beszélő neve van, ami egyben az adott tér elnevezése is (Familie Herzsschlag/ szívdobbanás, Familie Riesenzahl/ óriásszám, Familie Regenbogen/szivárvány, Familie Tandem). Az egyes szobákban a falon elhelyezett „szövegbuborékokban” vezető kérdések vagy feladatok állnak a szintén falon függő tárolókból pedig minden szobában laminált lapokra nyomtatott szövegek vehetők el, amelyen egy az adott családhoz, feladathoz kapcsolódó történet, dialógus vagy magyarázat olvasható.

Mivel a kiállítás nagyon sokrétű, nagyon sok alrészre van, így csak bizonyos részeit fogom részletesebben bemutatni, amelyeket pedagógiai szempontból különösen fontosnak, hatékonynak, újszerűnek tartok a többit csak érintőlegesen említem.

A „szivárvány család” szobájában egy leszbikus pár családjának történetével ismerkedhetünk meg. A két anyuka együtt nevelnek egy ikerpárt, és nemrég született még egy kisfiuk. A szobában egy franciaágy áll, amely ágyneműjének bizonyos részeire füleket rajzoltak. Ha a gyerekek befekszenek az ágyba, és füleket a jelekhez helyezik a két anyuka esti beszélgetésének lehetnek fültanúi. Az anyukák a mindennapi problémáikról beszélnek, nehézségeikről, betegségről, és arról, hogyan tudják ezeket megoldani. A jelenet végén pedig gyengéden, játékosan közelednek egymáshoz, és utalást tesznek a testiségre is. A kihelyezett lapokon a gyerekek el is olvashatják a hallott dialógust, a lap másik oldalán pedig a család történetét olvashatják, valamint olyan elgondolkodtató kérdéseket, hogy hogyan lehetséges az, hogy két nőnek közös gyerekei vannak.

A jelenet segítségével a gyerekek konfrontálódnak a homoszexuális kapcsolatok témájával egy természetes, számukra is ismert családi közeg felidézése közben. A történetben elolvashatják, hogyan alakult úgy, hogy a két nő most együtt neveli a gyerekeket, milyen viszonyban állnak egymással.

Azzal, hogy a gyerekeket a játékban felszólítják, buzdítják az egyébként általánosan tiltott hallgatósásra, a történet titokzatosságán keresztül egyből vonzónak, kalandosnak tűnik a szemükben. Az a körülmény, hogy a hallgatóság az ágyban történik ad egyfajta intim, biztonságos, védelmező hangulatot a jelenetnek, másrészt pedig felidézi azt a valós élményüket, mikor saját szüleiket hallják az ágyukból beszélgetni. Mivel olyan témákról eshet szó, amelyektől a gyerekek könnyen zavarba eshetnek, így az ágyban való fekvés, beburkolózás, esetleg alvás mímélése lehetőséget nyújt az elbújásra, az elgondolkodásra, vagy akár arra, hogy végighallgathassák a történetet anélkül, hogy más szemébe kéne nézniük közben.

Mivel a szövegben verbális utalást tesznek a szexualitásra, így könnyen felmerülhet azzal kapcsolatos kérdés is, amelyre azonban a lapokon vagy a szövegben nem találunk további magyarázatot a gyerekek. A téma rendkívül kényes, viszont mindenképp fontos, hogy ne legyen tabu, hogy a gyerekek merjenek ezzel kapcsolatban kérdéseket feltenni. A szövegek azonban rövidek, és közel sem adnak választ minden felmerülő kérdésre, ezért nagyon fontos a szülők és a pedagógiai dolgozók jelenléte és segítsége ezen kérdések, gondolatok feldolgozásában. A közös feldolgozás, megbeszélés segíthet a szülőknek bizonyos témák előhozásában, elmagyarázásában, könnyebbé teheti azt a megadott kerettörténeteken keresztül, így segíthetnek leépíteni bizonyos gátakat. Az esetleges szerepjáték mögé való rejtőzés lehetősége is segítheti a szülőket a nehezkesebb, kínosabbnak érzett témák megbeszélésében.

A „Kézzelfogható család” témában egy olyan öttagú családot ismerhetünk meg, amelyben mind a szülők, mind a gyerekek siketek, ezért jelbeszéd segítségével kommunikálnak egymással. A lapokon a gyerekek elolvashatják a család történetét,

amelynek kapcsán olyan kérdések vetődnek föl, mint például, hogy hogyan hívja segítségére a szüleit egy olyan kisgyerek, akinek a szülei nem hallanak. A falon egy kivetítőn egy a tizenhárom éves hallássérült kislány által írt történetet láthatunk saját „elmondásában” kézzel elmesélve, feliratozva. A történetben egy siket szülők által nevelt szintén halláskárosult kislány visszanyeri a hallását, aminek következtében a szülők teljesen kétségbe esnek, majd megnyugtatták magukat, hogy attól még normális a gyerekük, hogy hall. Ezen a kifordított történeten keresztül a gyerekek belegondolhatnak, milyen érzés is lehet úgy felnőni, hogy az ember számára az a normális, hogy nem hall hangokat, miben lehet ez más, miben korlátozhatja ez, hogy oldhat meg ezzel kapcsolatos problémákat. A szoba falán a jelbeszéd egyes kézjelei vannak felrajzolva, így a gyerekek megpróbálhatják ezzel kifejezni magukat, beleképzelve magukat a család gyerekei helyzetébe.

Egy másik „bíróság” című teremben a gyerekek egy számítógépes program segítségével a bíró szerepébe helyezkedve három felbomlóban lévő család gyerekeinek válás utáni elhelyezéséről dönthetnek. A látogatók a kivetítőn kiválaszthatják, melyik gyerek esetét szeretnék elbírálni, a szereplőkre klikkelve meghallgathatják az összes fél érveit, majd arról kell dönteniük, hogy a gyerekek melyik szülőnél legyenek elhelyezve, melyik megoldás lenne számukra a legkedvezőbb. A feladat során a gyerekeknek egyrészt értékelniük kell a hallott érveket és eseteket, morális ítéletet kell alkotniuk, mind objektív, mind szubjektív tényezőket figyelembe kell venniük. A játékban a gyerekek olyan élethelyzetekkel találkozhatnak, amelyek könnyen hasonlíthatnak az övékhez, és egy hasonló szituáció, élethelyzet külső megfigyelése saját személyesen megélt történetükre is más fényt vethet, új oldalról világíthatja azt meg. Mivel napjainkban a gyerekek rendkívül magas százalékának válnak el a szülei, így nagyon sokan élnek át válásokat, sok esetben anélkül, hogy igazán bevonódna az ezzel kapcsolatos döntésekbe, vagy akár anélkül, hogy megértenék mi és miért is történik körülöttük.

Az „amiről nem beszélünk” című teremben a gyerekek kis öntapadós cetliket kapnak, amelyekre félelmeiket, bánataikat, titkaikat, örömeiket vagy azokat a dolgokat írhatják föl, amiről nem szívesen beszélnek, nem mernek beszélni. A cetliket végül (név vagy bármely egyéb jelzés nélkül) kiragasztják a falra, és mindenki elolvashatja a többiek gondolatait. A válás, a veszekedés, a szeretethiány, szeretettek elvesztése vagy attól való félelem, testvérekkel való konfliktus, iskolai problémák a leggyakrabban előforduló témák. Éppen ezért, – mert rövid üzenetek tartalma általában hasonló – a gyerekek, mikor a többiek lapjait olvassák, láthatják, hogy még, ha valami nagyon bántja is őket, nincsenek egyedül a problémával, más is hasonló bajokkal küzd, ettől alábbhagyhat a kétségbeesésük, és oldódhat bennük a témával kapcsolatos szégyenérzet, feszengés, esetleg könnyebben beszélnek majd az adott témáról. A jelenlévő pedagógusok – szintén nem tovakodva – próbálnak beszélgetést kezdeményezni a felmerült témákról, segítenek belekezdeni nehéz dolgok megbeszélésébe, feldolgozásába.

A kiállítás végén áll egy úgynevezett stresszgép, amelybe belépve elindul egy visszazámláló, és a gyerekeknek adott időn belül kell ellátnia azokat a feladatokat, amelyek a szülőkre hárulnak egy sietős reggelen (reggeli készítés, mosogatás, pelenkázás, öltözés, bepakolás, stb). Ahogy az idő telik a feszültség egyre fokozódik, a baba sír, a kávéfőző sípol, a telefon csörög, egyre nehezebb egyszerre elvégezni a feladatokat. A szimulátoron keresztül a gyerekek nyernek egy képet arról, (még ha talán sarkítva is) mi mindenre kell szüleiknek egyszerre odafigyelniük, és milyen

nehéz ezeket a feladatokat összeegyeztetni, ezáltal megértőbbé, türelmesebbé válhatnak a családjukkal szemben. A szimulátorral való játék szintén elősegítheti az adott témáról való beszélgetést a családban, elősegítheti olyan témák tisztázását, amelyek folyamatos konfliktusforrást jelentenek.

Egy újabb teremben híres családi portrék reprodukciói vannak kiállítva a falra, a gyerekek pedig színes ceruzával megrajzolhatják saját családjukat, és a kész képet a többi alkotás közt elhelyezett üres keretek egyikébe helyezhetik.

A további termekben lévő feladatok közt számos módszertanilag figyelemreméltó múzeumpedagógiai eszköz található. Az egyik teremben egy nagy plüsstekervényből szőtt fészket láthatunk, amelyben nagy tojásokba szerelt képernyőkön állatcsaládokat figyelhetnek meg a gyerekek. A következő szoba egy babaszoba, ahol a kisbabákkal kapcsolatos teendőket próbálhatják ki. Egy másik szobában a mosógépekből kipakolt ruháknak kell megtalálniuk a gazdáit, és felöltöztetni őket. Az egyik polcrendszerrel körbevett szobában a gyerekek sokfajta fafigurából összeválogathatják az ő családjukat mintázó bábu csoportot, egy másik szobában pedig a gyerekek által írt jellemzéseket és élményeket kell összepárosítani nagyszüleiket ábrázoló képekkel. Az utolsó terem a többenél tágasabb, középen sok száz jenga-elemekhez hasonló fa építőkockából építkézhetnek a gyerekek, amelyeken mind egy-egy családtag, családi szerep neve szerepel, a terem szélén pedig fejhallgatókkal egyes emberek, szülők, gyerekek, nagyszülők családi élményeit hallgathatják.

Múzeumpedagógiai programok

A bécsi gyermekmúzeumban az egyes részlegekben tartott rendszeres workshopokon kívül további alternatív programokat is rendeznek, ilyen például a ZOOM Science előadássorozat, amelynek keretében tudósok, kutatók mutatják be kutatási területüket a gyerekeknek, olyan formában, hogy ez számukra is érthető legyen, közelebb hozza hozzájuk a tudományt, felkeltse érdeklődésüket a témában, kérdéseket vessen fel bennük, amelyeket majd feltehetnek az előadónak.

Szintén vendégelőadók előadásában rendszeresen rendeznek felolvasásokat a múzeum egy termében, ahol kortárs írók olvasnak fel műveikből, majd beszélgetnek arról a látogatókkal. Ezáltal a gyerekek megismerkedhetnek az írói mesterséggel, a történetírás művészetével, személyes kötődést alakíthatnak ki kortárs irodalmi művekkel, és vezetett foglalkozás keretében beszélgethetnek és gondolkodhatnak a történetek kapcsán felmerülő témákról.

Annak érdekében, hogy a gyerekeknek lehetősége nyíljon igazán elmélyülni egy-egy témában a ZOOM Kindermuseum minden nyáron megszervezi gyermekakadémiáját, amely egyfajta napközis táborként működve egy hetén keresztül vezeti a gyerekeket egy projekten keresztül. Így terük nyílik egy téma közelebbi feldolgozására, komplexebb projektek kivitelezésére. A Projekthét során a gyerekek művészek segítségével felderítik a múzeum minden terét, majd a stúdióban és a műteremben filmet és egyéb alkotásokat készítenek az adott témához, amelyeket a hét végén bemutatnak az érdeklődőknek.

A múzeumban törekednek arra, hogy a pedagógusokat és szülőket is bevonják a múzeum keretei közt zajló közös tanulásba, nekik is kellemes élményt nyújtsanak, segítsék a gyerekekkel való közös élmények szerzését. Ezt elősegítendő a kiállításon vezetések tartanak pedagógus csoportoknak, ahol bemutatják a múzeum egyes tereit, bemutatva és elmagyarázva azok funkcióit, szerepét a tanulási folyamatban. 2012 folyamán indult egy másik felnőtteknek szóló program a múzeum szervezésé-

ben, egy előadássorozat, amely a gyerekkor 21. századi problémáit, neveléssel, tanulással kapcsolatos kérdéseket dolgoz föl, vendéglőadók által tartott előadás és azt követő beszélgetés formájában. A programsorozatokon kívül a ZOOM-ban rendszeresen rendeznek alkalmi programokat is, így többek közt szakmák képviselőinek a bemutatkozását, más szervezetekkel való együttműködésben rendezett programokat, vagy szabadtéri workshopokat.

Múzeumpedagógiai módszerek

A múzeumi tér és programok bemutatása során igyekeztem minél teljesebb képet adni ZOOM keretei közt folyó informális tanulás lehetséges formáiról. A múzeum mottója „Hands on, minds on, hearts on!” ennek szellemében – ahogy az az előzőkből ki is derül –központban a tárgyakkal és emberekkel, történetekkel való interakción keresztüli tanulás áll. A „hands on” tárgyakkal való interakción keresztül átélt élmény koncepciója tehát bővül az érintéshez kapcsolódó szellemi, érzelmi hatásokkal, amit a gyerekek a múzeum tapasztalati- és élménytereiben szereznek a játékos felfedezés, kutatás, kipróbálás, beszélgetés, érzékszervi tapasztalás során. A múzeum központi gondolata az úgynevezett „Learning by doing”, tehát az önálló cselekvésen, alkotáson keresztüli tanulás, önmegismerés Montessori szellemében. Nagy hangsúlyt fektetnek továbbá a motorikus és nyelvi készségek fejlesztésére, illetve a média aktív-kreatív használatának megismertetésére.⁹

Kommunikáció a múzeumpedagógia szolgálatában

A múzeum célcsoportja alapvetően a 3 és 12 év közötti gyerekek, de mint azt fentebb említettem szerveznek programokat családoknak és kimondottan csak felnőtteknek is. Kommunikációs stratégiájuk szinte kizárólagosan a felnőttekre épít. Mind honlapjukkal, mind pedig az általuk készített szóróanyagokkal a szülőket és a pedagógusokat szólítják meg. A félévente megújuló kiállításokhoz minden alkalommal részlegenként, illetve korcsoportonként bontott broszúrákat készítenek, amelyeket postán eljuttatnak az adott korcsoporttal foglalkozó pedagógusokhoz. Ezen felül a múzeumnegyedben, illetve turisztikai infópontokon mindenhol megtalálható angol és német nyelven az általános, múzeumról szóló szórólapjuk, illetve a városban több helyen a plakátjuk. Mind a múzeumnegyed általános programajánlójában, mind a gyerekprogramokat összegző kiadványokban külön hirdetőfelülete van a múzeumnak, ahol aktuális programjait reklámozhatja.

A múzeum online jelenlétére új fejlesztési tervet dolgoztak ki 2012-ben, amelynek egyik alappillére a kimondottan gyerekeknek szóló honlap kialakítása. A múzeum rendelkezik egy átlátható, grafikailag minden kiadvánnyal összhangban lévő honlappal, ami elsősorban a felnőtteket szólítja meg. November óta elérhető a múzeum honlapján keresztül egy direkt a gyerekeknek kifejlesztett oldal, ahol egyrészt megtekinthetik a múzeumban készített műveiket, másrészt játszhatnak.¹⁰

A honlapon kívül a múzeumnak facebook oldala is van, amely szintén kizárólag felnőtteknek szól, mivel a facebook szabálya szerint 14 éven aluliak nem rendelkez-

---

⁹ A gondolat a 2012.10.19.-én Christiane Thenius, a Zoom Kindermuseum Marketingosztály vezetőjével készített interjúból származik.

¹⁰ Thenius, Christiane (2011): ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte. Wien. p. 47

hetnek facebook adatlappal, így a múzeum vezetősége nem is szeretne ezen a felületen építeni a gyerekek megszólítására még abban az esetben sem, ha ez a szabályzat ellenére lehetséges lenne. A pedagógusok és minden a hírlevélre feliratkozott látogató rendszeres értesítést kap a múzeumban megrendezésre kerülő kiállításokról, programokról és rendezvényekről. A hírlevél népszerűsége, hatékonysága az utóbbi években nőtt a többi kommunikációs csatornához képest.¹¹

A gyermekmúzeumok koncepciójának alapvető eleme, hogy a gyerekeket bevonják a kiállítások koncepcióinak kialakításába, bevonják őket az alkotási folyamatban. Ez a gyermekmúzeumok Pearce által megfogalmazott öt kritériumának egyike. A bécsi gyermekmúzeumban ezen bevonás sikeres hosszútávú működésének kiváló példája. Egyrészt a múzeum megnyitása előtt egész Bécset átfogó igényfelmérést végeztek iskolások és óvodások körében, melynek eredményeire alapozva alakították ki a múzeumot. Másrészt a ZOOM-ban működik egy úgynevezett gyerek-tanács, amely egy 8-10 főből álló gyerekcsapat, melynek tagjai Bécs különböző részeiről, különböző szociális és kulturális környezetből érkeznek, és részt vesznek az új kiállítások kitalálásában, fejlesztésében, valamint állandó kontrollesoportként működnek új programok bevezetése esetén. Ezáltal biztosítva van a folyamatos visszajelzés a látogatók oldaláról, és a gyerekek ezen csoportja számára lehetővé teszik, hogy az ebben a folyamatban való részvétel által kipróbálhassák magukat egy komoly, felelősségteljes feladatban, képviselhessék kortársaik véleményét. Ez a fajta részvételi lehetőség a Freinet munkaiskolájában való osztály-képviselői feladat tökéletesen kivitelezett 21. századi megvalósítása.

Christiane Thenius, a dolgozatomban elemzett intézmény vezetőségének tagja szerint 12 valójában nincs szükség a gyermekmúzeum hatékonyságának statisztikai kimutatására, mivel ez a fajta, tényeken és számokon alapuló értékelés alapján véve ellenkezik, szemben áll a gyermekmúzeum alapvető filozófiájával, miszerint a múzeum feladata a tudományhoz, tanuláshoz és a világhoz való természetes, közvetlen, kötetlen, személyre szabott kapcsolat kialakítása. Ennek szellemében a 2014-ben fennállásának 20. évfordulóját ünneplő bécsi Zoom Kindermuseum a tervek szerint minden kommunikációs csatornáján keresztül arra fogja buzdítani egykori látogatóit, hogy osszák meg a múzeummal kapcsolatos emlékeiket, élményeiket, s mondják el, érzésük szerint hogyan befolyásolta fejlődésüket, milyen hatással volt rájuk annak idején a múzeumban töltött idő.

Mindemellett, amennyiben az iskolák illetve óvodák és a gyermekmúzeumok szervezett, rendszeres együttműködése megvalósulna, valamilyen formában alkalom adódhatna eredmények vagy legalábbis pozitív hatások kimutatására, s ez megalapozhatná a gyermekmúzeumok hazánkban még kevésbé stabil lábakon álló pozícióját.

Összegzés

Az általam végezett interjúk és esettanulmány alapján megállapítottam, hogy a gyermekmúzeumok innovatív módszereik segítségével a kompetenciafejlesztésnek

---

¹¹ Thenius, Christiane (2011): ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte. Wien. p. 48.

¹² A gondolat a 2012. 10. 19. -én Christiane Thenius-szal, a Zoom Kindermuseum Marketing-osztályának vezetőjével készített interjúból származik.

olyan formáját teremtik meg, amelyre az iskola keretein belül nem nyílna lehetőség. A klasszikus múzeumoktól eltérő működési struktúrájukból fakadóan nagyban hozzájárulnak a komplex, interdiszciplináris tanulás és gondolkodásmód kialakulásához, ezáltal pedig rendkívül jó belépési pontját jelenthetnek az egész életen át tartó tanulás folyamatába.

Vizsgálatom eredményeit összegezve úgy vélem a gyermekmúzeum óriási potenciállal rendelkező új, hiánypótló intézménytípus, amelynek hazánkban is érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni.

Források

- Brodel, Marijke (2005): Museumspädagogische Arbeit in Kinder- und Jugendmuseen – Eine Übersicht über Entstehung, Legitimation und derzeitige Situation dieser Museumsgattung. Taschenbuch. Bielefeld.
- Haas, Claudia (2007): Families and Children challenging Museums. In: Barry Lord (szerk.): The Manual of Museum Learning. AltaMira Press. Plymouth. p. 49-53.
- Harrasser, Doris (2010): (Dis)playing Science. Eine ethnographische Studie über die Inszenierung und Performanz von experimentellen Wissensformen im ZOOM Kindermuseum in Wien. Wien. Universität Wien.
- Koltai Zsuzsa (2011): A múzeumi kultúráközvetítés változó világa. Iskolakultúra 41. szám. Iskolakultúra. Veszprém.
- Menasse-Wiesbauer, Elisabeth (2007): Zoom Children's Museum – The first hands-on Museum for children and families in Vienna. In: Barry Lord (szerk.): The Manual of Museum Learning. AltaMira Press. Plymouth. p.54-61.76
- Pearce, John (1998): Centres for curiosity and imagination. When is a museum not a museum? Calouste Gulbenkian Foundation. London.
- Puczko László-Rátz Tamara (2011): Az attrakciótól az élményig Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Riesman, David (1983): A magányos tömeg. Budapest. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1983.
- Thenius, Christiane (2011): ZOOM Kindermuseum Online. Interaktive Website und Social Media für Kinder von 6 bis 12 Jahren. Abschlussarbeit. Lehrgang „Kultur & Organisation“. Wien. Universität Wien, Institut für Kulturkonzepte.
- Worm, Nel (szerk.) (1994): HANDS ON! Kinder – und Jugendmuseum. Kulturort mit Zukunft. Bundesverband der Jugendkunstschulen und Kulturpädagogischen Einrichtungen e. V. Unna.

Online források

- Kindermuseen sind keine überdachten Abenteuerspielplätze. Museumspädagogin König über den Bildungsort Kindermuseum (08. 11. 2001.)
<http://www.bildungsserver.de/innovationsportal/bildungplus.html?artid=54> (03. 11. 2012.)
- <http://www.kindermuseum.at> (07.01.2013.)
- <http://www.childrensmuseums.org/> (29.12.2012.)
- <http://www.museumspaedagogik.org/index.php4> (24. 11. 2012.)
- <http://www.bildungsserver.de/Konzepte-von-Kindermuseen-undMuseumspaedagogik-3194.html> (07. 11. 2012.)

Múzeumi kiadványok

- ZOOM KINDERMUSEUM. Jahresbericht 2011.
- Mag. Karin Schrammel (Szerk.) (2012): ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzet iskolák részére. Wien.
- Mag. Karin Schrammel (Szerk.) (2012): ZOOM KINDERMUSEUM 2012/13-as őszi programfüzet óvodák részére. Wien.

Szöbeli források

- Interview mit Christiane Thenius, Leiter der Marketingabteilung von Zoom Kindermuseum Wien. Zoom Kindermuseum. 19. 10. 2012.

BIBA SÁNDOR

Új kihívások a vezetői munka eredményességének növelésében¹

„Nemcsak az igaz, hogy a régi válaszok nem jelentenek megoldást a kor kihívásaira, de sokszor már akkor is célt tévesztünk, ha újra és újra feltesszük a régi kérdéseket.” Bakacsi Gyula

Bevezetés

Piacorientált világunkban a gazdaság szereplői folyamatos versenyhelyzetben bizonyítják, hogy sikeresebbek a versenytársaknál. Csak az nyerheti el ezzel a vásárlók bizalmát, aki képes megfelelő minőségű, korszerű terméket, vagy szolgáltatást versenyképes áron a piacra vinni. Ahhoz, hogy ennek eleget tudjanak tenni, a munkaszervezetek igyekeznek korszerű technológiát és szervezési módszereket alkalmazni, minőségbiztosítási és más kontrollmechanizmusokat bevezetni, hatékony munkaszervezeteket működtetni, illetve a legjobban felkészült szakembereket megnyerni.

A korszerű ismeretekkel és magas szintű tudással rendelkező ember a munka világában egyre jobban felértékelődik, ez a megállapítás fokozottan igaz a döntéshozó pozíciókban lévőkre. A szervezetnek szüksége van arra a tudásra, készségre, illetve egyéb kompetenciára, amelyek birtokában az elvárt teljesítmény elérésére képessé válik a vezető.

A bevezető gondolataim elején megfogalmazott idézet jól példázza a napjainkban végbemenő paradigmaváltást, ahol a régi, menedzser típusú felfogást lassan, de egyértelműen felváltja a leader (soft), azaz az értékalapú leadership² gondolkodásmódja. Ma már nem csak egy csavar vagyunk a gépezetben, akik nap-nap után képesek ugyanazt a fajta munkakínálatot, ugyanabban a minőségben produkálni. A több évtizeden keresztül uralkodó felfogás szerint a munka csak „púp” a hátunkon, amit folyamatosan el kell viselnünk a boldogulásunk érdekében. Ez a nézőpont hibásnak bizonyult és nem mellesleg még hatékonynak sem tekinthető. Egy enervált, a végletekig kifacsart ember soha sem lesz képes annyi értéket előállítani, mint egy teljesen elhivatott, a vezető teljes bizalmát élvező kreatív személy. Emberek vagyunk, érzéseink vannak, amit a tudás alapú társadalomban a vezetőknek érdemes beépíteni a szervezeti legitimitás képletébe. Dolgozatom célja nem csak az elemző kutatás, ha-

---

¹ A XXXI. OTDK-n a „Vezetéstudomány - emberi erőforrás” tagozatban különdíjjal értékelt dolgozat átdolgozott változata.

²A szónak nincs elfogadott, meghonosodott magyar megfelelője. A leadershipnek nevezett magatartás egyik legfontosabb jellemzője szoros kapcsolatot teremteni a szervezeti és egyéni célok között. Alapját a vezető részéről elvárható feltételek biztosításán felül a beosztottak érdekeltségének megteremtése képezi. A leadership abban különbözik a pusztán hatalomgyakorlástól, hogy elválaszthatatlan a követők céljaitól, szükségleteitől.

nem az előbb, átvitt értelemben említett képlet érthetővé tétele vezetők, tanácsadók számára, egyszóval értékteremtés.

A témaválasztás indoklása

A vezetői munka fejlesztése, illetve hatékonyságnövelése iránti vonzalmam már a főiskolai tanulmányaim idején érlelődött, de a majdani pályámat is befolyásolni képes erővel a jelenlegi mesterszakos hallgatói fázisban alakult ki. Egyre jobban felkeltették érdeklődésemet e tudományterület olyan, korszerűnek tekinthető lehetőségei, amelyekkel a vezetői munka eredményessége a mai elvárásoknak is megfelelő szintre emelhető.

A témaválasztást indokolja, hogy egyetemi hallgatói státuszban mindeddig viszonylag kevesen vizsgálták ezt az új területet, az általam kutatott vezetésfejlesztési rendszer konkrét elemzésével pedig – tudomásom szerint – eddig senki nem foglalkozott.

A dolgozat megírásával kapcsolatos további céljaim:

- A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának Emberi Erőforrás Tanácsadó mesterszakos hallgatójaként a jövőm szempontjából fontos számomra a téma mélyreható vizsgálata és a jelenleginél alaposabb megismerése.
- Gondolatébresztő mondanivaló átadása vezető pozícióban lévő döntéshozók, vagy ilyen szerepre készülők számára, kiemelve a saját munkakörnyezetükön belüli szervezeti kultúrát formáló erős hatásukat;
- Egy olyan tanulmány létrehozása, ami az elméleti alapok mellett fontos gyakorlati kérdéseket is felvet.
- Mivel a jelenlegi vezetési felfogást több vonatkozásban is problémás hiedelmek jellemzik, ennek eloszlatása érdekében a leadership perspektíva minél szélesebb körökhöz való eljuttatását szeretném megcélozni.
- A kutatásom végső célja az elemzéseim és vizsgálataim alapján olyan eredmények és következtetések megfogalmazása, amelyekkel javítható a vezetői munka hatékonysága, ennek következményeként pedig a szervezeti teljesítmény.
- Dolgozatom fő célkitűzése a vezetői munka értelmezése, szerepének és súlyának azonosítása, sajátosságainak feltérképezése, valamint az empirikus kutatás eredményeivel alátámasztva a vezetői kompetenciák és attitűd fejleszthetőségének igazolása.

A közeg, ahol a vezető a munkáját végzi

A szervezet

Ahhoz, hogy a szervezeti kultúra fogalmát értelmezni tudjuk, szükség van a szervezet és a kultúra szavak jelentésének tisztázására. Szervezet elnevezéssel találkozunk a biológia tudományában, ahol a természet élőlényeit alkotó és működtető funkcionális szervek halmazát kutatjuk. Ilyen például az anatómia tárgyát képező emberi szervezet.

A társadalmi együttélés rendszere többnyire ugyancsak szervezeti keretek között zajlik. Szervezet keretében végezzük a tanulmányainkat az általános iskolától az egyetemig, később számos civil szervezethez csatlakozhatunk a sport, a kultúra, a politika stb. területén, de szervezett közösséget alkot a társadalom legkisebb homogen egysége, a család is, még akkor is, ha azt nem szervezet névvel illetjük.

A munka világa – eltekintve a munkáját egyedül végző fodrász, cipész, kiskereskedő és más hasonló tevékenységtől – ugyancsak szervezeti formákra épül. Szervezetként működnek a gazdasági társaságok, a közigazgatás, az oktatás, az egészségügy intézményei, de a legkisebb hierarchikus egységek, a munkacsoportok is önálló szervezeti egységnek tekintendők. Klein Sándor szerint a „szervezet két vagy több ember szándékosan összehangolt tevékenységeinek rendszere”.³

A szervezeti kultúra

A fogalmat legtömörebben az a klasszikussá vált Marvin Bowertől származó gondolat fejezi ki, mely szerint a szervezeti kultúra nem más, mint "Ahogy mi itt a dolgunkat tesszük".⁴

Ha belépünk egy termelő munkahelyre, vagy hivatalba általában hamar megérezzük azt a légkört, mely az ott dolgozókat körülveszi, illetve ami az emberi és fizikai környezetükből felénk árad. A szervezet embereivel való találkozás során megállapíthatjuk, hogy közvetlenek, vagy udvariatlanok, segítőkészek, vagy közömbösek. A viselkedésükből érződik-e a munkahelyük iránti büszkeség, vagy csupán pénzkeresésnek tekintik azt. Azt is hamar meg tudjuk állapítani, hogy az ott dolgozók mennyire szeretik a rendet, ápolják és rendben tartják-e a környezetüket, vagy sem.

Ha már rendelkezünk összehasonlítási alappal, tapasztalhatjuk azt is, hogy azonos kultúra-jellemzőkkel leírható munkaszervezetekkel soha nem találkozunk, amiből következik, hogy valamennyi vállalkozás, intézmény önálló arculattal, vagyis saját szervezeti kultúrával rendelkezik.

A Harvardon 2008-ban megjelent publikáció szerint a szervezeti kultúra a vezető és beosztottai kapcsolatának függvénye is. „A kötődés szükségletének kielégítése végett a vezetőknek egyfajta bajtársias légkört kell kialakítaniuk, amely ösztönzi a csapatmunkát, együttműködést, a nyitottságot és a baráti kapcsolatok létrejöttét.”⁵

A vezető, mint a szervezeti kultúra legfontosabb eleme

A szervezetek alapításával veszi kezdetét a vezetői munka, mely vitathatatlan hatást gyakorol a szervezet folyamatosan formálódó kultúrájára. A szervezeti kultúra alapjainak lerakása is többnyire a vezető feladata, ahol rendszerint az ő véleménye, a nézetei, az előítéletei, sztereotípiái válnak meghatározóvá.

A vezetéssel, illetve a vezetővel foglalkozó témakörben végelethatatlan mennyiségű szakirodalmat lelhetünk fel, ugyanakkor a pozícióból adódó kultúrateremtő képesség értelmezésben már eltéréseket találtam, pontosabban nem volt egyöntetű, kizárólagos álláspont. Ennek következtében a vezetőnek a szervezeti kultúrában való szerepét saját felfogásom alapján fogalmaztam meg.

A vezető pozícióban lévő személy többféle formában fejtheti ki kultúraformáló hatását:

- Stratégiai célokat tűz ki, ami alapvetően meghatározza a szervezet hozzáállását és tevékenységét. Ha csak a rövidtávú profitmaximalizálást jelöli meg, mint elrendő célt – és nincs semmilyen magasabb rendű, konkrét feladat, vagy misszió

---

³Klein Sándor: Vezetés- és szervezetszociológia. Budapest, 2001. SHL Kiadó.

⁴A definíció eredetileg MarvinBowertől (McKinsey&Co.) származik. Igazán ismertté azonban a Deal és Kennedy szerzőpáros szervezeti kultúráról szóló könyve tette.

⁵NitinNohria, Boris Groysberg, Linda-Eling Lee: EmployeeMotivation: A Powerful New Model. in: Harvard Business Review LXXXVI. évfolyam 2008 július-augusztus 80. o.

- akkor a szervezetnek a pénz lesz a „mániája”, a legfontosabb, hogy minimális költségráfordítással működjenek, s közben maximális hasznot könyvelhessenek el. Ezen felül semmi másra, sem a vevők-, sem az alkalmazottak szükségleteinek kielégítésére nem fordítanak energiát.⁶ Ezért egy szervezet életében kiemelten fontos egy előre- és jól meghatározott, kézzelfogható cél jelenléte, amit nem lehet pénzben mérni, és amire a továbbiakban a vállalati stratégiát lehet alapozni.
- Sok múlik a vezető kommunikációs képességén és személyiségén is. Nem elhanyagolandó faktor, hogy a kérdéses személy beállítottsága szerint introvertált vagy extrovertált irányultságú. Lehet-e hozzáfordulni lényeges kérdésekben, vagy kizárólag csak szakmai területre korlátozza a kommunikációt az alkalmazottaival, ezzel rongálva saját empatikus erényeit. Példaértékű viselkedése az ügyfelekkel való bánásmódban is tükröződik, amennyiben ennek nem tesz eleget egy vezető, hogyan várhatná el az alkalmazottaitól, hogy adott esetben megfelelő viselkedést tanúsítsanak? Márpedig ez a felfogás – a vevők igényeinek maximális kielégítése – ma már egy for profit vállalat életében az alapkritériumok sorát képezi.
  - A vezető kritikus helyzetben tanúsított viselkedésének fontossága nem most került a napvilágra először, szinte az egész történelmünket végigkísérő motívumnak tekinthető, több, múltat idéző történetben visszaköszöntenek már. A jelenkor kihívásai és a gazdasági helyzet megkívánja, hogy a szakemberek a végsőkig kiélezett pillanatokban is nyugodtak tudjanak maradni, és a helyzetnek megfelelően a lehető legjobb döntést hozzák meg. Amennyiben az alkalmazottak látják a vezetőn, hogy a probléma megoldása során nyugalmat sugároz és kimért viselkedést tanúsít, úgy maga a szervezet is könnyebben halad át a változás rögzös útján.
  - A javadalmazási és az előléptetési rendszer kidolgozása, valamint alkalmazása során is befolyást gyakorol a vezető a szervezet életére és mindezt a saját elképzelései alapján teszi, ezzel is igazolva szervezeti kultúraformáló tevékenységét. Az ő személyes döntése folytán léphetnek az emberek felfelé, illetve visszafelé a képzeletbeli ranglétrán, ezáltal a vezető gyakorlatilag a saját képére formálja munkaszervezete strukturális összetételét.
  - Munkavégzéssel kapcsolatos eljárásokat, munkamódszereket határoz meg. A munka megszervezésével, a munkavégzés személyi és tárgyi feltételeinek biztosításával, az előírások és egyéb szabályozóelemek tudatosításával igyekszik a folyamatos, problémamentes munkavégzést megteremteni.
  - Munkaidőn túli tevékenységben és a különböző rendezvényekben rejlő lehetőségek hasznosítása. A kiváló munkacsoportok jellemzője, hogy a munkaidőn túl is szívesen és meghatározott rendszerességgel kerülnek interakcióba egymással. Erre lehetőséget, pénzügyi forrást a vezető döntése alapján csoportosíthatnak át. A megrendezésre kerülő különböző workshopok, vállalati napok, családnapok nagymértékben befolyásolják a csapat együttműködő képességét, ami egyben a csoportkohézió erősödését eredményezheti.
  - Az ergonómia kérdése már a második világháború óta fokozottan foglalkoztatja a tudósokat. Ma már eljutottunk addig, hogy a munkahelyek kialakításban a munkamódszerek tervezésében is jelentős szerepet kapnak ezen szempontok, il-

---

⁶Lövey Imre - Manohar S. Nadkarni: Az örömteli szervezet p. 72.

letve a vezető döntései. Képzeljünk el egy sötét, kényelmetlen irodát magunk előtt, ahol mindennapjainkat töltjük, és hasonlítsuk össze egy, az alkotói szellem számára az ergonómiai elvek alapján kialakított irodával. Ezt követően döntsük el, hogy hol dolgoznánk szívesebben, hol lenne nagyobb a munkavégzésünk hatékonyságának a foka.

Empirikus kutatás

Az empirikus kutatásban a FranklinCovey által rendelkezésemre bocsátott Leadership vezetésfejlesztési rendszer kérdőívének összehasonlító utóelemzését végeztem. A kutatásomat kizárólag 82 magyar vezető mintáira alapoztam, ez összesen, az elő- és utómérést beleértve 164 db vezetői kérdőívet jelent, ezen a mintán belül kísértem meg kvantitatív módszerekkel megvizsgálni a Leadership vezetésfejlesztési rendszer hatékonyságát.

A FranklinCovey

1997-ben a Franklin Quest és a CoveyLeadership Center bejelentette, hogy egyesítik a két céget, ennek következtében a FranklinCovey nevű vállalat ugyanazon év május 30-tól létezik. Mára már a világ egyik legnagyobb emberi erőforrás-fejlesztéssel foglalkozó vállalatává vált, 144 országban érhető el napi szinten. A Fortune magazin elemzése alapján⁷ a világ TOP 100 vállalat 90%-ának, valamint a TOP 500 vállalat 75%-ának partnere a FranklinCovey. Továbbá jelentős szerepet vállal a nonprofit szféra fejlesztésében is.

LQ: LeadershipQuotient

Az LQ a vezetői kvalitás mérőszáma. A vezetői kérdőívnek egy 0-100-ig terjedő skálán értelmezett konkrét fő pontértéke van, ez további négy különálló elemre bontható, az előző fejezetben már bemutatott kiváló vezetők négy kötelességének dimenziójában. Ezek: Bizalom ösztönzése, Küldetés tisztázása, Rendszerek kiépítése, Tehetség kibontakoztatása, szintén 0-100-ig terjedő skálán kerülnek értékelésre. Így a kérdőívek utóelemzése során 82 vezető, 164 kérdőívet hasonlíthattam össze.

A FranklinCovey-val kötött titoktartási szerződés értelmében az LQ vezetői kérdőívek teljes tartalmát, mint szigorú üzleti titkot a piaci versenyelőny megőrzése érdekében nem ismertethetem.

A kutatás egyediségét/fontosságát és újító szellemét jelzi, hogy az elemzés megírásának pillanatáig *nem volt még Magyarországon LQ témakörben fellelhető szakirodalom.*

A FranklinCovey által kidolgozott Leadership vezetésfejlesztési rendszer négy krónikus szervezeti problémát sorol fel, amelyek minél hatékonyabb kezelésére és az alkalmazottak munkavégző képességének nagyobb arányú megnyerésére létrehozták a kiváló vezetők négy kötelesség dimenzióját.

Első kötelesség: A bizalom ösztönzése

A bizalom a vezetés alapja, hatással van a vezető minden tetteire, ha ez a dimenzió sérül, akkor a további három sem működhet maradéktalanul. Ezért fontos a kölcsön-

---

⁷ <http://www.dailyfinance.com/2012/12/17/franklin-covey-to-report-fiscal-2013-first-quarter>
Franklin CoveytoReportFiscal 2013 First-QuarterResults Letöltés: 2012. december 26.

nős magas bizalmi szint kiépítése és ápolása. Elengedhetetlen feltétele az előzőekben már taglalt hitelesség és megkérdőjelezhetetlen személyiség.

Második kötelesség: A küldetés tisztázása

Az a szervezet, amelyik nem tudja merre tart, hasonlóan tompán reagál a külvilágra, mint egy lázas ember, lassú és körülményes. Ezért minden szervezet számára fontos a célokból és nem a lehetőségekből összekovácsolt egységes stratégia létrehozása, ami maga a célok elérésének folyamatát jelenti.

Harmadik kötelesség: Rendszerek kiépítése

A siker egy pillanatnyi eredmény, a múltbéli fáradozásaink megtérülése a jelenre vonatkozóan, a jövőre irányuló tartós fenntartása már sokkal nehezebb dolognak bizonyul. A hosszú távú eredményesség érdekében a vezetőknek szükségük van bizonyos rendszerek kiépítésére és utána az állandósítására.

Negyedik kötelesség: A tehetség kibontakoztatása

A legkiválóbb vezetők tulajdonsága, hogy képesek kihozni szervezetük minden tagjából a lehető legnagyobb hozzájárulást ezzel is növelve a hozzáadott érték mértékét. Így képesek nagymértékű teljesítményre ösztönözni és inspirálni alkalmazottaikat, hogy előhívják a csapatban rejlő lelkesedést és tehetséget.

Eredményeim

Az empirikus kutatásban a FranklinCovey által rendelkezésemre bocsátott Leadership vezetésfejlesztési rendszer LQ1-es, és rá fél évre következő LQ2-es vezetői 360 fokos kérdőívnek összehasonlító utóelemzését végeztem. A kutatásomat kizárólag 82 magyar vezető mintáira alapoztam, ez összesen 164 db LQ1 és LQ2-es vezetői kérdőívet jelent, ezen a mintán belül kíséreltem meg kvantitatív módszerekkel megvizsgálni a Leadership vezetésfejlesztési rendszer hatékonyságát és ezen keresztül az LQ kérdőívek validitását.

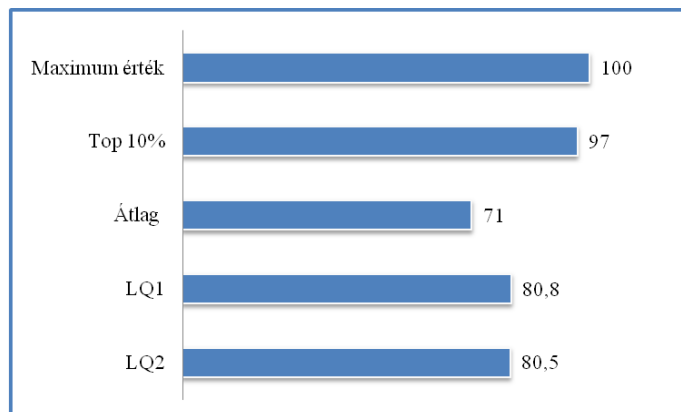
Az LQ vezetői kérdőívnek egy 0-100-ig terjedő skálán értelmezett konkrét fő pontértéke van, ez további négy különálló elemre bontható, az előző fejezetben már bemutatott kiváló vezetők négy kötelességének dimenziójában. Ezek: Bizalom ösztönzése, Küldetés tisztázása, Rendszerek kiépítése, Tehetség kibontakoztatása, szintén 0-100-ig terjedő skálán kerülnek értékelésre.

Az LQ1 és LQ2-es kérdőívek átlagpontszáma

Az 1. ábrán látható maximum érték a tökéletes állapotot hivatott szimbolizálni a 0-tól 100-ig terjedő skálán. A Top 10% jelölés a világ vállalatainak felső, elit 10%-ban mért LQ értéket jelenti. Ezért az ő esetükben kimutatott 97-es eredmény egyrészt prezentálja az LQ kérdőív hitelességét, azaz hogy magasabb LQ átlag mellett nagyobb az értékteremtő képesség, másrészt példaértékű az általuk elvégzett munka kvalitása.

A világotlag 71 LQ pontra tehető, ezért valamelyest meglepő volt számomra a 82 magyar vezető LQ1-es kérdőívének eredménye, ahol 80,8 értéket kaptam, ami jelentős eltérést mutat a világ átlaggal szemben pozitív irányban. Ugyanakkor a rá fél évre következő LQ2-es kérdőív nem adott konzekvens választ az előre jelezhető kompetenciaszint növekményre, sőt meglepő módon kis mértékben még csökkent is, a második felmérés átlaga 80,5.

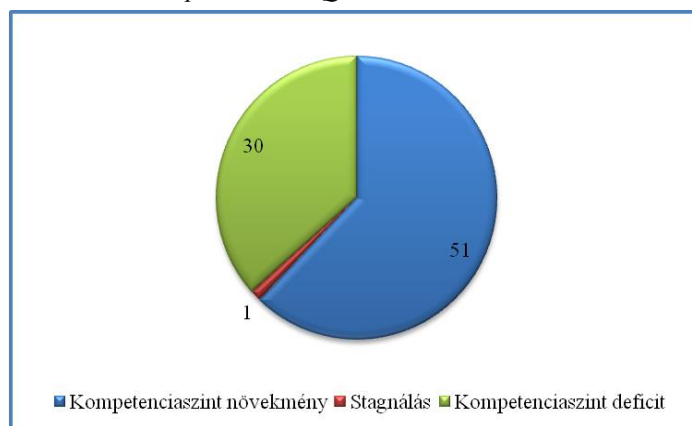
1. ábra: Az LQ vezető kérdőívek átlageredménye az elő és utómérés tükrében

Az ábrák forrása: a szerző saját szerkesztése a FranklinCovey által szolgáltatott adatok alapján.

Az utómérés-átlageredményében fellelhető csökkenés további kutatásra motívált, így három különálló csoportba rendszereztem az LQ1-LQ2 felmérésben részt vett 82 vezető átlagpontszámát: ahol nőtt a pontszám, ahol csökkent és az utolsó harmadik csoport, ahol nem tapasztaltam változást.

2. ábra: Vezetői csoportosítás LQ elő és utómérés hatásának tükrében

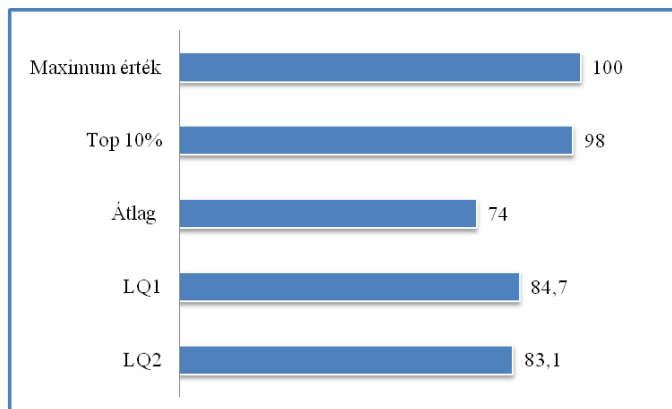

Így beigazoltnak tekinthető hipotézisem egyik eleme, a FranklinCovey cég vezetésfejlesztési rendszere képes megfelelő hatást előidézni a résztvevőknél, hiszen 82-ből 51 embernél kompetenciaszint emelkedés volt tapasztalható, mindössze egy személy volt, ahol nem történt valamilyen irányba való elmozdulás és 31 embernél pedig némileg csökkent az átlag az LQ2-es felmérés kapcsán. Ha e logika mentén haladunk tovább, észrevehetjük, hogy az LQ2-es utómérésnél csökkent az átlagpontszám, ugyanakkor több embernél következett be kompetenciaszint emelkedés, ami elsősorban teljesen ambivalensnek tűnik. Az ok, hogy kevesebb embernél csökkent az LQ2-es átlagpontszám, de mégis drasztikusabb mértékben, volt ahol az átlagpontszámtól való eltérés elérte a 49-et, ami nagymértékűnek tekinthető. Ezért ez a kevés kirívó eredmény az LQ2 mérés teljes átlagát lejjebb szorította.

*Elemzés az LQ értéket alkotó 4 vezetői kötelesség tükrében**A bizalom ösztönzése*

A személy ebben a dimenzióban hitelességéről és bizalmi szintjéről kap visszajelzést.

3. ábra: A bizalom ösztönzésének átlageredményei

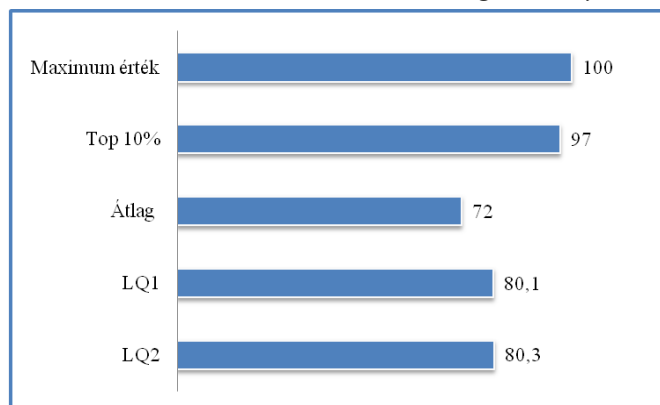
A magyar vezetők mintáitól származó átlag ebben a dimenzióban is meghaladja a világtálat több mint 10 ponttal és a négy kötelesség közül a bizalom ösztönzésében teljesítettek a legjobban, tehát tekinthetünk a bizalom kiépítésére úgy, mint a magyar vezetők specialitására. LQ1-es eredményhez képest szintén minimális csökkenés volt felfedezhető az LQ2-es eredményben, de itt is több embernél történt kompetenciaszint növekedés, szám szerint 42-nél, míg 36-nál ugyanezen szint csökkenést mutatott. A képzést követő csökkenő önbizalmi szint itt is felfedezhető.

A megkérdezett 82 magyar vezető lojális alkalmazottaihoz, tiszteletet tanúsít irányukban, folyamatosan szemük előtt lebeg a személyes fejlődés igénye, megbízik másokban és felhatalmaz másokat bizonyos jogkörökkel, betartják, amiket ígérnek.

A küldetés tisztázása

Az adott személy céljainak eléréséhez felhasznált stratégiáiról kap visszajelzést.

4. ábra: A küldetés tisztázásának átlageredményei

A kérdőívet kitöltő 82 vezető továbbra is a 72 pontos világtálat felett teljesített, tehát jobban tisztában vannak vállalatuk külső-belső igényeivel, azaz hatékonyabban

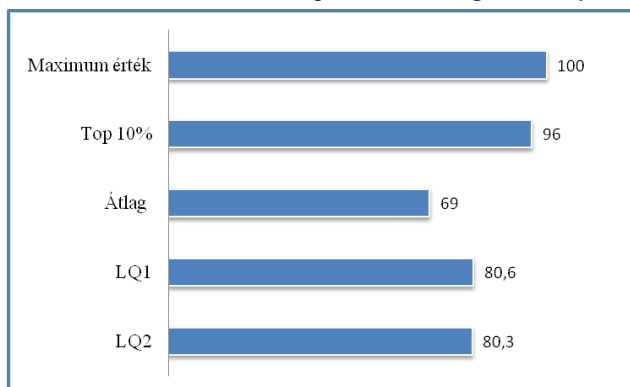
tudnak célt kitűzni és azt kifelé kommunikálni, eredményük az előmérésnél 80,1 az utómérésnél 80,3, a képzés végére kompetenciaszint emelkedés volt tapasztalható, a Top 10% ugyanebben a dimenzióban átlagosan 97 pontot ért el.

Az adatok elemzése után kijelenthető, hogy a megkérdezett 82 vezető mások véleményét is figyelembe veszi a célok kitűzésekor, segíti szervezetének tagjait a saját helyük-szerepük megtalálásában, annak érdekében, hogy megértsék a stratégiát és a célokat.

A rendszerek kiépítése

Az adott személy a munka elvégzésének módjáról kap visszajelzést.

5. ábra: A rendszerek kiépítésének átlageredményei

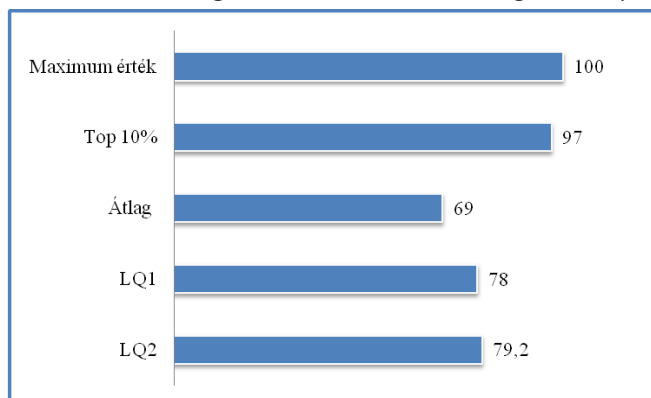

A rendszerek kiépítésének dimenziójában a megkérdezett 82 magyar vezető továbbra is a világtalag felett teljesít több mint 10 értékkel, világosabban definiálják a célokat, olyan munkakultúrát alakítanak ki, ami ösztönzi a jó teljesítményt, a világ elit 16 ponton belülre, „látótávolságra” közelítik meg.

A tehetség kibontakoztatása

Az adott személy együttműködő képességéről kap visszajelzést.

6. ábra: A tehetség kibontakoztatásának átlageredményei

A négy vezetői kötelesség közül a megkérdezett 82 vezető a tehetségek kibontakoztatásának dimenziójában teljesített a „legrosszabban” de ez az érték így is maga-

san a világátlag felett állt. Más oldalról az LQ1-es méréshez viszonyított legnagyobb pozitív változás az LQ2-es utómérés alkalmával. Úgy gondolom a magyar vezetők tudatában vannak hiányosságaiknak e téren és ezért voltak képesek gyors fejlődést produkálni ezekben a dimenziókban.

A megkérdezett magyar vezetők nem csak lehetőséget látnak másokban, hanem igyekeznek megnyerni a lehető legnagyobb hozzájárulásukat is, aminek kapcsán lehetőségük nyílik az alkalmazottaknak tehetségük életre hívására. Kellő szabadságot és önállóságot delegálnak embereik számára, úgy tekintenek másokra, mint a segítség forrására.

Következtetések, megállapítások, eredmények

Az LQ értéket alkotó 4 vezetői kötelesség empirikus vizsgálatának eredményei alátámasztották egyrészt a FranklinCovey cég vezetésfejlesztési módszerének eredményességét az érintett vezetők meghatározott kompetenciáinak fejlesztésében, másrészt meggyőztek arról, hogy alkalmazásával a vezető képessé válik arra, hogy irányításával a munka világában a munkát végző ember folyamatosan meg tudja felelni a vele szemben támasztott tudásbeli követelményeknek.

Jelentős eredménynek tekintem a magyar vezetőállomány vizsgálatba bevont 82 személy vonatkozásában, hogy az általuk produkált mérőszámok magasabbak a világátlagnál. Némi absztrahálással azt is következtethetem, hogy a hazai szakemberállomány értékesebb paraméterekkel rendelkezik a nemzetközi átlagnál. Ezt a feltevést erősíti, hogy a világátlag 71-es értékét a magyar átlag közel 10 ponttal meg is haladja.

Megállapítást nyert, hogy a vizsgált vezetők a négy kötelesség közül a bizalom ösztönzésében szerepeltek a legjobban, továbbá a tehetség kibontakoztatásánál volt tapasztalható a legnagyobb fejlődés.

7. SWOT analízis a 82 vezető helyzete alapján

Gyengeségek Tehetségek kibontakoztatása Proaktivitás Bürokratikus rendszer Autokratikus szemlélet Félelem a változástól	Erősségek LQ érték a világátlag felett Bizalmi hálózatok kiépítése Problémamegoldó képesség Rendszerben gondolkodás Kreativitás
Lehetőségek Vezetői paradigmaváltás Tehetséggondozás Optimalizált munkakörnyezet Maximális teljesítmény Munkavállalói lojalitás	Veszélyek Rossz szervezeti kultúra Fluktuáció Munkáltatói hírnév romlása Gazdasági érdekek sérülése Tehetségek elhanyagolása

Munkám értékét minősítheti, hogy a FranklinCovey cég vezetésfejlesztési módszerének konkrét statisztikai elemzését a hazai gyakorlatban előttem még senki nem végezte el, így kapcsolódó bibliográfiára nem támaszkodhattam.

Köszönetnyilvánítás

A témakör kutatása azonban számos olyan új ismeretet adott számomra, amellyel gazdagodtam, és amely ismeretet reményeim szerint sikerrel tudok hasznosítani az egyetemi tanulmányaim további időszakában, majd a terveim között szereplő PhD képzés során.

Munkám végén szeretném kifejezni köszönetem elsősorban dr. Nemeskéri Zsoltnak, továbbá a két konzulensemnek, dr. Jakab Juliannának és tanáromnak, Pankász Baláznak azért a sok bátorításért és értékes szakmai útmutatásért, amely nélkül ezt a dolgozatot valószínűleg nem tudtam volna elkészíteni.

Szakirodalom

- Bakacsi Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés, Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 2000.
- Handy, C.B. : Understanding Organizations, 3rd Edn, Harmondsworth, PenguinBooks, 1985.
- Hofstede, G.: Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values, Beverly Hills, CA, Sage Publications, 1980.
- Hofstede, Gert: Culture and Organizations: Software of the Mind. Harper Collins Publishers: London, 1994.
- Klein Sándor: Vezetés- és szervezetpszichológia. Budapest, 2001. SHL Kiadó.
- Lövey Imre – Manohar S. Nadkarni: Az örömteli szervezet.
- Nitin Nohria, Boris Groysberg, Linda-Eling Lee: Employee Motivation: A Powerful New Model. in: Harvard Business Review LXXXVI. évfolyam 2008 július-augusztus.
- Schein, E. H.: Szervezéstudomány. Budapest, 1978. Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Schein, Edgar H.: Organisational Culture and Leadership, Jossey-Bass, 2004.
- Stephen R. Covey: A kiemelkedően sikeres emberek 7 szokása, Bagolyvár Könyvkiadó Kft. 2004.
- Vámosi Tamás: Képzés, tudás, munka. Budapest, ÚMK, 2011
- Világi Rudolf: A szervezeti kultúra érvényesülése a szervezet létszámgazdálkodásában. Tanulmány, mely megjelent 2011-ben a Zsigmond Király Főiskola gondozásában.
- Willem F. G. Mastenbroek: Konfliktusmenedzsment és szervezetfejlesztés, Budapest, 2001. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

BIBA SÁNDOR – KÁLMÁN DÓRA KATA

A teljesítményértékelés hatásmechanizmusának elemzése a felsőoktatásban¹

Az egyéni teljesítmények felértékelődésének okai

Napjaink felgyorsult világában olyan sztereotípiák alakultak ki bennünk, hogy folyamatosan rohannunk kell, lépést kell tartanunk az egyre inkább növekvő elvárásokkal, annak érdekében, hogy képesek legyünk megfelelni a ránk váró kihívásoknak. A környezet, amely körül vesz minket, állandóan változik, így újra és újra meg kell újulnunk, egyre inkább az kerül előtérbe, hogy ki képes hamarabb reagálni a változásokra, ki ismeri fel azokat az erőforrásokat, amelyeknek kiaknázása mellett a legnagyobb siker érhető el. Ez igaz mind a szervezetek, mind pedig az egyének szintjén.

Annak érdekében, hogy minél kiemelkedőbb legyen az általuk elérhető teljesítmény, folyamatosan fejleszteni kell a tudásukat, képességeiket, készségeiket. A fejlesztési folyamatot pedig nagyban meghatározza az is, hogy milyen módon értékelik az emberek teljesítményét, ugyanis az értékelés hozzájárul a motiváció és ezzel együtt az egyéni teljesítmény alakulásához.

Hatékonyagszámítás, profitabilitás és a teljesítmény fokozása – korunk legfőbb jellemzői ezek. Folyamatos teljesítménykényszer van jelen, az élet minden területén kimagasló eredményeket várnak el tőlünk, legyen szó a magánéletről, a munkahelyünkről, sportról, vagy az oktatásról. Az számít, hogy ki mit képes „letenni az asztalra”, nem elég csupán a minimum szintet teljesíteni, kiugró teljesítmények elérése van szükség. Ebben a folyamatban nagy hangsúly helyeződik azokra a motiválási stratégiákra, amelyek a teljesítményről való visszajelzést szolgálják. Ez már a tanulóévek alatt előtérbe kerül és az évek során egyre inkább hangsúlyossá válik. A kiemelkedő hallgatói teljesítményt az egyetemek és a főiskolák tanulmányi ösztöndíjjal, köztársasági ösztöndíjjal, szakmai és tudományos ösztöndíjjal stb jutalmazzák. A cél az elismerés. Megfelelő motivációs szint hiányában mindez azonban csak utópia marad, ahhoz, hogy ez ne csak ábránd legyen; ösztönzés, visszajelzés és orientálás szükséges.

A tanulás jelentősége – a tanulási motiváció

A tanulás mára központi fogalommá vált, minden nap előtérbe kerül az életünkben, legyen szó a munkahelyről, a magánéletről, vagy jelen esetben az oktatásról. Egyre inkább előtérbe kerül, hogy naprakész ismeretekkel kell rendelkezünk az élet minden területén, ugyanis csak így vagyunk képesek alkalmazkodni és reagálni a kihívásokra.

---

¹ A XXXI OTDK-n bemutatott pályamunka szerkesztett változata.

A tanulás definíciójáról az évek során számos meghatározás született, hétköznapi értelmezésben minden olyan folyamatot tanulásnak tekintünk, „*amely valami olyannak a tudását vagy elsajátítását eredményezi, amit azelőtt nem tudtak, vagy nem voltak képesek teljesíteni.*”² A tanulás tehát változást idéz elő az egyén teljesítményében, ehhez azonban hozzájárulnak bizonyos tényezők is, mint az egyéni kompetenciák, az emlékezőképesség, a szorgalom, és az egyes motivációs tényezők, ilyen pl. a tanulási motiváció is.

„A tanulási motiváció olyan tanulásra készítető belső feszültség, amely energizálja, aktivizálja, irányítja, integrálja a tanulási tevékenységet.”³ Tehát ez a motiváció az, ami arra ösztönzi a tanulót, hogy minél jobb teljesítményt legyen képes elérni, serkenti a hallgató tanulási hajlandóságát, ezáltal lesz képes folyamatosan fejlődni és felülmúlni önmagát. A tanulási motivációra egyaránt hatással vannak az egyéni tulajdonságok, és a külső környezeti hatások, mint például a megerősítés, a jutalmazás, a siker, a tanár személyisége, a család, a barátok stb

A tanulás motiválása

A tanulás és a motiváció kölcsönösen függnek egymástól, mert megfelelő motivációs szint nélkül nincs tanulás, a tanulás eredményének függvényében pedig a későbbi motivációs szint is alakul, fejlődik. Amennyiben a tanulás hatékony, a későbbiekben önmagát generálja, ösztönzőleg hat magára az egyénre és maga a jó teljesítmény lesz az, ami a motiváció mozgatórugójává válik. Mindez többek között nagyobb erőfeszítés kifejtésére ad lehetőséget, és növeli a kitartást. Az ember, miközben fejlődik, tanul, egyre magasabb szintű ismeretekre tesz szert, ezzel együtt fejlődik a motivációja is, ezzel párhuzamosan pedig az egyéni célok is alakulnak, magasabb szinteket próbálunk „megugrani”, letenni az érettségit, diplomát szerezni, az elvárásainknak megfelelő állást találni, és így tovább.

A hallgatók eltérő motivációs szintekkel rendelkeznek, ezért is fontos, az ösztönzés, a sikerélmények biztosítása, hogy az esetleges hiányosságok pótlása ne teher legyen, hanem annak tudatában menjen végbe, hogy ez szükségszerű a megfelelő teljesítmény biztosításához. A környezeti hatások nagyban hozzájárulnak ennek lefolyásához, fokozhatják, felerősíthetik a motivációt, formálják az egyéni viselkedést, és a belső tényezőkkel együttesen alakítják ki a kívánt eredményt.

„A tanulás motiválása nem más, mint egy kívánatos célállapot elérésére való készítetés, irányítás, koordinálás a tanuló tanulási tevékenységére való ösztönzése céljából.”⁴ Tehát a motiváció eszköz annak érdekében, hogy elérjünk egy kitűzött célt, ösztönözzük az egyént a tanulásra, a tevékenységeinek minél magasabb szintű kibontakoztatására, és a lehető legnagyobb teljesítmény elérésére. A motiválás egyik oldalról cél annak elérése érdekében, hogy fejlődjön a tanuló személyisége, és az idők során minél magasabb szintű célokat tűzzön ki maga elé, másik oldalról pedig eszköz a tanulás megfelelő színvonalú megvalósításához.

---

² Barkóczi Ilona – Putnoky Jenő: *Tanulás és motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. p.15.

³ Réthy Endréné: *Motiváció, tanulás, tanítás*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 2003. p. 43.

⁴ U.o. p. 80.

A motiváció kölcsönhatásban van a tanulási teljesítménnyel, összekapcsolódik a hatékonyabb eredmények megvalósulásával, a tanulás intenzitásával, tartósságával. A tanulás motiválásában meghatározó tényező pl. a tanuló önképe, a kíváncsiság és a szociális motívumok. Az önmagunkról alkotott kép az évek során folyamatosan változik, alakul, elemezzük saját magunkat, minősítünk a minket körülvevő emberek, így a visszajelzések segítségével felszínre kerülnek az esetleges hiányosságok, és erősségek. Az iskolai teljesítmény szempontjából a legnagyobb szerepe a tanulók önbecsülésében a teljesítménymotivációnak van.⁵ Ha a tanulót folyamatosan csak kudarcok érik, megrendül az önmagába vetett hite, rossz tanulónak fogja önmagát elkönyvelni és sokszor ennek megfelelően fog teljesíteni. Ezért fontos, hogy ha növelni szeretnénk a tanulás hatékonyságát, meg kell találni a megfelelő ösztönzési módszert, amely pozitív hatást fog kiváltani a tanulóból.

Fontos, hogy az egyénben olyan ösztönző erő alakuljon ki, amely a továbbiakban is elősegíti a tanulási szándékot, kialakuljon a folyamatos tanulás igénye, a problémamegoldó készség, hogy képes legyen leküzdeni azokat az esetleges akadályokat, amelyek a tanulás útjában állnak, érdeklődéssel és kíváncsisággal forduljon az új ismeretek felé. A hallgatók iskolai és tanuláshoz szükséges motivációja több tényezőtől eredeztethető: az elvárások, a siker és a kudarc megélése, a kíváncsiság, és a tanári módszerek mind-mind szerepet játszanak az egyéni teljesítmények alakulásában.

Motiválás és értékelés az iskola falain belül

Értékelés szerepe az oktatásban

Az oktatásban megjelenő értékelési formák sokat változtak az évszázadok során, az viszont minden korszakban érzékelhető volt, hogy a teljesítmények értékelése fontos eleme a tanítási folyamatnak, nagyban befolyásolja a későbbiek során az eredményeket az, ahogyan a tanulót a tanárai megítélik, hiszen a teljesítményről való visszajelzés hatással van a tanulók közérzetére, önbecsülésére, motivációjára.

Korszakonként eltérő felfogás alakult ki az értékelés és a motiváció fogalomköréről. Az ókorban leginkább a büntetés erejével próbálták ösztönözni a tanulókat, ezek a módszerek averzívok voltak, szinte mindennapos volt a vesszőzés. Voltak azonban filozófusok, akik más módon közelítették meg az ösztönző hatásokat, Platon például a játékos tanulásra helyezi a hangsúlyt, Horatius pedig a tárgyi jutalmazást részesíti előnyben.

Az osztályozás kifejezést az 1848-as évektől kezdték el használni, ezekben az években a legjobb jegy az 1-es volt (kitűnő), a legrosszabb pedig a 6-os (rossz), a népiskolákban pedig az ötfokozatú skálán való osztályozás kezdett elterjedni. Ettől a korszaktól kezdve megállapítható, hogy „*az ellenőrzés-értékelés ösztönző szerepe megnőtt, plasztikusan tükrözi a társadalmi elvárásokat, s egyben eszköze is a társadalomba való eredményes beilleszkedésnek.*”⁶ A jegyek itt már egy olyan szerephez jutnak, amely azt fogja közvetíteni, hogy a kitartó tanulás és a szorgalom fog leképeződni a társadalom hierarchikus rendjében is, így maga az érdemjegy fog egy motivációs formává válni a hallgató számára. A jegyek abban is segítséget nyújta-

⁵U.o. p. 80-81.

⁶ Réthy Endréné: *Teljesítményértékelés és tanulási motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. p.23.

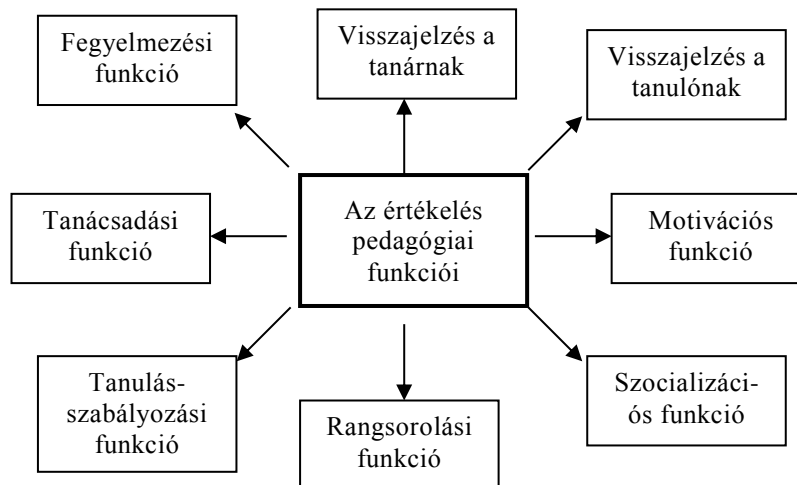
nak, hogy ezáltal a tanuló felmérje, melyik az a tantárgy, ismeretkör, amelyből még fejlesztenie kell a tudását.

A 20. századtól az érdemjegyek mellett előtérbe kerül a tanulók szöveges jellemzése is, ennek segítségével differenciáltabban, árnyaltabban lehet érzékelteni a teljesítménybeli különbségeket, ez azonban nem vált általános gyakorlattá. A 20. század második felétől egyre több vita bontakozott ki az érdemjegyek létjogosultsága és funkciója körül, azonban hiába fogalmazódott meg ezzel szemben sok ellenérv, az oktatásból nem lehet kivonni, és azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az érdemjegyek erős külső motiváló erővel bírnak, azonban nem elegendő csupán érdemjegyekkel értékelni a hallgatók teljesítményét.

Magyarországon „2004 szeptemberétől, a módosított Köznevelési Törvény meghatározza, hogy minden egyes diákot egyénileg, szöveges formában kell értékelni, ezzel kibővítve a hagyományos (1-5 terjedő) osztályozási rendszert. (...) Minden iskolának feladata kidolgozni egy átfogó értékelési és osztályozási rendszert a tanárok, a szülők és a fenntartók beleegyezésével.”⁷ Iskolánként tehát eltérőek lehetnek az értékelési módszerek, és az egyes teljesítményszintekhez kapcsolódó elvárások, ennek kidolgozásában az intézménynek bizonyos fokig szabad kezet kapnak. Ezekhez az elvárásokhoz való alkalmazkodás úgy jön létre, hogy az egyén elsajátítja azt, önmagára érvényesnek fogadja el. A kitűzött teljesítményszinteknek való megfelelés az értékelésen keresztül realizálódik, ezáltal világossá kell válni a hallgató előtt, hogy sikerült-e teljesítenie a normát, avagy sem.

„Lényegét tekintve az értékelés nem más, mint a tanárhoz, illetve a tanulókhöz érkező visszajelzések, valamint a tanár, illetve tanulók megerősítését és/vagy a hibákra való reagálást jelentő impulzusok sorozata.”⁸

4. ábra: Az értékelés pedagógiai funkciói

⁷ <http://www.nefmi.gov.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/tudnivalok-magyar/magyar-oktatasi>
Letöltés ideje: 2012. 10. 18.

⁸ Réthy Endréné: *Teljesítményértékelés és tanulási motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. p.63.

Forrás: A szerzők saját szerkesztése – Günter Hanisch: A tanulók teljesítményének értékelése. In: István Bábosik, Richard Olechowski (szerk.): Tanítás-tanulás-értékelés. Peter Lang Kiadó, Bécs, 2002. p. 205. alapján

A kedvező tanulási eredmények pozitív énkép kialakítására adnak lehetőséget a diákoknak, növelik a motivációt, a tanulási hajlandóságot, a kitartást. A tanulók személyiségfejlődése szempontjából releváns, hogy az értékelés folyamatos legyen, mindig kapjanak tájékoztatást a végzett tevékenység eredményéről. Az értékelésnek ösztönzőnek kell lenni, nem csak magát a teljesítményt kell minősíteni, hanem az addig elvezető tevékenység-, és viselkedéselemeket is, annak érdekében, hogy egy árnyaltabb kép alakulhasson ki.

3.2. A visszajelzés szerepe az egyéni teljesítmény alakulásában

A hallgatói teljesítmények ösztönzése a visszajelzések alkalmával nyilvánulhat meg többféle csatornán keresztül: elismerés, elmarasztalás, jutalmazás, büntetés, osztályozás, szóbeli minősítés, bírálat, buzdítás, szóbeli és írásbeli dicséret, de szerepe van még az arcjátéknak, a gesztusoknak, és a többi nonverbális jeleknek is.

Az ellenőrzés, az értékelés és a visszajelzés elengedhetetlen fontosságú a tanári feladatok között, egyrészt informálja a tanárt a tanulók teljesítményéről, valamint saját magának is visszaigazolást lehet, hogy megfelelő színvonalon oktat-e, másrészt pedig a tanulók számára remek információs csatorna, amely hat a teljesítmények alakulására is.

Minden tanuló eltérő motiváltsággal rendelkezik a tanulás terén, amely a tanítás-tanulási folyamat révén alakítható, formálható. Ebben van szerepe a visszajelzésnek, hiszen mikor valamilyen tevékenységet végzünk, jól esik, ha kapunk valamiféle visszajelzést, hogy jó úton haladunk-e, megfelel-e amilyen módon végrehajtjuk a feladatokat. Amennyiben a visszajelzés pozitív, megerősödik a hitünk abban, hogy eddig jó munkát végeztünk, és ad egy plusz energiát, motivációt, hogy tovább folytassuk azt, amit elkezdtünk. Ha viszont a visszajelzés során az derül ki, hogy még nem állunk azon a szinten, amelyen kellene, szükség lenne fejleszteni önmagunkat, akkor ez is hathat motiváló tényezőként, viszont ebben annak is szerepe van, hogy milyen beállítottságú tanulóról van szó.

A sok sikerélmény növeli az egyén önbizalmát, nagyobb lelkesedéssel vág neki egy-egy feladatnak, bizakodva hátrítja el az előtte álló akadályokat. A kudarcok pedig éppen ellentétes hatást válthatnak ki: önbizalomhiány, csak a szükséges feladatot elvégzése, azokból is csak olyanok vállalása, amelyek nem hordoznak magukban nagy kockázatot.

A tanítási-tanulási folyamat során a tanár rendelkezésére nem áll túl sok választási lehetőség a jutalmazás terén, ugyanis ami szóba jöhet ilyenkor az nem más, mint az osztályozás, esetleg a szóbeli vagy az írásbeli dicséret. Az osztályzásnak objektívnek, érvényesnek és megbízhatónak kell lennie. Objektivitás alatt azt értjük, hogy a jegyre nem lehet hatással a tanár hangulata, vagy a tanuló eddigi teljesítménye, az adott időpontban történő teljesítményt kell tükröznie a jegynek, segíteni kell a tanulót abban, hogy képet alkothasson saját tudásáról, képességeiről, visszajelzést kapjon a teljesítményéről, mindez pedig oly módon történjen, hogy a jegy tükrözze a mögöttes álló tudást. Éppen ennek elősegítése érdekében előre meg van határozva a tantervi követelményekben, hogy milyen követelményeknek kell megfelelni, hogy valaki ötöst, négyest, hármast stb. kapjon.

Az osztályozás célja annak a megállapítása, hogy az adott tanuló milyen mértékben felelt meg az előírt követelményeknek, mennyire sajátította el azokat.⁹ Igaz az, hogy a tanulók sokszor igyekeznek mindenképp jobb jegyet szerezni, hiszen ezen múlik a továbbtanulás, a felvételi, egy-egy jó munkahelyhez való hozzájutás, ezáltal fontos, hogy megfelelő visszajelzések kísérjék a tanulási folyamatot.

Létezik differenciált és differenciálatlan visszajelzés a teljesítményről. A differenciált nem csak a konkrét teljesítményt, pl. feleletet értékeli, hanem kiragad belőle egy-egy részletet, és azt fejti ki bővebben az oktató, növelve ezzel a tanulók szorgalmát,¹⁰ pozitív értékítéletet hordoz magában a tanuló önértékelését tekintve, és formálja a tanuláshoz való hozzáállást. A differenciálatlan teljesítmény visszajelzés csak az adott teljesítmény helyességéről vagy helytelenségéről szolgál információval. A kudarckerülő tanulókra a differenciált értékelés optimális ösztönző hatással van, míg a sikerorientált tanulóknál elég a differenciált visszajelzés is, számukra ez is megfelelő mennyiségű információt tartalmaz, hiszen őket leginkább a versengés ösztönzi.¹¹

Sok kritika érte az évek során az iskolákban zajló teljesítményértékelést, annak létjogosultságát, azonban azt mindenképpen be kell látnunk, hogy egy teljesítményközpontú világban élünk, ahol igenis számít az, hogy ki mit „tesz le az asztalra.

Az empirikus kutatás eredményei

Vizsgálati szempontok

A kutatásunk során az eddigiekben kifejtett teljesítményértékelés témakörét helyeztük előtérbe, a fókuszban pedig az érdemjegyek álltak, amelyek az egyéb visszajelzési csatornákkal együtt (mint pl. a dicséret, jutalmazás, büntetés stb) az egyéni teljesítmény meghatározásának, értékelésének és növelésének egyik eszközeként funkcionálnak.

A megfelelő teljesítménnyel elért sikerélmény lesz az, amely a későbbiekben önmagát generáló folyamattá válik, így felvetődik a kérdés, hogy a hallgatókban felmerül-e a javítási hajlandóság, egy-egy sikertelen vizsgát követően? Amennyiben nem törődnek bele, mi az, ami hajtja őket: a jobb jegy reménye, az elismerés, a tanulmányi ösztöndíj, esetleg az, hogy saját maguknak megfelelhessenek? Melyek azok a motiváló, ösztönző erők, amelyek generálják ezeket a folyamatokat? Ezen kérdésekre kerestünk választ a kutatásunk során.

A vizsgált témakör és a hipotézisünk igazolása érdekében empirikus kutatást végeztünk kérdőívek segítségével a Pécsi Tudományegyetem egyes karjain – kivéve a székszárdit –, az ott tanuló hallgatók körében, így összesen 450 darab kérdőívvel dolgoztunk.

Az elemzés célja annak megállapítása volt, hogy a hallgatóknak mennyire fontos az érdemjegy, mi befolyásolja a teljesítményüket, mi ösztönzi őket egy jobb, magasabb színvonalú teljesítmény elérésére, továbbá igyekeztünk feltárni, hogy a motivációnak mekkora szerepe van a teljesítményszintek alakulásában, valamint, hogy egy-

---

⁹ Kiss Árpád: *Mérés, értékelés, osztályozás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. p.72.

¹⁰ Réthy Endréné: *Teljesítményértékelés és tanulási motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. p.117.

¹¹U.o. p.92.

egy sikeres, avagy sikertelen vizsga milyen érzéseket kelt a hallgatóságban: újabb megmérettetésre sarkallja őket, avagy elmerülnek a kudarc okozta csalódottságban?

Elért eredmények

A kérdőíves felmérésből a legfontosabb eredményeket ragadjuk ki:

- A kérdőívet kitöltött hallgatók 49%-a nagymértékben fontosnak tartja, hogy visszajelzést kapjon, hogy milyen mértékben felelt meg az elvárásoknak, hogyan tudott teljesíteni egy számára kitűzött feladatot, vagy célt. Olyan személyek, akiknek egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben fontos a visszacsatolás, csupán 3% volt, tehát elmondhatjuk, hogy szinte minden hallgatónak lényeges szempont, hogy visszajelzést kapjon az általa elért eredményekről.
- Az egyetemi hallgatók túlnyomó többségét (80%) motiválja a jobb jegy szerzésének lehetősége, csupán 2% azon válaszadók aránya, akiket egyáltalán nem ösztönöz egy jövőbeli magasabb fokozatú érdemjegy.
- A jobb érdemjegy motiváló hatása az egyes egyetemi karokra lebontva a következőképpen alakult:

Egyetemi karok	A jobb érdemjegy motiváló hatásának mértéke a hallgatói válaszok alapján
Egészségtudományi Kar	70%
Bölcsészettudományi Kar Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Művészeti Kar	50%
Allam- és Jogtudományi Kar Általános Orvostudományi Kar Természettudományi Kar	30%
Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar	20%
Közgazdaságtudományi Kar	10%

Tehát az Egészségtudományi Kar hallgatóit motiválja a legnagyobb mértékben, a legkevésbé pedig (mindössze a megkérdezett hallgatók 10%-át) a Közgazdaságtudományi Karon tanulókat ösztönzi a jobb érdemjegy.

- A megkérdezettek többségénél (63%) pozitív hatással van a tanulási motiváció alakulására az esetleges tanári dicséret és elismerés, fontos a hallgatóknak, hogy visszajelzést kapjanak, és elismerjék a munkájukat, a küzdelmeiket, ezáltal erőt merítve ebből a későbbi feladatokhoz. A karok tekintetében ez a következőképpen alakult:

Egyetemi karok	Az oktatói dicséret, elismerés teljesítményt befolyásoló hatása a hallgatói válaszok alapján
Bölcsészettudományi Kar Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar	60%
Egészségtudományi Kar	40%
Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar	30%
Allam- és Jogtudományi Kar Általános Orvostudományi Kar Természettudományi Kar	20%
Közgazdaságtudományi Kar Művészeti Kar	10%

Legnagyobb mértékben (a válaszadók 60%-át) a Bölcsészettudományi Kar, valamint a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar hallgatóit befolyásolja a teljesítményben a tanártól származó dicséret és elismerés, legkisebb mértékben (10%) pedig a Közgazdaságtudományi Kar és a Művészeti Kar hallgatóit.

- Túlnyomó többségben vannak (98%) azok a hallgatók, akiknek nő az önbizalma egy-egy jó érdemjegy megszerzését követően, a válaszadók nagyon kicsi százaléknál nem történik csak önbizalom növekedés. Karokra lebontva is hasonló képet kapunk ennél a dimenziónál, leginkább az Egészségtudományi Kar hallgatóinál figyelhető meg a magabiztosság és az önbizalom fejlődése, itt a hallgatók 70%-ánál van ez jelen, továbbá számottevő létszám tapasztalta ezt a Bölcsészettudományi Kar, a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, valamint a Művészeti Kar tanulói közül is.

A legkisebb mértékben (a megkérdezett hallgatók 30 százalékánál) az Állam- és Jogtudományi Kar, az Általános Orvostudományi Kar és a Közgazdaságtudományi Karnál volt mindez felfedezhető.

- A csoporttársaknak közepes mértékben van motiváló hatásuk egymásra a tanulási hajlandóság tekintetében, a legtöbb tanulóra ugyanis nincs különösebb hatással az, hogy a csoporttársai milyen hozzáállást tanúsítanak a tanulással, az oktató elvárásokkal, követelményekkel szemben.
- Az egyes egyetemi karokon eltérően alakultak a tanulási motivációt befolyásoló tényezők:

Egyetemi karok	Legerősebb motivációs tényező a hallgatók számára
Állam- és Jogtudományi Kar Közgazdaságtudományi Kar Művészeti Kar Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar	Saját maguknak való megfelelés
Általános Orvostudományi Kar Bölcsészettudományi Kar Természettudományi Kar	Sikerélmény
Egészségtudományi Kar	Tudás megszerzése
Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar	Sikerélmény Tanulmányi ösztöndíj

Forrás: a szerzők saját szerkesztése.

Összegzés

Kutatásunk során feltártuk a teljesítmény és a motiváció szerepét az egyén életében, a teljesítmény értékelésének jelentőségét, funkcióját, valamint, hogy milyen tényezők alakítják az egyes emberek teljesítményét. Vizsgáltuk továbbá a tanulási motiváció alakulását, azt, hogy milyen hatásoktól, körülményektől függ az erőssége, hogyan befolyásolja azt a környezet. Analizáltuk az iskolai értékelés formáit, lehetőségeit, a tanulási motiváció jelenség körét, valamint a visszajelzések fontosságát a hallgatókra nézve, majd egy kérdőíves kutatás során bizonyítottuk hipotéziseink helytállását.

A hipotézisünk – mely szerint a teljesítményértékelés a motiváció növelésének egyik eszköze, ennek tükrében pedig a jobb jegy szerzésének lehetősége motiválja a tanulókat a jobb teljesítményre, továbbá, hogy az értékelés, a visszajelzés pozitív hatással van az egyéni teljesítmény alakulására – bizonyítást nyert.

A kérdőíves felmérés során kiderült, hogy a motiváció hangsúlyos szerepet játszik a teljesítményszintek formálódásában, ennek tükrében változik a tanulási hajlandóság és a teljesítőképesség. Megerősítést nyert, hogy a hallgatók nagy százalékának fontos, hogy visszajelzést kapjon a teljesítményéről, számít, hogy milyen jegyet kapnak, mivel ez biztosítja azt, hogy továbbra is ösztönözve legyenek a tanulásra, és elhárítsák az eléjük gördülő akadályokat. A jó jegy motiváló stratégiája előtérbe kerül, ugyanakkor a rossz jegy szerzése után is fennáll a javítási hajlandóság, annak érdekében, hogy a hallgatók növeljék a korábbi hatékonyságukat és minél jobb eredményt tudjanak elérni. Az értékelések és a visszajelzések motiváló tényezőként funkcionálnak a teljesítmények alakulásában, egy-egy jó jegy, vagy sikeres vizsga további „lökést” ad a hallgatóknak, ezen felül pedig motiválja őket az elismerés, és a dicséret.

Összességében elmondható, hogy az értékelések és visszajelzések során nő a tanulók önérzete, önbecsülése, formálódik a tanuláshoz, és önfejlesztéshez való hozzáállása, ez pedig a későbbi életpályája során is előkerül, megjelenik a munkahelyen is, hiszen ott is folyamatosan szükség van arra, hogy fejlesszük önmagunkat, képességeinket, tudásunkat, hogy naprakész ismeretekkel rendelkezessünk.

Irodalomjegyzék:

- Barkóczi Ilona – Putnoky Jenő: *Tanulás és motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.
GünterHanisch: A tanulók teljesítményének értékelése. In: István Bábosik, Richard Olechowski (szerk.): *Tanítás-tanulás-értékelés*. Peter Lang Kiadó, Bécs, 2002.
Kiss Árpád: *Mérés, értékelés, osztályozás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.
Réthy Endréné: *Motiváció, tanulás, tanítás*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 2003.
Réthy Endréné: *Teljesítményértékelés és tanulási motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
Vámosi Tamás: Gyakorlati aspektus a szakképzési rendszerben – vállalkozói motivációk. *Képzés és Gyakorlat*, 2012/12. szám.

DEMÉNY ENIKŐ

A lakótelepi megújulás lehetőségei a közterek, közösségek és a helyi identitás vonatkozásában a pécsi uránvárosi folyamat példáján keresztül

Bevezetés: a kutatás motivációi, hipotézisei, módszertana

A kutatás előfeltevéseinek megfogalmazása előtt kutatói pozíciómat szeretném röviden vázolni, amely elvezetett kutatásom témájához. Nem vagyok pécsi származású. 2011 őszétől lakom Pécsen az uránvárosi egyetemi kampusz kollégiumában. Ide érkezésem után arra figyeltem fel, hogy a helyi lakosság körében általános az Európa Kulturális Főváros (EKF) projekt utólagos negatív értékelése. A PTE FEEK kulturális mediátor mesterszakának kurzusain az EKF projekt több szempontú vizsgálatára nyílt lehetőségem. Tanáraink különböző, a projektben más-más szinten érintett és érdekelt társadalmi szereplőket hívtak el az órákra, akiktől a sikeresség és sikertelenség hol széttartó, hol egyező narratíváit hallhattuk. A projektben „benmaradtak” és „kirekesztettek” narratíváinak ismerete árnyaltabb képet nyújtott a projekt lebonyolításáról. A *Pécs, a határtalan város* eredeti pályázatában célként megfogalmazott kulturális várostervezés továbbá felkeltette az érdeklődésem a város, az urbánus hagyományok kultúrtörténete, valamint a társadalmi részvétellel megvalósított városmegújító gyakorlatok és módszerek iránt. Ezen belül pedig főleg a művészeti, építészeti és társadalomtudományi módszerekkel megvalósított lakótelepi közösség-építő és –aktivizáló példák iránt kezdtem el kutatni romániai és magyarországi területen. Az EKF részletesebb uránvárosi hatásairól csak később, az Urbanista Konzorcium által 2012 tavaszán megrendezett *Folytassa Uránváros! – avagy helyzetkép és tennivalók Uránvárosban az EKF után* programsorozaton szereztem tudomást.¹ Ekkor részt vettem a *Közös tereink II.* műhelybeszélgetésen. Egyik alkalommal pedig véletlenszerűen bevonódtam a programsorozatot kísérő *Helyben* szociokulturális művészeti projekt egyik akciójába. A műhelybeszélgetésen való részvétel után kezdtem el módszeresen felkutatni a lakótelep kialakulásának történetét, valamint az EKF-hoz kapcsolódó uránvárosi projekteket.²

---

¹ A programsorozatról készült tanulmány, beszámolók letölthetők az [ekf.afal.hu Városrészi akciók](http://ekf.afal.hu/Varosreszi_akiok) menüpont alatt: http://ekf.afal.hu/varosreszi_akiok/uranvaros#akcio (2013.01.08.)

² 2010 – 2012. között Uránvárosban számos köztéri művészeti akcióra került sor: 2010 – az Artopolis Egyesület által szervezett *Pécs PLACCC Fesztivál* uránvárosi helyszínnel is/Lakás-Kaland-Túra nevű performatív túra és köztéri művészeti beavatkozások; 2011 – *Kioldások Vidámparkja I, II.* utcaszínház a Retextil Alapítvány Malom Csoportja, az Üres Tér Egyesület, a Sosemart Kulturális Egyesület és Hajdú András franciaországi képzőművész együttműködésével; a Palatinus Dóra és Makra Zoltán tervezte *37 nm köztéri szobor* felavatása Uránváros főterén, a *Victor Vasarely Nemzetközi Művészeti Pályázat a Köztéri Művészetért* nyertes alkotásaként; 2012 – *Folytassa Uránváros! avagy helyzetkép és tennivalók Uránvárosban*

A pécsi EKF projekt annak ellenére, hogy a helyi társadalom számos szereplője számára nem váltotta be a hozzá fűzött kulturális alapú gazdasági és társadalmi városmegújulás reményeit, hipotézisem szerint Uránvárosban katalizátor szereppel bírt. Előremozdította a lakótelep fizikai és társadalmi megújulásában érdekelt, eltérő szakterületekről érkező társadalmi szereplők együttműködési hálóinak kialakulását, és alkalmat nyújtott a lokális közösségről, identitásról és társadalmi részvételtől szóló kurrens narratívák megfogalmazására.³ A köztérfelújítás, a köztéri művészeti akciók és a *Folytassa Uránváros!*-programok szétaprózottságuk ellenére számos olyan közös ponttal rendelkeznek, amely lehetővé teszi egy összetartó uránvárosi városmegújító folyamatként való olvasatukat. Ilyen közös fókusznak számít a köztér társadalmi szerepének, a városrészi identitás és helyi közösségépítés, valamint a helyi lakók bevonásának a felértékelése.

Az elmúlt két évben Uránvárosban számos művészeti projekt valósult meg építészek és művészek partnerségében. A *Közterek és parkok megújulása* kulcsprojekt, a *Victor Vasarely Köztéri Művészeti Pályázat*, a *PLACCC Fesztivál* és a *Folytassa Uránváros!* programok koncepciója a lakosok megszólítását és bevonását, a helyi identitás köztéri/közösségi térben való kifejezését, a közösségi kapcsolatok megerősítését tűzték ki célul. Az Uránváros megújulásába újonnan és ideiglenesen bekapcsolódó társadalmi szereplők, illetve a már több évtizede itt tevékenykedő kulturális intézmények képviselői eltérő közösség, köztér és identitás narratívái Uránváros társadalmi közegének eltérő aspektusaira képesek rávilágítani.

Kutatásom célja a folyamatban részt vevő társadalmi szereplők azonosítása, a közöttük létrejövő együttműködési hálóik milyenségének, valamint az uránvárosi közösségről, köztérről és helyi identitásról kialakított narratíváik felfedése és dialogikus viszonyba állítása.

Kutatói kérdéseim a következőképp hangzanak: 1. Az egyes szereplők milyen szerepkörben és motivációkkal kapcsolódtak be az uránvárosi városmegújító folyamatokba? 2. Milyen kooperációs hálóik alakultak ki közöttük? 3. Milyennek látják saját illetve az együttműködő partnerek cselekedeteit? Hogyan értékelik egymás munkáját? 4. Milyen uránvárosi közösségképzetekkel rendelkeznek? 5. Milyen uránvárosi köztereket használtak saját tevékenységeik során?

Az uránvárosi városmegújító folyamatokban képződő egyedi társadalmi viszonyok mibenlétére, és az ebben a viszonyban kialakuló cselekvések, gondolkodási mintázatok és értékrendek felfedéséhez és értelmezéséhez jellemzően kvalitatív módszereket – egyéni és fókuszcsoporthoz strukturált interjúkat, majd ezek narratív-elemzését – használtam. Az uránvárosi városmegújulási folyamatokban részt vevő társadalmi szereplőknek az uránvárosi közösségről, köztérről és identitásról, illetve a városrész megújulásával kapcsolatos elbeszéléseit az uránvárosi kulturális intézmények (Minerva Könyvtár, Szivárvány Gyermekeház majd 2012-től Pécsi Kulturális Központ, a Pécsi Harmadik Színház) és civil egyesületek (Pécsi Körösi Csoma Sán-

---

az EKF után programsorozathoz kapcsolódó *Helyben! szociokulturális köztéri művészeti akciók*.

³ Az EKF utólagos értékeléséhez ld. *Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól*. Pécs Megyei Jogú Önkormányzat, Pécs, 2011. http://eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/ekf_elemzes.pdf (2013.01.08.)

dor Egyesület, Görög Egyesület) képviselőiből összeálló *fókuszcsoportos interjú*,⁴ illetve az építészekkel, művészekkel és művészeti menedzserekkel készített *egyéni interjúk* alapján térképeztem fel.⁵ Az egyes köztéri művészeti projektleírásokat, utólagos projekt-beszámolókat ugyancsak az uránvárosi városmegújulási folyamatok értelmezési narratíváiként elemeztem.

A fókuszcsoportos interjúkban elsősorban az egyes intézményeknek a helyi társadalom kulturális és szociális életébe való beágyazottságuk fokát feltáró kérdések domináltak. Az egyéni interjúkérdések az egyes (szak)területek sajátos nézőpontját igyekeztek feltárni. A művészekkel készült interjúk a köztéri művészet uránvárosi kontextusba való megvalósulásáról, valamint a köztéri művészetnek a lakótelepi megújulásban játszott szerepéről és lehetőségeire kérdeztek rá.

Az interjúválaszok narratív elemzése során első lépésként a kutatásba bevont társadalmi szereplők *specifikus uránvárosi köztér, közösség és identitás narratíváit* azonosítottam, és hoztam egymással összefüggésbe. Az elemzés második blokkjában az egyes *aktorok közötti együttműködési háló*k sajátosságait elemeztem. Utoljára pedig a különböző aktoroknak a város-megújulási folyamatok *sikerességét és siker-telenségét* mikro- és mezoszinten *magyarázó mintázatait* gyűjtöttem össze.⁶

Jelen publikációban a fenti témakörök szerint csoportosított interjú-narratívákból szeretnék megosztani részleteket. Előtte azonban röviden bemutatom az EKF projekt társadalmi részvétellel és Uránváros megújulásával kapcsolatos vonatkozásait.

⁴ Fókuszcsoportos interjú három uránvárosi kulturális intézmény és két civil szervezet képviselőjével: *Görög Egyesület* (1998-tól működik Uránvárosban): B.Gy. férfi, titkár, 57 éve él Uránvárosban; *Minerva Könyvtár* (1984-től uránvárosi székhellyel): L.B.N., nő, elnök – könyvtárigazgató, 3 éve dolgozik Uránvárosban; *Pécsi Harmadik Színház* (1984-től, előtte Ságvári Endre Művelődési Ház): Sz.S.M. nő, szervező – előadó, 1 éve dolgozik Uránvárosban; *Szivárvány Gyermekház* (1984-ben nyílt meg → 2012-től Pécsi Kulturális Központ): V.Á., nő, művelődésszervező, 7 éve dolgozik Uránvárosban; *Pécsi Kőrösi Csoma Egyesület* (2004 – 2012. között) S.M., férfi, volt elnök, 10 éve él Uránvárosban.

⁵ *2010 Pécsi PLACCC Fesztivál* kurátorával, főszerzőjével, az *Artopolis Egyesület* elnökével; a *37 nm c. public art szobor* alkotóival; Helyi köztéri művészeti alkotóközösségek képviselőivel: *Retextil Alapítvány*, *Malom Csoport* szakmai-művészeti vezetőjével, az *Üres Tér Társulat* performatív köztéri művészeti (színház, utcaszínház, performance) csoportosulás szakmai vezetőjével; *Helyi építészekkel*: P.Z. – helyi építész, a *Folytassa Uránváros! avagy helyzetkép és tennivalók Uránvárosban az EKF után* programsorozat egyik főszerzője, uránvárosi lakos, B.Z. – helyi építész, a Dél-Dunántúli Építész Kamara *Építészeti és Kontextus* c. EKF program keretén belül kiírt *Victor Vasarely Nemzetközi Művészeti Pályázat a Köztéri Művészetért* egyik menedzsere, együttműködött a *37 nm szobor* műszaki kivitelezésében, valamint az uránvárosi *PLACCC Fesztivál* Minimum Építész Irodája által szervezett szobaszínház-produkció szervezője.

⁶ Az interjúk narratív vizsgálatának módszertani szempontjaihoz ld. Szabó Márton *Közpolitikai diskurzuselemzés* c. tanulmányát. A tanulmány a Kolnai-díj átadásakor a Magyar Politikatudományi Társaság XVIII. Vándorgyűlésén, Veszprémben 2012. június 22-én tartott előadás bővített és kiegészített változata.

http://www.tk.mta.hu/pti/uploaded_files/971_1347612216.pdf (2012. 12.11.)

A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt a társadalmi részvétel és a lakótelepek megújulásának tükrében

A Pécs 2010 EKF cím elnyerésével Pécs egyben az európai városok szimbolikus gazdaságának globális szintű versenyébe is beszállt.⁷ „Pécs célja az volt, hogy a művészetet és a kultúrát a korábbi ipari területek gazdasági és társadalmi rehabilitációjának egyik eszközévé avassa...” – olvashatjuk az Európai Bizottság által készült 2011-es külső értékelésben.⁸ Az amerikai és nyugat-európai gyakorlatban már a '90-es évektől megalapozott kulturális vagy kreatív városfejlesztés módszertana, valamint az EKF pályázat társadalmisítási folyamatokra vonatkozó kritériumrendszere kulcsszerepet tulajdonít a lakosok és a helyi civil szervezetek bevonásának a koncepcióalkotás, a programok operatív megvalósítása és a projektek lebonyolítása terén. A kulturális tervezés egy olyan újszerű interdiszciplináris közelítésmódot igényel a várostervezők részéről, amely a fejlesztések során a műszaki-gazdasági szempontokat kiegészíti a humántudományok és a lakosok várossal kapcsolatos közvetlen mindennapi tapasztalataival, igényeivel és elképzeléseivel. A pécsi EKF projekt, derül ki az utólagos értékelésekből, elmulasztotta a lakosság és a civil szervezetek tényleges bevonását a tervezés és kivitelezés folyamatába. Az átpolitizált pályázati mechanizmusok és a fenntarthatatlannak vélt kulturális infrastrukturális fejlesztéseken kívül, a helyi civil társadalmi szereplők részvétele és a közösségek bevonása iránti városvezetési érdektelenség keltette a legnagyobb elégedetlenséget lokális szinten. „A város és az egyetem, a politika és a civil világ, a központ és a periféria, a tudományos/művészeti elit és a városlakók között egyaránt mély, talán nem is teljesen tudatosult kommunikációs gátak léteztek, amelyek akadályozták az együttműködés és a bizalom légkörének megteremtését.” – olvassuk az EKF társadalmi környezetére vonatkozó megállapítások sorában az önkormányzat által megrendelt projektértékelő elemzésekhez írt bevezetőben.⁹

A Takáts József által megírt, viszont a későbbiekben az irányítása alól kikerült *Pécs, a határtalan város* eredeti pályázat koncepciójában a város szocializmus kori kulturális örökségének a feldolgozása a kulturális év egyik nagy témája lett volna.¹⁰ A pályázati koncepció szerint a kelet-közép-európai rendszerváltások huszadik évfordulójával egybeeső 2009-2010-es EKF év kiváló alkalom lehetett volna Pécs

---

⁷ Trócsányi András: *A kulturális gazdaság szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei*, 2008. http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/tarsadalom/otka/pdf/kulturalis_gazdasag_es_varosmegujulas.pdf (2013.01.08.) Megjelent In: Pap N. (szerk.): *Kultúra – Területfejlesztés. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben*. Geographica Pannonica Nova 2. PTE FI – Imedias Kiadó, Pécs, p. 231- 244.

⁸ *A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Régiók Bizottságának. A 2010-es Európa Kulturális Fővárosa („Essen a Ruhr-vidékért”, Pécs és Isztambul) esemény-sorozat utólagos értékelése*. Brüsszel, 2011, p. 7.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0921:FIN:HU:PDF> (2013.01.05.)

⁹ Elemző értékelés a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. PMJÖ, Pécs, 2011, p.7.

¹⁰ *Pécs, a határtalan város. A nyertes pályázat*. http://www.hhrf.org/europaiutas/61/EuropaKF_Pecs.pdf (2013.01.08.)

sajátos szocialista kulturális hagyatékának feldolgozására. Ennek ellenére, a pályázat körül keletkezett belső társadalmi feszültségek és a rendszerváltás előtti városi értelmiségi korosztály magjának az EKF folyamatokból való kívülmaradása miatt „*a Kádár-korszakot leginkább szemérmes hallgatás övezte, s ezzel eltűnt annak a lehetősége, hogy érdemi reflexió történjen Pécs egyik legfontosabb – a városi identitást meghatározó, de akár országos vagy nemzetközi szinten is érdekes – témájára, a szocializmus épített, kulturális és társadalmi örökségére. De a feladat és a kihívás ennek ellenére mindmáig jelen van: a város identitása, önképe számára oly fontos korszaknak valamilyen módon be kell épülnie a város kulturális emlékezetébe.*”¹¹

A megvalósult kulturális infrastruktúrális fejlesztések főleg a magas kultúrára fektettek hangsúlyt. A tényleges társadalmi bevonást, a városlakók mindennapi kultúrájának, illetve a helyi civil szféra művészeti és kulturális szervezeteinek aktív részvételét lehetővé tevő programok száma kevésnek bizonyult a kulturális intézmények fejlesztésére szánt forrásokhoz képest. „*Sajnos a kulturális „hardware-rel” kapcsolatos tervezőmunka mögött a „software”, a programok, rendezvények, a kínálat nem infrastruktúrális elemei háttérbe szorulni látszanak.*” – hívja fel a figyelmet Trócsányi András a kulturális év felvezető időszakában.¹² Pécs lakótelepei nem kerültek be az EKF átfogó kulturális alapú városrehabilitációs célkitűzésének látókörébe. A Dél-Dunántúli Operatív Program keretében finanszírozott öt EKF kulcsprojekt közül csupán a legkisebb költségvetéssel bíró *Közterek és parkok újjáélesztése* projekt tett lehetővé fizikai fejlesztést a lakótelepeken is. A városalközpontok rehabilitációjának célkitűzései között a policentrikus városi térszerkezet megteremtése mellett másodikként szerepel a városrészi identitás kialakítása és a közösségépítés.¹³ Ez a kulcsprojekt volt az, amely elsősorban nem a reprezentatív kulturális terek fejlesztésével, hanem a városi lakosok által a mindennapokban használt terek minőségjavítását célozta. A felújításokat azonban nem előzte meg igazi kulturális tervezés. A helyieknek a lakókörnyezetükkel kapcsolatos változásokba való beleszólására nem került sor.¹⁴

Az EKF projekt uránvárosi specifikumát a lakótelep fizikai és a társadalmi megújulásának kereszteződésében betöltött szerepe adja. A köztérfelújító projekt keretében rehabilitált uránvárosi főtér a lakótelep közterében végbement legnagyobb változásnak számít az elmúlt húsz évben. Uránváros esetében az EKF nem csupán a lakótelep főterének és játszóterének megújulását tette lehetővé, hanem olyan kulturális-társadalmi programoknak is helyet adott, amelyek a 21. századi városmegújító gyakorlatok módszereivel (pl. köztéri művészet) kívánták meg újrafogalmazni a helyi társadalom identitásának releváns kérdéseit. A társadalmi megújulás motivációi között szerepelt az uránvárosi lakosok helyhez való kötődésének megerősítése, az

¹¹ Szijártó Zsolt: Koncepció és kontextus. Az EKF projekt és Pécs. In: PMJÖ (2011), i.m., p. 164.

¹² Uo. Trócsányi (2008).

¹³ Magay Miklós: Városalközpont-rehabilitációk Pécsen, avagy a „Közterek és parkok megújítása” projekt. In: Területfejlesztés és Innováció, 2010, 4. évfolyam 1. szám p. 36 – 45. http://epa.oszk.hu/01900/01951/00009/pdf/teruletfejlesztes_es_innovacio_EPA01951_2010_01_1-14.pdf (2013.01.04.)

¹⁴ 2006-ban volt ugyan egy EKF civil pályázat, amelynek ötleteit beépítették volna a köztérfelújítások során, de a több mint 300 pályamű közül minimális valósult meg, és azok sem a köztérfelújításokhoz kapcsolódva.

uránvárosi identitást felmutató szociokulturális köztéri művészeti alkotás létrehozása, a lakosok jó szomszédi viszonyainak a felelevenítése, a közösségépítés, valamint a lakosok bevonása a saját környezetüket érintő problémák és lehetséges megoldások megvitatásába. Nem célom az egyes programelemek részletes bemutatása és lefolyásuknak elemzése. Helyette az ezeket kezdeményező építészek, művészek és művészeti menedzserek sajátos attitűdjeit szeretném feltárni. Kutatásom egyik alapkérdése az volt, hogy az együttműködő szereplők milyennek látják saját és egymás cselekedeteiket az együttműködés folyamatában. Az interjúkérdéseimre érkezett válaszok felfedik a városmegújítás folyamatába becsatlakozó társadalmi szereplők különböző motivációit, az együttműködést nehezítő vagy megghiúsító okokat, valamint a kooperatív (város)tervezést gátló helyi tényezőket. A társadalmi szereplők egymás mellé kerülő széttartó magyarázatai és értelmezései ugyanakkor rámutatnak a helyi társadalmi együttműködésnek azokra a kritikus pontjaira, amelyek a jövőben elősegíthetik egy, a helyi lakosok igényeire érzékeny lakótelepi megújulási terv kidolgozását.

A városmegújulás társadalmi szereplői Uránvárosban

A helyi építés szakma egy szűk rétege a legaktívabb kezdeményezőként, különböző szerepkörökben tűnik fel az uránvárosi városmegújító folyamatokban. Az általam vizsgált projektekben az építészek a folyamatok elindítóiként, művészeti és társadalmassítási projektek koordinátoraiként, a helyi intézményi képviselők, civilek és szakmai csoportosulások és a lakosok közötti közvetítőkként jelennek meg. A lokális szinten létrejövő városrész-megújító együttműködési háló (művészekkel, uránvárosi érdekeltségű civilekkel, szakmai szereplőkkel és intézményi képviselőkkel) az építészek személyes és szakmai kapcsolatai mentén alakultak ki. Az individuális kapcsolatok, bizalmi rendszerek előjoga a pécsi civil társadalom kooperációs hálóinak a kialakulásában hangsúlyos témaként szerepelt a fókuszcsoportos interjú során.

Az EKF-hez kapcsolódó uránvárosi köztéri művészeti akciók túlnyomó része ugyancsak az építészek által indítványozott pályázati vagy felkéréses művészeti projektek nyomán valósultak meg. Az Uránváros főterén 2011-ben felavatott *37 nm* szobor a Dél-Dunántúli Építész Kamara két építésze által kezdeményezett és koordinált *Victor Vasarely Nemzetközi Pályázat a Köztéri Művészetért* nyertes pályaműveként valósulhatott meg. Külső kezdeményezésként jött létre a Placc Fesztivál. A rendhagyó módon budapesti helyszínnel megrendezett PLACCC Fesztivál pécsi/uránvárosi megszervezését a budapesti Artopolis Egyesület kezdeményezte a Hungarofest Kft., a pécsi EKF projekt kulturális program-menedzserének irányába. Az EKF utóhatásait és a városrész átfogó helyzetelemzését tematizáló *Folytassa Uránváros!* programsorozatot pedig a Pécsi Városfejlesztési Nonprofit Zrt. megbízásából az Urbanista Konzorcium két olyan építésze bonyolította le, akik 2011-ben a Horváth&Patartics Építész Irodájuk nevében kértek fel helyi művészeket a *Kioldások Vidámparkja* interaktív utcaszínház, a *37 nm* nevű szobor felavatását kísérő rendezvény megszervezésére.¹⁵

---

¹⁵ Együttműködtek az Üres Tér Társulat, Retextil Alapítvány, a SosemArt Kulturális Egyesület, a Labor Kulturális Szolgáltató Szociális Szövetkezet, Hajdú István franciaországi utcaszínház-művész, az Endresz György utcai Életminőség Fejlesztő Központ által foglalkoztatott értelmileg akadályozott fiatalok.

Kurrens uránvárosi köztér-narratívák

A városmegújító szereplők uránvárosi köztér definíciójának és köztér használatának feltérképezésekor a köztér a társadalmi nyilvánosság közintézményi és nyilvános (főtér, játszótér, utca, piac) formáit foglalta magába. Azért kerültem a fogalom pontos tartalmi lehatárolását, mert nem egy bizonyos köztér-típus uránvárosi visszaigazolását, hanem a közelmúlt városmegújító folyamatai által érvényesnek/relevánsnak gondolt uránvárosi köztér-narratívákat kerestem. Kíváncsi voltam, hogy a rendszerváltás után több mint húsz évvel, Uránvárosban melyek a társadalmi nyilvánosság azok a valóságos és lehetséges helyei, amelyek befogadják, támogatják és lehetővé teszik a társadalmi megújulást és részvételt?

A fókuszcsoport résztvevői az általuk képviselt intézmény városrészi szerepének és lokális identitásának a meghatározásakor főleg ennek hiányáról, kialakulatlanágáról számoltak be. Az interjú során a helyi kulturális intézményeknek a lakótelep társadalmi életében feltételezett fontos szerepe több szempontból is megkérdőjeleződött. A résztvevők elbeszéléseiben az egyes intézmények gyenge társadalmi nyilvánosság-szerepe több szinten is összefügg a térbeliség és az infrastruktúra problémájával. A lakótelepet átvágó gyorsforgalmi úthálózat és a közintézményi infrastruktúra előnytelen, periférikus térbeli elhelyezése, valamint az eredeti építészeti terv hiányos kivitelezése az intézményi terek intenzívebb használatát gátló tényezőként szerepel az interjúalanyok narratíváiban.

„A Minerva Könyvtárát a Szilárd Leó parkba, a Mecsek Áruházzal szembe tervezték. Sokkal jobb helye lett volna ott, látogatottabb lett volna, jobban részt vett volna a városrész életében. A könyvtár peremhelyzetben van. Sem a szigeti, sem az uránvárosi városrészbe nem tartozik bele. Kiesünk a látótérből, egy vakfoltba vagyunk itt.” (L. B. N.)

„Nem a peremlét a rossz, hanem a közlekedés a katasztrofális. A 6-os út és a Tüzér utca átvágja a városrészeket. Nem befejezett a város magja. Hiányzik a Szilárd Leóból ez az intézmény [a lakótelep központjában Dénesi Ödön terveiben szereplő, de megvalósulatlan kulturális központra utal].” (S.Á.)

„Autóval megközelíthetetlen [Szivárvány Gyermekház]... nincs kitáblázva rendszeren. Nincs kényelmes sétálóút, amivel az ember sétálva odajuthatna. Eltűnik, hogy hol vagytok.” (L.B.N.)

Az érintett intézmények a városi kulturális politika utóbbi években hozott döntéseinek tükrében *városszinten* is hátrányos helyzetben tüntetik fel az uránvárosi kulturális intézmények pozícióját. Úgy vélik, hogy az EKF projekt egyik fejlesztéseként rehabilitált keleti városrészben található Zsolnay Kulturális Negyed megosztja, és versenyhelyzetbe hozza a város kulturális intézményeit.

„A Kulturális Központtal [Zsolnay Kulturális Negyed], ami csodálatosan szépre sikerült, a város totális kulturális életének a szétverését is sikerült elérni... Oda ki, a Zsolnay gyárba nem megy senki sem.” (B.Gy.)

„A városvezetésnek el kellett volna döntenie, hogy a meglévő Kulturális Központot,ínházakat, kulturális intézményeket segítse, mintsem egy olyan monstrumot [Zs.K.N.] létrehozni, amely ékessége a városnak, csak valakinek ki kell termelni annak költségeit is. Az, ott kint az újdonság erejével hat még. Az iskolák igyekeznek oda vinni diákjaikat. mindent próbálnak oda két kézzel... szétapróznak a dolgok.” (Sz.S.M.)

A Görög Egyesület által havi rendszerességgel megtartott görög táncház, a korábban belvárosi helyszínen működő Ifjúsági Ház Zsolnay Negyedbe történő kiköl-

töztetése után, ugyancsak kikerült a keleti városrészbe. A fókuszcsoporthoz egy-egy intézményi képviselő a versengő pozíciót nem csak városszinten, hanem a lakótelepen belül is érzékeli.

„Semmi összefüggés nincs aközött, hogy mi [Szivárvány Gyermekház] Uránvárosban vagyunk. Nem tudunk igazán rendes kapcsolatot, hálózatot létesíteni az iskolákkal. Ami a cél lenne, hogy közösen pályázzunk, partnerek legyenek a dologban. Olyan ingyenes lehetőségeket kínálunk, amiért meg kellene tenni a 300-400 métert, és még azok is megtehetetlenek... Ennek oka az iskolák és az óvodák közötti versengés. A pedagógusoktól tudjuk, hogy sokszor úgy érzik – főleg az óvodapedagógusok a főnököktől megkapták ezt kiosztva, mint feladatot –, hogy ők maguknak kell a tanórán kívüli kulturális feladatokat ellátniuk, és amennyiben intézményhez fordulnak, ez a szülő vagy a város felé egyfajta gyengeségnek a megmutatkozása. Egy közművelődési intézménynek nagyon nagy baj, hogyha egy oktatási intézmény, úgy érzi, hogy a saját gyengeségét ismeri el, ha hozzá fordul.” (V.Á.)

A közoktatási intézményekkel való kooperáció elsősorban a személyes befolyás hatására valósul meg. A résztvevő intézményi és egyesületi képviselők egymás között hatékony együttműködésről számolnak be. Igyekeznek összehangolni és partnerként segíteni egymás rendezvényeit. A legaktívabban együttműködő intézmény a Minerva Könyvtár. Többször is együttműködött már a Szivárvány Gyermekházzal és az egykori Pécsi Körösi Csoma Sándor Egyesülettel lakótelepi közösségi és város-történeti programokon. A Görög Egyesülettel való kapcsolatfelvétel viszont a fókuszcsoporthoz beszélgetésig sikertelennek bizonyult.

A város kulturális intézményszervezeti átalakulásának következményeként a Szivárvány Gyermekházat 2012 nyarától a Pécsi Kulturális Központtá nevezték ki. Az új *városszintű szerepkör* a szervezeti változások ellenére nem idegen a Gyermekház számára, ugyanis V.Á. művelődésszervező elmondása szerint az intézmény a gyerekeknek és családoknak rendezett programjaival a funkcióváltás előtt is város-szintű vonzaskörrel rendelkezett. A szolgáltatóházi szerepkör folytán ugyanakkor számos civil szervezetnek ad otthont, ami a város minden részéről odavonzott fiatalokkal pezsgővé teszi a ház életét és bővíti horizontális kapcsolati hálóját. V.Á. ugyanakkor a város-szintű szerepkörnek egy a lakótelep szociális problémáival való foglalkozást hátráltató tényezőt is tulajdonít:

„A Szivárványban korábban, a lakótelepen élő hátrányosabb helyzetű gyerekeknek Játék Klub működött, de ahogy a civil szervezetek egyre jobban elterjedtek a házban, azért mert ebből is egyre több bevételt termelünk, egyre több termet töltenek ki, a klub átkerült a Tethelyhez.¹⁶ Most már nem annyira rendszeres. Mindig személyhez kötődtek ezek a gyerekek.” (V. Á.)

A Harmadik Színház részéről érkező munkatárs többször is megerősítette álláspontját, miszerint a színháznak az uránvárosiak kulturális életében betöltött szerepe minimális. Jellemző, hogy az intézményi képviselők a helyi kulturális életben betöltött szerepüket város-szintű viszonylatban pozitívabbnak érzik, mint lokális szinten.

„A Pécsi Harmadik Színháznak réteggközönsége van, és abszolút nem Uránváros a jellemzője.” (Sz.S.M.)

---

¹⁶ A Baranya Megyei Ifjúságáért Tethely Hálózatának pécsi irodája.

A helyi társadalom életében valódi nyilvánossági térként való működésüket akadályozó további magyarázatként – az előnytelen fizikai-térbeli pozíción túl (periféria, versenyhelyzet más városrészi és városszintű oktatási és kulturális intézményekkel) – szerepel az önkormányzati fenntartás szabályozó kerete. A profitszerzési és szolgáltatóházi kötelezettség a Pécsi Kulturális Központot és a Harmadik Színházat megfosztja a közterekre jellemző ingyenes és közvetlen hozzáféréstől. Az intézményi képviselők narratívái kiemelték a közintézmények tereire vonatkozó központi szabályozásoknak azokat az ellentmondásos aspektusait, amelyek véleményük szerint a mindennapokban gátolják valódi közösségi térként való működésüket:

„Nekünk munkaköri feladat, hogy közösségi tér legyünk... A város elvárja, hogy közösségi térként működjünk, ugyanakkor a termeinket szigorúan tilos bárkinek ingyen kiadni... Bevételt kell termelni, mivel a várostól kapjuk a pénzt.” (V.Á.)

„Sajnos, terembérleti díj nálunk [Harmadik Színház] is működik. Amíg Ságvári Endre Művelődési Házként működött teljesen más volt a funkciója. Addig sok közösségi dolgot el tudott látni.” (Sz.S.M.)

A Minerva Könyvtár fenntartása egyesületi formában valósul meg, ezért nem terembér-köteles. A könyvtárigazgató a könyvtár közösségi térré való átalakulását szeretné elérni hosszútávon. A könyvtári tér funkcióbővítő törekvésének háttérben az intézmény fenntarthatósága, valamint az Uránvárosban jelenleg hiátusként emlegetett közösségi tér intézményen belüli kialakítása áll.

A helyi kulturális intézmények és egyesületek nem csak az intézményi, hanem a nyilvános köztér narratívájával is éltek, amikor kimondottan az uránvárosi közösségépítést célzó programjaikról számoltak be. Az intézményi teret átlépő rendezvényeik egyben rámutatnak az uránvárosi intézmények nyilvános köztér-használatára is: Mecsek Áruház és 17 emeletes előtti tér, Szilárd Leó Park. Találunk már hagyományossá vált köztéri rendezvényeket, mint a Bányásznapi, a Gyermeknap és a Mindenki Karácsonya ünnepség. A hagyományos városszépítő tevékenységre példa az először 2012 őszén megrendezett *Virágoztassuk fel a Harmadik Színházat* évadnyitó ingyenes családi nap keretében megszervezett színház körüli közös virágültetés. Vannak globális kulturális mozgalmi irányokat felmutató újszerű kezdeményezések is. Ilyen például az egykori Körösi Cs. S. Egyesület által a Critical Mass, a biciklizés urbánus kultúráját világszinten terjesztő kerékpáros mozgalom analógiájára szervezett Kidical Mass, amely kimondottan a gyerekes családokat célozta meg.

Az uránvárosi köztérfelújítás körül kialakult egymással ütköző álláspontok láthatóvá teszik a társadalmi bevonás elmaradásának negatív hatásait. Az általam meginterjúvoltak álláspontja a szakmai és szubjektív nézőpontok függvényében változik. Az építészek elsősorban nem a minőségietlen műszaki kivitelezés („betonáradat”), hanem a rehabilitáció során elmaradt társadalmi bevonás, valamint a társadalmi együttműködés kultúrájának tanulási lehetőségét elszalasztó EKF miatt gondolják kevésbé sikeresnek a köztérfelújításokat.

„Hogyha az emberek szemszögéből próbálom elképzelni, azt látom, hogy nagyon örülnek, hogy átalakult a terek anyagi minősége, de szinte már mikrotörténeti léptékkal mérhető büne ennek a folyamatnak, hogy nem vonta be az embereket. Ha az emberek érezték volna azt, hogy ehhez nekik közük van, az egy földindulászerű folyamatot jelentett volna saját helyi identitásuk és önszerveződésük szempontjából. A bevonás, az együttműködés tapasztalata nagyon fontos lett volna a helyiek számára...” (B.Z. építész)

„Butaság lenne azt gondolni, hogy az emberek beleszólhattak volna a hangversenyterem megépítésébe, de azt, hogy az adott köztéren milyen igényeik vannak, ezeket fel kellett volna mérni. Voltak egyébként ilyen típusú felmérések a város különböző pontjain, de buta kérdéseket tettek fel: pl. szeretné-e, hogy több legyen a pad, a kuka. Meglepő módon mindenki szerette volna.” (P.Z. építész)

A fókuszcsoporthoz tartozó interjú S.Á., a nemrégiben megszűnt kimondottan Uránváros-érdeklődő civil egyesület egykori elnöke, szélsőséges álláspontot fogalmazott meg a köztérfelújítás kapcsán. Számára a köztérfelújítás műszaki („*mindent lenyelő betonáradat*”) és jelképes („*szellemi sivárság*”, „*múlt teljes eltörlése és megtagadása*”) szinten is kudarcot jelent. V.Á. művelődésszervező a múltbeli tapasztalataival összehasonlítva viszont főleg pozitív fejlődést lát a köztérfelújításban.

„Vitakoznék S. Á.-dal. Nagyon jelentős változást látok a köztérfelújítás óta, százszor jobban belakják ezt a teret. Amikor egyetemistaként a városba érkeztem, sivár, kopár, lehangoló látványt nyújtott Uránváros közepe. Részben, az anyagi okokon kívül, ezért sem döntöttem Uránváros mellett. Ez, ami most van, jelentősen megváltoztatotta ezt a dolgot... Ahhoz képest, hogy ez a hajléktalanok székhelye volt, sehova se vezető ösvényekkel (...) A 17 emeletes előtti térre is vonatkozik ez a nagyon pozitív megújulás. Amióta az anyukáknak ezer hely van, hogy leüljenek, pihenjenek a hangulatosan kialakított filagóriás ülőpadokon, eközben a gyerekek szuperül tudnak a kis bringákkal biciklizni akadály nélkül.” (V.Á.)

A Görög Egyesület titkára tősgyökeres uránvárosiként saját álláspontját a helyi lakosság kollektív szemszögéből fogalmazza meg.

„Utóbbi egy-két évben, amikor Uránváros központját kicsit átalakították, és emberibb lett a centrum a Mecsek Áruház környékén, azt lehetett látni, hogy az emberek, különösen az idősek, az asztalokra kipakolva sakkoznak, nem isznak, nem dorbézolnak. Ez megnyugtató folyamatnak látszik. Ösztönösen belakják [a teret], sakkoznak, elbeszélgetnek. Látom, hogy lemennek a bányász emberek, az idősek, és kialakulnak valamilyen formában közösségek. Ez annak a jele, hogy az emberek ott jól érzik magukat azzal együtt, hogy azt a „kis házikót” [37 nm köztéri szobor] nem nagyon szeretik. A tér kialakulása mindenképp pozitív irányba megy el, annak ellenére, hogy vannak dolgok, amiket a lakosság nagyon nehezen fogad el.” (B.Gy.)

Uránvárosi közösségképzetek

A köztér fizikai megújulásának narratívája a helyi társadalom új aspektusait is láthatóvá teszi. A köztérmegújulás folyamatában olyan társadalmi viszonyok válnak láthatóvá, amelyek kikerülnek az intézményi tér látóköréből. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúalanyok a városrész megújult központjában újszerű, spontán módon szerveződő közösségeket azonosítottak (pl. fiatal anyák a játszótéren, öregek és fiatalok az Uránbányász téren).

A helyi társadalom legrégeztettebb képét a fókuszcsoporthoz tartozó interjú narratívájából lehet kibontani. A különböző szerepkörökből megszólaló interjúalanyok (intézményi vezetők és dolgozók, lakosok) narratívájában a helyi társadalom rétegzésekor a kor, a nem, a nemzetiség, a foglalkozás, a jövedelmi szint és az életstílus szempontjai szerepeltek. Az egyes társadalmi csoportokhoz olykor szociokulturális jellemzőket megragadó leírásokat is fűztek.

Görögök	az 1960-as években „húsz görög család, durván 80-100 fő költözött be a középső hétemeletesbe” (B.Gy.) ma már kevesen ismerik őket. a harmadik generáció már nem beszél görögül „Érzékelem azt az asszimilációs folyamatot, amit ők elszenvednek. Nagyon erős összetartás volt kezdetben náluk. Ünnepeiket komolyan vették, saját szervezésben meg is ünnepelték. Az utánpótlás-nevelés, nyelvtanulás nagyon lehalt náluk. A vegyes házasságok felgyorsították az asszimilációs folyamatot.” (B.Gy.)
Fiatalok	„Egy részük vandalizmussal tölti az éjszakát.” (B.Gy.) a Szivárvány Gyermekházban működő civil szervezetek fiatal tagjai
Idős emberek	egykori öreg bányászok („az öregek”) és özvegyeik a Minerva Könyvtárban működő nyolc fős Nyugdíjas Klub tagjai
Gyermekek	elsősorban a Szivárvány Gyermekház réteggközönsége a helyi iskolákban tanuló iskolások (akiknek többsége viszont nem uránvárosi lakos) iskolai szünetekben az uránvárosi nagyszülőknél vakációzó unokák
Egyetemisták	„sötét tömeg az ürben” (L.B.N.) – a helyi kulturális intézmények nem tudják őket megszólítani átmeneti jelleggel, egyetemi tanulmányaik ideje alatt négy-öt évig tartózkodnak az uránvárosi Szántó Kollégiumban és albérletekben
Fiatal anyák	„Szerintem valami [közösség] itt is van, a gyesen lévő anyukák kis közössége. Főleg a játszótér hozza őket össze spontán módon.” (V.Á.) „Számunkra intézményesen, szervezeti formában a kismamák nem megszólíthatók, mert ők ad hoc jelleggel vannak. Míg kicsik a gyerekek alakulnak ki kis baráti társaságok. Nem tudok kit megszólítani, nem egy intézményesült, igazi egyesületként működnek, hanem kis csoportként, ami nekünk kiesik a lehetőségeinkből.” (L.B.N.)
Kezdeményező civilek	- „Emberek, akik meg tudják finanszírozni az egyes kezdeményezéseket. Főleg Uránvárosban hiányzik ez a réteg. 1200 ilyen ember van Uránban, én ebből ismerek 22-öt. Mindenhol ugyanazokat az embereket találjuk meg.” (S.Á.) - „Egy jövedelmi tudati szint kell, hogy elinduljon ez a féle attitűd, de ez egyelőre hiányzik.” (S.Á.) - a középszálhoz tartoznak

A helyi művészek narratívái – akik pályázat vagy felkérés útján valamilyen állandó vagy ideiglenes köztéri művészeti alkotással kapcsolódtak be Uránváros társadalmi megújulását célzó programokba – a helyi társadalom olyan *periférikus csoportjaira* hívják fel a figyelmet, akik a fókuszcsoporthoz tartozó interjú során nem tűntek fel. Ilyenek az Uránbányász téren gyakran megforduló hajléktalanok és az Endresz György utcai Életminőség Fejlesztő Központ által foglalkoztatott értelmileg akadályozott fiatalok. Az utóbbiak a *Kioldások Vidámparkja I-II.* köztéri művészeti akció aktív résztvevői voltak.

A sikeresség és sikertelenség narratívái

A társadalmi részvétel szemléletében (közösségi részvétel, pozitív helyhez kötődés kialakítása, lakosok szerepvállalása) megvalósuló városmegújítás uránvárosi sikerességének magyarázatára kialakított narratívák túllépnek a városrész partikuláris társadalmi jellemzőin. A városrészi identitás és közösségvállalás, valamint a lakosok társadalmi cselekvőképességének és kezdeményező hajlamának hiányát az egész

hazai „feudális viszonyokat idéző”, „önkényuralmi” (S.Á.), „etatista” (P.Z.) politikai társadalmi berendezkedés mikroszinten való leképeződéseként értelmezik.

A lakótelep komplex megújulását nehezítő mezoszintű akadályok leggyakrabban az önkormányzat városvezetési attitűdjének kritikájaként fogalmazódnak meg. P.Z. építész szerint döntéshozatali szinten a városvezetők részéről hiányzik a társadalmi részvételen alapuló várostervezési és –megújulási szemlélet és szándék. A városvezetés attitűdjével kapcsolatos elégedetlenség a helyi civilekkel készített interjúk során több megközelítésben is előfordult: „A köztéri rendezvényeknek iszonyatos költségei vannak, amit a város maga fokoz.” (V.Á.), „A városnak az lenne a feladata, hogy a közterületek használatát biztosítsa, ehelyett területfoglalási díjakat kell fizetni.” (S.Á.), „A város vezetői nem törődnek a várossal, mintha nem is itt élnének. Nincsen gazdaszemlélet, ennél rosszabb ítéletet nem is mondhatok.” (B.Gy). Az együttműködés (művész-építész, építész-művész) során fellépő kommunikációs deficit a civil társadalom szintjén tapasztalt legmeghatározóbb kudarcnak számít. Az egyes kezdeményezések pozitív hozadékaról szóló narratívák az uránvárosi megújulásban érdekelt „szűk szakmai réteg” egymásra találásában, az együttműködésben felgyűlt tudásokban és tapasztalatokban, a társadalmi háló kiszélesítésében jelölik meg a sikerességet. A civil szinten kialakult kooperatív struktúrák viszont nem tudtak áttörni sem a lakosok alulról szervezkedésbe, sem a városkormányzat részéről elévart szolidaritás irányába.

„Mindennek az a keserű tapasztalat, hogy ennek az égvilágon semmi haszna nincsen azontúl, hogy néhányan rátaláltak a programsorozatra [Folytassa Uránváros!]. Ezenkívül a városházán még két ember tudja, hogy van, ismeri a címet, de egészen biztos vagyok benne, hogy azt a tíz oldalt [szakmai beszámoló, tanulmány és javaslattétel] háromnál több ember nem olvasta. Akik elolvasták, azok sem tekintik egy lehetőségnek, amin el lehetne kezdeni dolgozni. A legnagyobb veszteség, hogy nem kezdenek el kapcsolódni, kihasználni a bennük rejlő lehetőségeket.” (P.Z., építész)

Összegző gondolatok

Az uránvárosi városmegújító folyamatokba részt vevő társadalmi szereplőkkel készített interjúkból kirajzolódó markáns narratíva egyfelől a lakosok körében tapasztalt kritikus tömeg hiányára, a helyiek aktivizálásának kudarcára, másfelől viszont az Uránváros megújulásában érdekelt szűk szakmai réteg pozitív egymásra találására vonatkozik.

Az építészek közéleti szerepvállalása köré összpontosuló uránvárosi városmegújító kezdeményezések a helyi építész szakmának egy olyan rétegére irányítja rá a figyelmet, amely nyitott a társadalmi bevonással véghezvitt városrészi megújulására, viszont nincs birtokában azoknak a kommunikációs módoknak és csatornáknak, amelyeken keresztül aktivizálhatná a lakótelep lakosait, ami következésképpen elindíthatna egy alulról építkező városrész-megújító folyamatot. A városrész kulturális intézményei sem találhatnak el a lakótelep átalakuló lakossági összetételében jelentkező ideiglenes csoportokhoz, a köztérben spontánul szerveződő életmód-közösségekhez. A kívülről érkező, újszerű együttműködési struktúrák bevezetésével próbálkozó társadalmi szereplők az uránvárosi kulturális intézményi képviselőkön kívül nem alakítanak ki tartós kapcsolatokat az uránvárosi lakosokkal. Tapasztalataik kiindulva úgy vélik, hogy a helyi lakosság elszenvedője a folyamatoknak, néha pedig lázadó

pozícióban jelenik meg, cselekvőképessége pedig gyenge. A helyi lakosság valódi bevonásának és aktivizálásának az elmaradása miatt az uránvárosi városmegújító kezdeményezések megmaradtak a felülről szervezkedés szintjén. A hosszútávon fenntartható lakótelepi megújulás szempontjából azonban elengedhetetlen a helyiek kezdeményező készségének kialakítása és közösségfejlesztése.

Irodalom

- A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a Régiók Bizottságának. A 2010-es Európa Kulturális Fővárosa („Essen a Ruhr-vidékért”, Pécs és Isztambul) eseménysorozat utólagos értékelése. Brüsszel, 2011.
- Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécsi Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs, 2011.
- FOLYTASSA URÁNVÁROS! – avagy helyzetkép és tennivalók Uránvárosban az EKF után. Tanulmány és beszámoló a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa Közterek és Parkok új-jáélesztése II. ütemhez kapcsolódó ESZA tevékenység megvalósításáról. Urbanista Konzorcium, Pécs, 2012.
- Magay Miklós: Városalközpont-rehabilitációk Pécssett, avagy a „Közterek és parkok megújítása” projekt. In: Területfejlesztés és Innováció, 2010, 4. évfolyam 1. szám p. 36 – 45.
- Szabó Márton: Közpolitikai diskurzuselemzés. MTA TK Politikatudományi Intézet/Institute for Political Science, MTA Centre for Social Sciences, Working Papers in Political Science 2012/7.
- Trócsányi András: A kulturális gazdaság szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei, 2008. In: Pap N. (szerk.): Kultúra – Területfejlesztés. Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Geographica Pannonica Nova 2. PTE FI – Imedias Kiadó, Pécs, p. 231- 244.

RADÁNYI NORBERT

Validpack

– a felnőttoktatói validáció lehetséges eszköze

A validációról

Napjainkban egyre többet hallani a nem formális úton szerzett tudásról, valamint az előzetes tudás elismeréséről. Előzetes tudásnak nevezzük az életünk során elsajátított készségeket, képességeket, illetve az általuk szerzett tapasztalatok összességét, melyeket akár a tanulás, akár a munkafolyamatok alatt szereztünk és nem feltétlenül tudunk valamilyen dokumentummal igazolni.¹

A XXI. század kezdete óta foglalkoznak az előzetes tudás elismerésével (validációval) az Európai Unióban. Napjainkban pedig egyre fontosabbá vált, hogy megtalálják a legjobban alkalmazható módszereket és eszközöket, amelyek segítik a validációs eljárásokat. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az előzetes tudás elismeréséről előbb meg kell értenünk annak alapjait.

Az élethosszig tartó tanulás során formális, non-formális, illetve informális tanulással gyarapíthatjuk tudásunkat, tehát ezek a környezetek felölelik a tudás megszerzésének összes módját. Ez a három fogalom képezi a validáció alapjait, hiszen lényegében az egyes tanítási és tanulási környezetek közötti átjárhatóságról van szó.

Az oktatáspolitikai felfogás a formális tanulást tekinti a legfontosabb tanulási tevékenységnek, így a formális tanulásról alkotott kép, és elsődleges helyzet az emberek tudatában is hasonlóképp szerepel. A non-formális tanulást mindig a formális tanulás alá helyezik, az informálisról pedig sokszor szót sem ejtenek. Úgy gondolom, hogy a tanítás és a tanulás minden formája fontos, ha iskolarendszeren belül, ha pedig kívül vagy csak egymás közt cserélődik az információ. Mindenhol képesek vagyunk tudásra, illetve új kompetenciákra szert tenni. És ezt a sokrétű tudást valahogyan fel kell térképezni, összegezni és elismerni az iskolarendszeren belül és a munka világában is. A validációs eljárások éppen ezt a célt szolgálják.

A validáció olyan eljárási folyamatot jelent, amely során a különböző tanulási környezetekben megszerzett ismereteket, készségeket, kompetenciákat adott (előre definiált) követelményekkel/kritériumokkal vetik össze. Ha a felsoroltak megfelelnek ezeknek az előre meghatározott követelményeknek, akkor az erre felhatalmazott testületek/intézmények/szervezetek, illetve személyek jóváhagyásával elismerhetők lesznek ezek az előzetesen megszerzett tudásanyagok. Tehát ez által lehetővé válik az adott képesítés közvetlen megszerzése, vagy az elismertek beszámítása az adott képzésbe. Azonban azzal kapcsolatban, hogy mely személyek, vagy szervezetek

¹ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-936_hu.htm?locale=fr (2012.09.18.)

jogosultak az ilyenfajta tevékenységekre vagy döntésekre, még nincs konkrét meghatározás.²

A validációs eljárások nagyon fontos alapelve, hogy a különféle tanulási környezetekben (formális, non-formális, informális) szerzett ismereteket egyenrangúnak tekinti. A tudás értékességének szempontjából nem számít, hogy valaki gyakorlati úton szerzett készségekkel és tudással rendelkezik, vagy esetleg egy tanfolyam elvégzése során sajátította el azokat. Ez azonban egy új látásmódot/felfogást, új megközelítéseket igényel, amely nagyban eltér a korábbiaktól. Ezek az újítások az egész oktatási rendszert, beleértve a felnőttoktatást is átható reformokat kívánnak.

A validáció további előnyeiként említhető meg, hogy az eljárás igénybevételével össze lehetne kapcsolni a szerteágazó tanulási útvonalakat, valamint megoldást nyújtana a már elsajátított ismeretek és egy adott képzési programban szereplő tantárgyak/modulok közötti egyezések és átfedések elkerülésére (előzetes tudás elfogadása/beszámítása).

Napjainkban már köztudott, hogy a motiváció a tanulás egyik legfőbb mozgatóereje. A tanulási motiváció fokozása is a validációs eljárások pozitív hatásai közé sorolható. A validáció bizonyos értelemben összekapcsolható a kreditátviteli eljárásokkal, azonban egy nagy különbség van a két folyamat között. A kreditátvitel csak a formális képzési rendszerhez kötődik, a validáció viszont kiterjed az összes tanulási környezetre.

Ahhoz, hogy a fogalomhasználat színvonalas és gördülékenyen működő legyen, rengeteg időre van szükség. Hosszadalmas és bonyolult folyamat elé nézünk, ha véghez akarjuk vinni a fejlesztéseket, ugyanis a validációval kapcsolatos fogalmak és kifejezések leginkább az angol nyelvből átvett elemeket tartalmazznak.

Hazánkban további problémát jelent a validációs rendszer kialakításában és egyszerűsítésében, hogy a követelményszintek pontos meghatározása és összevetése az egyének már meglévő ismereteivel, akadályokba ütközik. Ennek néhány okára a 2001. évi CI., a felnőttképzésről szóló törvény 17. paragrafusának³ elemzése során lelhetünk, amelyet a validációról szóló kötet (*Derényi András – Tót Éva: Validáció – A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban*) is említi.

A felnőttképzési törvényben leírtakkal ellentétben, a gyakorlatban nem valósul meg az előzetes tudás tényleges elismerése. Az eljárás csak bemeneti tudásmérés gyanánt valósul meg, nem kaphatnak felmentést a képzésbe bekapcsolódó tanulók. Ez egyrészt a szabályozás pontatlansága miatt van, másrészt pedig azért, mert a képzési programot nem lehet egyénre szabni.⁴

Az Európai Unió validációval kapcsolatos projektjei, kutatásai

2000-ben a Lisszaboni stratégia, valamint a szintén ebben az évben – az Európai Bizottság által – kiadott vitaanyag, a Memorandum az egész életen át tartó tanulásról

---

² Derényi András- Tót Éva: Validáció – A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban. <http://tamop413.ofi.hu/fejleszt-es-eredmenyei> (2012.10.20.)

³ „(1) A képzési programnak igazodnia kell a képzésben részt vevő felnőttek eltérő előképzettségéhez és képességeihez. (2) A képzésre jelentkező felnőtt kérheti tudásszintjének előzetes felmérését, amelyet a felnőttképzést folytató intézmény köteles értékelni és figyelembe venni.”

⁴ Derényi András - Tót Éva: Validáció – A hozott tudás elismerése a felsőoktatásban (p.10.) <http://tamop413.ofi.hu/fejleszt-es-eredmenyei> (2012.10.20.)

- QF2TEACH Qualified to Teach (2009-2011)
- BELEID – Key competences for adult learning professionals (2010)
- CAPIVAL – Capitalizing on Validpack (2011)
- EMAE – European Master in Adult Education (2012)⁸

Láthatjuk tehát, hogy 2004 óta szinte évente indulnak validációs projektek az Európai Unióban. A két kiemelt (vastagon szedett) projekt szorosan összefügg munkám fő témájával, ezért a következőkben a VINEPAC és a CAPIVAL projektekről lesz szó részletesebben.

Az előzőekben említett – validációval kapcsolatos – Európai Unió's főbb állomások és projektek közül tehát elsőként a CAPIVAL⁹ projekt közvetlen előzményét, a VINEPAC¹⁰ projektet kell kiemelnem, amelyben a Validpack nevű – felnőttoktatói kompetenciák validálására alkalmas – eszközt is kifejlesztették. A két projekt kapcsolódási pontja egyértelműen a validáció, s azon belül a Validpack eszköz, amely a felnőttoktatók kompetenciáit hivatott elismertetni.

A VINEPAC egy 2006-os Leonardo da Vinci projekt (projektszám: RO/06/C/F/TH-84201) melynek célja, hogy közös kritériumoknak megfelelően, egységes módszerek segítségével sikerüljön elismerni a felnőttoktatók pszichopedagógiai kompetenciáit, amelyeket a non-formális és informális tanulással szereztek. A projekt egyértelműen innovatív jellegű, hiszen megfelel az új Európai Unió's elvárásoknak, mind az oktatás és képzés, mind pedig a non-formális és informális tanulási eredmények elismerésének tekintetében. A projekt előtérbe helyezi a felnőttoktatók kompetenciáinak fejlesztését is, melynek eredményeként képzettebb oktatói gárda jöhet létre.

A projekt célkitűzései a következők:

- A fenntartható fejlődés érdekében a nem-formális és informális úton szerzett felnőttoktatói kompetenciák validációjának biztosítása;
- Az oktatók folyamatos szakmai képzésének előmozdítása és a validációs eljárás rendszerének bemutatása a projekt partnerországaiban;
- Közös, a felnőttoktatókat érintő pszicho-pedagógiai kompetenciaprofil létrehozása, amely egységes az Európai Unióban;
- Egy olyan validációs eszköz kialakítása, amely alkalmas a felnőttoktatók kompetenciáinak validálására;
- Validációval kapcsolatos fejlesztések és kutatások folytatása.

A projekt célcsoportját a következők alkotják:

- tanárok/oktatók;
- trainerek;
- tutorok;
- tanácsadók;

---

⁸ Dr. Tratnyek Magdolna – Felnőttoktatói kompetenciák validációja (prezentáció) XII. Országos Neveléstudományi Konferencia Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest 2012. november 8-10.

⁹ CAPIVAL: Capitalizing on Validpack (A Validpack kapitalizációja/felhasználása/hasznosítása)

¹⁰ VINEPAC: Validation of Informal and Non-formal Psycho-Pedagogical Competences of Adult Educators (A felnőttoktatók informális és non-formális pszicho-pedagógiai kompetenciáinak validációja)

- tanterv és programfejlesztők/tervezők;
- felnőttoktatási- és élethosszig tartó tanulás-menedzserek;
- valamint értékelő szakemberek.

A felsorolást illetően evidens, hogy a célcsoportot képező szakemberek mind a felnőttoktatásban tevékenykednek.

A projekt koordinátora a Román Felnőttképzési Intézet – *Romanian Institute for Adult Education (IREA)*, további partnerei a következők:

- Német Felnőttképzési Intézet – German Institute for Adult Education (DIE);
- Barcelónai Egyetem – University of Barcelona – Centre of Research in Theories and Practices that Overcome Inequalities (CREA);
- Munkavállalói Szakszervezetek Uniója – General Worker’s Union (GWU);
- National school of higher agronomy studies (ENESAD);
- Országos Felnőttképzési Fórum – National Adults Training Board (NATB);
- Bukaresti Egyetem – Pszichológiai és Oktatástudományi Kar – University of Bucharest, Faculty of Psychology and Educational Sciences (UB).¹¹

A CAPIVAL egy 2011-es projekt, melynek fő célja – kapcsolódva a VINEPAC projekthez -, hogy kialakítson és fenntartsa egy egész Európára kiterjedő hálózatot, amely elősegíti a VINEPAC projekt során kialakított eszköz, a Validpack tesztelését, forradalmasítását, fejlesztését, valamint terjesztését több mint 20 európai országban.

Ennek a célnak megfelelően a projekt *célkitűzései* a következők:

- Nemzetközi Kapcsolattartó Pontok¹² beszerzése a projektbe.
- Felkelteni az érdeklődést a Validpack iránt, hogy gyorsabban bekerülhessen a „köztudatba”.
- A Validpack hasznosságára és szükségességére való rávilágítás.
- Az érdekelt intézmények/személyek körének kibővítése.
- A projektben való résztvevők bevonása a Validpack folyamatos fejlesztésbe;
- A Validpack tesztelése után – a Nemzetközi Kapcsolattartó Pontoktól – beérkezett vélemények feldolgozása, elemzése és beépítése az eszköz továbbfejlesztésébe.

A CAPIVAL projekt partnerei:

- Román Felnőttképzési Intézet – Romanian Institute for Adult Education (IREA);
- Német Felnőttképzési Intézet – German Institute for Adult Education (DIE);
- Pierre és Marie Curie Egyetem – Pierre and Marie Curie University;
- Hollandiai Egyetem – Alkalmazott Tudományok Kara – (IN)Holland University of Applied Sciences;
- Nemzeti Szakképzési Ügynökség – National Agency of Vocational Training (ACLI);
- Felnőttképzési Egyesület – Associació d’Educació de Persones Adultes (AEPA);
- Associação de Defesa do Património de Mértola;

¹¹ <http://www.vinepac.eu/> (2012.12.18.)

¹² A Nemzetközi Kapcsolattartó Pontok (National Contact Points/NCPs) olyan intézmények, vagy szervezetek lehetnek, amelyek az Európai Unió tagállamaiban vannak, valamint részt vesznek valamilyen felnőttképzési tevékenységben. Ezek az intézmények/szervezetek segítik a Validpack tesztelését és továbbfejlesztését.

– Lettországi Egyetem – University of Latvia.

Nemzetközi Kapcsolattartó Pontok – *National Contact Points (NCPs)*:

A CAPIVAL projekt, illetve a Validpack eszköz tesztelésének alapja egy nemzetközi hálózat, amelynek tagjai az Európai Unió tagállamok felnőttképzéshez köthető intézményei, melyek Nemzetközi Kapcsolattartó Pontként vesznek részt a projektben. Rengeteg ilyen Európai Unió tagország intézménye, vagy szervezete vett részt a CAPIVAL projektben, mint a Validpack eszköz tesztelője (lásd alább: *A CAPIVAL projektben Nemzetközi Kapcsolattartó Pontként résztvevő országok és intézményeik*). Köztük a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar (PTE-FEEK), melynek jómagam is hallgatója voltam. A Nemzetközi Kapcsolattartó Pontként működő intézményeknek/szervezeteknek három fő feladatuk volt:

- 1.) A Validpack eszköz tesztelése az intézmény/szervezet saját környezetében;
- 2.) A Validpack kiértékelésének elkészítése, és a visszajelzés elküldése a Román Felnőttképzési Intézet számára;
- 3.) További részvétel a Validpack terjesztésében és fejlesztésében (ha ez lehetséges). A CAPIVAL projekt Nemzetközi Kapcsolattartó Pontjai között szerepel a Pécsi Tudományegyetem Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar (PTE-FEEK) is. Jómagam jelenleg ennek a karnak az Andragógia MA szakán vagyok hallgató, így kapcsolódhattam be a projektbe és a tesztelési fázisba egyaránt. Miután a 2011-es őszi szemeszter elején a Román Felnőttképzési Intézet felkérésére bekerültünk a projektbe, Dr. Tratnyek Magdolna (CAPIVAL projekt kapcsolattartó, PTE-FEEK) felhívására egy hallgatótársam (Tancsik Richárd) és jómagam jelentkeztünk a feladatra, hogy fordítsuk le a Validpack dokumentumainak lényegét és prezentáljuk azt a tesztelésben résztvevő oktatóknak, illetve hallgatóknak. Itt végeztem empirikus munkám egy részét: forráselemzést, angol nyelvű dokumentumok lefordítását magyar nyelvre, valamint a Validpack összefoglaló prezentációjának elkészítését.

A Validpack tesztelése két fázisból állt. Az első találkozón prezentáltuk a résztvevőknek a Validpack összefoglalóját, valamint az eszköz használatáról is szót ejtettünk. A jelenlévő – tesztelésben résztvevő – oktatók és hallgatók¹³ a Validpack használatával kapcsolatos kérdéseket tettek fel, melyek megválaszolása után a meeting végére egy letisztult képet kaphattak a tesztelést illető feladataikkal kapcsolatban. Ennek megfelelően megfogalmazódtak az első benyomások is az eszközről.

Az eszköz önértékelési részének letesztelésére két hét állt rendelkezésre, ez alatt minden tesztelő egyénileg foglalkozott a Validpack értelmezésével és kitöltésével, valamint az önértékelés elvégzésével. A dokumentumok kitöltése és az eszköz önértékelési fázisának kipróbálása után, az előre megadott szempontok szerint kellett elvégezni az eszköz értékelését. A második és egyben utolsó találkozón – melyre a résztvevők felkészülten érkeztek – megbeszéltük a Validpack használata során felmerült problémákat, tapasztalatokat, valamint sor került egy összegző vélemény megfogalmazására, amelyet vissza kellett küldeni a Román Felnőttképzési Intézet számára. Ezzel fejeződött be a tesztelés, melyben eleget tettünk a projektben való

---

¹³ A CAPIVAL projekt tesztelési folyamatában résztvevő személyek: Dr. Bajusz Klára; Dr. Kleisz Terézia; Dr. Németh Balázs; Dr. Tratnyek Magdolna; Egervári Dóra; Guncz Szilvia; Folmeg Mónika Radányi Norbert; Tancsik Richárd

szerepünknek. A tesztelés eredménye többek közt a Validpack előnyeinek és hátrányainak megfogalmazása volt. Amelyekről az alábbiakban lesz szó.

A Validpack bemutatása

A „Validpack” a felnőttoktatói kompetenciák validálására alkalmas módszerek összességét tartalmazó egyedülálló és innovatív eszköz, amely segítséget nyújt a felnőttoktatók kompetenciáinak feltérképezésében, dokumentálásában, vizsgálatában és hitelesítésében függetlenül attól, hogy formális, non-formális vagy informális tanulási környezetben szereztek azokat.

A dokumentum tartalmaz, egy úgynevezett „használati útmutatót”, amely a „Handbook” (kézikönyv) nevet kapta, amely a felnőttoktató segítségére szolgál, hogy könnyebben érhesse végig a folyamatot, valamint egy szintén írásos segédletet az értékelést végző szakemberek számára (*Evaluator's guide*). Ezek adnak tanácsokat a validációs folyamat véghezvitelében. A Handbook-ban a leírások és ismertetőik mellett egy táblázat található, amely a felnőttoktató önértékeléséhez szükséges kitölteni. A folyamatban még két ilyen táblázatot kell kitölteni, amely ugyanazokat a szempontokat és elemeket tartalmazza, mint az önértékelő táblázat. Az első táblázat kitöltése tehát a felnőttoktató feladata. A második táblázatot a külső értékelő szakember, a harmadikat pedig a felnőttoktató és a külső értékelő szakember közösen töltik ki.

A Validpack igyekszik a folyamat végére a szubjektivitást a minimálisra csökkenteni, másképp az objektivitást előtérbe helyezni a validációs folyamat során.

A kézikönyv említi egy kritériumot is a Validpack használati jogosultságát illetően. E szerint a meghatározás szerint, az eszközt használatba vevő személyeknek egyéves, vagy legalább 150 órát meghaladó gyakorlattal és tapasztalatokkal kell rendelkezniük az oktatási környezetek valamelyikében, felnőttekkel eltöltött valamilyenfajta foglalkozás/képzés keretein belül. *Tehát minden felnőttoktató elvégezheti a teszt kitöltését, aki legalább egy év szakmai gyakorlattal rendelkezik (legalább 150 órát foglalkozott felnőtt emberek oktatásával/képzésével).* A projekt megalkotói szerint, ez az idő feltételez bizonyos tudást a felnőttek oktatásával kapcsolatban.

A Validpack a felnőttoktatót tehát a trénerrel (trainer) is azonosítja, ez egy tágabb értelmezés, mert idesorolhatjuk a következő beosztásokat:

- oktatók;
- training vezetők;
- oktatás szervezők;
- egyéb, oktatásban dolgozó szakemberek.

A Validpack célcsoportját képezik a VINEPAC projektben meghatározottak:

- tanárok/oktatók;
- trainerek;
- tutorok;
- tanácsadók;
- tanterv és programfejlesztők/tervezők;
- felnőttoktatási- és élethosszig tartó tanulás-menedzserek;
- értékelő szakemberek.

Az eszköz céljai átfogóak és szerteágazóak, melyek meghatározzák a dokumentum irányelveit is. *Ezek célok a következők:*

- Az első és egyik legfontosabb célt, a felnőttoktatók kompetenciájának a felmérése és ellenőrzése, valamint a tapasztalatok dokumentálása képezi.
- A felnőttoktatói tevékenységhez szükséges kompetenciák minimumának meghatározása. A mai napig dilemma, hogy a felnőttoktatás módszertanilag vajon a pedagógia része, vagy külön tudományként kell definiálni. A felnőttoktató személyének definiálása sem egységes, még nem igazán fogadja el a köztudat, úgy, mint tudományos szakembert, pedig a felnőttek képzését elméletileg nem végezhetné el egy olyan pedagógus, aki nem rendelkezik a felnőttekkel való foglalkozáshoz szükséges kompetenciákkal. A Validpack előrelépést jelentene egy egyzakt felnőttoktató-fogalom megalkotásában is.
- Az érvényesítés eredményeire épülő tanúsítvány alapjainak megteremtése.
- Ahogy már említettem, a szakmai portfólió elkészítése fontos része az Értékelő csomagnak, hiszen saját kompetenciáink feltérképezése az első feladatok között található, s a munkaerőpiac világában nagy „kincsnek” számít egy jól összeállított szakmai portfólió, amely többek közt tartalmazza birtokolt kompetenciáink, tapasztalataink és végzettségeink összességét.
- Egy másik fontos cél a napjainknak megfelelő mobilitási szint elérése, amely jelen kontextusban azt jelenti, hogy a felnőttoktatók a határokat átlépve is szerezhetnek és adhatnak át tudást más országok felnőttoktatóinak, ezzel is hozzájárulva a nemzetközi andragógiai fejlesztésekhez.
- Az európai szintű, egységes felhasználhatóság, amely az előző célhoz (mobilitás) kapcsolódik.
- A felnőttoktatók folyamatos szakmai fejlődésének biztosítása.

Az eszköz egyik fontos része tehát a felnőtt oktatók kompetenciájának dokumentálása, valamint a felnőttoktatói tevékenységhez szükséges kompetenciák minimumának meghatározása. A mai napig nincs egységes meghatározása, hogy milyen képességekkel, készségekkel és attitűdökkel rendelkezzen egy felnőtteket oktató szakember. Az előzőekben már írtam az andragógus kompetenciákról, amely több véleményt és nézőpontot, köztük a sajátomat is bemutatja a témával kapcsolatban, tehát többé-kevésbé lefedi az imént kérdésesnek vélt felnőttoktatói kompetenciákat.

Úgy gondolom, hogy az andragógia, mint tudomány fejlődésének egy fontos célja, hogy egyrészt kialakuljon egy egységes rendszer, amely azon túl, hogy megállapítaná az andragógia különállóságát a pedagógiától, elismertetné Európa szerte, hogy a felnőttoktatás tudománya fontos és önálló részét képezi az oktatási rendszereknek. Ehhez kapcsolódóan pedig meghatározná, hogy a felnőtteket oktató andragógus szakembereknek kötelezően rendelkezniük kell bizonyos készségekkel/kompetenciákkal.

Másrészt pedig, hogy egy nemzetközi előzetes tudásfelmérő és elismerő rendszert is létrehozhatna, amely segítené az emberek kompetenciáinak és tudásának előhívását és elismertetését. A Validpack éppen egy ehhez hasonló célt tűz ki. Ez a nemzetközi fejlesztési projekt segítségével szolgálhat továbbá az oktatók Európai Unió tagállamai közötti szabad áramlásának előmozdításában.

A tapasztalatok és észrevételek megosztására és új metodikák, azaz módszerek elsajátítására az egyik legjobb lehetőség a külföldön való oktatás. Így elérhetővé válna, hogy a tagállamokban folyamatosan fejlődhessen a képzés, vagy a munkaerőpiaci kínálat színvonala. Továbbá lehetőséget biztosítana arra is, hogy a szóban forgó felnőttoktatók munkát vállalhassanak más tagállamokban, akár időszakos vendégelőadóként, ezáltal is növelve szakmai fejlődésüket, ahogy arról már az előzőek-

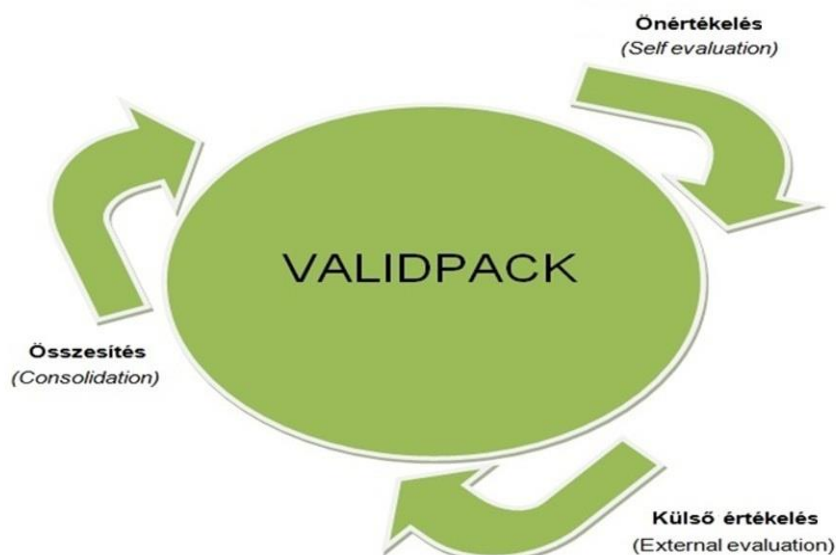

ben szó volt az új és modernebb módszertani elemek megismerésével, elsajátításával, vagy egy általa ismert technika megosztásával.

A Validpack fejlesztőinek célkitűzései és az eszköz főbb tulajdonságai most már egyértelműek. Azonban ahhoz, hogy teljesen megérthessük ezt a validációs eszközt, először is meg kell ismernünk rendszerének folyamatát és az eszköz használatát.

Ahogy a lenti ábrán látható, a Validpack három fő lépésből áll, amelyek alapján az ellenőrzési és értékelési folyamat végére juthatunk el, azaz az összesítési és hitelesítési fázishoz.

1. ábra: A Validpack folyamatábrája (saját szerkesztés)¹⁴

A fenti ábrán látható három különálló rész adja meg tehát a későbbi eredményt, ami alapján elkészíthetjük a kompetenciák kiértékelését és igazolását vagy ellenkező esetben elvetését.

A következőkben az egyes fázisok részletes kifejtésére/bemutatására kerül sor.

Önértékelés (Self evaluation)

Az első fázis az önértékelés szakasza. Ahogy a nevéből is látszik ez a legszubjektívabb része az értékelő csomagnak, hiszen itt a felnőtt oktató saját maga idézi fel megszerzett képesítéseit, felnőttoktatói tapasztalatait, kompetenciáit, ezzel egy képet alakítva magáról. Ez a technika egy szakmai- vagy állásinterjú is nagyon praktikusnak bizonyulhat, ha esetleg azt a feladatot kapjuk, hogy jellemezzük magunkat (reális/objektív önkritika).

Visszatérve a folyamathoz: az értékelési tesztet végző felnőttoktató először önéletrajzát állítja össze és nézi át, majd visszaemlékezve a tanulási- és munkafolyamatokra, megpróbálja felidézni a tanulmányai és munkája során szerzett kompetenciáit. E szakasz záró pontjaként, pedig kitölti egy táblázatot, amelyben különböző

¹⁴ Saját szerkesztés a Validpack Handbook dokumentum alapján.

kompetenciák közül kell megjelölnie a saját magára illőket. Ezzel kialakul egy önkép, amely segíti a felnőtt oktató munkájában, és a teszt kitöltésében, mindezzel együtt folyamatos szakmai fejlődést biztosítva. A következő fázis folyamatát egy külső értékelő szakember vezeti.

Külső értékelés (External evaluation)

A második rész a külső értékelés, amelyet egy külső – arra jogosult – személy végez. Két folyamatból tevődik össze, az első a felnőtt oktató oktatás közbeni megfigyelése és ennek dokumentálása, a második pedig egy interjú. Ez már objektívebb fázisnak tekinthető, hiszen ebben a részben egy külső szakember végzi a felnőttoktató munka közbeni megfigyelését, az interjú elkészítését és kiértékelését. A második táblázat kitöltése a külső értékelő szakember feladata. Ez ugyanaz a táblázat, mint amit a felnőttoktató az önértékelési szakaszban kitöltött, annyi különbséggel, hogy ez a megfigyelés és az interjúból levont következtetések alapján kerül kitöltésre. Ezzel egészül ki az önértékelés fázisa.

Itt már csak az a kérdés – amelyet majd az összefoglalóban ki is fejtek –, hogy ki az a személy, aki ezt a külső értékelő szakembert megtestesítheti, valamint ki dönti el, hogy ki végezhet ilyen munkát? Egy másik fontos pont, amely az eredménnyel kapcsolatban vet fel kérdést, hogy vajon mennyire, milyen mértékben lehetséges a felnőttoktatók által adott szubjektív véleményeket objektívvá változtatni?

Összesítés (Consolidation)

A harmadik, a folyamat befejező szakasza az összesítés, amelyben az adott felnőttoktató és a külső értékelő szakember az első két lépés (önértékelés; külső értékelés) összehasonlítását, összegzését, valamint a táblázatok „összefésülését” végzi. A harmadik táblázatot együtt töltik ki. Ezzel elkészül a folyamat legobjektívabb táblázata.

A Validpack folyamata után pedig egy jogosult szervezet, vagy intézmény állítja ki a validációs folyamat végtermékét, a kompetencia-elismerő bizonyítványt.

Itt is egy fontos kérdésbe ütközünk: milyen intézménynek lesz jogosultsága egy ilyen feladat elvégzésére? Erre, illetve az előbbi kérdésekre még nem tudjuk a választ, feltehetően még a közeljövőben fognak megoldást találni rá (ha sikerrel jár a projekt).

Véleményem szerint a szóban forgó intézményt hasonlóan kéne megalkotni, mint a Franciaországban és Luxemburgban működő szakértői bírálóbizottságokat, illetve a Hollandiában létező tapasztalatbizonyítvány-kibocsátó szervezetet.

A Validpack előnyei, pozitívumai a következők:

- Komplex, átfogó: jól összefoglalja a felnőttoktatói kompetenciákat. A három lépés pedig teljesen felöleli a folyamatot, amelyre a felnőttoktatói kompetenciák validálásához szükség van.
- A Validpack forradalmasíthatja a felnőttoktatást, ugyanis több dologban is pozitív hatást fejthet ki:
  - Tisztázhatja a felnőtt oktató fogalmát és szerepét, valamint segíthet az andragógia, mint különálló tudomány létezésének alátámasztásában is, így megnyílhat az út a további fejlesztések előtt.
  - Rámutathat a felnőtt oktató kompetenciáira és hiányosságaira, segíti az önértékelést és a korrigálást és így a képzéseket is ehhez lehet majd igazítani.

- Innováció és a nemzetközi kapcsolatok fejlesztése, tapasztalatok megosztása, ez a tudomány fejlődésében nagy előrelépés lehet.
- Az előzetes tudás elismerését is elősegítheti, sürgetheti. Úgy gondolom, napjainkban rendkívül fontos lenne, hogy a tagországok mindegyikében mihamarabb ténylegesen működhessen az előzetes tudás felmérése és elismerése, valamint beszámítása az oktatás összes területén.
- A Validpack előnye továbbá, hogy formális, non-formális és informális oktatásban dolgozó felnőttoktatók köreiből egyaránt elvégezhetőek a tesztek, ezáltal a tesztközösség felnőttoktatók célcsoportjának halmazát nagyban kiterjeszti.
- Előtérbe helyezi a felnőttoktatók szakmai fejlődését.

Ha az előnyöket vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy zömében elméleti elemekről van szó, tehát az elképzelések egyértelműen pozitívak, de a gyakorlatban jelentkeznek azok a hibák, amelyeket a tesztelés során véltünk felfedezni. Amikor a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karán teszteltük a projektet az előnyök mellett a hátrányokról is szót ejtettünk, hiszen kritika nélkül nehéz lenne bármilyen továbbfejlesztést is érdemben kezdeményezni, és végrehajtani. Ezeket szeretném most összefoglalni:

- A webes felület hiánya. Ez az első, ami nehezítheti a Validpack elterjedését, ugyanis általában „pdf” kiterjesztésű fájlban tölthetjük le a dokumentumokat, ami megnehezíti a kitöltést. Ha ki akarjuk nyomtatni ezt a rengeteg oldalt az sok költséggel és pappírral jár. Ha lenne egy online felület, ahol kitölthetjük és visszaküldhetjük értékelésre a Validpack-et, akkor egyszerűbb lenne a kitöltése, illetve több helyre is eljuthatna az Értékelő csomag.
- Színvonal alatti gondolatterkép. A zavaros ábrák, a nem egyértelmű csoportosítások, a színhasználat és a dimenziók elkülöníthetlensége mind-mind nehezítik a dokumentum megértését. A gondolatterkép kivitelezésén is lehetne még javítani.
- Bonyolultság, ismétlések. A dokumentumokban többször is szerepelnek azonos részek, amelyek engem néha összezavartak. Az ábrák például rengetegszer fordulnak elő nagyon csekély módosításokkal (pl. sötétebb árnyalatú háttér). Emellett a kitöltése is hagy maga mögött némi változtatni valót, ugyanis többen jelezték a tesztelők közül, hogy néhány rész nem volt számukra egyértelmű. Kissé bonyolultnak ítélték a Validpack dokumentumait.
- Tisztázatlan fogalmak és kifejezések. Itt a nyelvi problémákat említeném meg, ugyanis nagyon sok a tisztázatlan angol kifejezés, ez akkor válthat ki nehézséget, ha az adott tagállamban mást értenek egy-egy kifejezés vagy fogalom alatt, ezért szükség lenne egy egységes definíció rendszerre, amit minden tagállam egységesen értelmez és elfogad.

Ezek voltak tehát a hibák, amelyek véleményünk szerint jellemzőek a Validpack-re és dokumentumaira. Továbbá kérdések is felmerülnek az Értékelő csomaggal kapcsolatban, amelyekre a Validpack használati útmutatója, a Handbook sem adott konkrét választ. A fejlesztőknek a további munkálatok során meg kell adniuk a választ ezekre a kérdésekre, hogy a továbbfejlesztés sikeresen zárulhasson és egy olyan validáló eszközt kaphassunk, amely a tudomány és a felhasználók számára is teljes mértékben érthető és követhető.

A Validpack tesztelésének eredményeként – a tesztelésben résztvevők véleményeinek segítségével – az alábbi kérdések fogalmazódtak meg:

- Kik jogosultak elvégezni és felülbírálni a külső értékelést?
- Milyen szervezetek jogosultak elvégezni és hitelesíteni az összegzési folyamatot?
- Költségvetés?
- Hogyan jut el a felnőttképzési intézményekhez/szervezetekhez, illetve az egyes felnőttoktatókhoz a Validpack?
- Milyen hatást fejt ki a megfigyelés (külső értékelés)?

Összegezve: a Validpack egy validációs eszköz, amely három fő lépésből tevődik össze, melyekben megtalálhatóak mind a szubjektív, mind pedig az objektív értékelési körülményekkel és tulajdonságokkal tarkított fázisok. Az eszköz alkalmas lehet a felnőttoktatói szakmához szükséges kompetenciák minimumának megállapítására, a felnőttoktatók formális, non-formális és informális tanulási környezetben szerzett kompetenciáinak felmérésére, illetve validálására. Ez a kezdeményezés egy – a validáció – Európai Unió szintű egységes rendszer kialakításának alapja, amely ha megfelelően elterjed, nagy előrelépést jelenthet a felnőttoktatás fejlődésében. Azonban ehhez még sok időre van szükség, – a sok probléma mellett – egyrészt a tagországok felnőttképzési körülményeiben és tulajdonságaiban lévő különbségek, másrészt pedig az eltérő fogalmi meghatározások miatt. A harmadik ok a Validpack második és harmadik lépésében (külső értékelés; összesítés), valamint a folyamat után következő bizonyítvány-kiállításában keresendő, ugyanis itt a külső értékelő szakember és intézmény nincs konkretizálva. Remélem, hogy a fejlesztések és módosítások sikerrel járnak, és végül egy tökéletes eszközt fogunk kapni, amely egységesen alkalmas lesz az egész Európai Unió felnőttoktatóinak validálására. Előmozdítva ezzel a felnőttoktatást érintő szükséges reformokat, valamint a felnőttoktatók európai szintű mobilitását is.

Bibliográfia

- Dr. Perhács János – Szociálandragógia, A felnőtt egyén szocializálása és perszonalizációja, 2011
- Dr. Tratnyek Magdolna – Felnőttoktatói kompetenciák validációja (prezentáció) XII. Országos Neveléstudományi Konferencia Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Budapest 2012. november 8-10.
- Memorandum az egész életen át tartó tanulásról, 2000, Brüsszel
Internet
- A Capival projekt honlapja <http://www.capival.eu/> (2011.11.03.)
- A Német Felnőttképzési Intézet honlapja <http://www.die-bonn.de/> (2011.11.04.)
- A Román Felnőttképzési Intézet honlapja <http://www.irea.ro/ro/index.php> (2011.11.04.)
- A VINEPAC honlapja <http://www.vinepac.eu/> (2011.11.03.)
- Bajusz Klára: A tanári kompetenciák szerepe az iskolarendszerű felnőttoktatásban <http://feek.pte.hu/kozep/index.php?urlink=1347> (2011.12.28.)
- Beszámoló az UNESCO V. Felnőttoktatási Világkonferenciájáról. <http://www.ofi.hu/tudastar/beszamolo-unesco> (2012.09.05.)
- Dr. Fodor Imréné: Kompetencia alapú, modulrendszerű képzés fejlesztése diasor.
- Fergéné Mészáros Éva, Törökné Beke Ida: Tanulási stílus (prezentáció) www.hamoriftured.sulinet.hu/dokok/tamop/tanulasistil.ppt (2012.03.13.)
- http://www.erak.hu/szemelvenyek/rnfil_01.pdf (2012.08.28.)
- http://www.zskf.hu/uploaded_bookshelf/540361d5255d65a0.pdf (2012.08.30.)
- http://www.euvonal.hu/index.php?op=kerdesvalasz_reszletes&kerdes_valasz_id=1409 (2012.09.19.)

EUROPA – Press Releases

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/936&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=fr> (2012.09.18.)

http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_hu.htm (2012.09.19.)

http://ec.europa.eu/education/erasmus-for-all/index_en.htm (2012.09.18.)

<http://www.consilium.europa.eu/homepage/highlights/erasmus-for-all-investing-in-europes-youth?lang=hu> (2012.09.18.)

TANCSIK RICHÁRD

A vajdasági magyar fiatalok aktív állampolgársága

Bevezetés

Európa manapság az egységben látja a lehetőséget, hogy a világ, vezető térsége legyen.

Mi sem bizonyítja jobban, hogy létrejött az Európai Unió, melynek Magyarország 2004. május 4-e óta, teljes jogú tagja.

Az Európai Unió tagállamai, így Magyarország, erőfeszítéseket tesz, hogy sikeres térség legyen, ehhez viszont, aktív állampolgárokra van szükség. Több nemzetközi dokumentum is külön kiemeli, az aktív állampolgár eszményét. Ezen dokumentumok egyike az UNESCO, CONFINTEA által, 1997-ben kiadott dokumentum is.¹

Viszont felmerül a kérdés ki is az aktív állampolgár?

Országonként eltér, hogy ki az, azonban az Európai Unió, kulcs kompetenciákat határozott meg, ami a felelős állampolgár ismérve.²

Ezek pedig:

- az anyanyelven folytatott kommunikáció,
- idegen nyelven folytatott kommunikáció,
- matematikai kompetenciák és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén,
- digitális kompetencia,
- a tanulás elsajátítása,
- szociális és állampolgári kompetenciák,
- kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetenciák,
- kulturális tudatosság és kifejező készség.

Ezen készségek birtokában, lehet bárkit is aktív állampolgárnak nevezni.

Feltételezzük, hogy jelen kompetenciákkal, mindenki rendelkezik. A legtöbb állampolgár, úgy gondolja ezeket a készségeket már elsajátította valamilyen formában. Lehet ez a helyszín, formális-, non formális-, vagy éppen informális út.

Azonban, több európai uniós és magyar kutatás azonban ellenkezőjét bizonyítja.

Ha megfigyeljük, a híradásokat és oda figyelünk a körülöttünk lévő térre, kiderül, az emberek nem az aktív állampolgár eszményét követik, mégis kiemelkednek közülük a fiatalok és a fiatal felnőttek.

A négyévente megjelenő „Ifjúság gyorsjelentés” című kutatás is ezt bizonyítja már 2004 óta.

---

¹ V. nemzetközi Felnőttoktatási Konferencia Hamburg, 1997

² http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_hu.pdf

A közügyektől való elfordulást mi okozhatja? Ez abból következhet, hogy a politikusok, akik példaként szolgálhatnak, eltávolodtak a polgároktól, vagyis a hatalom megszerzése után, amolyan „felsőbbrendű” egyénekké válnak.

Ez az ok elsődlegesen, ami miatt bekövetkezhetett a jelenleg meglévő passzivitás.

Azonban vajon minden fiatal hasonlóan gondolkodik? Az ifjúsági kutatások ezeket, bizonyítják. Viszont ha elvonatkoztatunk tőlük, akkor figyelembe kell venni egy csoportot, és ők pedig azon fiatalok, akik külföldről érkeznek.

Ők azok, akik egy másik állam polgárai, vajon ők mennyire aktívak, illetve mely államot érzik magukhoz közelebb.

Jobb esetben ezek a fiatalok, az Európai Unió valamely tagállamából érkeznek, vagyis feltételezzük, hogy bennük van a közös érték, a „Közös Európa” eszménye.

2011. január 1-jén viszont Magyarországon egy jogszabály által változások következtek be. A Magyar állam biztosította a határon túli magyaroknak, hogy könnyített állampolgárságot szerezzenek, ez azt jelentette, hogy olyan állampolgárok lettek az Unió állampolgárai, kiknek szülőföldje az Unió határain kívül helyezkedik el. Ilyen állam Szerbia is.

Meg kell említeni, hogy Szerbia, az Unióba igyekvő államok egyike, vagyis fiataljainak el kellett sajátítania a már említett kompetenciákat, és kutatásomban erre keresem a választ, hogy vajon sikerült-e nekik, az európai gondolatok alapját, az aktív ember eszményét elsajátítani.

A hipotézisek és a kutatás

Ahogy már utaltam rá, kutatásomban, a vajdasági magyar hallgatók aktív állampolgárságát vizsgálom.

Több hipotézist is felvettem, ezek pedig:

- A határon túli magyar szervezetek képzéseikkel, nem segítik az aktív állampolgárságra való nevelést, mert az általuk kínált tananyagban nem jelennek a fejlesztendő kulcskompetenciák.
- A Pécsen tanuló szerbiai hallgatók, többsége a nyelvi hátrányok miatt, miatt választotta Pécsi Tudományegyetemet.
- A határon túli magyar fiatalok, 2/3-t érte már, hátrányos megkülönböztetés.
- A célcsoport tagjainak nagyobb hányada, nem vesz részt a közügyekben, mert kiábrándultak belőle.

Ezen hipotézisek mellett, azonban a fő hipotézisem, amit bizonyítani, vagy megcáfolni, pedig az, hogy a Határon túli Magyar fiataloknak szükségük van képzésekre, amik elősegítik az aktív állampolgárságot, mert nincsenek birtokában a szükséges kulcs kompetenciáknak.

Ahhoz, hogy sikeresen prezentáljam az eredményeimet, először is elméleti hátteret kellett megalapoznom.

A kutatásom során viszont, hogy eredményeket szerezzek, magukat az érintetteket kellett megkérdezniem.

Kutatásom során, igénybe vettem a:

- kérdőíveket (35 fő, a Pécsi Tudományegyetem hallgatói)³
- interjút (hallgatók, a szakmában kompetens szakemberek)

³ Kérdőíves lekérdezés, 2012. október, készítette: Tancsik Richárd

Itt ki kell térnem a kérdőívre, ugyanis a megbízható eredmények miatt, 2 kérdőívet használtam fel.

Az első kérdőív elsődlegesen, a hallgatók egyetem választásával és tanulmányával foglalkozik.

A másodikban, pedig az aktív állampolgárság kérdéskörét jártam körbe, a már említett kulcskompetenciákat felhasználva.

A második kérdőív tehát a hallgatók aktív állampolgárságára fókuszál, azon belül is kitér a:

- politikai aktivitására,
- tanulási hajlamukra,
- az információs csatornák használatára,
- az állampolgári és emberi jogok ismeretére és
- Európai Unió ismeretükre.

A kérdőív kitöltése internetes illetve személyes (megkeresés) úton történt. A személyes kitöltés a „Márton Áron Szakkollégium” lakói közt történt, egy olyan kollégiumban, ahol a határon túli magyar hallgatók reprezentálják magukat.

A következő fejezetekben a kutatási eredményeimet és a hipotéziseim teljesülését szeretném prezentálni illetve elméleti alapot is szeretnék adni.

A vajdasági magyar fiatalok és az anyaországi egyetemek

Nem újdonság, hogy a magyar fiatalok inkább az anyaország egyetemeit választják, már a kilencvenes évek elején megfigyelhető volt, hogy nagyon sok vajdasági fiatal inkább az anyaországi egyetemeket választotta.

Mindez köszönhető volt a gazdasági válság elmélyülésének, ami a '80-as években megkezdődött és a háborúknak is, amikor a magyar származású értelmiség nagy többsége Magyarországra vagy más nyugati országokba távozott.

A háborúk lezárása után kezdett nőni a számuk. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium adatai szerint, az 1995/96-os tanévben 596-an voltak, azonban az elszigeteltségnek köszönhetően az 1998/99 tanévig nincs több adat arról, hogy Magyarországon tanult volna valaki.

Az újabb kiáramlás 1998-ban figyelhető, meg köszönhető az újabb válságnak, ami Koszovó miatt kezdett kialakulni. Ebben az időben egyre több fiatalot köteleztek sorkatonai szolgálatra és ennek elkerülése érdekében választották a Magyarországi egyetemeket.

A legnagyobb ugrás 1999-ben figyelhető, meg amikor is megközelítőleg 300%-al megnőtt a fiatalok száma. Köszönhető ez Szerbia NATO általi bombázásának. Ebben az időszakban hiába vettek fel minősítő vizsga nélkül, de ekkor sem választották a magyarok a szerb felsőoktatást nagy számban.

Az utána való időszakban ez a szám stagnál, tartja átlagban a 700-800 tanuló/félév számot.

Ezen hallgatók közül, jelenleg 50 hallgató szerepel a Pécsi Tudományegyetem rendszerben, akik közül 35 hallgatót tudtam megszólítani a kutatásom során, és a kutatás eredményét a következő fejezetben szeretném reprezentálni.

A vajdasági magyar fiatalok aktív állampolgársága

A kérdőívet 35 vajdasági magyar hallgató töltötte ki, az 50 hallgatóból, akiről van információ. Ez több mint a fele, vagyis reprezentatív lesz az eredmény.

A kérdőív további elemzésében a lakóhelyre kell kitérni. A települések, ahonnan a többség érkezett: Szabadka, Zombor Bácska Topolya.

Jelen városok is, igazolják hipotéziseim egyiket, hogy a távolság miatt választják a Pécsi Tudományegyetemet. Több indokkal is bizonyítani lehet, de szerintem a legszembetűnőbb, hogy a városok Pécstől, kivétel nélkül, 250 km-en belül helyezkednek, vagyis körülbelül olyan távolságban, mintha Belgrádba kellene utaznia a hallgatónak, és ráadásul nem is tanulhatna az anyanyelvén.

Ezek az indokok, azonban megcáfolják hipotézisemet. A vajdasági magyar hallgatók, nem azért jönnek a Pécsre tanulni, mert problémájuk lenne a szerb nyelvvel, hanem mert az otthonuk közel helyezkedik.

Ez nem jelenti, hogy nem kell foglalkozni a hallgatók szerb nyelv ismeretével. Az elemzések pedig a következő eredményeket hozták, a kutatás során egy 5 fokú skálát alkalmaztam, ahol: az 1-es, azt jelentette, hogy nem beszéli a szerb nyelvet és nem is akarja ismerni, az 5-ös pedig, hogy ismeri, és anyanyelvi szinten beszéli.

A megkérdezett 35 főből: 24 fő értékelt a nyelvtudását, 3-a, 1 fő értékelt 4-re.

Ha összefoglaljuk az eredményeket, kiderül, hogy a többség véleménye szerint ismeri a szerb nyelvet, el is boldogul vele, viszont nem érzi magabiztosnak magát, amikor meg kell szólalnia.

Hat fő volt, aki a legkevesebb osztályzatot, vagyis az 1-est, adta magának, ezzel ők kerültek a második helyre. Ők azok, akik nem ismerik a szerb nyelvet és nem is hajlandóak megtanulni.

A kérdőívek összesítése alapján azt a véleményt szűrhetjük le, hogy a fiatalok az oktatásban látják az elsődleges okot, illetve másodlagosan azt a tényt említik, hogy nincs alkalmuk használni az államnyelvet, köszönhetően a homogén magyar környezetnek. A többség, 28 fő Szerbiában szerezte meg érettségi bizonyítványát, ami az országos szintnek felel, mivel ott is a többség szülőföldjén szerezte meg a végzettséget.

Következőkben a szakokat szeretném prezentálni, vagyis mi a legnépszerűbb szak.

Megállapíthatjuk, hogy a legnépszerűbb a pszichológia szak. Ha a karokat vesszük figyelembe, ott a Bölcsésztudományi Kar kerül az első helyre. Az eredményekből kiderül az is, hogy egyenletes az eloszlás, kimondott nagy létszámú határon túl magyar csoport nincs sehol. A szak választások okai, az összesített vélemények után kiderül, hogy általában „szimpátia” alapján történt meg.

Kiderül az is, hogy kevesen érkeznek kimondott céllal, ahogy ők mondják „majd alakul”.

Ez egy bizonytalanabb jövő képet vetít elő az elmondottak alapján, amit akár a későbbiekben lehetne vizsgálni, hogy a jelen gazdasági helyzetben is ezt a szakot választaná-e.

Továbbtanulás szempontjából is levonhatjuk a következtetéseket.

A megkérdezett 35 hallgató közül 30 BA/Bsc szakos hallgató volt, és a többség, vagyis 25 fő a mesterképzést is a tervei közt emelte ki.

Ez ellentmond a szak választás során tett válaszoknak, ugyanis itt már biztosabb jövő kép jelenik meg, de a későbbi kérdésekben kapunk választ, hogy mit terveznek, ha van jövő képük.

A felhasznált kérdőívemben, 5 témakört hoztam létre, amik felölelik azon kulcs-kompetenciákat, amit az Európai Unió elvár állampolgáraitól, illetve felgyorsult világunk is, erre a kutatás bemutatása során kitértem.

A következő részben jelen témakörök eredményeit szeretném ismertetni.

Itt, arra voltam kíváncsi, hogy a fiatalok, részt vesznek-e a politikában, részt vesznek-e a közügyekben. Ezzel is szolgálva a közösséget, ahol élnek.

A kérdőív elemzése után, kiderült a hallgatók többsége, nincs tisztában jogaival. Azon kérdésekre, hogy milyen politikai joga van, nem tudtak 2-nél több jogot felsorolni, és a szavazati jog ismerete volt a legtöbbször megjelölt jog.

Az eredmények eddigi ismeretében, kiderül az, hogy a hallgatók közül csupán 2 fő vesz részt pár feladatokban, és ez a helyi magyar párt. Ez bizonyítja, hogy a közösség érdekét szem előtt tartva próbálnak aktívan részt venni a mindennapi életben.

A megkérdezettek közül csupán 2 fő tudta felsorolni a rendszerváltás óta hivatalban lévő magyar miniszterelnököket, illetve a hallgatók közül 3 fő szokta követni, a parlament eseményeit, és az interneten keresztül. Ez azt bizonyítja, hogy érdektelenség jellemzi a hallgatókat, viszont kiderül, hogy az interneten figyelik, ami a korszerű eszközök egyike, ami a kulcskompetenciák egyik eleme.

Kiderül, hogy a hallgatók véleménye szerint, az aktív állampolgár, maga irányítja életét, maga éri el céljait és elsődleges ilyen feladata, hogy fenntartja magát, mint fizikális, mint pedig egzisztenciálisan.

A civil szféra viszont, kiemelt helyen szerepel a hallgatók életében kiderül, ugyanis a hallgatók többsége, részt vesz ilyen szervezet munkájában, ezt 25 fő mondja el magáról, viszont a többség a „Vörös keresztet” említette meg.

Azon kérdésekre, hogy a kisebbségek, hogyan lehetnek a társadalom aktív részesei, egyöntetűen kijelentik, hogy elfogadják a kötelezettségeiket, és így válhatnak a közösség teljes jogú tagjaivá.

E fejezetben ki kell térni, egy adatra, ami úgy gondolom, az aktív állampolgárokra nem jellemző, ez pedig az önkényuralom kérdése. Ezt azért kell megemlítenem, mert a megkérdezettek, nagymértékben elfogadná ezt a formát. Ez a 35 főből, 15 főt jelent. Indokaikban a legtöbbször az jelent meg, hogy „Amíg nekem a megélhetésemet biztosítja valaki, addig nekem mindegy, ki van hatalmon, tőlem diktatúra is lehet”. Ez az elkeseredettséget jelentheti, amit ma megtapasztalhatunk, illetve a nélkülözés hatását, ami kihatással az elfordulásra, amire már utaltam.

Az utolsó bekezdésben pedig az Európai Unió témakört kell elemeznem, melyből kiderült a hallgatók szkeptikusak, a vélemények, ezt tükrözik. Ez is a jelen időszak nézetét tükrözi, ami bizonyítja, hogy a hallgatók a környezetükhöz igazodnak. A hallgatók véleményei közt, pedig megjelenik, hogy a határokat is visszahoznák.

Jelen eredmények tudtában a hallgatók mit is gondolnak, az aktív állampolgárságról. Véleményük egyezik, a kulcskompetenciákkal. A képzést támogatják, de szerintük nincs szükségük rá. Úgy gondolják, el tudják sajátítani, a mindennapok során is, de ha lehetősége lenne, szívesen részt venne hasonló képzésen.

Ezen eredmények tudtában tehát kijelenthetjük, a hallgatóknak szükségük van képzésekre, ami által aktív állampolgárok lehetnek és ez által a saját- és közösségük jövőjét is jobbra tudják tenni.

Ehhez azonban képzésre van szükség, amit biztosíthatnak a civil szervezetek, a határon túli hallgatókat segítő szervezetek, az egyetem illetve maga az állam is, mert neki is érdeke, hogy fiataljai segítsék az állam működését

Megoldási javaslat és képzés terv

Az előzőekben már többször említettem, Magyarország vállalta azon Unió törekvéseit, hogy a fejlődés érdekében megteremtí az aktív állampolgáriság eszményét.

Azonban a kutatások és az eredmények mást mutatnak. A polgárok elfordulnak a közügyektől, úgy érzik a politikusok eltávolodtak tőlük, és ezt már a helyi politikai szinten is érzik.⁴ Ez a hangulat a fiatalokat is elérte. Ez köszönhető az elsődleges szocializációs szintnek, a családnak. A fiatalok többsége a szülei véleményét fogja követni a legtöbb esetben. Ez a fiatalok egyre passzívabb magatartását vonja maga után.⁵

Ezért is fontos, hogy az állam mind inkább felelősséget vállaljon az aktív állampolgárság kérdésében, mivel egyre több új állampolgára is érkezik. Köszönhetően a többször említett, egyszerű honosítási eljárásnak. Évente több ezer új polgár érkezik Magyarországra, akik ugyan magyarok, de egy más kultúrájú országból érkeznek. Itt a folyamatos kisebbségi lét miatt azt gondoljuk, hogy aktívan részt vesznek a közügyekben.

A vajdasági magyar fiatalok is kiábrándultak a közéletből. Úgy érzik, nincs lehetőségük beleszólni a közösség életébe. Ezért is lesz fontos az állami felelősség. Viszont kérdés az állami szerepvállalás, hogy mennyire vegyen részt benne? A legtöbb szakember szerint a legnagyobb veszély, ha közvetlenül beavatkozik, ezért olyan civil kezdeményezéseket kell támogatni, melyek pártoktól függetlenül tudnak ilyen képzéseket véghezvinni.

Az andragógiára, komoly feladat hárul abban, hogy a fennálló problémát megoldják.

Az egyik ilyen lehetőség, pedig az aktív állampolgárságra való nevelés. Ez fontos megérteni, mivel ezek a fiatalok is részben vagy egészben az Unió állampolgárai is. Ezért a tananyag megtervezése során több szempontot is figyelembe kell venni, amely a későbbiekben befolyásolják a későbbi sikereket.

Mielőtt felvázolnám, azt a tematikát, amit sikeresnek vélek, először azt négy globális kérdést kell feltenni, egy oktatásszervezőnek, amik a későbbiekben befolyásolják a munkánkat.⁶

Ezek pedig:

- *Mit oktassunk?* Ez az a kérdés, ami a leginkább foglalkoztatja az embereket. Itt több szempontot is figyelembe kell. Az adott területet, cél csoportot, az kultúrát, a fejlesztendő területeket stb. Ebből is látszik, hogy összetett kérdéskör. Magyarországon pedig különösképpen sajátos. Ugyanis a politika gyakran kisajátítja.
- *Hogyan tanítsunk?* itt a minőségbiztosítási rendszereke vannak a segítségünkre. A piaci alapon működő felnőttoktatásban, a jobb minőségre kell törekedni, és ez az elsődleges cél.
- *Miből tanítsunk?* Itt csak az anyagiak szabhatnak határt. Keretet viszont kapunk a Felnőttképzési törvény által.

4 Bordás István: Az aktív állampolgár képzés jövője-paradigmaváltás a közművelődésben. In: Magyar-német együttműködés az európai partnerségben, Szerk: Hinzen, H., Horváthné B. Mária, Koltai Dénes, Németh Balázs, IIZ/DVV-PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs 2003

5 Branka Emersic: A demokratikus állampolgári nevelés 1990 előtt és után. In: A felnőttoktatás története Közép Európában. Szerk.: Willhelm Filla, Elke Gruber, Heribert Hinzen, Jurij Jug. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézet. 2000

6 Bordás István: Az aktív állampolgár képzés jövője-paradigmaváltás a közművelődésben. In: Magyar-német együttműködés az európai partnerségben, Szerk: Hinzen, H., Horváthné B. Mária, Koltai Dénes, Németh Balázs, IIZ/DVV-PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs 2003

- *Kiket oktassunk?* Sokan, azt gondolják ez a legegyszerűbb kérdés. Azonban ez is az adott szituációktól függ leginkább. Ez fogja meghatározni kik lesznek a célcsoport tagjai. Jelen esetben tehát a vajdasági magyar hallgatók lesznek ők.

Ezen kérdések alapján igyekeztem elkészíteni azt a képzés tervet mely nem csak a határon túli magyar fiatalok képzésében lehet sikeres, hanem a többi fiatal képzésében is.

A képzés terv elkészítéséhez az alapokat más civil szervezet képzés javaslatai szolgáltatták. Ezek egyike a „Századvég Alapítvány” és a szerbiai „Katalizátor” civil szervezet.⁷⁸

A tananyag tehát a következő elemekből állna:

- Európai Unió ismeretek
- Nyelvi kurzusok
- Idegen nyelvi és anyanyelvi kurzusok (szerb és magyar)
- Informatikai kurzusok
- Kulturális tudatosság és kifejező készség
- Történelmi ismeretek (nemzetközi, nemzeti és lokális)
- Retorika
- Új tanítási és tanulási módszerek elsajátítása
- Szociális és állampolgári ismeretek
- Kezdeményező-készség és vállalkozói kompetenciák

Ezek a tananyagok is mutatják, azon kérdésköröket, amikre a kérdőívemben választ kerestem. Szeretnénk az ismereteket sajátíthatnak el a képzésen résztvevő vajdasági fiatalok.

Viszont ezen képzések sok szempontból nehezen megvalósíthatók. Ugyanis a fiatalok többsége passzívan áll hozzá a hasonló képzésekhez. Ezért is lenne fontos, már az általános iskolában elkezdni, az aktív állampolgáriságra való nevelést. A szerb államnak is már a közoktatásban el kell kezdeni aktív állampolgáriságra való nevelést.

Az államnak pedig, meg kell szerveznie és támogatni kell, minden olyan civil szervezetet, amely elősegítheti, hogy létrejöjjön az emberközpontú fejlődés és a részvételi társadalom, mely tiszteletben tartja emberi jogokat, mely alapja a fejlődésnek.

Összegzés

Elmondhatjuk, hogy jelenleg a Pécsi Tudományegyetem jelen vannak, a vajdasági magyar fiatalok, akik közül többen már magyar állampolgárok is lettek (szeptember 27-én tartották a jubileumi honosítási ünnepséget Magyarországon).

Ezen ok miatt is fontos, hogy oda figyeljünk rájuk, és segítsük őket az aktív állampolgárság útján. Több hátráltató tényező is megjelenik eközben, a folyamatos eltávolodás a közügyektől, ami köszönhető a gazdasági válságnak, a szegénységnek illetve a politikusok magatartása miatt is. Ezen okok miatt a hallgatók, egyre jobban kivonják magukat a döntések alól és a jogaikat is feladnák, csak jobban éljenek.

---

⁷ <http://www.szazadveg.hu/oktatas/>

⁸ Bordás István: Az aktív állampolgár képzés jövője-paradigmaváltás a közművelődésben. In: Magyar-német együttműködés az európai partnerségben, Szerk: Hinzen, H., Horváthné B. Mária, Koltai Dénes, Németh Balázs, IIZ/DVV-PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs 2003

Ez azonban csorbítja azon terveket, amit az Unió vár el tagállamaitól illetve azoktól, akik a közös „Európa eszményének” útjára lépnek.

Ezért szükség van, hogy folyamatos képzéseket nyújtsunk, minden állampolgárnak, és legyen az határon túli magyar vagy magyar állampolgár, mert mindenki, aki Európában az nem csak szülőföldjének az állampolgára, hanem az „Európai népek családjának” is a tagja, és ezzel az Unió teljes jogú állampolgára is.

Irodalomjegyzék

- Ádám Magda: A kisantant és Európa: 1920-1929, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989
- Branka Emersic: A demokratikus állampolgári nevelés 1990 előtt és után. In: A felnőttoktatás története Közép Európában. Szerk.: Willhelm Filla, Elke Gruber, Heribert Hinzen, Jurij Jug. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézet. 2000
- Bordás István: Az aktív állampolgár képzés jövője-paradigmaváltás a közművelődésben. In: Magyar-német együttműködés az európai partnerségben, Szerk: Hinzen, H., Horváthné B. Mária, Koltai Dénes, Németh Balázs, IIZ/DVV-PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs 2003
- Cs. Czahesz Erzsébet: Multikulturális Nevelés. Szöveggyűjtemény. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió. 1998.
- Magyar-német együttműködés az európai partnerségben, Szerk: Hinzen, H., Horváthné B. Mária, Koltai Dénes, Németh Balázs, IIZ/DVV-PTE TTK FEEFI, Budapest-Pécs 2003
- Gábrity Molnár Irén: A jugoszláv társadalmi környezet elemzése a nemzeti kisebbségek szempontjából, In: Vajdasági útkereső, Szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnic Zsuzsa, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, mtt 2. kötet: Szabadka, 1998. pp. 13-32.
- Gábrity Molnár Irén: A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és mérései, In: Fészekhagyó vajdaságiak, Tanulmányok, kutatások, statisztikák. Szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnic Zsuzsa, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, mtt 4. kötet: Szabadka, 2001. pp. 115-162.
- Gábrity Molnár Irén: Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk; Oktatásügy – a tudás alapú társadalom felé, Civil szerepvállalás a helyi fejlesztési programokban (társ-szerzővel), In: Kistérségek életerejé – Délvidéki fejlesztési lehetőségek; Szerk. Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András, Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.
- Szerk. Szűcs Gabriella: HÖÖK mentorprogram- Felsőoktatási Mentorhálózat képzési kiadványa mentorok számára, Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest, 2008. pp. 57-71. pp. 103-129. pp. 130-143
- Halász Iván: Állampolgárság, migráció és integráció. Budapest: MTA Jogtudományi Intézet. 2009
- Hálózat az állampolgárságért és demokráciáért Európában (POLITEA). In: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Szerk: Sz. Tóth János. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem Főiskolai Kar Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézete. 2001 357 p.
- ICAE: Felnőttoktatás és az egész életen át tartó tanulás: problémák szándékok, ajánlások. Beadványok az „Oktatás és tanulás XXI. század számára” Nemzetközi Bizottsághoz, Torontó, 1994. In: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Szerk: Harangi László, Heribert Hinzen, Sz. Tóth János: Pp.:98-105. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete. 1998
- Jaques Delores: Oktatás – rejtett kincs. In: A Jaques Delores vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. Budapest: Osiris kiadó, Magyar UNSECO bizottság. 1997. pp 71-92.
- Longworth, Norman: Learning Cities, Learning Regions, Learning Communities. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group. 2006.

- Magyar UNESCO Bizottság: A magyar felnőttoktatás 1985 óta történt változásai és jövőjének perspektívái. In: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Szerk: Harangi László, Heribert Hinzen, Sz. Tóth János: Pp.:47-67. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete. 1998
- Tóth Judit, Ugróczky Mária: Kézikönyv a határon túli magyarokat érintő jogszabályi rendelkezésekről. Budapest: Magyar országgyűlés, 2008.
- UNESCO, CONFINTEA, Napirend a Jövő számára, Hamburg, 1997. In: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Szerk: Harangi László, Heribert Hinzen, Sz. Tóth János: Pp.:9-17. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete. 1998
- UNESCO, CONFINTEA, Hamburgi Nyilatkozat a felnőttek tanulásáról. In: : Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Szerk: Harangi László, Heribert Hinzen, Sz. Tóth János: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Pp.:9-17. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete. 1998
- Ustav Republike Srbije 2006, In: szluzsbeni liszt januar 2, Beograd, 2006.
- http://www.mtt.org.rs/publikaciok/mtt_konyvsorozatok/02_Vajdasagi_Utkereso.pdf (2011. szeptember 15.)
- http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/srb/feszekhagyovajdasagiak/pages/003_migracio_kisebbségi_jogok.htm (2012. december 10.)
- http://rtt.org.rs/sites/default/files/doc/Kepzettek_a_jovo_2008.pdf (2012. december 12.)
- <http://www.obrazovanje.vojvodina.gov.rs/> (2012. december 12.)
- <https://www.nive.hu/folyoiratok/admin/articles/16/balassa.pdf> (2012. szeptember 10.)
- http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php (2012. november 15.)
- http://www.hetek.hu/interju/201001/a_vajdasagi_autonomia_a_szerb_demokracia_sikertortenete (2012. július 10.)
- http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0500139.tv (2012. december 07.)
- <http://www.unc.edu/depts/europe/teachingresources/balkan-crisis.pdf>
- http://www.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=68 (2012. december 5.)
- <http://www.mp.gov.rs/page.php?page=101> (2012. december 5.)
- <http://www.volcan.hu/nemzetkozibusz.html> (2012. december 5.)
- <http://www.martonaron.hu/index.php?dat=6> (2012. december 17.)
- <http://www.bbi.hu/data/files/intezet/szakmaidokumentaciok/strategia02.pdf> ,
- <http://www.bbi.hu/index.php?id=96&cid=146> (2012. december 17.)
- http://www.sllistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije_lat.pdf (2012. december 15.)
- http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UII/confinteapdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Serbia.pdf (2012. december 14.)
- <http://www.szazadveg.hu/oktatas/> (2012. november 14.)
- http://europa.eu/youth/active_citizenship/index_eu_hu.html (2012. szeptember 14.)
- http://europa.eu/youth/active_citizenship/index_hu_hu.html (2012. szeptember 14.)

CSORBA-SIMON ESZTER

Biblioterápia

A könyvtár(os) lehetőségei a börtönben

Bevezetés

Szerte a világon kurrens problémává vált a bűnözés, ezzel együtt a büntetés-végrehajtással kapcsolatos nehézségek, kérdések és megoldások, melynek hatására az eddig zárt intézményrendszer széles körű társadalmi nyilvánosságot kapott. Számos tudományág és szakterület kezdett foglalkozni a témával, ezzel segítséget nyújtva a bűnözés megelőzésében és felszámolásában. Ez alól nem képeznek kivételt a könyvtárosok sem, akik börtönkönyvtári szolgáltatásokkal vagy „külsősként” biblioterápiás foglalkozásokat tartva abban segédkezhetnek, hogy bebizonyosodjon, az olvasás eredményre vezethet a börtönökben folyó személyiségformáló, javító és fejlesztő munkában is.

A biblioterápia börtönprogramokba való beemelése azon a felismerésen alapul, hogy az elítélt társadalmi kudarcaiban kulcstényező lehet érzékelési, észlelési képessége. Minden szocioterápiás és művészetterápiás foglalkozás a résztvevők „érzékenyítését” tűzi ki célul, annak reményében, hogy sikerül javítani azokon a részben vagy teljesen hiányzó készségeken és képességeken, amelyek az elítélteknek a társadalom számára elfogadható formában gyakorolt életviteléhez és egy egészséges személyiséghez szükségesek. Ha az elítélt megtanulja differenciáltan szemlélni az őt körülvevő problémákat, lehetőségeket, akkor a percepció, kognitív és szociális készségeiben is változás megy végbe. Ebben a változási folyamatban segíthetnek a csoportos foglalkozások: miközben tudjuk, hogy csodát nem tehetünk ezekkel az elkallódott emberekkel, hiszen a kialakult személyiség mindenestül aligha megváltoztatható, a személyiségstruktúra hangsúlyai átrendezhetőek, ami már elég lehet az illető normális életvitelének és a társadalom által elfogadott célokra és jövőre való irányultságának, asszertivitásának kialakításához.

A jelen dolgozat alapját az a személyes és szakmai tapasztalat képezte, amelyet leendő könyvtárosként saját tervezésű és vezetésű biblioterápiás foglalkozásaim keretében, a pécsi Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében fogvatartottakkal folytatott foglalkozássorozat tartása során szereztem. Munkám alapja tehát nem a hagyományos értelemben vett könyvtártudományi kutatások területéről származik, hanem egy speciális, terápiás empirikus anyag, amelynek megközelítéséhez és elemzéséhez igyekeztem fejleszteni a biblioterápia elméleti és módszertani hátterét, valamint tudományközi kapcsolatait is áttekinteni.

A biblioterápia kialakulása és jelentősége

A börtönfoglalkozásokon általam alkalmazott módszer alapja a fejlesztő biblioterápia, kezdetként tehát azt fogom körüljárni, hogy ez milyen gyakorlatot is jelent pontosan, illetve honnan eredeztethető és mire használható. A biblioterápia széleskörű nemzetközi hagyományokra épülő módszer, mely többféle tudomány

belátásait és tapasztalatait magába foglalja, és pszichológiai problémák kezelésére, valamint általános személyiségfejlesztésre a terápiás intézetektől kezdve a könyvtárakig sok helyütt alkalmazzák. Ennek ellenére Magyarországon csak az 1980-as években kezdett ismertté válni, többek között olyan könyvtáros körökben ismert és elismert szakemberek népszerűsítő publikációinak köszönhetően, mint Bartos Éva és Nagy Attila. Ám nyilvánosságra még ekkor sem kerültek olyan eredmények, melyek széles körben meggyőzőek lettek volna a módszer hasznosságát, hasznosíthatóságát, hatását, esetleg ezek mérhetőségét és az alkalmazható módszertant tekintve. Ez utóbbi szempontból persze ma sem vagyunk sokkal jobb helyzetben.

A biblioterápia szellemiségének antik gyökereire talán a legszebb példa az a felirat, amely a thébai könyvtárban fogadta az oda betérőket: „A könyvtár gyógyszeres ládika a léleknek”.¹ A biblioterápia első megközelítésben tehát könyvek általi gyógyítást jelent. A szépirodalmi művek és más szövegek (például népmesék, tanulságos történetek) gyógyító hatását évszázadok óta szinte minden kultúrában ismerték, akkor is, amikor a mai értelemben vett biblioterápiás gyakorlat még nem létezett, s a 19. századig nem fogalmazták meg a biblioterápia elvét, módszereit sem. A biblioterápia esetében tehát egy olyan módszert kell megvizsgálnunk, melynek alkalmazási-gyakorlati tapasztalatai sokkal régebbre nyúlnak vissza, mint az elméleti-szakmai kidolgozottsága. Az 1961-ben kiadott Webster’s Third New International Dictionary megfogalmazása szerint a biblioterápia „válogatott olvasmányanyag terápiás segédeszközként való felhasználása a gyógyászatban és a pszichiátriában”.² Vagyis a biblioterápia tágabb értelemben vett jelentése a személyes problémák megoldásának segítése irányított olvasással. Könyvtáros szempontból pedig az a határozott szándék a biblioterápia alapja, hogy a könyvek és egyéb források segítségével befolyásoljuk, áthangoljuk a viselkedésmódokat, valamint kiszolgáljuk az olvasók speciális vagy kevésbé speciális élethelyzetéből fakadó információs igényeit. Látható, hogy mára a kifejezés sokkal széleskörűbb értelmet nyert, mely egyaránt tartalmazza a gyógyítást, a rehabilitációt, a fejlesztést és a megelőzést.

A biblioterápia definíciói sok utalást tartalmaznak a gyógyításra, a terápiás hatásra és a személyes problémákra, aminek következtében azt lehet gondolni, hogy a biblioterápiában résztvevők nagyrészt rosszul működő, zaklatott, beteg személyiségek. Pardeck három célcsoportot állít fel a biblioterápia számára:

- az érzelmi zavarokkal,
- akisebb alkalmazkodási problémákkal
- és a személyiségfejlődés tipikusan jellemzőproblémáival küzdő személyek csoportját.³

A biblioterápia céljai, hatásai

Két alapvető jellemzőjét emelhetjük ki a biblioterápiának: a személyiség befolyásolására, fejlesztésre irányuló szándékot és a szövegek – többnyire, de nem feltétlenül

¹ Sóron Ildikó: A művészetterápiák könyvtári alkalmazásának új lehetőségei. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 18. évf. (2009) 6. sz. <http://ki.oszk.hu/3k/2010/12/a-muveszetterapiak-konyvtari-alkalmazasanak-uj-lehetosegei/> (2012. 11.11)

² Bartos Éva: Olvasókönyv a biblioterápiáról. Budapest : OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1989. 11. o.

³ U.o. 15. o.

– irodalmi művek felhasználását. Sok törekvés létezik arra, hogy nem irodalmi művekkel, például szakirodalmi szövegekkel, újságcikkekkel, naplószövegekkel, népmesékkal, bibliarészletekkel, filozófiai szövegekkel is dolgozzunk, s ezek tekintetében a személyes tartalmú beszélgetést ösztönző hatás általában ugyanúgy nem szokott elmaradni, mint a szépirodalomnál. Noha a biblioterápiában felhasznált könyv és szöveg nagyon sokféle lehet – hiszen a fogalom eredetileg nem csak irodalomterápiát jelent –, általában igaz, így a hazai gyakorlatban is, hogy inkább irodalomterápiát értenek rajta. Fontos azonban, hogy tudjuk, biblioterápia címszó alatt hagyományosan is sokféle szöveggel dolgoztak/dolgoznak, így például esetemben a dalszövegek foglalkozásokra való bevitelének ugyanúgy van létjogosultsága, mint a klaszikus szépirodalmi szövegek alkalmazásának.

A biblioterápia nem más, mint válogatott olvasmányok felhasználása pszichológiai problémák kezelésére, megelőzésére és személyiségfejlesztésre. Főként az irodalomterápia esetében igaz továbbá, hogy egy, a művészetterápiák közé tartozó interdiszciplináris, verbális terápiás módszerről beszélünk. A művészetterápia általánosságban a művészeti alkotások vagy azok egyes részletei befogadásának és a kreatív művészeti tevékenységnek az elősegítése, az élmények speciális feldolgozása által pedagógiai fejlesztő, valamint terápiás, preventív és rehabilitációs területeken egyaránt hatékony módszerek összessége. A művészetterápia, ahogy a biblioterápia is, lehet aktív és receptív terápia. Aktív terápiában a résztvevő maga alkot valamit: verset, önéletrajzot ír, naplót vezet, fest, filmet készít, agyagedényt formáz, gyöngyöt fűz, zenél. Receptív terápiáról akkor beszélünk, ha a befogadás tárgya valamilyen művészeti alkotás: egy irodalmi mű vagy annak részlete, egy film, egy festmény, egy zenemű vagy annak részlete stb. Ekkor már kész alkotásokkal dolgozunk, míg aktív terápiában az alkotás folyamata a lényeg, függetlenül az elkészült mű esztétikai értékétől⁴.

A biblioterápia célja sokféle lehet: általánosságban ezek a célok a mentális problémák gyógyítása, a személyiségfejlesztés, az önismeret, a szociális képességek, az empátia, tolerancia fejlesztése, a közösségépítés, esetleg rekreáció témakörein belül mozognak. Az alapelgondolás a biblioterápia működési elvéről az, hogy egy olvasmány segítséget nyújthat abban, hogy külső szemszögből láthassa az olvasó a problémáit, példát vagy épp ellenpéldát ismerjen meg bizonyos élethelyzetekre, következmények nélkül gondolhasson át megoldásokat.

Ami a biblioterápia hazai könyvtári jelenlétét illeti, többnyire azokban a köz- és iskolai könyvtárakban működik irodalomterápiás foglalkozás, ahol a könyvtárosnak szívügye ez a terület – az egyik legközismertebb példa Sóron Ildikóé, aki sok évig tartott népszerű, széles körben látogatott fejlesztő biblioterápiás foglalkozásokat az OIG könyvtárában⁵, s -munkáját, illetve tapasztalatait a 3k-ban, könyvtári blogban és a Katalisten is nyomon követhettük. A szélesebb könyvtáros és irodalmár szakmai olvasóközönség előtt talán nem ismeretlen a pécsi Nyíró Gizella⁶ könyvtárostanár és

⁴ Sóron Ildikó i.m. <http://ki.oszk.hu/3k/2010/12/a-muveszetterapiak-konyvtari-alkalmazasanak-uj-lehetosegei/> (2012. 11.11)

⁵ Sóron Ildikó: Kincs, ami van. A biblioterápia mint szolgáltatásbővítés az Országos Idegnyelvű Könyvtárban. In.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2012. 21. évf. 3. sz. 16-21. o.

⁶ Nyíró Gizella: Könyvtári órák művészet- és biblioterápiás módszerekkel. In.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 8. sz. 38-40. o.

V. Gilbert Edit⁷ egyetemi oktató neve sem, akik szintén publikálták biblioterápiás nézeteiket és tapasztalataikat. A másik lehetőség, ami talán gyakoribb a hazai és a nemzetközi terepen is, hogy a könyvtárosok és más szakemberek (pedagógusok, szocioterapeuták, pszichológusok, mentálhigiénés szakemberek) nem intézményi keretek között, például könyvtárban tartják a foglalkozásokat, hanem külső terepre viszik, "kiteleplnek" a kórházakba, művelődési házakba, idősek otthonába, iskolákba⁸.

A legismertebb magyar példa erre a Mosoly Alapítvány által elkezdett program, melynek keretében az amerikai Nancy Davis és Laura Simms módszereit felhasználva komplex művészetterápia keretében megvalósított biblioterápiával, illetve Boldizsár Ildikó-féle meseterápiával segítik a súlyosan beteg gyerekek felépülését, gyógyulását, illetve a reménytelen betegek túlélését. Projektjük címe a „Meseterápia kórházakban”, melynek célja a gyerekekkel foglalkozó szakemberek és a családok segítése⁹. Ezeket a programokat nem könyvtárosok, hanem művészetterapeuták és a klinikumban dolgozó szakemberek tartják, Boldizsár Ildikó¹⁰ szimbólumterápiáját és más művészeti ágakat (zene, festés, rajzolás, mozgás) felhasználva.

A szépirodalmi szövegek sokszor hétköznapi, emberi problémákat fogalmaznak meg művészi kifejezésformában. A kommunikáció ilyen típusú alkalmazása arra ösztönzi a résztvevőket, hogy igyekezzenek szókincsüket problémáik pontos kifejezésére használni. A feldolgozott szöveg szereplőivel való azonosulás által lehetőség nyílik először a szereplők konfliktusainak feloldására, később a tanulságokat a saját élethelyzetre vetítve a saját problémák megoldására is. A már meglévő szövegekről a terápia résztvevőinek általában könnyebb beszélgetni, hiszen így saját véleményüket fejthetik ki. A résztvevőknek mindvégig kontrolljuk van a folyamat felett, mivel lehetőségük van megválasztani a lelki feltárulkozásnak azt a szintjét, ami még biztonságos számukra. Ugyanazon szöveggel kapcsolatban számtalan – akár egymásnak ellentmondó – vélemény is kialakulhat a résztvevők között, így a módszer kiválóan fejleszti az egymás iránti toleranciát, mások véleményének tiszteletét, illetve az ellentétes érzelmek elviselését.

Az irodalomterápiás foglalkozás mindig egy előre kiválasztott irodalmi mű köré szerveződik, mely lehetőség szerint a csoport tagjainak hasonló problémáját célozza meg. A mű (műrészlet) kapcsán a csoportvezető irányításával személyes tartalmú beszélgetés folyik, amely tehát nem irodalomóra és nem műelemzés-központú. A szöveghez fűzött megjegyzések, illetve a mű szövege kapcsán felmerülő asszociációk, ötletek, emlékek, érzelmek segítenek a csoporttagoknak pontosítani a mű által sugallt témához, problémához való saját viszonyukat, illetve az ebben lévő elakadásokat, hiányosságokat, amelyeken külső segítség nélkül általában nem vagy csak nagyon nehezen jutna túl az érintett egyén. Ez fontos felismerésekre vezet önmaguk megismerésében és mások megítélésében, újra hangolhatja a már megmerevedett személyiség struktúrákat. Bár a résztvevők sokszor irodalomórához hasonlítják a foglalkozást, mégsem műelemzéseket, irodalmi kivonatokat és az egyéni műveltség csillogtatását várjuk el a foglalkozás során, hanem a résztvevők személyes, saját

⁷ V. Gilbert Edit: Az olvasmányélmény megosztásának szerepe a csoportos biblioterápiában. *Literatura* 2011. 4. sz. 403-411 o.

⁸ Bartos Éva: *Olvasókönyv a biblioterápiáról*. Bp. : OSZK KMK, 1989. 18. o.

⁹ Korbai Hajnal: *Lotilko szárnyai*. Bp. : L'Harmattan : Mosoly Alapítvány, 2010. 215 o.

¹⁰ Boldizsár Ildikó: *Meseterápia*. Bp. : Magvető Kiadó, 2010. 367 o.

élményei kapják a főszerepet, azokat igyekszünk a felszínre hozni. A foglalkozáson a kiválasztott irodalmi mű élményszintű feldolgozása zajlik, s a foglalkozás vezetője ezt a folyamatot segíti/segítheti irányító kérdésekkel, ami lehetővé teszi a problémák közös továbbgondolását és az egyénekre szabott üzenetek, megoldások megtalálását, elfogadását.

Egyszerűen megfogalmazva, a biblioterápia könyv vagy könyvek közös olvasása abból a célból, hogy az olvasónak segítsen megbirkózni valamilyen személyes problémával. A közös olvasás és beszélgetés fontossága hozza a biblioterápia szocioterápiákhoz való sorolhatóságát is. A szocioterápiás foglalkozásokon a csoporttag teljes pszichés belső- és szociális világát, értékrendszerének jellemzőit hívjuk elő, ami a csoporttag számára önmaga többszemponútú megértését teszi lehetővé. Az egyén és társas környezetének értékrendjét is tudatosítjuk, és szocializálással a társas környezet befolyásolását és értékrendjének alakítását is célozzuk¹¹.

A biblioterápiának különféle fajtáit különböztetik meg, ezek közül az egyik leghasználhatóbb és legelterjedtebb Clara Richardson Lack tipológiája, aki megkülönböztet fejlesztő és klinikai biblioterápiát, az alkalmazott tevékenységek és a bevont személyek típusa alapján. Lack szerint „a fejlesztő biblioterápia az irodalom perszonalizálása abból a célból, hogy az egyén képes legyen az életben rá váró feladatokat megoldani. A klinikai biblioterápia egyfajta beavatkozási mód, mellyel súlyos érzelmi vagy viselkedésbeli problémákkal küzdő egyéneknek segítenek”. A fejlesztő biblioterápia esetében az olvasmányok és a beszélgetések az általános személyiségfejlődést célozzák meg, míg a klinikai biblioterápia esetében konkrét problémákra fókuszálnak.¹²

A fentiek tükrében a biblioterápia leggyakoribb célja az, hogy személyes belátáshoz segítse az olvasókat és növelje önismeretüket. Ez a belátás azt jelenti, hogy képesek azonosítani az olvasás során felmerült érzelmeket, és képesek azokról beszélni. Ezt a legáltalában Bruce Colville fogalmazta meg: a megfelelő időben olvasott megfelelő történet a szív irányába kilőtt nyíl. Eltalálhatja és megragadhatja azt, ami az olvasóban (vagy a hallgatóban) rejtőzik, a mélyben lapuló titkos sérelmet, haragot vagy hiányérzetet, ami alig várja, hogy a felszínre törhessen.

A biblioterápia további céljai lehetnek még:

- A problémamegoldás, melyben az irodalom segíthet az olvasóknak.
- A legtöbb biblioterapeuta azon a véleményen van, hogy a személyes belátás növelése, a kiváltott katarzis és a problémamegoldásban való segítségnyújtás hozzásegíti a résztvevőket ahhoz, hogy mások szemével lássanak, empatikusabbá váljanak. A biblioterápia végső próbáját a viselkedésbeli változások megjelenése jelenti.
- Segít hatékony és kielégítő társas kapcsolatokat létrehozni. A csoport ösztönző hatással van az egyénre, és a csoportban kialakuló közös élmény fontossága nagy szerepet játszhat a résztvevők életében. A könyvek olyan pontot teremtenek, amely körül közös érdeklődést és közös élményeket lehet felfedezni, amelyekből később barátságok alakulhatnak ki. Ezen kívül a könyvek

¹¹ Németh László (szerk.): Szocioterapeuta képzés : Elméleti szemináriumhoz szöveggyűjtemény. [Budapest] : Magyar Művészet- és Szocioterápiás Közösségépítő Egyesület, 2003. <http://hu.scribd.com/doc/35175612/MMSZKE-szoveggy-2003>

¹² Idézi Doll i.m. 15. o.

csökkenthetik a személyes elszigeteltség érzését azáltal, hogy lehetővé teszik az olvasónak, hogy azonosuljon a könyv egy szereplőjével.

- A biblioterápia információforrásként szolgálhat az olyan olvasók számára, akik bizonyos problémáik miatt elkülönülnek környezetüktől. Ez a probléma lehet családi vagy társadalmi kapcsolatokban fennálló vagy betegséggel kapcsolatos. A könyvek útmutatóként, példaként szolgálhatnak és egy lehetséges útvonalat mutathatnak az olvasónak.
- A szórakoztatás: az emberek azért is olvasnak, mert az olvasás szórakoztató. Egy jó könyv felkeltheti az olvasó kíváncsiságát, amik segítenek az új viselkedési módok kialakításában.

Valójában persze annyi célja lehet a biblioterápiának, ahány szakember alkalmazza azt, és ahány féle csoporttal van dolga a biblioterapeutának.

Ezek alapján az általam vezetett foglalkozások céljaként a következőket tűztem ki: a kommunikációs készség, a kreatív gondolkodás és az önismeret fejlesztését, a türelem és a tolerancia kiépítését, valamint az olvasás népszerűsítését és megszerettetését. A terápiás folyamat további céljai az aktív részvétel növelése, a problémák közös megvitatása, a problémahelyzetek felismerése és a változásra való motiválás voltak.

A könyvtár szerepe

A könyvtárak a tudásalapú társadalom olyan tudáshelyei, melyek az információhoz, tudáshoz való hozzáférés szinterei, s a modern tájékoztatási technológia eszközeinek felhasználásával és segítségével az oktatás, a művelődés, az információ szétsugárzásának fontos központjai lehetnek. A könyvtárak tevékenységében is egyfajta paradigmaváltás zajlik le. Ha az információs társadalomban a tudás maga az erőforrás, ennek megvalósulásához alapvetően meg kell változniuk az információszerzési- és használati módszereknek is. Az információs társadalom veszélyeit kutatók szerint a társadalom 75-80 százalékát a végleges leszakadás veszélye fenyegeti e tekintetben. Ebben a világban pedig a könyvtáraknak az egyik legfontosabb szerepe a társadalmi esélyegyenlőség szolgálata.¹³

A könyvtár legyen alkalmas:

- az egész életen át tartó tanulás támogatására,
- a szabadidő hasznos eltöltésének segítésére,
- az írni-olvasni tudás fejlesztésének segítésére.

Környei László hangsúlyozza, hogy a könyvtár feladata évezredek óta a kultúra közvetítése. Most is az a feladata. Akkor reagál jól a könyvtár a modern kor kihívásaira, ha a gazdasági nehézségek, valamint a csökkenő olvasási kedv ellenére nem bezár, hanem megnyit bizonyos kapukat, melyekkel az információt az olvasó rendelkezésére bocsátja.¹⁴

A könyvtár, illetve a könyvtáros fontos szerepet tölthet be az olvasók olvasási szokásainak alakításában is. Befolyásolhatja a témaválasztást, segíthet az olvasottak megbeszélésében és értelmezésében, pótolhatja a családi környezet hiányait. A könyvtárpedagógia alapvető kérdései közé sorolhatjuk, hogy kik veszik igénybe a

---

¹³ Beély Gábor: A könyvtár jövője – a jövő könyvtára. In.: Iskolakultúra 2000/4. sz. 51-56. o.

¹⁴ Környei László: „Könyvtár az iskolában, iskola a könyvtárban” In.: Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 7-9. o.

könyvtárat, illetve milyen szolgáltatásokra van igény. A könyvtár hatókörének sikeres bővítését az teszi lehetővé, ha felismerjük azokat a társadalmi tényezőket, melyek megakadályozzák a könyvtári szolgáltatások igénybe vételét. Az egyes társadalmi rétegek olvasási szokásait nagymértékben befolyásolják szociális körülményeik, iskolai végzettségük, valamint szociális és kulturális viszonyaik.¹⁵ A könyvtáros úgy teheti meg az első fontos lépést, ha az olvasóval szemben sikerül kialakítania egy olyan viszonyt, melyben az olvasó bizalommal fordulhat a könyvtáros felé akár szakmai, akár magánéleti kérdésekkel, problémákkal. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a könyvtárnak fontos szerepe lehet a szocializációban, bár csak kiegészítő intézményként funkcionálhat.

Másrészt, szociálpszichológiai szempontból nézve nem szabad megfeledkezünk arról, hogy a könyvtáros is egyfajta mintát képvisel munkavégzése során. Képzettsége, tájékozottsága, segítőkészsége tekintélyt és elismerést vált ki az olvasók többségéből. Ám a mintakövető viselkedés kiváltásához szüksége van a megfelelő kommunikációra, a kétoldalú beszélgetésekre, melyek során el kell kerülni a kioktató jellegű és erőszakos tudásátadást. A könyvtárosnak meg kell találnia az egyensúlyt, melynek segítségével képes további érdeklődést, igényt ébreszteni. A meggyőző közlés a mindenki felé való készséges odafordulást, az egyenrangú véleménycserét és az őszinte véleménynyilvánítást jelenti. Csakis az ilyen attitűdökkel rendelkező könyvtárosok képesek viselkedésükkel azonosulásra, modellkövetésre biztató példákkal szolgálni, s így hatékonyabban szolgálni az olvasók személyiségének gazdagodását, fejlődését, s így válhat maga a könyvtáros is hatékony szocializációs faktorrá.¹⁶ Mindez nagyon fontos és hangsúlyos kell legyen a biblioterápiás munkát végző könyvtáros munkájában is.

Itt kell megemlítenünk a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátását. A könyvtárügyet újraszabályozó 1976-os tv. már tételesen felsorolta azokat a szociális csoportokat, amelyek számára speciális könyvtári ellátást kell nyújtani (öregek, betegek, kórházi és szanatóriumi ápoltak, nemzetiségek, fegyveres erők tagjai, büntetésüket töltők). A magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programtervezete 1980-ban a bejáró munkások, a mozgásukban korlátozottak, a kórházi betegek, a nemzetiségek könyvtári ellátási gondjait hangsúlyozta¹⁷. Ezek a tervek a Könyvtári Stratégia 2003-2007¹⁸, és a Portál Program 2008-2013¹⁹ céljai között is megjelentek. A hátrányos helyzetűek megfelelő könyvtári ellátásával kapcsolatban a könyvtáraknak ugyanazokat a funkciókat kell betölteniük, mint az átlagos olvasók ellátása során.

Témámhoz kapcsolódóan a veszélyeztetett fiatalok könyvtári ellátását szeretném kiemelni. fel. A társadalmi beilleszkedési zavarokkal küszködő, deviáns magatartást tanúsító fiatalok legtöbb esetben nem ismerhetők fel első ránézésre. Viselkedésük

¹⁵ Gereben Ferenc, Katsányi Sándor, Nagy Attila i.m. 389-390. o.

¹⁶ Nagy Attila i.m. 114-118. o.

¹⁷ Bartos Éva: Konceptió a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. In.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2004. 8. sz. <http://ki.oszk.hu/3k/2012/10/konceptio-a-hatranys-helyzetuek-konyvtari-ellatasara/> (2013. 01. 07.)

¹⁸ Skaliczki Judit: A könyvtári terület stratégiai céljai 2003 - 2007 között. In.: Kapcsolat, 2003. XII. évf. 4. sz. <http://www.ektf.hu/~tovarij/honlap/oktatas/startegia.htm> (2013. 01. 07.)

¹⁹ Skaliczki Judit: Portál program – Könyvtárfejlesztési stratégia, 2008-2013. 2008. 1. sz. <http://ki.oszk.hu/3k/2010/12/portal-program-konyvtarfejlesztési-strategia-2008-2013/> (2013.01.07.)

alapvető sajátossága az alkalmazkodási készség hiánya, az önértékelés zavara, kapcsolatteremtő képességük visszafogottsága, alacsony kudarctűrő-képesség, indulatos, agresszív magatartás. Azonban ki kell emelnünk, hogy a könyvtár csak azoknak a fiataloknak tud segítséget nyújtani, akikben még van hajlandóság az önmegismerés iránt, és képesek a formális szervezetekhez való kapcsolattartásra²⁰.

Bartos Éva a Könyvtáros 1987. évi 8. számában megjelent cikkében összefoglalja, hogy a könyvtárak e súlyos társadalmi probléma kialakulásának megelőzésében, terjedésének megakadályozásában mit tudnak nyújtani²¹. Elsősorban információkat. Tudjuk, hogy a hátrányos helyzetű rétegek számára legnagyobb gondot az információk hiánya okozza. Végül fontos megemlítenünk a könyvtáros segítő-tanácsadó szerepét. A könyvek, a könyvtár és a könyvtáros jelenlétének létjogosultsága, szerepe nem vitatott a probléma megelőzésében. Cél, hogy a személyiség minél teljesebben, minél nagyobb teherbíró képességgel fejlődjön. Ezáltal megnő az emberi kapcsolatok jelentősége.

Lehetőségek a büntetés-végrehajtási intézetekben

A börtön egy olyan intézmény, ahol a már korábban említett speciális ellátásokat kellene biztosítani, illetve azokat fejleszteni, erősíteni. Így a lehetőségek szinte korlátlanok, ám azok kiaknázásához ismerni kell a potenciális résztvevők motivációit, képességeit és határait. Sok tanulmány próbálta meghatározni, mi tesz valakit bűnözővé és hogyan lehetne visszairányítani a normális viselkedési csatornába.

Első lépésként tisztázzuk, mi is a bűnözés. Buda Béla elmélete szerint a deviációk közé sorolható az alkoholizmus, a különféle neurózisok, az öngyilkosság, az elmebetegség és a bűnözés. Deviációnak számít minden olyan magatartás, ami eltér a normálistól (akár kórosnak tekinthető, akár nem). Tehát a deviáns viselkedés normálistól eltérő, de nem kóros magatartás forma. Azonban tudnunk kell, hogy a bűnözés egy speciális deviáció, ami nem a környezet türelmétől függ, mert a bűnöző akkor deviáns, ha a társadalom túri, és nem tesz ellene semmit. Azonban világszerte, minden jogi szabályozásban szigorúan és pontosan rögzítésre kerülnek az általánosan elfogadott elvárások és normák. Mi állhat mégis a deviáns viselkedés kialakulása mögött? Az egyik ok, hogy a bűnözőknél nem alakul ki a szociális gátlás, hanem megmarad az egocentrikus alappozíció („Ami nekem jó, az jó, ami nekem rossz, az rossz.”). A másik ok lehet a már sokszor említett családi háttér. A gyermek a környezetét (elsősorban szüleit) utánozza, ösztönösen követi a látott példát, mert fél a szeretet elvesztésétől. Ez egy nagy társadalmi csapda lehet, hiszen a gyermek így tanulja meg, hogy mi a norma, melynek segítségével beilleszkedhet. Ám ha negatív mintákat tanul el, nem fejlődik ki személyiségében a szociális gátlásrendszer az antiszociális cselekvésekkel szemben. Az antiszociális deviáció oka lehet az, hogy a szeretet-kapcsolat a respektábilis és a nevelt egyén között rideg, elhanyagoló, esetleg brutális nevelési módszer. Ennek ellenkezője is előfordulhat, mikor a nevelő és a gyermek között az úgy nevezett majomszeretet alakult ki. Ekkor a gyermek nem érzi a szeretet elvesztésétől való félelmet. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy a bűnözés

²⁰ Csalay András: Mit tehet a könyvtár a deviáns és kallódó fiatalokért? In: Könyvtáros, 1987. 8. sz. 472-476. o.

²¹ Bartos Éva: A könyvtár szerepe a társadalmi beilleszkedési zavarok leküzdésében. In: Könyvtáros, 1987. 8. sz. 476-479. p.

hátterében sok esetben az ember személyes környezete áll, amennyiben nem élt vele, vagy rosszul alkalmazta a személy emocionális befolyásolásának lehetőségeit.²²

A bűnöző nem tekinthető a társadalmi elvárásokat követő, azokhoz hozzájáruló tényezőnek. Elhárítja magától a felelősséget, és egy olyan világot teremt, melyben az övé a győztes szerep. Ez a viselkedési stratégia egészen addig fennmarad, míg a bűnöző fel nem ismeri, hogy rossz magatartási példákat követ.

A büntetés-végrehajtás általános célja ugyanaz, mint az egész büntetőeljárás célja, vagyis hátrány okozása, megtorlás az elkövetővel szemben és az elkövető visszavezetése a társadalomba, azaz a reszocializáció. A modern büntetés-végrehajtási rendszerekben a hangsúly – a kirekesztés helyett – az elítéltek társadalomba való beilleszkedésére helyeződik²³, ezért a büntetőintézetekben igyekeznek olyan szervezett csoporttevékenységeket (sport, oktatás, könyvtár) szervezni, melyeknek terápiás hatása lehet. A büntetőintézetek könyvtárai számára kiadott irányelvek egyértelműen megállapítják a könyvtár kötelezettségét a reszocializációs folyamatban: tanácsadás, oktatási program, olvasási szokások kialakítása. A börtönkönyvtárak kiemelt feladata, hogy szolgáltatásaik révén elősegítsék az elítéltek, mint a társadalmi kirekesztődés által különösen fenyegetett csoport visszailleszkedését a társadalomba. A könyvtár felzárkóztató, esélyteremtő intézményként ajtót nyithat, és átvezetheti a fogvatartottakat a tudásalapú társadalomba: ezért is kiemelten fontos e könyvtárak fejlesztése és karbantartása, valamint hozzáértő szakemberek alkalmazása²⁴.

Hogyan segíthet a biblioterápia a börtönben?

A biblioterápia beléptetése a börtönprogramokba azon a felismerésen alapul, hogy az elítélt társadalmi kudarcaiban kulcstényező lehet érzékelési, észlelési képessége. Ha megtanulja differenciáltan szemlélni az őt körülvevő problémákat, lehetőségeket, akkor a percepciók képességében is változás megy végbe. Ebben a folyamatban segíthetnek a csoportos foglalkozások.²⁵

Magyarországon valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben működik könyvtár, melynek felügyeletét, irányítását az intézet nevelői látják el, míg működtetését, kezelését az elítéltek végzik. Noha jelentős problémát okoz az állomány elavultsága és a könyvekhez való korlátlan hozzáférés, korábbi kutatásaim során rengeteg pozitív példával találkoztam a pálhalmai és a pécsi büntető-végrehajtási intézetekben egyaránt.

Jelen dolgozatom alapjául is egy börtönben, a pécsi Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében végzett munkám szolgált alapul, ahol már korábban, egy hazai börtönkönyvtárakról szóló BA-szintű szakdolgozat megírásához is folytattam kutatómunkát. Az intézetben büntetésüket töltők száma 40-50 fő körül mozog, ebből 4-5 fő látogatja és használja rendszeresen a könyvtárat, és Nagy Lajos, nevelőtől megtudtam, hogy leginkább az előzetes büntetésüket töltők használják ki a könyvtárat.

²² Pápainé Faragó Ildikó: Deviació, deviáns viselkedés, bűnözés. In.: Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása. Budapest : OSZK KMK, 1985. 52-54. o.

²³ Amberg Eszter: Könyvtárak a peremhelyzetben élők szolgálatában. Börtönkönyvtárak 2006–2010. In.: Könyvtári Figyelő. 2012. 2. sz. <http://ki.oszk.hu/kf/2012/06/konyvtarak-a-peremhelyzetben-elok-szolgالاتaban-bortonkonyvtarak-2006%E2%80%932010/>

²⁴ U.o.

²⁵ Bartos Éva i.m. 32-33. o.

A fogvatartottak többsége roma származású, így nehéz megtalálni a megfelelő motivációs erőt, hogy olvasásra bírják őket. A nevelők egyik módszere, hogy tematikus foglalkoztatásokat tart (pl.: Leslie L. Lawrence), melyek keretében felhívja a figyelmet egy-egy könyvre és íróra, így serkentve a rabok érdeklődését, művelődését²⁶.

A könyvtár által biztosított lehetőségeken kívül többféle program szolgálja az elítéltek fejlődését. Ezek közé a kulturális programok közé tartozik a kézműves foglalkozás és a színház. Utóbbi keretein belül a fogva tartottak különböző beszéd- és helyzetgyakorlatokat tanulnak, valamint olyan érintési technikákat vesznek, melyekkel agresszió nélkül fejezhetik ki érzelmeiket. Ezen kívül fontosnak tartom megemlíteni a Murál Morál Mező Csoport által tartott közösség- és személyiségfejlesztő programot. E program célja, hogy fejlessze a közösségi tudatot, az önkifejezést, az alkalmazkodó, kooperációs és kommunikációs készséget. E mellett a résztvevőket véleménynyilvánításra, gondolataik kifejezésére és érvényesítésére ösztönzi, így járulva hozzá ahhoz, hogy közösségi-állampolgárként találják meg a helyüket a társadalomban.

Az elítélteknél különösen fontosnak tartom az ilyen jellegű programokat, hiszen így non-formális keretek között készítik fel őket a reszocializációra. Ezen kívül bizonyos fokú szuverenitást is jelent a zárt falak között, hiszen szabadon használhatják a fantáziájukat, beszélgethetnek, kötetlenül alkothatnak²⁷.

A különböző programokon való részvétel hátterében több ok állhat. Az fogva tartottakat motiválhatja a tudat, hogy új embereket ismerhetnek meg és kötetlenül kommunikálhatnak. Ezen kívül fontos tényező az új élmények keresése és az az esély, hogy kiléphetnek a zárkák által nyújtott alacsony ingerküszöb szigorúan behatárolt lehetőségei közül. Valamint nem elhanyagolható az a tény, hogy az aktív magatartás és jó magaviselet dicséretet, plusz pontokat von maga után a börtönben, melyet a későbbi ítéleteknél, előre hozott szabadulásnál beszámítanak. S bár befolyásolja az elítélteket, ez inkább tekinthető egyfajta eszköznél, mint motivációnak.

Az általam elindított foglalkozássorozat folyamatában természetesen sok az esetleges tényező is, ami további tervező és elemző munkát kell maga után vonjon. Nem lehettem mindig biztos abban, hogyan hatott az olvasott mű az elítéltekre, maradéktalanul megértették-e a hordozott üzeneteket, milyen gondolatok indultak el bennük. De a céloim az volt, hogy a többnyire hátrányos családi háttérrel rendelkező fiatal elítélteknek az általuk megszokottól eltérő értékeket és lehetőségeket mutassak. A biblioterápia viselkedés-formáló funkcióját segítségül hívva igyekeztem alakítani bennük a tolerancia és az empátia készségét, figyelembe véve a befogadóképességüket, kompetencia-és tudáshatáraikat. Úgy gondolom, az említett képességek kialakításában sokat segíthet a csoportterápiás forma, megerősítve és támogatva az elítéltek reszocializációját, művelését és egy pozitívabb jövőkép kialakítását.

Nyilvánvaló, hogy a biblioterápia nem jelenthet teljes körű megoldást minden felmerülő problémára, remek kiindulási pontot biztosít azonban azok számára, akik többet szeretnének megtudni magukról, embertársaikról, akik valamilyen mentális vagy lelki problémával küzdenek, illetve valamilyen speciális élethelyzetben, életszakaszban, esetleg kényszerpályán vannak. Ebben az értelemben azt gondolom, a

---

²⁶ Csorba-Simon Eszter: Olvasási szokások és könyvtárhasználat két magyarországi börtönben. Pécs, 2012. 41-43. o.

²⁷ Az elítéltek festményeit lásd a mellékletben.

börtönben végzett biblioterápiás munka rokona az olyan speciális célcsoportoknak szánt foglalkozásoknak, amelyeket például időseknek (otthonban vagy klubformában), hátrányos helyzetű fiataloknak, vagy várandósoknak tartanak a könyvtáros kollégák, s amelyekből remélhetőleg egyre több lesz a jövő könyvtári kínálataiban. Mindegyik esetben arról van szó, hogy egy-egy speciális problémával rendelkező, a klinikumban azonban meg nem jelenő csoport-fejlesztő terápiáját végezzük, a speciális igényeknek megfelelő módszerekkel és tartalommal.

Ha az olvasmányok által rendszeres pozitív példákkal és problémamegoldási sémákkal, követhető mintákkal és lelki támogatással tudunk szolgálni, az átélt szituációk beépülhetnek az egyén gondolkodásmódjába, melynek hatására jobb és stabilabb személyiség alakulhat ki. Ennek pozitív hatásai pedig hosszútávon társadalmi szinten is jelentkezhetnek, akár az iskolai, a foglalkoztatási, vagy az igazságszolgáltatási eredményeket vesszük alapul.

Összegzés

Általános felfogásban a klasszikus biblioterápia szépirodalmi szövegeket használ, és a biblioterapeutának nem szabad alá-főlé rendelt helyzetbe kerülni, óvakodnia kell a pedagógiai helyzet kialakításától is. Ám a börtön egy sajátos környezet, így ezeket a "szabályokat" újra kellett értelmezni. Az egyik nehezítő tényező, hogy a befogadók nagy része nincs olyan szinten, hogy egy összetett művet értelmezni tudjon. Egy olyan szövegtől, amit nem ért, még frusztráltabb és elutasítóbb lesz az egyén.

A céloom az volt, hogy felkeltsem az érdeklődésüket, gondolkodásra bírjam őket és valamiféle konfliktuskezelési és probléma megoldási mintát lássanak. Ezért tértem át a zenére és dalszövegekre az első csoportnál, bízva abban, hogy a hozzájuk közelebb álló stílussal, témákkal ők is elfogadóbbak, nyitottabbak lesznek. A másik nehézség a pedagógiai státusz elkerülésével volt. Sok elítélt viselkedési zavarral küzd – dekoncentrált, hiperaktív, kevésbé tud alkalmazkodni. Ehhez hozzáadódik, hogy az intézetben hozzászoktak ahhoz, hogy beosztják a napjukat, parancsokat és utasításokat hajtanak végre. Bár igyekeztem őket felnőttként kezelni, de erre úgy reagáltak, mint a kisgyerekek – próbálkoztak, meddig mehetnek el. Így annak érdekében, hogy a csoportkohézió megmaradjon, sokszor kénytelen voltam pedagógusként, egyfajta szigorral fellépni.

A klinikai és a nem klinikai terepen tartott biblioterápia és művészetterápia esetében egyformán problémaként szokott felmerülni, hogy elég hosszú-e a terápiás rezsim, illetve a néhány hét vagy egy-két hónapos foglalkozás után az eredeti környezetbe visszatérve vajon mennyire lesz megőrizhető az elért változás. Noha kilenc hét nem elég hosszú idő arra, hogy egy fiatalos addig berögzült viselkedését, gondolkodásmódját befolyásolni tudjuk, úgy gondolom némi előrelépést sikerült elérnem abból, amit kitűztem céloknak. Erre abból merek következtetni, hogy többször egymásra szóltak, hallgassák végig egymást, illetve a számokat. Valamint a foglalkozások végére ritkábbá váltak az ugratások, pizskálódások. A legnagyobb egyéni fejlődést talán annál az elítéltnél vettem észre, aki a rap számok világa felé húzott, így a cigány- és egyéb zenéknél általában ő volt a legproblémásabb, türelmetlenebb. Az utolsó alkalmakkor már többnyire csendben végighallgatott minden dalt és sokkal kevesebb kritikus megjegyzést tett. További érdekes megfigyelésem volt, hogy egy idegen nyelvű dal is mekkora hatással tudott lenni rájuk. A Sky and sand című szám alatt teljes volt a csend. És bár nem tudták miről szól (később kérésükre lefordítottam), az alábbi érzéseket fogalmazták meg: megnyugodtak, kikapcsoltak.

Az elitéltekkel több fronton is meg kellett küzdenem: nehezítő faktor volt már maga az, hogy nő vagyok. Nem illetttem abba a képbe, amit a nőkről gondoltak, így nehéz volt elérnem, hogy tiszteljének, hallgassanak rám. Többször előfordult, hogy az általam feltett kérdésre a mellettem ülő pszichológusra nézve válaszoltak.

Az első csoportból az egyik résztvevő kilépett, mert nem érezte jól magát a társaságban, keveset beszélt, gúnyolták. Ebből kifolyólag gondoltunk arra, hogy szervezünk egy olyan csoportot, ahová a visszahúzódóbb, zárkózottabb fiatalokat hívjuk, így adva esélyt arra, hogy kibontakozhassanak. A második csoport sokkal fogékonyabb volt a versekre, novellákra, kérdésekre azt is elvállalták, hogy ők maguk olvassák fel a kiválasztott műveket, melyeket előre megkapnak. Az elitélt, aki miatt a csoport megalakult, ebben a társaságban sem érezte jól magát, és innen is ki akart lépni. Személyiségéből adódóan hajlamos volt a nagyotmondásra és a túlzásokra, ami a csoport többi tagjában visszatetszést kelt, így keverve saját magát különböző nézeteltérésekbe. Bár tartottam tőle, hogy ebből a csoportból is ki fog lépni, részt vett az összes foglalkozáson, és visszafogottabban viselkedett, így úgy gondolom, a személyes kapcsolatai is javulhattak. A másik érdekesség, hogy annál az elitéltnél, aki mindkét csoportot párhuzamosan látogatta, rendkívül figyelemre méltó az a változás, ami a viselkedésében mutatkozott meg attól függően, hogy melyik foglalkozáson volt. Azt vettem észre, hogy a második csoportban sokkal inkább ő volt a csoport hangja, mint az elsőben, felszabadultabban és természetesebben, bátrabban beszélt az érzéseiről és a gondolatairól. Neki van a legtöbb érzéke az irodalomhoz, ő maga is ír verseket, melyeket volt szerencsém elolvasni. Nagy áttörésnek éreztem a napot, hiszen nem mindenkinek mutatjuk meg verseinket, gondolatainkat, így igyekeztem tiszteletben tartani a felém irányuló bizalmát.

Az egyik legnehezebbnek tűnő feladat számomra az volt, hogy megtaláljam velük a közös hangot. Ezt nehezítette, hogy magázódnom kellett. Ám némi humorral és közös érdeklődési pontokkal (ismertem azokat az együttléseket, előadásokat, melyeket ők is, illetve érdeklődtem azok után, akiket példának hoztak) sikerült elérnem, hogy nyitottabban álljanak hozzám, valamint az általam közvetíteni kívánt értékekhez. Eddigi tapasztalatom az, hogy a résztvevők élvezték a foglalkozásokat, és ha nem is direkt módon, de sikerült formálni a viselkedésüket és pozitív irányba terelni őket. Azzal, hogy megismerik egymás akár zenei, akár irodalmi ízlését, az ezekkel kapcsolatos véleményét, nyitottabbá válhatnak a világra és az új dolgokra, és az új nézőpontok több választási lehetőséget is biztosíthatnak nekik a későbbiekben.

Az eredményeim azt igazolják, hogy van létjogosultsága a biblioterápia gyakorlati beültetésének a büntetés-végrehajtásba, különösen a fiatalkorúaknál, akiknél még valamivel könnyebb átformálni a személyiséget. Az általam és a szakirodalom által megfogalmazott célok közül sok megvalósult (a tolerancia és empátia kiépítése, az érdeklődés felkeltése, a kommunikáció fejlesztése stb). Az a törekvésem, hogy népszerűsítsem az olvasást, nem valósult meg maradéktalanul, hiszen sokuknál először a funkcionális analfabétizmus problémáját kell megoldani, ami egy sokkal összetettebb feladat. Ezt egy biblioterápiás foglalkozás keretében nehéz kezelni. Ám ha a program során a résztvevő kellő motiváltságra tesz szert, felmerülhet az igény arra, hogy e téren is fejlessze önmagát, vagy külső segítséget kérjen fejlődéséhez.

Kérdéses pont, hogy a foglalkozások által megismert új szemléletmódok meddig hatnak a résztvevők személyiségére. Ahogy Csaly András is megfogalmazta, a változáshoz szükséges a résztvevők fejlődni akarása és nyitottsága is az újdonságok felé. A biblioterápia segítséget nyújthat az olvasónak, hogy a tudatos szférába hozza

eltemetett érzelmeit és élményeit, lehetőséget ad arra, hogy képzeletben kísérletezzen különböző viselkedési módokkal, valamint növelheti a személy tudatosságát és szociális érzékenységét, de csupán a kezdő lökést adhatja meg ebben a speciális környezetben. A további viselkedési mechanizmusok azon múlnak, hogy az egyén mennyire került tisztába saját értékeivel, valamint hogy mennyire tudatosult benne a változtatás lehetősége és az arra irányuló vágy. Ezen új értékek megerősítésére szolgálhatna egy felvevő csoport létrehozása, ahová visszajárhatnának azok, akik erre igényt tartanak. A csoport funkciója az lenne, hogy az elítéltek szabadulásuk után is részt vehessenek olyan foglalkozásokon, ahol segítséget kapnának önfejlesztésükhöz, illetve egy alternatív és a pozitív változásban megerősítő elfoglaltságot biztosítana számukra. Továbbá pozitív visszajelzést kapnának arra nézve, hogy gyökeresen próbálják meg átalakítani életüket és addigi felfogásukat. E terv megvalósítását a pszichológus és a nevelők támogatják, ám nehezíti a véghez vitelét az a tény, hogy a fogva-tartottak az ország minden pontjából érkeznek Pécsre, szabadulásuk után pedig elhagyják a várost és vonzaskörzetét. Ezért országos szinten kellene együttműködést kialakítani a büntetés-végrehajtási intézetek, a könyvtár és a biblioterápiás foglalkozások vezetői között, így biztosítva a szabadult elítéltek fejlődésének nyom követését.

Úgy gondolom, a biblioterápiának, mint sok más művészet- és szocioterápiának, nagyon fontos szerepe lehetne a börtönök világában is, ahogy jól érzékelhető az ilyen szolgáltatásokra való igény más, speciális élethelyzetben lévő egyéneket gondozó intézmények, például szociális otthonok részéről is. Ugyanakkor anyagi keret nem biztosított rá – vagyis a szakember önkéntesként ingyen dolgozhat. Nyilvánvalóan ezen is változtatni kellene annak érdekében, hogy több elhivatott szakember vállalja ezt a munkát, s nemcsak gyakorlat-jelleggel, hanem hosszútávra tervezve.

Terveim között szerepel, hogy a jelenlegi biblioterápiás foglalkozást a pécsi Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében folytassam, valamint tovább fejlesszem. Ebben továbbra is segítségemre vannak a börtönben dolgozó nevelők és az oktatóm. Hosszú távú célom, hogy a biblioterápia lehetőségeit kiterjesztve iskolai és könyvtári berkeken belül is gyakorlatot szerezzek. Ezeket a tapasztalatokat szeretném felhasználni ahhoz, hogy a biblioterápiát mint kurrens szolgáltatás általánosan elfogadottá és elismertté válhasson a könyvtárakban.

FEKETE RITA

A szemléletmód vagy a lehetőségek korlátjai?

A közkönyvtárak szolgáltatásainak összehasonlítása a public library és a népkönyvtári modell jellemzői alapján

Előszó

A könyvtárak szerepe az évezredek alatt folyamatosan változott és fejlődött. Kezdetben elsődleges szerepe az őrzésnek volt, később a könyvtárak differenciálódásával, majd a mai könyvtártípusok kialakulásával előtérbe került a szolgáltatás, a tudás átadásában való közreműködés. E hosszú fejlődéstörténet során esetenként – a szolgáltató szerep megtartása mellett – legalább ilyen fontossá vált maga a könyvtáros szakma és az általa végzett újítások, innovációk, az új társadalmi kihívásokhoz történő alkalmazkodás. A mindenkori változásokhoz történő alkalmazkodás az egyik meghatározó faktora a könyvtárak évszázadokon átívelő megmaradásának, a szakma és az intézményrendszer kontinuitásának.

Napjainkban is hasonló tendencia érvényesül. A világban bekövetkezett és prognosztizálhatóan egyre inkább gyorsuló változások mindegyike megköveteli a könyvtáraktól, a könyvtárosoktól az újító, kezdeményező és alkalmazkodó képességet. A profitorientált és termékközpontú világban a közkönyvtáraknak fel kell ismerniük, hogy nekik is mint non-profit intézménynek szükségük van a könyvtári, szolgáltatási marketingre és menedzsmentre. Mindemellett nem hagyhatják figyelmen kívül a felhasználók igényeit, akik a szolgáltatások sokszínűségét, gyorsaságát várják. Mindez összekapcsolódik a könyvtár tradicionális feladataival, tovább erősíti azt: a tudományos információhordozók összességének gyűjtése, feldolgozása, megőrzése, hozzáférhetővé tétele és szolgáltatása.

Mit is jelent a használó-központúság, hogyan lehet egyszerre tudományos, információs tár- és szolgáltatóház, valamint rekreációs, közösségi központ a könyvtár? Mi a feladata és a szerepe a könyvtáraknak a jelenben, és vajon a múlt tényleg hatással lehet a jövőre? Ezekre a kérdésekre kerestem a választ a XXI. századi szolgáltatások tükrében. Hiszen mi más mutathatná meg eredményesebben a könyvtárak szerepvállalását, hasznosságát a társadalomban, mint a felhasználók által igényelt és számukra nyújtott szolgáltatások.

A kutatásomban a nyilvános könyvtárak őshazája Amerika és Anglia állnak szemben Magyarországgal, ahol kezdetben a népkönyvtári modellt részesítették előnyben. A két modell nyomán kialakult szemléletmód esetenként eltérően vall a könyvtár szerepéről, gyakran másként értelmezi a felhasználó érdekét, de más jellemzi a szolgáltatásaikat, a gyűjteményüket, a könyvtárügyhöz való hozzáállásukat is. Az összehasonlítás szó hallatán számos kérdés merülhet fel. Az alapkérdés, hogy egyáltalán összehasonlíthatók-e a gazdaságilag igen eltérő, ezért társadalmi potenciáljukban nagyon különböző lehetőségeket biztosító, kultúrájukban és tradícióikban, könyv- és könyvtári kultúrában egymástól ennyire különböző országok? Mi lehet a közös pont?

Már a kutatásom kezdetekor tisztában voltam vele, hogy ezt az alapvető szempontot nem lehet majd figyelmen kívül hagyni. Akkor miért is választottam ezt a három országot? Erre a kérdésre a választ, hogy éppen a nagy különbözőség és a mögötte rejlő okok felderítése, faggatása fogott meg. Témaválasztásomat és annak aktualitását tovább erősítette, hogy az Európai Unió könyvtárügyekben illetékes szakmai szervezetei éppen napjainkban igen intenzíven foglalkoznak a tagországok könyvtári, könyvtárügyi, könyvtár-politikai kérdéseivel. Ezért nem hagyhattam figyelmen kívül azokat az elemzéseket és értékeléseket, állásfoglalásokat sem, amelyeket az EBLIDA és az Európa Tanács fogalmazott meg, és amelyek az Európai Unió tagországok könyvtári ellátása, szolgáltatási rendszere közötti jelentős különbségek, továbbá az azok mögött meghúzódó ellentmondásos helyzet okainak feltárására, enyhítésére, hosszabb távon pedig feloldására vállalkoznak.¹

Könyvtárhasználóként és könyvtárosként egyaránt lenyűgöztek és kíváncsivá tettek azok a külföldi könyvtári példák, ahol a szolgáltatások tradicionálisan könyvtári jellege mellett megjelentek olyan modern elemek, melyekkel a könyvtár fel-

---

¹ E folyamat meghatározó állomása volt a 2000. január 20-án, Strasbourgban, az Európa Tanács Kulturális Együttműködési Bizottsága, valamint az EBLIDA által a könyvtári jogszabályokra és a könyvtárpolitikára vonatkozó irányelvek közzététele. Ám ugyanazokban a szakmai körökben, amelyek még alig egy évtizede a könyvtárügy országokénti önálló törvényi szabályozását szorgalmazták, napjainkban új értelmezések, megközelítések jelentek meg, új szempontok merültek fel. A korábban egyértelműen elutasított közös európai könyvtárpolitika és egységes könyvtári rendszer kérdése ma már nem mint elvetendő, hanem nagyon is megfontolandó kérdésként fogalmazódik meg. A szemléletváltást hozó és a változásokat kényszerítő lépéseket leginkább az Európai Unió tagországok könyvtárainak igen eltérő teljesítőképessége erősítette. Mind a politikusok, mind pedig a könyvtárszakmai körök egyetértenek abban, hogy a törvényi szabályozás egységesülési folyamatában elért eredmények ellenére is, az egyes országok igen eltérő könyvtári potenciálja erősen akadályozza az Európai Unió állampolgárainak egyenlő és korlátlan kulturális, oktatási és információs szabadságát, valamint a szabad véleménynyilvánítás jogának gyakorlását. Mindezek nyomán úgy tűnik, hogy a könyvtárak törvényi szintű szabályozásának kooperációs kezdeményezései nem voltak eléggé hatékonyak, csupán korlátozottan érték el céljukat. Többnyire azokban az országokban hoztak szakmai eredményeket, ahol már korábban is megfelelő színvonalú könyvtári ellátásban részesültek az állampolgárok. Mivel a jogalkotási folyamat integrációja nyomán átütő eredmények nem születtek, ezért az EBLIDA újabb irányokat kíván meghatározni. Ennek érdekében nemzetközi párbeszéd indult, amelynek főbb eseményeit és eredményeit a 2005-ben életre hívott nemzetközi NAPLE Fórum (National Authorities on Public Libraries in Europe) és konferenciák jelzik. 2009 májusában, Bécsben, A Library Policy for Europe címmel és tematikával megtartott közös EBLIDA-NAPLE fórum és konferencia az úgynevezett Bécsi Nyilatkozat (Wiener Erklärung) közzétételével zárult, és abban a közös európai könyvtárpolitikához vezető legfontosabb összetevőket, továbbá az Európai Bizottság számára szóló feladatokat határozták meg. A fórum felszólította az Európai Bizottságot, hogy tegyen lépéseket a legfontosabb és legsürgetőbb feladatok megvalósítására. A Nyilatkozat közzétételével az EBLIDA és a NAPLE közös fóruma jelentősen eltért a korábban képviselt állásponttól. Az EU-tagországok eltérő fejlettségű és teljesítőképességű könyvtári kultúrája és ellátottsága, amely magában hordozza az állampolgárok információs, kulturális, demokratikus jogainak gyakorlásához szükséges feltételek egyenlőtlenségét, mind a politikai, mind pedig a szakmai képviselő körében elfogadhatatlan. Ezért vált szükségessé a korábbi koncepció megváltoztatása.

használója úgy érezte, mintha ügyfele lenne egy olyan szolgáltató intézménynek, ami azt figyeli, hogyan tudja személyre szabottan és minél hatékonyabban kielégíteni az emberek igényeit. Mikor megkezdtem ennek a kutatását nem gondoltam volna, hogy egészen a XIX. századig fogok visszajutni és igazolni azt, hogy nem minden esetben csak a pénz jelentheti a korlátokat az országok közkönyvtárainak felzárkózása között. Azért választottam Angliát, mert itt kezdődtek meg azok a tárgyalások, melyek az első közkönyvtári törvény alapját képezték a public library modell szemléletének tükrében. Így talán nem túlzás azt állítani, hogy azok a gondolatok, melyeket az 1850-es törvényben megfogalmaztak a public library modell egyik őshazájává tették az országot. Magyarország esetében egyértelmű volt a választás, azon túl, hogy a népkönyvtári modell szemlélete alapján kezdte meg könyvtárai fejlesztését ez az ország a hazám és az otthonom, így egyértelmű volt, hogy tudni szeretném, mitől tűnnek egyformának az országok közkönyvtári szolgáltatásai és mégis mitől különböznek ennyire a hazai szolgáltatásoktól. Másrészt az érzelmi kötődésen kívül jól tudjuk, hogy a magyar könyvtárügy kutatási szempontból is összetett, árnyalt és rendkívül érdekes képet mutat.

A public library és a népkönyvtári modellről sokan úgy vélekednek, hogy azok már a múlt részei, sajátos ismertetőjegyeik mára eltűntek az egyes országok könyvtárügyéből. Ám kérdés, hogy a modellek több évtizeden át tartó szemléletalakító hatásai valóban elmúlhatnak-e, elmúltak-e nyom nélkül a közkönyvtári ellátás minőségéből?

Kitekintés: a két közkönyvtári modell kialakulása, jellemzői, elterjedésük

A nemzeti öntudatra ébredés, az egyre inkább művelt és művelődni vágyó társadalmi rétegek tömeges igényéből eredően a polgári állam egyre inkább saját feladatai körébe emelte a könyvtári ellátásról való gondoskodást; a nyilvános könyvtárak és főként a köz- és közművelődési célú könyvtárak működésének szabályozását és részleges finanszírozását. Ez a folyamat országonként ugyan nem jelentősen, de mégis eltérő időben, más-más sajátosságokkal valósult meg. A különböző fejlődési sajátosságok mentén mégis kitapintható és jellemző, hogy a világban két domináns közkönyvtári modell jött létre. A két modell egymástól eltérő sajátosságainak hatásai – nem kizárólag az ellátási modell dominanciájától függően, hanem más, főként gazdasági és társadalmi, politikai és kulturális berendezkedés által is meghatározottan – ma is érzékelhetők az egyes országok könyvtárügyében, valamint a könyvtárak szolgáltatásaiban. A két közismert modell egyike az angolszász területeken kialakuló és Skandináviában is elterjedt „public library”, azaz nyilvános (köz)könyvtár, a másik pedig a Közép- és Kelet-Európában meghonosodott népkönyvtári rendszer, melynek feladata az állami közellátás biztosítása volt. Fontos megemlíteni és semmiképp sem mehetünk el amellett a tény mellett, hogy bár a két modellnek különböző, olykor egymástól nagyon is eltérő vonásai vannak, mégsem jelenthető ki, hogy kölcsönhatásuk ne lett volna, vagy hogy ma is ne lenne az érzékelhető.

Public library vagyis a nyilvános (köz)könyvtár²

A nyilvános könyvtárak őshazája Amerika és Anglia. Ezekben az országokban már nagyon korán törvény szabályozta – Angliában 1850-re tehető az első könyvtári törvény megszületése, melynek vezéralakjaiként említik Edward Edwards-ot és William Ewart-ot – a közkönyvtárak felállítását.³ A törvény értelmében a polgárság könyvtári adóból tartotta fent a könyvtárakat. Előfordult, hogy az állam éves segélyek kiosztásával járult hozzá a fenntartásukhoz, fejlődésükhöz.

A public library vagy régi elnevezésén free library egyértelműen meghatározza, hogy a könyvtár mindenki számára nyitott, szabad és elérhető. Az iskola mellett és után mint nevelő és kulturális intézmény vesz részt a polgárság életében. Működésének céljai közé tartozik a közoktatásban való szerves részvétel, a lakosság általános műveltségének kiterjesztése, bővítése, az iskolán kívüli oktatás segítése. Ez utóbbi a korszak meghatározó jelentőségű művelődési mozgalmának eredményeként fejlődött ki, amit felnőttképzésnek is szokás nevezni, angol nyelvterületeken pedig az University Extension a megfelelője.

A public library már ekkor egyfajta szolgáltató intézményként definiálta magát, hasznos intézményként akart funkcionálni és elsősorban a polgárság számára. Ennek megfelelően biztosította a jó megközelíthetőséget, a hosszú hétköznapi, hétfői esetenként ünnepnapra nyitva tartást. Az állomány alakításakor biztosítani kellett mindazt a tudást és ismeretet, ami a mindennapi élet elméleti és gyakorlati szintű boldoguláshoz szükséges, így nem volt kérdéses, hogy a szépirodalmi, szórakoztató, tájékoztató, ismeretterjesztő, ifjúsági irodalmak mellett megjelentek a tudományos művek is. Az információknak, amiket közvetített minden esetben naprakésznek kellett lenniük, olyan aktuális problémákat kellett kezelniük, amelyek közvetlenül is érintették a polgárság életét. Az épületekben külön hírlap-, folyóirat- és olvasóterem állt a felhasználók rendelkezésére, több helyütt gyermek- és ifjúsági részleg, valamint vakoknak kialakított külön gyűjteményt és terem hozzáférést biztosítottak. A kézikönyvtárban szótárak, enciklopédiák, lexikonok, bibliográfiák és egyéb „*utána nézésre*”⁴ alkalmas könyvek voltak.

² E fejezet összeállításánál az alábbi dokumentumokra támaszkodtam. Ferenczi Zoltán: Népkönyvtárak, vándorkönyvtárak, ezek szervezése és az eseteli könyvtárak kérdése. In: Az 1907. évi szabadtanítási kongresszus naplója. Bp.-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 1997. 352-379 p.; Uő. A népkönyvtárak nemei. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő (1907-1918) 1907/3-4. füzet 155-163 p. Digitalizált változata elérhető a <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=2927> URL címen keresztül; Uő. A könyvtártan alapvonalai. Bp.: Athenaeum, 1903. Digitalizált változata elérhető a <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=3146> URL címen keresztül; Katsányi Sándor: A főváros könyvtárának története. I. kötet 1945-ig. Bp.: FSZEK, 2004. 85-86 p.; Sipos Anna Magdolna: "...hogyan eljuthasson a művelődés legelső eszköze, a jó könyv minden magyarhoz, aki olvasni tud és olvasni szeretne." In: Sipos Anna Magdolna (szerk.): A kultúra anatómiája, a kultúra anatómusa. Tanulmánykötet a 65 éves Agárdi Péter tiszteletére. PTE FEEK, 2011. 231-266 p.; Tóth Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 223-235 p.

³ Sonnevend Péter: Az angolszász közkönyvtár létrejöttje. Az 1850-es törvény születése és végrehajtása. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros 12. évf. 2003. 11. sz. 37-54. p.

⁴ Ferenczi Zoltán: A könyvtártan alapvonalai. Id.m. 102. p.

A könyvtári funkciók mellett a nyilvános könyvtár egyben a kultúra, a kultúra-közvetítés, a köz művelődésének intézménye is volt. Előadótermei adtak otthont közös olvasóestek és író-olvasó találkozóknak, vagy akár az ingyenes tudományos előadásoknak. A művészetek kedvelőinek kiállító terem biztosította a szabadidő hasznos eltöltését a könyvtárban. Máshol a könyvtárak hangversenyteremmel egészültek ki. Struktúráját, rendszerét tekintve a public library modell három részből épült fel: 1. központi könyvtár, mely a város központjában volt található, a könyvtár gyűjteménye ide volt centralizálva, ez biztosította a szolgáltatások legszélesebb körét. 2. A fiókkönyvtárak, melyek célja, hogy a város különböző pontjain, főként a külváros negyedeiben biztosítson könyvtári hozzáférést a polgároknak. 3. Kiadóhelyek, melyek a könyvek kölcsönzését voltak hivatottak ellátni.

A népkönyvtárak⁵

A népkönyvtárak Közép- és Kelet-Európában alakultak ki azzal a céllal, hogy a köznép, a tömegek, azon belül is főként a városiasodással, az ipari tevékenység térhódításával rohamosan növekvő a munkásosztály erkölcsi, vallási, politikai tanítását és hazafias nevelését szolgálják.⁶ Mindezekon túl azonban a társadalom egyéb rétegei számára is jöttek létre hasonló intézmények.

Ferenczi Zoltán meghatározása szerint a népkönyvtár nyilvános oktatásra, erkölcsi és szellemi önművelésre szolgáló intézmény. A nemzet tagjainak nevelését a tömegnevelést hivatott képviselni, azt a fajta szabadtanítást, amire az egyének az iskola utáni élete végéig szüksége van. A nyilvános közkönyvtárral ellentétben a népkönyvtárakat az állam és a helyi hatóságok, helyi közösségek tartották fent. Ezen kritériumok alapján erősen válogatott gyűjteménnyel rendelkeztek. Minden esetben a nemzeti irodalmat helyezték előtérbe, az adott ország szépirodalmi művei voltak a hangsúlyosak. Másodsorban a gyakorlati életben való eligazodást segítő főként periodikumok, mint például a politikai lapok és a közéleti témájú hírlap és folyóirat irodalom volt kedvelt. Némely országban pedig szerény mértékben és esetenként kissé elavult tartalommal, de helyet kaptak a természettudományi témájú, ismeretterjesztő lexikonok, atlaszok, képek, enciklopédikus művek. Egyes esetekben arra is figyeltek, hogy vidéken a könyvtár gyűjteménye az ott élők foglalkozásaihoz igazodva legyen kialakítva.

A népkönyvtárak állománya, szolgáltatása összehasonlítva a nyilvános közkönyvtárakéval, jóval szerényebb volt. Olvasótermeikre, ha voltak is, egyáltalán nem vagy alig fordítottak figyelmet. Nem az volt a fő cél, hogy az olvasót ott tartsák a könyvtárban, hanem, hogy mindenekelőtt kölcsönzéssel a hatóságok, szakmai testületek által megfelelőnek tartott irodalmat adják a kezébe. Ugyanakkor a gyűjteményét minél szélesebb körökhöz akarta eljuttatni, éppen ezért az angol, amerikai

⁵ Ferenczi Zoltán: Népkönyvtárak, vándorkönyvtárak... Id. m. 352-379 p.; Uő. A népkönyvtárak nemei. Id. m.; Uő. A könyvtártan alapvonalai. Id. m.; Sipos Anna Magdolna: "...hogyan eljuthasson a művelődés... Id. m.; Szabó Ervin: Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására. In: Az 1907. évi szabadtanítási kongresszus naplója. Bp.-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 1997. 383-392 p.; Tóth Gyula: Áttörések. Id. m.

⁶ A népkönyvtári rendszer nevelő funkciójára a 18-19. században elterjedt és ható aufklárizmus, azaz a felvilágosodás volt hatással. Az aufklárizmus fontos nevelési elve volt a hűséges, a jó állampolgárok személyiségének kialakítása. E célt a társadalom teljességére ható (állami) köznevelési (öffentliche Erziehung) folyamat eredményeként kívánta elérni.

fiókkönyvtárhoz hasonlatos vándor- mai néven mozgókönyvtárakat hoztak létre. A fiókkönyvtár céljával megegyezően a vándorkönyvtár lényege is az volt, hogy a távol eső helységeket – ebben az esetben, mint a falvak, telepek és tanyak – is el tudja látni olvasmányokkal. Színvonalát tekintve azonban mégsem tudott olyan minőségig eljutni, mint a nyugati modell. Nevéből adódóan kevés időt töltött egy helyen, mindezt kicsi – csak a legszükségesebb mennyiségű – könyvkészlettel tette.

Századfordulós viták

Világszinten és hazánkban is kevésbé ismertek azok a magyarországi századfordulós viták, melyek keretében a public library kontra népkönyvtári modell szemléletmódja és azok képviselői harcoltak egymással.

Az 1876-ban létrejött Magyar Könyvszemle megfelelő fórumot biztosított a könyvtártudomány szakembereinek arra, hogy megosszák egymással a hazai és nemzetközi tapasztalataikat. A világ első könyvtári törvényének megszületése után néhány évtizeddel már külföldi szakirodalmi hivatkozásokat találunk e lapban, melyek igazolják, hogy a szakma figyelemmel kísérte és követendő mintaként tartotta számon a nyugat európai országok – kiemelve az Egyesült Államokat és az Egyesült Királyságot – könyvtári modelljét a public libraryt. Ennek legfőbb okait abban kell keresnünk, hogy Magyarországon is megoldást kellett találni a gyermekek és ifjúság könyvtári ellátására, valamint részt kellett venni a nemzetközi bibliográfiai fórumok munkájában. Látva a nyugati könyvtárak példáit előkerült a kérdés, hogy vajon jó irányba haladunk-e? Jól van-e definiálva Magyarországon a könyvtár fogalma és szerepe, a könyvtári ellátás modellje?

„A különböző könyvtártípusok időszzerű feladatai között elsősorban a közkönyvtári, továbbá az ifjúsági és az iskolai könyvtárak kérdései, illetve az ilyen könyvtárak potenciális használói rétegeinek könyvtári igényeit szolgáló lehetőségek részletezései szerepeltek a szakirodalomban. E témával szorosan összefüggött, hogy a tömegek könyvtári igényeit kielégítő közkönyvtári szolgáltatások működési modellje többféle utat követett. A módszerek, tapasztalatok terjedésével a két nagy modell (népkönyvtár-Public Library) közötti határvonalak kezdtek elmosódni, és az egyes országok gyakorlatában – még a népkönyvtári rendszer bölcsőjének számító Németországban is – már közel sem vegytisztán az egyik vagy a másik, hanem egyre inkább a két modell ötvö-zete biztosította a közkönyvtári ellátást.”⁷

Ezek a kérdések, problémák azonban nem csupán hazánkban, hanem más európai országokban is felmerültek. A német és a példaként állított amerikai-angol közkönyvtári modellek mellett Magyarország figyelemmel kísérte a hozzánk sok szempontból hasonló helyzetben lévő olaszok könyvtárügyét is.”⁸

A magyar könyvtárellátási modell vitájában a korszak neves „szakfőrfiai” közül szinte mindenki megszólalt. Többek között Szabó Ervin, aki a főváros számára álmódta meg az első magyar központosított könyvtári szolgáltató rendszert, a hozzá

⁷ Sipos Anna Magdolna: A Magyar Könyvszemlétől Ferenczi Könyvtártaanáig. A magyar könyvtári szakirodalom hivatkozásainak és szakirodalmi szemlélésének vizsgálata a magyar könyvtárügy kialakulásának évtizedeiben, 1876-1920-ig. Kézirat. 2012. 8. p.

⁸ A bekezdés összeállításához Sipos Anna Magdolna által kézirat formájában hozzáférhető kutatási eredményeit használtam fel. Sipos Anna Magdolna: A Magyar Könyvszemlétől Ferenczi Könyvtártaanáig. Id.m. 13 p.

tartozó fiókhálózattal; Gulyás Pál, akit Szabó Ervin legfőbb ellenfeleként tart számon a szakirodalom; Ferenczi Zoltán, aki nyitott volt a public library modell felé, ám irányelvei kidolgozásakor mégis mérsékeltebben állt a kérdéshez.⁹ Nem feledkeztünk el báró Wlassics Gyuláról a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetőjéről, aki 1895. január 15-től 1903. november 30-ig, közel nyolc éven át, három kormány ideje alatt irányította a közgyűjtemények sorsában kormányzati szinten is egyre nagyobb felelősséget, egyre nagyobb szerepet vállaló és egyre több állami intézkedést megjelenítő Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot. Ezt követően pedig 1903 és 1921 között a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának továbbá a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének elnökeként meghatározó személyisége volt a magyar közgyűjteményügy alakulásának. Az általa e feladatban tevékenyen is támogatott, illetve általa irányított szervezetek listája: Országos Múzeum és Könyvtárbizottság, Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetség, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanács, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége. Wlassics egyértelműen a public library modell mellett tette le voksát; jól ismerte sőt támogatta is külföldi minták honosítását továbbá azt, hogy magyar szakma képviselői alaposan ismerjék a nemzetközi könyvtárügy helyzetét, és ennek megfelelően próbálta meghatározni a szakmai szervezetek feladatait. Igyekezett minél több állami támogatást szerezni a könyvtárak létesítéséhez és fenntartásához, szerette volna megoldani a vidéki könyvtári ellátást és a könyvtárak közötti országos együttműködést. Határozott véleménye volt arról is, hogy az iskolán kívüli oktatás és felnőttképzés (University Extension) színtere csakis egy jól felépített, olvasóteremmel/olvasótermekkel és megfelelő állománnyal ellátott, közösségi programokkal tarkított könyvtári rendszer lehet, mely nyitva tartásával alkalmazkodik a felhasználó szabadidejéhez.¹⁰

A rengeteg érvelés és ellenérvelés a népkönyvtár és a public library mellett és ellen nem hozott megoldást, sajnos már sosem fogjuk megtudni, hogy mi lett volna annak a vége, de fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy ha nem is kizárólagosan az amerikai-angol mintát követve, de a szakmai többség hajlott az ebbe az irányba mutató változásokra. Ennek legfőbb oka abban keresendő, hogy a korszak meghatározó szakembereinek körében is egyre inkább nyilvánvalóvá vált: a hazánkban meghonosított népkönyvtári modell nem képes kielégíteni a művelődés, a szabadidős és kulturális programok, az iskolán kívüli oktatás iránt felmerülő igényeket. A jelentős állami szerepvállalással létrehozott gyűjtemények folyamatos fejlesztése, valamint a népkönyvtárak számának további növelése meghaladta az anyagi lehetőségeket, sőt a folyamatos gyűjteményi fejlesztés hiánya miatt a korábban létrehozott kollekciók is úgymond „besültek”, a művek elolvasása után elveszítették az olvasói érdeklődést;

⁹ Ferenczi Zoltán: A népkönyvtárak nemei. Id. m. Tóth Gyula: Áttörések. Id. m. Ferenczi Zoltán: Népkönyvtárak, vándorkönyvtárak, ezek szervezése és az eseteli könyvtárak kérdése. Id. m.

¹⁰ Sipos Anna Magdolna: „...hogyan eljuthasson a művelődés legelső eszköze, a jó könyv minden magyarhoz, aki olvasni tud és olvasni szeretne.” Id. m. Uő. „...ha könyvet nem adunk a nép kezébe, nem képes magát tovább művelni...” In: Németh Balázs (szerk.): Andragógiai kutatások és fejlesztések. Tisztelgő tanulmánykötet Koltai Dénes egyetemi tanár tudományos szervezői és kutatói munkássága előtt. PTE FEEK, 2012. 303- 314 p.

lényegében ez a modell elavulttá vált. És bár az első világháború kíméletlenül beleszólt a kérdés eldöntésébe, senki nem felejtette el, hogy az megválaszolatlan maradt.

A XX. század eseményei, melyek elvezettek az 1976-os 15. számú törvényerejű rendeletehez

A XX. században bekövetkező háborús események nyomán a nemzeteknek érthető módon nem a könyvtárügy fejlesztése volt a legfontosabb feladata, jóllehet van arra is példa, hogy ezekben az évtizedekben indult jelentős fejlődésnek egy-egy ország könyvtárügye. A második világháborút követően az elsődleges feladat a mentés, a romok eltakarítása és a károk felmérése volt, nem volt ez másként a könyvtárak esetében sem. Magyarországnak nemcsak a háború okozta rombolás, pusztítás és pusztulás volt az egyetlen problémája, azt is el kellett döntenie, hogy a könyvtár milyen szerepben folytassa tovább a tevékenységét. Továbbra is maradjon meg a nemzetnevelő szerepe a népkönyvtárral, vagy egy új ideológiai szemlélettel építsék ki azt a public library modellt, amiért már a XIX. század végén, XX. század elején is sokan harcoltak. Ennek eldöntésében nemcsak a könyvtáros szakma képviselői és az állam, hanem a Szovjetunió jelenlétének ténye is szerepet játszott.¹¹

Bár 1945 és 1948 között voltak olyan kezdeményezések, melyek határozottan a könyvtári rendszer mindenki által történő hozzáférhetőségére és a szolgáltatások elsődleges érdekeinek megvalósulására helyezte a hangsúlyt¹², ám ezek nem érthettek célt a monolitikus hatalomra törekvő, majd hatalomra jutó ideológiai nézetekkel szemben. A szovjet típusú diktatúra kiépítésének kezdetével lényegében eldőlt a mérleg nyelve a népkönyvtárak irányába. Ennek okát ismét az engedelmes polgárok nevelési szándékában kell keresnünk, de kétségtelenül hozzájárult az is, hogy a Szovjetunióban is ez a modell érvényesült; ezt kellett tehát hazánkban is követni. Ahhoz, hogy totális diktatúra kiépülhessen szükség volt a könyvek által nyújtott marxista, leninista ideológia terjesztésére, a könyvtárak Lenin által megfogalmazott pártosságára. E szempontok betartására és betartatására a public library modell nem lehetett alkalmas. Különösen az a felfogás nem illett a totális diktatúra nevelési elveiben, mely szerint könyvtárhasználó igényeit kell elsősorban figyelembe venni, és a könyvtárnak, mint szolgáltató intézménynek kell működnie.

Az 1952. évi miniszteri tanács határozata alapján a falvakban lévő könyvtári ellátásról a helyi tanácsoknak kellett gondoskodnia. Következésként Magyarországon tömegével állították fel a falusi kiskönyvtárakat. Majd a kormány ezt követő intézkedéseinek hatására az ország tele lett falusi, járási, megyei, városi és szakszervezeti könyvtárakkal, melyek gyűjteményei továbbra sem biztosították a minőségi könyvtári ellátást. Állományuk kicsi és gyenge volt, az együttműködés kevésbé jellemezte őket, ha volt is köztük kooperáció, az is inkább a módszertani irányítást

¹¹ Sipos Anna Magdolna: "...hogyan eljuthasson a művelődés... Id.m.; Uő. „...ha könyvet nem adunk a nép kezébe... Id.m.

¹² A rendeleti úton megalakult Országos Szabdművelődési Tanács az ország lakosainak kulturális összefogását és együttélését, valamint az iskolán kívüli szabadnevelést, a kulturális programok (kiállítások, felolvasó estek, diskurzusok) sokszínűségét és elérhetőségét tűzte ki célul. A mindezeknek helyet adó intézményben pedig a közkönyvtárakat látta. Sipos Anna Magdolna: „...ha könyvet nem adunk a nép kezébe... Id.m.

jelentette.¹³ A diktatúra enyhülése és a tény, hogy ez a fajta könyvtári rendszer kiépítése nem megoldás minőségi könyvtári ellátásra, elvezetett ahhoz, hogy az 1960-as években a könyvtáros szakma képviselői körében ismét visszatértek a public library modellhez, és már alapjaiban akartak megválni a népkönyvtári modelltől.

E szemléletmód-váltás vezetett az 1968-as, úgynevezett „public library”- csatához. Annak egyik vezéralakjaként Sallai Istvánt említi a szakirodalom, aki az elsők között merete kimondani, hogy a népkönyvtártól gyökeresen el kell szakadni. A Békéscsabai Megyei Könyvtár Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülésén olyan öt éves tervet vázolt fel, melyek között első pontként szerepelt, hogy a közkönyvtáraknak minden körülmények közt olyan általános és tudományos könyvtartípusnak kell lennie, amely képes kielégíteni a lakosság általános igényeit. Továbbá: javítani kell a prézens állományt, a folyóirat ellátást; megfelelő tájékoztató, külön gyermek és ifjúsági részleggel kell rendelkeznie.¹⁴ Ez a szemléletmód azonban ekkor még túl korai volt és túlságosan távol állt a politikai berendezkedés ideológiájától.

A 70-es években már jól érzékelhető volt a világban bekövetkező változások jelenléte Magyarországon is. Ezek a változások főként az információk rendkívüli mennyiségű gyarapodásából és differenciálódásából fakadtak. Megnőtt a szakirodalom iránti érdeklődés, ennek fényében a könyvtárak nem halogathatták tovább a public library szemlélet előtérbe kerülését. Fel- és egyben elismerték, hogy a könyvtáraknak komoly tájékoztatói szolgáltatás biztosítására kell törekedniük, aminek a felhasználók igényeihez kell igazodnia. 1976-ban született meg a 15. számú törvényerejű rendelet, melyben először jelenik meg a könyvtár szerepe szolgáltató intézményként nem pedig kizárólagosan népnevelőként. A törvényerejű rendelet szorgalmazta a szakirodalmi ellátás növelését és tájékoztatásának szerepét, a könyvtárak szolgáltatásainak korszerűsítését, valamint a hatékony együttműködést a könyvtári rendszer tagjai között. Meghatározta a könyvtári típusokat és azok feladatköreit, rendelkezett arról, hogy a felhasználó a könyvtári rendszer egészéről tájékoztatást kaphasson, a helyi könyvtárak közvetítsék a központi szolgáltatásokat a felhasználók felé.¹⁵

A kutatás eredményei és a hasznosíthatósága

A kutatásom meglehetősen hosszú utat járt be: a XIX. századi polgárosodás eredményeként létrejövő egyetemes változások az országok könyvtárpolitikáját is érintették,

¹³ Sallai István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya. (Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére). In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 244-255 p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00030/sallai_h.html 2012.03.02.; Futala Tibor: „Public library”- csata 1968-ban avagy először Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT-előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához. In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 240-243 p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00030/futala_h.html 2012.03.01.

¹⁴ Ugyanott.

¹⁵ Sipos Anna Magdolna: „...hogy eljuthasson a művelődés... Id.m.; Uő. „...ha könyvet nem adunk a nép kezébe... Id.m.; Uő. „...hogy az ország minden lakosa egyformán olvasnivalóhoz jusson...” In: Koltai Zsuzsa (szerk): Kulturális valóságismeret és EKF 2010. 35 éves a pécsi kultúráközvetítő képzés. Tudományos konferencia és emlékülés. 2011. 444-454 p. [CD-Rom]

a két közkönyvtári modell közt kialakuló különbségek pedig az országok könyvtárügyében is eltéréseket eredményeztek. Angliában és Amerikában hamar felismerték, hogy melyik úton kell elindulniuk. A public library modell jelentette a kiinduló pontot, a koncepcionális alapot; ezt követően már szinte csak annak fejlesztésére és aktualizálásra volt szükség. A szinte folyamatosnak nevezhető progresszív, a gazdag innováción alapuló fejlődés még ma is tart, bár ezeket az országokat sem kerülték, kerültek el azok a problémák, amelyek a nemzeti könyvtárügyükre is hatással lehetnek, ám ennek ellenére a szemlélet adott. Ezzel szemben Magyarországon folyamatos útkeresés állt és áll még fent ma is, így elmarad a biztos alapokon történő építkezés.

Nem szándékunk, hogy mintegy versenyt kreáljunk a public library és a népkönyvtári modell között, és főként nem mondhatjuk azt, hogy az egyik jobb vagy rosszabb a másiknál, hiszen két különböző szemléletmódról beszélünk. Bár az kétségkívül igaz, hogy a public library modell sokkal rugalmasabb, ezáltal sokkal könnyebben tart lépést a világban megjelenő változásokkal. Talán éppen ebből adódik, hogy az angolszász területeken és Skandináviában még ma is egyértelműen felfedezhetjük a XIX. századi public library modell ismertetőjegyeit, valamint, hogy könyvtáraknak továbbra is fontos szerepük van az ország lakóinak életében.

A kutatásomban én sem szerettem volna versenyhelyzetet kialakítani a három ország között, csupán azt vizsgáltam, amint azt a címben is olvashatjuk, hogy a szemlélet vagy a lehetőség korlátjai okozzák a különbséget az országok közkönyvtárai között. Az előfeltevéseim és a kérdésekre kapott válaszok igazolták a hipotézisemet, mely szerint a két közkönyvtári modell hatásai ma is érzékelhetőek a könyvtárak szolgáltatásain és szemléletükön. Így megállapítható, hogy valóban érezhetjük a népkönyvtári modell szemléletéből adódó sajátosságokat Magyarországon, azonban az is tény, hogy public library jegyei is jelen vannak. Ám még mindig azt tapasztalhatjuk, hogy a hazai könyvtárak szolgáltatásai inkább az iránymutatást, mintsem az igényekhez rugalmasan alkalmazkodó szemléletmódot képviselik. Talán nem vagyunk messze az igazságtól, legalábbis ezt igazolja kutatásunk, hogy ebben mintegy visszatükröződik a népkönyvtári modell kialakulására és működésére ható aufklárizmus, ami amellett, hogy kétségtelenül megcélozta a köznevelést, a tömegek műveltségi színvonalának fejlesztését, ám egyben nagyon szigorúan behatárolta annak tartalmát. Meghatározta: mit tanuljanak, mit tanulhatnak az emberek. Bár mára elhalványult a szemléletmód, mégis vizsgálódásom az igazolta, hogy több szempontból érezhető annak hatása. Például abban, hogy nem engedik hozzá a felhasználót a linkgyűjtemények alakításához; nem kérdezik, hogy melyik bibliográfiára lenne szüksége digitálisan, hanem a könyvtárak, a könyvtárosok szubjektív döntései alapján végzik e munkát, továbbá – néhány példától eltekintve – a könyvajánlók nagyobb részének alakításában sem vehetnek részt a használók.

E metódusokkal szemben – a szolgáltató könyvtár szemléletéből következően – felmerül a kérdés: ki dönti el, ki tudhatja pontosan, milyen ismeretanyagra van szükségük a felhasználóknak? Azáltal, hogy a felhasználó nem kap helyet és beleszólást ezeknek a szolgáltatások fejlesztésébe sem, úgy tűnik mintha a könyvtár a valóságban mégsem lenne kíváncsi véleményükre, mintha fölöslegesen kérne iránymutatást a gyűjtemény fejlesztésébe, hiszen úgyis az intézmény tudja jobban, hogy mit akar az olvasó. Ezzel szemben Angliában és Amerikában megkönnyítik a saját munkájukat is azzal, hogy rábízják az olvasókra a könyvek ajánlását. Ahhoz sem ragaszkodnak, hogy a felhasználók csak a könyvtárban vegyenek részt olvasói közösségekben,

ellenkezőleg, igyekeznek minél több online és hagyományos olvasókör elérhetőségét is megadni, támogatni.

Bár egyre több rendezvénynek és programnak adnak otthont a hazai könyvtárak még mindig nem kapnak elég szabadságot a felhasználók. Továbbra is nagyon sok a nemzeti irodalommal és történelemmel fűszerezett programok száma, vagyis az úgynevezett hagyományos kulturális értékek közvetítése áll a fókuszban, és alig találkozhatunk a mindennapi élettel, életvitellel kapcsolatos kultúra terjesztési szándékával. Fontos megemlíteni az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében megpályázható Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) jelentőségét, mely segítséget jelent a közkönyvtáraknak abban, hogy minél több programot biztosíthassanak a legszélesebb felhasználói körben. Azonban ne felejtsük el, hogy minden pályázat meghatározott címet visel, melyhez a programok kialakítása során alkalmazkodni kell. Ezáltal a könyvtáraknak széles, ám behatárolt körben kell mozogniuk. Ugyanakkor nem tagadható, hogy egyre több olyan példával találkozhatunk, melyek az angol közkönyvtárakban is népszerű szolgáltatások. Például Budapest és Nyíregyháza mellett Kecskeméten is működik a kölcsönözni kívánt dokumentumok házhoz szállítása, ugyanítt a Katona József Könyvtárban találkozhatunk a könyvtári egészségudvarral és a babák gondozására szánt külön helységgel. Az előbbi a könyvtár udvarában biztosít outfit kultéri sporteszközöket felnőttek és gyermekek számára egyaránt, míg utóbbi a kismamáknak teszi könnyebbé a könyvtárban eltöltött időt. Az egy éven aluliaknak babaolvasófüzetet ajándékozik a könyvtár, valamint neveléssel kapcsolatos szakirodalmi ajánló bibliográfiát készítenek.

Magyarországon másként értelmezik a világháló nyújtotta lehetőségek szerepét is. Vannak könyvtárak, amelyek kevés és gyakorta a mindennapokban lényegtelen információkat tesznek közzé. Ilyen például, amikor idézeteket és napi bölcsességeket írnak ki oldalaikra. Gyakran egyáltalán nem biztosított, hogy minden szolgáltatás leírását könnyen elérhetjük az oldalon, ezen kívül rendkívül kevés azon szolgáltatások száma, melyekhez nem szükséges kimozdulni otthonról. Ugyanilyen, ha még nem nagyobb problémát jelent az online információközvetítéshez való hozzáállás, valamint a közösségi tudás beépítésének hiánya a szolgáltatások közé. Úgy tűnik ugyanis, hogy a hazai közkönyvtárak mintha elfelejtenének élni a web 2.0-ás alkalmazások adta lehetőségekkel, melyek amellett, hogy ingyenes információs forrás és közvetítés kiterjesztést jelenthetnének, remek kiegészítő elemi lehetnének a könyvtárak tevékenységének. Sokan esnek abba a hibába, hogy regisztrálnak egy-egy közösségi oldalra, és azt hiszik máris közelebb kerültek nemcsak a beiratkozott használókhoz, hanem a közösségi oldal felhasználóihoz is.

A közösségi oldalak valóban a kapcsolattartásra épülnek és fontosak, azonban ez önmagában közel sem jelenthet megoldást abban, hogy nagyobb közönséget nyerjenek. Tévesen él az a felfogás az itthoni könyvtárakban, hogy az internetre felkerülő anyagok közül csak az lehet releváns, hiteles, amelyet könyvtárak és információs központok töltenek fel, jóllehet közismert, hogy az óvatosság indokolt. Mintha a magyar könyvtárak megfeledeztek volna arról, hogy ma az interneten egy olyan létező mozgalom zajlik, amelynek elsődleges alakítói és formálói maguk az emberek, valamint az egyes témák gondozása köré szerveződő csoportok, közösségek. E virtuális közösségek nagyon gyakran a társadalomtanult tagjai, akik megteremtik maguknak azt a virtuális teret a könyves blogok, webáruházak, közösségi oldalak, valamint egyéb művészeti témával és a világ kultúráival foglalkozó weboldalak formájában, ahol igényes keretek között osztják meg egymással tudásukat, élménye-

iket és tapasztalataikat. Külföldön jóval nyitottabbak arra, hogy ezeket az oldalakat kapcsolatba hozzák a közkönyvtárakkal. Ezt több féleképpen is megtehetik, például linkajánlóként teszik fel a honlapra, vagy maguk is felhasználóivá, tagjaivá válnak az oldalnak, esetleg saját maguk kezdeményezik a hasonló oldalak létrehozását a világhálón. Itthon a linkajánlók közt bújik meg egy-egy kevésbé ismert könyves blog címe, míg azok a blogok, melyeket közkönyvtárak építenek, többnyire csupán saját dokumentumaikat használják forrásanyagként. Hasonló módon építette blogját például a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, ami médiatárának az anyagait használta fel.

Az angol helyismereti gyűjtemények kezelésének, gondozásának gyakorlata is alátámasztja azt az állítást, mely szerint Magyarországon még nem eléggé kiterjedten, és más szemléletmóddal használják az internet adta lehetőségeket. Míg Angliában több városban eljutottak odáig, hogy a felhasználóval együtt végzik a helyismereti gyűjtemény gyarapítását és feltárását, melyeket az interneten is közzétesznek, addig itthon a könyvtárosok szűk rétege dönti el, hogy mit érdemes digitalizálni a helyismereti anyagokból és mit nem.

Ugyanakkor nemcsak a könyvtárak szolgáltatásaira volt hatással a népkönyvtári modell, hanem a könyvtár használóira is. Magyarországon a nyilvános könyvtárak létrejötte nem jelentette az ország teljes lakosságának felhasználói körét, ellenkezőleg, jóval szűkebb volt e kör, mint az angolszász területeken. A polgárság és később a munkásság sokáig nem volt rendszeres használója a közkönyvtáraknak, amikor pedig betértek a könyvtárakba, abban inkább kölcsönzésre alkalmas helyet láttak mintsem közösségi teret, rendezvényeket, ahol a város lakosainak jelentős része együtt töltheti a szabadidejét. Az évek, évtizedek során kialakuló élmények más és más igényeket eredményeztek a magyar felhasználókban, ezáltal más jelentőséget nyert számukra a könyvtárak szerepe. Mivel az emberek nem igazán ismerték a könyvtár közösségépítő, valamint a rekreációs lehetőségeit, hiszen gyakran a könyvtárak nem is kínáltak ilyeneket, így nem is tudtak élni azzal, hogy aktív részesei legyenek a könyvtárak és szolgáltatásaik fejlesztésének. Így az sem meglepő, hogy a könyvtárakat rendszeresen használók szűk köre ma, az interneten sem tud kialakítani virtuális közösségeket. Véleményünk szerint ez is hozzájárul ahhoz, hogy elenyésző azok száma, akik szívesen használják a közkönyvtárak online platformjait, így az ő aktivitásuk is kevés ahhoz, hogy valódi virtuális felhasználó közösség alakuljon ki. Még akkor is, ha néhány könyvtár, mint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár megpróbálnak könyves blogokat fenntartani.

A kutatás azt is bizonyította, hogy kétségkívül sokat számít az országok közt fennálló jelentős gazdasági, társadalmi különbség, mégsem kizárólag ez befolyásolja az adott társadalom könyvtárhasználati szokásait. A könyvtáraknak meg kell tanulniuk használni a marketing eszközeit a maguk és a szolgáltatásaik népszerűsítése végett, valamint igényt kell teremteniük a polgárságban a könyvtárhasználatra. A tanulmány újszerű szemszögből vizsgálja a közkönyvtárak szolgáltatásait, bár a múlt ismeretei alapján kutattam a jelenkor problémáit, mégsem jelent elavult megközelítést. Hiszen a könyvtárügyi eseményeket látva is tapasztalhatjuk, hogy valójában a magyar könyvtáros szakma képviselői sem voltak és ma sincsenek maradéktalanul megelégedve a hazai közkönyvtárügy működési mechanizmusával, a szolgáltatások minőségével.

A két közkönyvtári modell szemléleti sajátosságai sokkal többet jelentettek pusztán irányelveknél, hiszen gyakran ezek jóval erősebben határozták meg az ország könyvtárpolitikáját és a társadalom könyvtárról alkotott véleményét. A kutatás hasznosíthatósága abban rejlik, hogy az eredményekből levonható konzekvenciák alapján felismerjük: milyen szemléletmód szerint akarjuk és tudjuk alakítani a hazai közkönyvtárügyet. Képesek vagyunk-e egy új szemléletmódot magunkévá tenni, képviselni, amit nem erőltetünk magunkra, és amit a hosszútávon megtérülő eredmények fognak jellemezni. Vagy nem veszünk tudomást róla és meghagyjuk azt az emberekben élő képet, miszerint a könyvtár nem több az emberi ismeretanyagot magában foglaló dokumentumok gyűjtő- és kölcsönző helyénél.

Bibliográfia

Könyv, könyvrészlet, tanulmány

A Library Policy for Europe : Wiener Erklärung. EBLIDA – NAPLE Forum 2009.

http://conference.bvoe.at/docs/Vienna_Declaration_Deutsch_final_hp.pdf

(2012. 12. 19.)

Ferenczi Zoltán: A könyvtáran alapvonalai. Bp.: Athenaeum, 1903. 240 p. Digitalizált változata elérhető a <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=3146> URL címen keresztül (2012.02.06.)

Council of Europe – EBLIDA : Guidelines on Library Legislation and Policy in Europe. Strasbourg, EBLIDA, 2000.

Leitner, Gerald: „A Library Policy for Europe”. Bericht zur Internationalen Bibliothekskonferenz. 2009.

http://publikationen.bvoe.at/perspektiven/bp2_09/s2-7.pdf (2012. 12. 20.)

Sallai István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya : Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére. In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 244-255. p.

http://epa.oszk.hu/00100/00143/00030/sallai_h.html (2012.03.02.)

Sipos Anna Magdolna: A Magyar Könyvszemléletől Ferenczi könyvtáranáig. A magyar könyvtári szakirodalom hivatkozásainak és szakirodalmi szemlézésének vizsgálata a magyar könyvtárügy kialakulásának évtizedeiben, 1876-1920-ig. Kézirat. 2012. 13. p.

Sipos Anna Magdolna: Egységesülő Európában egységes könyvtárügy : Az Európai integráció és a könyvtárak jogi szabályozása. Előadás a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 43. Vándorgyűlés (Tanulás, tudás, műveltség – Könyvtárosok a jövő szolgálatban) Jogi Szekciójában 2011. július 15-én

<http://vandorgyules.tudaskozpont-pecs.hu/node/754> (2011.07.15.)

Sipos Anna Magdolna: „...ha könyvet nem adunk a nép kezébe, nem képes magát tovább művelni...” In: Németh Balázs (szerk.): Andragógiai kutatások és fejlesztések : Tisztelgő tanulmánykötet Koltai Dénes egyetemi tanár tudományszervezői és kutatói munkássága előtt. Pécs: PTE FEEK, 2012. 303- 314. p.

Sipos Anna Magdolna: „...hogyan az ország minden lakosa egyformán olvasnivalóhoz jusson...” In: Koltai Zsuzsa (szerk.): Kulturális valóságismeret és EKF 2010 : 35 éves a pécsi kultúrákötvetítő képzés. Tudományos konferencia és emlékülés. 2011. 444-454. p. [CD-Rom]

Sipos Anna Magdolna: „...hogyan eljuthasson a művelődés legelső eszköze, a jó könyv minden magyarhoz, aki olvasni tud és olvasni szeretne.” In: Sipos Anna Magdolna, Zalay Szabolcs, Mészárosné Szentirányi Zita (szerk.): A kultúra anatómiája, a kultúra anatómusa. Tanulmánykötet a 65 éves Agárdi Péter tiszteletére. Pécs: PTE-FEEK, 2011. 231-266. p.

Folyóiratcikkek, időszaki kiadványokban közzétett írások

Ferenczi Zoltán: A nép – és városi közkönyvtárakról. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő (1907-1918) 1907. 1. füzet 13-18. p. Digitalizált változata elérhető a

<http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=2927> URL címen keresztül (2012.02.08.)

- Ferenczi Zoltán: A népkönyvtárak nemei. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő (1907-1918) 1907. 3-4. füzet 155-163. p. Digitalizált változata elérhető a <http://digitalia.tudaskozpont-pecs.hu/?p=2927> URL címen keresztül (2012.02.09.)
- Ferenczi Zoltán: Népkönyvtárak, vándorkönyvtárak, ezek szervezése és az eseteli könyvtárak kérdése. In: Az 1907. évi szabadtanítási kongresszus naplója. Bp.-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 1997. 352-379. p.
- Futala Tibor: „Public library”- csata 1968-ban avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT-előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához. In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 240-243. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00030/futala_h.html (2012.03.01.)
- Katsányi Sándor: Párhuzamos életrajzok. Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontakozása. In: Könyvtári Figyelő 41. évf. 1995. 2. sz. 199-209. p. http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1995/2/katsanyi_h.html (2011.07.20)
- Leitner, Gerald: Könyvtári törvények Európában – közös európai könyvtárpolitika kialakítása felé. In: Könyvtári Figyelő 54. évf. 2008. 3. sz. 447-480. p.
- Leitner, Gerald: Für eine europäische Bibliothekspolitik. Bericht zur Internationalen Bibliothekskonferenz „A Library Policy for Europe“. In: Bibliothek : Forschung und Praxis. Wien. 33. évf. 2009. 3. sz. 375-378. p.
- Sallai István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya. (Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére). In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 244-255. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00030/sallai_h.html (2012.03.02.)
- Schleihagen, Barbara: Bibliotheksgesetze in Europa : Mittel politischer Steuerung und Gestaltung. In: Bibliothek : Forschung und Praxis 32. évf. 2008. 1. sz. 14-20. p.
- Sonnevend Péter: A könyvtár és az olvasó szövetsége. In: Könyvtári Figyelő 55. évf. 2009. 4. sz. 726-730. p.
- Sonnevend Péter: Az angolszász közkönyvtár létrejötte. Az 1850-es törvény születése és végrehajtása. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros 12. évf. 2003. 11. sz. 37-54. p. <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0311/sonne.html> (2011.07.22.)
- Tóth Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő 45. évf. 1999. 2. sz. 223-235. p.

ILÁCSA SZABINA

A könyvtári katalogizálás megújulásának lehetőségei

Napjaink egyik nagy kihívása az információkezelés területén az egységesítés, amely segítségével megvalósítható az adatintegráció a különböző információ-előállító felek között. Rengeteg mennyiségű információ található a könyvtárak webes katalógusaiban, de ezek a rekordok jórészt egymástól és a web többi részétől elzártan léteznek a weben. Ez az elzártág azt eredményezi, hogy a könyvtári katalógusok nem tudják kihasználni mindazokat a lehetőségeket, amit az Internet és a web jelenlegi technikai fejlettségünkön nyújtani tud.

A könyvtári információ leírási szabványaink frissességüket tekintve elég féltudalas képet mutatnak. Vannak nagyon friss és modern katalogizálási szabványaink (Például az elektronikus dokumentumok leírására), de a hagyományosabb dokumentumtípusokat leíró szabványaink ennél jóval régebbiek. A koruk önmagában még nem probléma, hiszen egy szabvány lényege, hogy állandóságot biztosítson. A probléma az, hogy ezek a szabványok a cédulakatalógusos időkből származnak. Megalkotásukkor a cédulakatalógus mint formátum leghatékonyabb kihasználására törekedtek. Ez a technológiai keret mára megváltozott. Ma már nem korlátoz minket, hogy a bibliográfiai rekordnak rá kell férnie egy szabványos cédulára. A technikai lehetőségek azt is megengednék, hogy bármely adatelem kereshető legyen. Mivel ez akkoriban még elképzelhetetlennek tűnt, a cédulakatalógus kori bibliográfiai leírási szabványok az adatelemek és a hozzáférési pontok megállapításánál valamiféle „azonosítási minimumra” törekedtek. Csak azokat az adatelemeket írták le, amit feltétlenül szükségesnek tartottak az adott dokumentum egyértelmű azonosításához. Ez nem feltétlenül azonos az érdeklődésre számot tartó adatelemek halmazával.

A probléma, amire oda kell figyelni az a felhasználó és az ő információs igénye és keresési módszere. Régebben a katalógusra egyfajta leltárkönyvként tekintettek, nem pedig mint a tájékoztató munka fontos eszközére.

Az MSZ 3423/1-83 definíciója szerint a leíró katalógus valamely könyvtár állományában lévő (valamely bibliográfiában regisztrált) dokumentumok betűrendbe sorolt bibliográfiai tételeinek összessége.

A leíró katalógus alapján megállapítható, hogy egy bizonyos dokumentum, amely

- szerzője és címe alapján
- ha a szerzőt a dokumentum nem nevezi meg, csak címe alapján, vagy
- ha a szerző és a cím nem alkalmas, vagy nem elegendő a dokumentum azonosításához, valamely más, a címet helyettesíthető adat alapján ismerhető fel, megvan-e a könyvtárban.

Ami nyilvánvaló ebből az idézetből, hogy az MSZ a dokumentumot helyezi a középpontba és arról szolgáltat annak azonosításához szükséges információt. Az is kiolvasható belőle, hogy az általa feltételezett katalógushasználó pontosan tudja,

hogyan melyik dokumentum(ok) kell(enek) neki és csak arra kíváncsi, hogy ez(ek) megvan(nak)-e a könyvtár állományában.

A böngészést – mint információkereső taktikát – nem támogatja, igaz akkoriban még nem ez volt az elsődleges stratégia. A webes keresőmotorok alapvetően átforgalmazták az emberek információkeresési szokásait. Hozzászoktatták őket, hogy a weben hiperlinkeken keresztül navigálnak a tartalmak között és ezt szeretnék megvalósítani a katalógusrekordok között is. Ehhez viszont az kell könyvtári részről, hogy a katalógus rekordjainkat minél több szempont alapján kapcsoljuk össze. A felhasználó ahhoz is hozzászokott a webes keresés alkalmával, hogy egyszerre rengeteg tartalomban keres. Neki az információra van szüksége és nem fontos számára, hogy honnan kapja meg. Ezért fontos, hogy a könyvtári rekordok olyan szerkezetűek legyenek, hogy könnyen integrálni lehessen más nagyobb rendszerekbe, amivel lehetővé tesszük a felhasználónak a több forrásban való egyidejű keresést. Ez az egységesítés nagyban múlik a katalogizáló szabványon is. Jelenleg vannak könyvtári területen közös katalógusaink, de csak és kizárólag könyvtári résztvevőkkel. Azt a célt kellene kitűzni, hogy egy minden tartalomszolgáltató intézmény tartalmait kezelni tudó adatbázist építsünk ki, vagy legalábbis egy közös keresőfelületet a különböző adatbázisokhoz. Ehhez viszont előbb ki kell dolgozni egy olyan szabványt és egy olyan formátumot, ami képes rá, hogy minden lehetséges formában létező a legkülönbözőbb helyekről származó tartalmakat/forrásokat/dokumentumokat leírjunk és megjelenítsünk a segítségével. Valamint az is fontos, hogy ezek az adatok olyan formában kerüljenek rögzítésre, hogy aztán egy másik fél könnyen újrafelhasználhassa őket.

A következőkben azt fogom áttekinteni, hogy milyen elméleti modellek és technológiai megoldások lehetnek segítségünkre egy ilyen szabvány és formátum kidolgozásában.

A régi elméleti keretek

A bibliográfiai leírás egységesítése nem új keletű elképzés, de az első valóban számottevő hatást kiváltó kezdeményezés a múlt századig váratott magára. A Párizsi Alapelvek néven ismertté vált keretrendszer az 1961-es International Conference on Cataloguing Principles konferencián elfogadott ajánlásokból alakították ki. A konferencia legfontosabb eredményeinek a következőket tekinthetjük:

- 1.) A katalogizálás alapelveinek, a leíró katalógus funkcióinak (és a funkciók érvényesülését biztosító eszközöknek) a meghatározása.
- 2.) egységesített besorolási adatok (személynevek, testületek, címek) megválasztására és közzétételére (címfej, rendszó) vonatkozó legfontosabb szabályok megfogalmazása.¹

Az 1969-es koppenhágai International Meeting of Cataloguing Experts konferencián határozatként fogadták el, hogy a Párizsi Alapelveken túlmutatóan nem csak a tárgyi besorolásokat kell egységesíteni, hanem a bibliográfiai leírások formáját és tartalmát is.

Ebből a határozatból fejlődött ki az ISBD (= International Standard Bibliographic Description azaz Nemzetközi szabályos bibliográfiai leírás) program. Erre a programra azért volt szükség, mert ugyan a Párizsi Alapelvek megindított

¹ Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001. 234.p.

egyfajta egységesítést, de szimplán a katalógus funkcióinak meghatározása és a besorolási adatok egységesítése nem eredményez intézmények között kicserélhető, nyelvi korlátok ellenére értelmezhető bibliográfiai rekordokat, amiket aztán könnyen lehet géppel olvasható formátumba konvertálni úgy, hogy megmaradjanak kompatibilisnek. Az ISDB a bibliográfiai leírások tartamára és formájára dolgoztak ki szabályokat. A program olyan sikeres volt, hogy az ISBD-k a nemzeti bibliográfiai központok általános szabályzataivá váltak világszerte.²

A Párizsi Alapelvek és az ISBD megfelelően erős alapokat nyújtott ahhoz, hogy az 1973-as grenoble-i IFLA konferencián meghirdetett UBC (Universal Bibliographic Control – Egyetemes bibliográfiai számbavétel) program – bár kitűzött végcél, a világbibliográfiát nem sikerült megvalósítani – ezidáig a legsikeresebb a világ dokumentumtermését regisztrálni kívánó kezdeményezések közül. A UBC a világbibliográfiát a nemzeti bibliográfiákon keresztül tartotta megvalósíthatónak. Ugyanis, ha az egyes országok a saját dokumentumtermésüket a teljesség igényével feldolgozzák és ezek rekordjait a nemzetközi szabványoknak megfelelően készítik el és teszik közzé, akkor a végeredményként a világ teljes dokumentumtermése rögzítve lesz.³

Az új elméleti keretek kialakulása

A Párizsi Alapelvek a saját korának – a cédulakatalógusok időszakának – a terméke. Így szükségszerűen nem tér ki olyan fontos dolgokra, amelyek a jelenlegi OPAC-os korunkban a katalógizálás egységesítésének fő akadályait képezik. Az IFLA ezért indítványozta a Párizsi Alapelvek felülvizsgálatát, hogy a mai digitális környezetre tartalmazzon előírásokat. A konferenciát 2003-ban Frankfurtban tartották. Ezek az új előírások nem leváltják az Alapelveket, csupán kiegészítik azokat. Az ajánlásokban szólnak mindenféle dokumentumtípusról, a tétel megválasztásról, tételformáról stb.

A tervezet alapelvei a következőket foglalják magukba:

- 1.) Alkalmazási terület
- 2.) Entitások, ismérvek és kapcsolatok
- 3.) A katalógus funkciói
- 4.) Bibliográfiai leírás
- 5.) Hozzáférési pontok
- 6.) Besorolási rekordok
- 7.) A keresési lehetőségek alapjai

Ezek az alapelvek egyrészt a régi bevált katalógizálási rendszerekre (Cutter), másrészt az IFLA által kidolgozott koncepcionális modellekre épülnek (FRBR, FRAD).

Az itt lefektetett alapelveket azzal a szándékkal fogalmazták meg, hogy útmutatóul szolgáljanak katalógizálási szabályzatok kidolgozásához. Bibliográfiai és besorolási rekordokra, valamint jelenlegi könyvtári katalógusokra vonatkoznak. Az alap-

²John Byrum: Az ISBD-k születése és újjászületése: a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás szabályzatainak kidolgozására és revíziójára kialakított munkafolyamatok és eljárások. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 2001. 11.sz. 458-459 p.

³Dippold Péter: A nemzeti bibliográfiák gyűjtőköre, avagy elérhető-e a teljesség?. In: Könyvtári Figyelő. 2006. 2.sz. 261-268 p.

elvek könyvtárak, levéltárak, múzeumok és más közösségek által létrehozott bibliográfiákra és adatfájlokra egyaránt alkalmazhatók.⁴

Az FRBR modell

Az IFLA 1998-ban jelentette meg a Bibliográfiai rekordok funkcionális követelményei (Functional Requirement of Bibliographic records) című tanulmányát. A tanulmánynak két alapvető célja volt. Az első, hogy világosan meghatározott, strukturált szerkezetbe foglalja a bibliográfiai rekordokban leírt adatokat, a rekordokat használók igényeinek megfelelően. A második cél, ajánlás kidolgozása a nemzeti bibliográfiai ügynökségek által készített rekordok alapszintű funkcionalitására.⁵

A modell felvázolásakor a felhasználó által a keresési folyamat során megoldandó feladatokból indultak ki. Bibliográfiai adatok keresésekor a felhasználó feladatainak a find-identify-select-obtain (megtalálni-azonosítani-kiválasztani-megszerezni) négyest határozták meg.

- megtalálni a használó keresőkérdésében megfogalmazott kritériumoknak megfelelő dokumentumokat a használt adatok alapján (pl. a keresés során valamennyi dokumentumot adott tárgykörben; egy konkrét címen kiadott és katalogizált dokumentumot);
- azonosítani a megtalált entitást a kapott adatok alapján (pl. meggyőződni arról, hogy a rekordban leírt dokumentum megegyezik a használó által keresettel, illetve megkülönböztetni egymástól az azonos címen leírtakat);
- kiválasztani a használó kívánságának megfelelő entitást a használt adatok alapján (pl. kiválasztani a használó által ismert nyelvnek megfelelő szöveget, vagy az olyan számítógépes programot, amely megfelel a használó hardver-és operációs rendszerkövetelményeinek);
- hozzájutni a leírt entitáshoz vagy megszerezni azt a használt adatok alapján (pl. a kiadvány megrendelése, a könyvtár állományában lévő könyv kölcsönzése vagy távoli számítógépben tárolt elektronikus dokumentumhoz való online hozzáférés).⁶

A használói feladatokból kiindulva határozták meg az egyes dokumentumok különböző vetületeit, amik a használót érdekelhetik. Ez alapján entitásokat alakítottak ki, melyeket aztán csoportokba soroltak.

Ahogy az az 1. ábrán is látható, az első entitáscsoportba (szellemi vagy művészi alkotás entitásai) tartoznak a mű, kifejezési forma, megjelenési forma és a példány. A második entitáscsoportba tartozik a személy és a testület. A harmadik entitáscsoportba pedig a fogalom, tárgy, esemény, hely négyes tartozik. A modellben minden entitáshoz kapcsolódnak attribútumok is, ezek a tulajdonképpeni bibliográfiai leírás során leírt adatelemek.

⁴ Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről - Az IFLA szakértők 1. Tanácskozása által elfogadott tervezet a Nemzetközi Katalogizálási Szabályzatról 2003 Frankfurt, Németország - A „Statement of International Cataloguing Principles” magyar fordítása <http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2004/3/nyilatkozat.html> (2013-06-06)

⁵ A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2013-06-06)

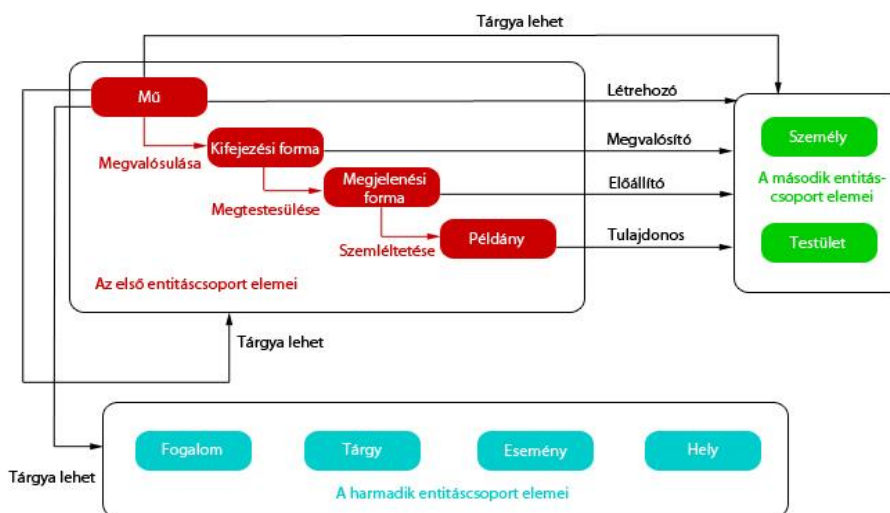
⁶ A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2013-06-06)

Az első entitáscsoport első entitása a mű, ami nem más, mint egy önálló szellemi vagy művészi alkotás. A mű egy elvont fogalomként jelenik meg a modellben, nem lehet hozzá egy a valóságban létező anyagi tárgyat kapcsolni. A szövegvariáns, fordítás nem tekinthető külön műnek, csak ugyanazon mű változatának. Új műről akkor beszélhetünk, ha az eredeti művön történt változás jelentős mértékű önálló erőbefektetést kívánt meg. Például az átiratok, adaptációk és a paródiák már önálló műveknek tekintendők. A műnek a következő ismérvei lehetnek:

- a mű címe,
- típusa (pl.: regény, térkép, szonáta stb),
- keletkezésének ideje,
- a mű környezete, összefüggése (történelmi, társadalmi, szellemi, művészi vagy más környezet, illetve összefüggés, amelyben a mű létrejött),
- célközönsége. (pl.: korosztály, képzettségi szint stb.).

Az első csoport második entitása a kifejezési forma. A kifejezési forma az a sajátos megjelenési vagy művészi forma, amelyet a mű minden egyes alkalommal felvesz, amikor megvalósításra kerül. Fordítás, hangoskönyv-változat mind egyazon mű más-más kifejezési formája. A kifejezési forma ismérvei közül néhány:

- a kifejezési forma címe,
- nyelve,
- változtathatósága (a kifejezési forma szellemi vagy művészi tartalmát várhatóan felül fogják vizsgálni (pl. valamely ideiglenes jelentés vagy tervezet, valamely címjegyzék, amely rendszeres felújításra vár.)

1. ábra FRBR entitáscsoportok

Az entitáscsoport harmadik entitása a megjelenési forma. A megjelenési forma a kifejezési forma valamilyen fizikai megtestesülése. Ez az entitás fedt le a különböző kiadások és dokumentumtípusokat. Új megjelenési forma akkor keletkezik, ha az előállítási folyamat a mű fizikai formájában változást idéz elő. A megjelenési formát ismérvei közül néhány:

- kiadó,
- fizikai hordozó (pl.: papír, fa, műanyag, fém),

- megjelenési forma azonosítója (pl.: ISBN).

Az entitáscsoport negyedik eleme a példány. A példány a megjelenési forma egy darabja. Egy valóságos kézzel fogható tárgy. A példányt egyértelműen azonosító ismérvek a következők:

- példányazonosító,
- jelölések/ajánlások (dedikáció),
- a példány állapota,
- a példány hozzáférési korlátai.

A második csoportban lévő entitások (személy, testület) az első csoport entitásainak szellemi vagy művészi tartalmáért, fizikai megvalósításáért, terjesztéséért vagy megőrzéséért felelősek.

A személy entitás ismérvei közé tartoznak például:

- a személy neve,
- a személyre jellemző dátumok,
- a személynek adományozott címek,
- a személyhez kötődő egyéb megnevezések.

A testület ismérvei közé tartoznak:

- a testület neve,
- a testülethez kapcsolódó szám,
- a testülethez kapcsolt hely,
- a testülethez kapcsolt dátum,
- a testülethez kapcsolt egyéb megjelölés.

A harmadik entitáscsoportba azok az entitások tartoznak, melyek egy mű tárgyai lehetnek. A csoport elemei: fogalom, tárgy, esemény, hely. Fogalom alatt elvont fogalmakat értünk, tárgyak alatt élő vagy élettelen anyagi dolgokat, az események alatt cselekményeket és eseteket (történelmi események, korszakok stb), a helyek pedig valóságos, vagy képzeletbeli helyszínek. A harmadik entitáscsoport tagjaihoz csak egy-egy ismérv tartozik. Ezek a fogalom megnevezése, tárgy megnevezése, esemény megnevezése és a hely megnevezése.

Az első entitáscsoporton belül az entitások között hierarchikus kapcsolat áll fenn. Valamely mű egy vagy több kifejezési formában valósulhat meg. Egy kifejezési forma egy és csakis egy műnek a megnyilvánulása lehet. Valamely kifejezési forma megtestesülhet egy vagy több megjelenési formában. Egy megjelenési forma megtestesíthet egy vagy több kifejezési formát. Egy megjelenési formát egy vagy több példány szemléltethet, egy példány azonban egy és csakis egy megjelenési formát.

Az első és a második entitáscsoport tagjai között „felelősség-kapcsolatok” vázolhatók fel. Egy művet létrehozhat egy vagy több személy, illetve egy vagy több testület. Egy személy vagy egy testület viszont egy vagy több művet is létrehozhat. Ehhez hasonlóan alakul a kapcsolat a csoport többi tagja és a személy illetve testület entitás között, annyi különbséggel, hogy adott esetben megvalósítói, előállítói vagy tulajdonosi kapcsolat áll fenn.

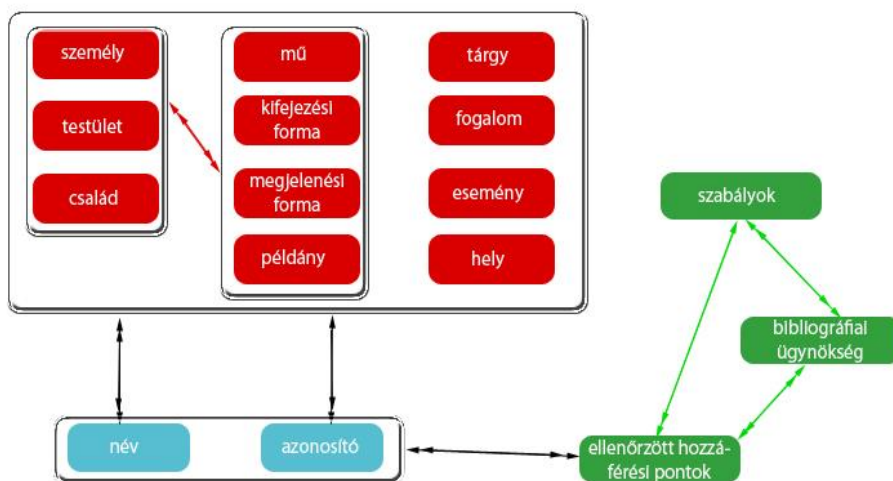
A harmadik entitáscsoport és a mű közötti kapcsolatok a következőképpen alakulnak. Valamely műnek tárgya egy vagy több fogalom, tárgy, esemény, vagy hely lehet. Ugyanúgy valamely fogalom, tárgy, esemény vagy hely egy vagy több mű tárgya is lehet.

A FRAD modell

A FRAD azaz Functional Requirement for Authority Data szintén az IFLA koncepcionális modellje. A FRAD az FRBR-t egészíti ki, mivel az FRBR nem foglalkozik a hozzáférési pontok kérdésével. Változás az FRBR-hez képest, hogy a felhasználói feladatok megváltoztak, hiszen itt most nem a bibliográfiai rekordok közötti navigálás szempontjából nézzük a használói feladatokat, hanem a hozzáférési pontok közötti eligazodás szemszögéből. A megváltozott használói feladatok a következők:

- Megtalálni, azaz információt találni az entitásról és az entáshoz kapcsolódó forrásról.
- Azonosítani, azaz megerősíteni, hogy a használó által leírt entitás megfelel a keresett entitásnak, vagy elkülöníteni két vagy több hasonló nevű entitást.
- Tisztázni, azaz tisztázni a különbséget két vagy több hasonló entitás között, vagy tisztázni a kapcsolatot a leírt entitás és a név között, amin az adott entitás ismert.
- Megérteni, azaz megérteni, hogy miért egy adott név-cím vagy név-, vagy címforma került kiválasztásra az entitás preferált nevének vagy címének.

A FRAD szerkezetét tekintve hasonló az FRBR modellhez. Szerepel benne mind a 10 FRBR entitás, de most nem mint a bibliográfiai leírás entitásai, hanem mint hozzáférési pontok. A modellben szintén 3 entitáscsoportot különíthetünk el. Ahogy az a 2. ábrán is látszik, az első entitáscsoportot a 10 FRBR entitás alkotja kiegészítve a család entitással. A modell fókuszában maga a mű áll, az összes többi entitás a művel való kapcsolatában érdekes számunkra, más szavakkal ezek az entítások a mű tárgyi hozzáférési pontjai.

2. ábra FRAD entitáscsoportok

Ami az entítások ismérveit illeti, meghagyták az FRBR-ben felvázolt entítások ismérveit és kiegészítették őket. Például a személy entitás ismérveinél megtartották a személy neve, a személyre jellemző dátumok, a személynek adományozott címek illetve a személyhez kötődő egyéb megnevezések. Kiegészítésként pedig hozzáadták a személy neme, születés helye, elhalálozás helye, ország, lakhely, munkahely, szer-

vezeti tagság, cím, alkotótevékenység során használt nyelv, foglalkozás, életrajz ismérveket.

A második entitáscsoportot a név és az azonosító alkotják, amin az első entitáscsoport tagjai ismertek. Ez a két entitás is jelen van az FRBR modellben, de míg ott attribútumokként jelentek meg, itt entításoknak tekintjük őket. Egy entitás több néven is ismert lehet, és egy nevet több entitás is viselhet. Egy entitáshoz több azonosító is tartozhat, de egy azonosítóhoz csak egy entitás kapcsolható.

A harmadik entitáscsoportba tartoznak az egységesített hozzáférési pont, a szabályzat és a bibliográfiai ügynökség. Az egységesített hozzáférési pontok az első csoport entitásainak nevének és azonosítóinak felhasználásával készülnek. Ezeket egy bibliográfiai ügynökség által létrehozott szabályzat szerint készítik. Egy szabályzat felhasználásával több hozzáférési pont is készíthető, míg egy adott hozzáférési pontot, csak egy adott szabályzat szerint lehet elkészíteni.⁷

Amint azt láthatjuk se az FRBR se a FRAD modell nem hoz radikálisan újat. A bennük szereplő entítások és attribútumok tulajdonképpen mindegyike ismert volt már a katalogizálásban. Ami miatt mégis szükséges volt ezeket a modelleket megalakítani az az, hogy az adatelemek közti összefüggések ugyan a katalogizáló szakember számára teljesen egyértelműek voltak, de nem létezett egy olyan összefoglaló munka, amely alapján adatmodellt lehetett volna kidolgozni, így a kapcsolatok struktúrája elveszett a gépi katalogizálás/visszakeresés során. A számítógépes programoknak ugyanis adatmodellre van szükségük ahhoz, hogy kezelni tudják ezeket – az emberi intelligencia számára evidens – kapcsolatokat.

A webes keresés problémái és megoldási kísérletei: a szemantikus web

Az, hogy a számítógépes programok nem képesek kezelni az összefüggéseket, nem csak a könyvtári környezetben hátráltatja a keresést. A webes kereséskor ugyanezekkel a problémákkal találkozhatunk, sőt még halmozottabban. Míg a könyvtár egységesített adatokkal dolgozik, így annak megállapítása, hogy a találati halmazban mely elemek tartoznak a jogász Szabó Andrásához, melyek az irodalom és egyháztörténet Szabó Andrásához, melyek a zenész Szabó Andrásához és így tovább viszonylag egyszerűnek mondható. A weben viszont nincs ilyesfajta egységesítés. Ha Szabó Andrásra keresünk például a Google-ben, a ránk zúdított milliós nagyságrendű találat közül akarjuk kiválasztani például mindent ami, a zenész Szabó Andrással foglalkozik már nem lesz ilyen egyszerű dolgunk. Az sem mozdít minket előre, ha a keresőkérdésünket kibővítjük Szabó András zenész-re, ugyanis a keresőmotorok működése szerint, ha az oldal nem tartalmazza a keresett szavak mindegyikét, akkor nem kerül bele a találati halmazba. Pedig könnyen előfordulhat, hogy egy releváns forrás Szabó Andrásra csak hegedűsként hivatkozik. Ilyenkor ez a forrás elveszik számunkra, mivel a keresőalgorithmus nem tudja levonni azt a következtetést, hogy az, aki hegedűs, az egyben zenész is.

A web-fejlesztőket régóta foglalkoztatja ez a probléma. A szemantikus web elképzelést először Tim Berners-Lee fogalmazta meg 2001-ben.

„A szemantikus web nem egy különálló web, csupán a már meglévő kiterjesztése, ahol az információhoz jól meghatározott jelentést társítunk, mellyel jobb ember –

⁷ Functional Requirements for Authority Data. <http://www.library.illinois.edu/cam/rda/files/FRAD.pdf> (2013-06-06)

számítógép együttműködést teszünk lehetővé. Már megtettük az első lépéseket, hogy a szemantikus webet beleszőjük a már létező web struktúrájába. A közeli jövőben ezek a fejlesztések új funkciókat tesznek majd lehetővé, ahogy a gépek egyre inkább képesek lesznek feldolgozni és „megérteni” az adatokat, amelyeket jelenleg csak megjeleníteni képesek.”⁸

A W3C szemantikus web alatt az alábbi fogalmat érti: „a szemantikus web módszerek és technológiák összessége, melyek segítségével elérhetővé tehetjük a gépek számára az interneten található információk jelentését, szemantikáját.”

Ahhoz, hogy a fenti célok elérhetővé váljanak, a legfontosabb dolog, hogy képesek legyünk definiálni és leírni a webes erőforrások/adatok közötti kapcsolatot. Ez kicsit más, mint a hiperlinkek jelenlegi használata, amikkel egy oldalt kapcsolunk egy másikhoz, a hiperlinkek egy kapcsolatot definiálnak a jelenlegi weboldal és a céloldal között. Egy nagyon fontos különbség a hiperlink és a szemantikus web között, hogy az utóbbinál ilyesféle kapcsolatot lehet definiálni két bármilyen forrás között, nincs értelme a jelenlegi weboldal fogalmának ebben a környezetben. Egy másik fontos különbség, hogy a definiált kapcsolat (maga a link) is el van nevezve, míg a hagyományos linkeknél nem ez a helyzet így a szerepük leredukálódik az emberi használatra. A fent említett kapcsolatok definiálása lehetővé tesz számunkra egy jobb és automatikusan működő adatcserét. Az RDF (Resource Description Framework) ami a szemantikus web alapköve, ennek az adatcserének a megvalósításához ad egy formális keretet.⁹

3. ábra

A szemantikus web fontos alapköve az RDF (Resource Description Framework – forrás leíró keretrendszer). Az RDF úgynevezett tripletekből áll. A triplet részei a szubjektum, a predikátum és az objektum. Ezek megfelelnek egy hagyományos természetes nyelvi mondat alany-állítmány-tárgy felépítésének. Az RDF tripletet a 3. ábrán látható módon szokás általában szemléltetni.¹⁰

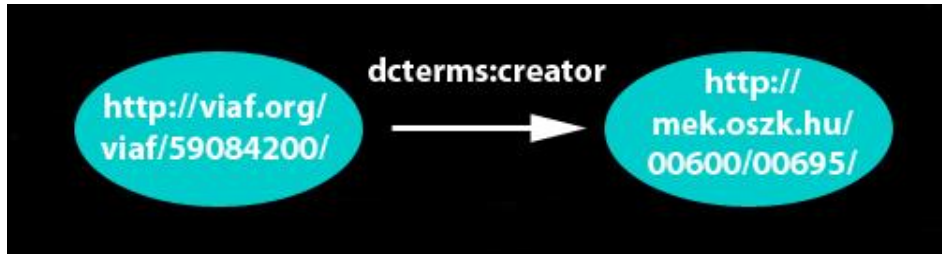
Mindegyik „mondatrész” lehet ember által olvasható természetes nyelvű karaktersorozat (literál), de ez általában csak szemléltetés céljából használatos, mivel a literálokat a programok nem értik. Így a gyakorlatban működő RDF tripleteknél a

⁸ Tim Berners-Lee - James Hendler - Ora Lassila: The Semantic Web <http://www.scientific-american.com/article.cfm?id=the-semantic-web&page=2> (2013-06-06)

⁹ W3C Semantic Web / Frequently Asked Questions / 1.3. What are the major building blocks of the Semantic Web? <http://www.w3.org/2001/sw/SW-FAQ#whatarebuildingblocks> (2013-06-06)

¹⁰ Tóth Máté: Könyvtárak a szemantikus web világában. In: Könyvtár Figyelő. 2010. 3.sz. 413-438. p.

források és a relációk is URI-k (Universal Resource Identifier = egyetemes erőforrás azonosítók). Az URI-kat elsősorban gépek értik. Az URI egy webes erőforrást azonosító karaktersorozat. A gyakorlatban 100-ból 99 esetben az URI egy sima, jól megszokott URL, a fennmaradó 1 esetben pedig nagyjából úgy néz ki, mint egy URL csak más prefixumot használ.¹¹ A 3. ábrán látható gráf valóság közelebb megjelenítése a 4. ábrán látható.

4. ábra

Az irányított gráfos ábrázolást csak a könnyebb ábrázolás és megértés miatt szokás használni az RDF esetében. Természetesen a valóságban nem így néznek ki az adatkapcsolatok. Az RDF-et – mivel platformfüggetlen adatszerenyelv – többféle szintaxisban is lehet írni. A más ismert RDF triplet XML szintaxisban az 5. ábrán látható.

```
<?xml version="1.0" ?>
<rdf:RDF xmlns:rdf="http://www.w3c.org/1999/02/22-rdf-syntax-ns#"
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">
  <rdf:Description rdf:about="http://mek.oszk.hu/00600/00695/">
    <dc:creator rdf:resource="http://viaf.org/viaf/59084200/">
    </dc:creator>
  </rdf:Description>
</rdf:RDF>
```

5. ábra

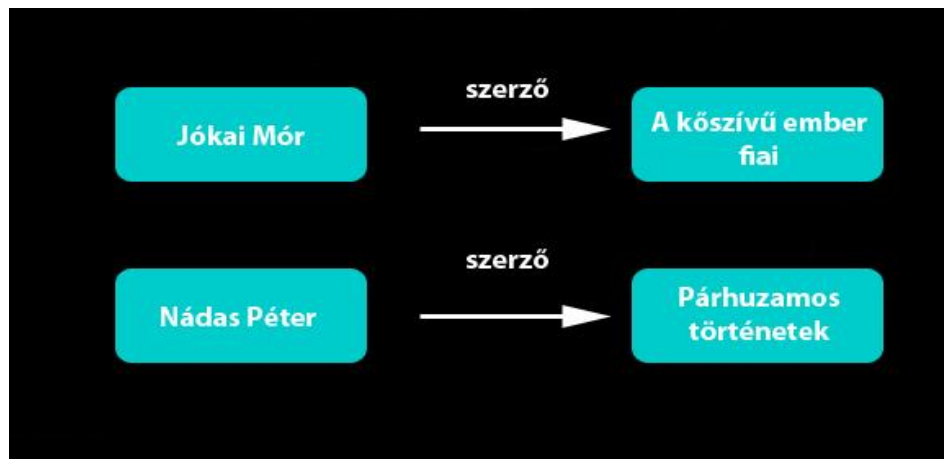
Megfelelő összefogással RDF-ben le lehetne írni minden webes forrást és megvalósítható lenne a szemantikai alapú kereshetőség. Ez még jelenleg nincs így. Bár vannak a szemantikus web terén nagyon szép eredmények, még nagyon kevesen használják a kidolgozott ajánlásokat, így nem igazán használhatók ki a benne rejlő lehetőségek.

RDF-ben megjeleníthetünk nem RDF-ben leírt forrásokat is, ha azok RDF-szerű módon/logikával vannak rögzítve. Például egy táblázat tartalma általában viszonylag könnyen és automatikusan átírható RDF-be, hiszen az adok rögzítési módja ezt lehetővé teszi. Az adatok jól el vannak különítve mezőkbe. Egy mezőben csak egyféle adat található. A táblázat oszlopainak címsora pedig információt szolgáltat arról, hogy az adott oszlop adatai milyen kapcsolatban állnak a többi oszlop adataival.

¹¹ Dorothea Salo: RDF, RDA, and other TLAs. <http://www.slideshare.net/cavlec/rdf-rda-and-other-tlas> (2013-06-06)

Mű címe	Szerző
A kőszívű ember fiai	Jókai Mór
Párhuzamos történetek	Nádas Péter

1. táblázat

6. ábra

A szemantikus web szabványok jelenleg még nem terjedtek el eléggé ahhoz, hogy igazán látványos változást indíthassanak el. De vannak már működő alkalmazásai. Ilyen például a Tim Berners-Lee által nemrégiben készített <http://data.gov.uk/>.¹² Ez az oldal az Egyesült Királyság kormányzatáról szolgáltat könnyen újrafeldolgozható adatokat. Ezeknek segítségével különböző hasznos alkalmazásokat lehet készíteni. Az oldalon több megtalálható ezekből az alkalmazásokból. Példaként hoznám a Locatable nevű alkalmazást, amely megkönnyíti a „milyen környékre költözzünk” probléma megoldását. Az oldalon megtalálható adatokra építve egy térképen keresgélve megnézhetjük az adott környék lakhatási szempontból fontosabb jellemzőit, mint például tömegközlekedés, bűnözési ráta stb. Ezen paraméterek alapján kereshetünk is, hogy megtaláljuk azt a környéket, ahol lakni szeretnénk.

A data.gov.uk nagyon jól példázza, hogy mit szeretne a szemantikus web iránt elkötelezett elérni. Ezek az adatok eddig is szabadon hozzáférhetők voltak mindenki számára az alkalmazások megírása előtt is. Viszont az adatok szemantikus web szabványoknak megfelelő rögzítése miatt lehetőség nyílt rá, hogy ezeket az adatokat automatikusan felhasználva valami újat hozzanak létre, jelentősen lecsökkentve a keresésre fordított időt és nem utolsósorban jobb felhasználói élményt nyújtva.

Miért lenne hasznos ezeken a modelleken és technológiákon alapuló katalogizálási szabványt és formátumot kidolgozni?

Az FR metaadatcsaládon alapuló katalogizálási szabványok azért lennének hasznosak a könyvtárak számára, mivel sokkal célirányosabb keresést tennének

¹² DATA.GOV.UK – Opening up Government / About us / Who is involved in the project? <http://data.gov.uk/about-us> (2013-06-06)

lehetővé. Jelenleg (az FRBR modell szerint) megjelenési formákat viszünk fel a katalógusba. A hatékonyságvesztés abból adódik, hogy az ily módon felvitt rekordok nem feltétlenül arra a kérdésre adják meg a választ, amit a használó megfogalmazott. Például annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy hány példányban van meg a könyvtárban a Hamlet Arany János-féle fordítása eléggé munkaigényes. A katalógus ugyan kilistázza nekünk az összes olyan megjelenési formát, ami tartalmazza az említett kifejezési formát, viszont a példányok száma csak úgy állapítható meg, ha minden rekordnál külön megnézzük, hogy hány példány van hozzá csatolva az egyes megjelenési formákhoz. Ugyanis a jelenlegi bibliográfiai leírásokban a 4 FRBR szintből csak 3 attribútumai szerepelnek. A példányhoz kapcsolódó attribútumok a katalógusban jellemzően a bibliográfiai leírástól teljesen elkülönülve jelennek meg.

A szemantikus web alapú adatrögzítés alkalmazásának előnye pedig az lenne, hogy a könyvtári rekordokat kimozdítaná a jelenlegi elszigetelt állapotukból. Az adatok így nem csak láthatóak lennének a szemantikus alapon működő webes keresők számára, de egyben újrafelhasználhatóvá is válnának a könyvtári metaadatok. A könyvtárak rendelkeznek a világ egyik legnagyobb rendszerezett, minőségi metaadatnyilvántartásával. Ennek szemantikus web kompatibilis formába történő átírása nagy mértékben hozzájárulna ahhoz, hogy a szemantikus webes szabványokon alapuló adatrögzítés elérje azt a bizonyos „kritikus tömeget”.

A szemantikus webben rejlő lehetőségeket az IFLA is felismerte. 2012 májusában a Funkcionális követelmények bibliográfiai metaadatmodell-család névtérdefinióit elérhetővé tette RDF formátumban az Open Metadata Registryben.¹³

Könyvtári részről több próbálkozás is született az FRBR (REICAT – az új olasz katalogizálási szabvány¹⁴) és a szemantikus web (a svéd nemzeti könyvtár katalógusának konverziója¹⁵) nyújtotta lehetőségek kiaknázására. De eddig csak a Joint Steering Committee for Development of RDA fejlesztésében megjelent Resource Description and Access (RDA) az, amely mind az FR modelleket, mind a szemantikus webes ajánlásokat felhasználta. Az RDA adatmodelljét az FRBR és a FRAD modell alapján dolgozták ki és a szabvány szinte teljesen át is vette a modellek fogalmi rendszerét.¹⁶ A szabványhoz saját formátumot (BIBFRAME) terveztek, ami szemantikus web alapú.¹⁷ A szabványt bevezetése mellett olyan meghatározó könyvtárak kötelezték el magukat, mint a Library of Congress, a British Library vagy a Deutsche Nationalbibliothek. Még korai lenne megjósolni, hogy az RDA mekkora körben fog elterjedni és hogy egyáltalán az RDA lesz-e az a szabvány, ami meghatározza majd a jövő katalogizálását, de azt kijelenthetjük, hogy az FR modellek és a szemantikus web összehangolása lehet az alapja a katalogizálás modernkori forra-

¹³ Dudás Anikó: Nemcsak weben lenni, hanem webből lenni – A Funkcionális követelmények (FR) metaadatmodell-család névtérei és a szemantikus web. In: Könyvtári Figyelő 2013. 1. sz. 45-64p.

¹⁴ Antonella Trombone: The New Italian Cataloguing Rules (REICAT) and the UNIMARC standard: open problems and proposals for the application in library catalogues. <http://conference.ifla.org/past/ifla75/135-trombone-en.pdf> (2013-06-06)

¹⁵ Tóth Máté: Könyvtárak a szemantikus web világában. In: Könyvtár Figyelő. 2010. 3.sz. 413-438. p.

¹⁶ Dudás Anikó: Forrásleírás és hozzáférés. Az új angol-amerikai katalogizálási szabályzat (RDA) és kritikája. In: Könyvtári Figyelő, 2012. 4.sz. 740.p.

¹⁷ <http://bibframe.org/> (2013-06-06)

dalmának. Erre a keretrendszerre építve megvalósulhat a más közösségek által is hasznosítható, többszintű, strukturált bibliográfiai adatrögzítés.

Irodalomjegyzék

- John Byrum: Az ISBD-k születése és újjászületése: a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás szabályzatainak kidolgozására és revíziójára kialakított munkafolyamatok és eljárások. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató. 2001. 11.sz. 458-459 p.
- Dippold Péter: A nemzeti bibliográfiák gyűjtőköre, avagy elérhető-e a teljesség?. In: Könyvtári Figyelő. 2006. 2.sz. 261-268 p.
- Dudás Anikó: Forrásleírás és hozzáférés. Az új angol-amerikai katalogizálási szabályzat (RDA) és kritikája. In: Könyvtári Figyelő, 2012. 4.sz. 740.p.
- Dudás Anikó: Nemcsak weben lenni, hanem webből lenni – A Funkcionális követelmények (FR) metaadatmodell-család névterei és a szemantikus web. In: Könyvtári Figyelő 2013. 1. sz. 45-64p.
- Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok kézikönyve. 2. köt. Feltárás és visszakeresés. Budapest, Osiris. 2001. 234.p.
- Tóth Máté: Könyvtárak a szemantikus web világában. In: Könyvtár Figyelő. 2010. 3.sz. 413-438. p.

Elektronikus források

- A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (2013-06-06)
- Antonella Trombone: The New Italian Cataloguing Rules (REICAT) and the UNIMARC standard: open problems and proposals for the application in library catalogues. <http://conference.ifla.org/past/ifla75/135-trombone-en.pdf> (2013-06-06)
- Tim Berners-Lee – James Hendler – Ora Lassila: The Semantic Web <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=the-semantic-web&page=2> (2013-06-06)
- <http://bibframe.org/> (2013-06-06)
- DATA.GOV.UK – Opening up Government / About us / Who is involved in the project? <http://data.gov.uk/about-us> (2013-06-06)
- Functional Requirements for Authority Data. <http://www.library.illinois.edu/cam/rda/files/FRAD.pdf> (2013-06-06)
- Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alelvekről – Az IFLA szakértők 1. Tanácskozása által elfogadott tervezet a Nemzetközi Katalogizálási Szabályzatról 2003 Frankfurt, Németország – A „Statement of International Cataloguing Principles” magyar fordítása <http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2004/3/nyilatkozat.html> (2013-06-06)
- Dorothea Salo: RDF, RDA, and other TLAs. <http://www.slideshare.net/cavlec/rdf-rda-and-other-tlas> (2013-06-06)
- W3C Semantic Web / Frequently Asked Questions / 1.3. What are the major building blocks of the Semantic Web? <http://www.w3.org/2001/sw/SW-FAQ#whatarebuildingblocks> (2013-06-06)

JÁVORKA BRIGITTA

A Rukkola.hu és ami mögötte van

Bevezetés és szakirodalmi áttekintés

2012 nyarán szinte a semmiből tűnt fel egy új weboldal, a Rukkola.hu, amelyen keresztül a felhasználók könyveket cserélhetnek egymással. Ilyen jellegű weblap korábban egyáltalán nem volt, így a könyvszerető internet-használók már az első hetekben tömegesen csaptak le a lehetőségre és regisztráltak, köztük én magam is. A Rukkola.hu az internet könyves játszótérének egy nagyon érdekes állomása, ezért is választottam ezt a kutatásom központi elemének. Könyvtáros szemmel végiggondolva és a saját tapasztalataimra alapozva úgy gondoltam, hogy a weboldal használata komoly hatással lehet a felhasználók könyvbeszerzési, könyvvásárlási és könyvtárba-járási szokásaira. Kérdőíves kutatással tehát elsődlegesen ezt kívántam bevizsgálni.

Mivel a Rukkola.hu a web 2.0 paradigmájának létrejötte nélkül nem létezhetne, így párhuzamot vontam az oldal és a könyvtár 2.0 lehetőségei között. Előzetes ismereteim alapján ugyanis a könyvtárak ilyen terü próbálkozásai nem hoztak nagy sikert, így arra a következtetésre jutottam, hogy a könyvcsere weboldal komoly konkurenciát jelenthet a könyvtár számára. Ezenkívül véleményem szerint a Rukkola.hu létezése és sikere is annak bizonyítéka, hogy létezik egy olyan internet-használó réteg, amely ugyanakkor aktív olvasó is, tehát nem csak ennek a weboldalnak és a hozzá hasonló civil kezdeményezéseknek lehet a célcsoportja, hanem valamennyi könyvtár 2.0-ás programnak is.

A web 2.0 kifejezés 2004-ben született meg egy konferencián, melyet az O'Reilly Media szervezett. A cég feje, Tim O'Reilly a későbbiekben meg is jelentett egy tanulmányt¹, amelyben összefoglalja ennek a mindenre kiterjedő újításnak a lényegét. A web 2.0 egy olyan internetes forradalom, amelynek az alapja nem a technikai fejlődés, hanem a szemléletváltás. Vannak tipikusnak mondható alkalmazásai, lehetőségei és szolgáltatásai, de ezek olyan ütemben szaporodnak, hogy felsorolásukkal körülírni a fogalmat szinte lehetet. Összességében pedig elég nehéz pontos definíciót megfogalmazni, hivatalosan elfogadott nincs is. A legközelebb talán akkor jutunk, ha az egészét olyan fogalmakhoz próbáljuk meg kötni, mint például a felhasználó-központúság, az ingyenes tartalomszolgáltatás vagy a folyamatos frissítés és megújulás. A legismertebb web 2.0-ás szolgáltatások: a különböző blogok és mikroblogok, wikik, képmegosztó oldalak, zene- és videómegosztó oldalak, torrent oldalak, aukciós oldalak, közösségi oldalak és azokon belül is az olyan könyves közösségi oldalak, mint például a magyar Moly.hu.

---

¹ O'Reilly, Tim: What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software (Letöltve: 2012.09.22.) <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>

A web 2.0 analógiájára a könyvtárosok az elsők között csaptak le, és a könyvtár 2.0 fogalma már 2005-ben megszületett, de a mai napig nagy kérdés, hogy az innovatív elképzelésekből mit sikerült és sikerül még valamikor a jövőben a gyakorlatba átültetni. 2006-ban látott napvilágot Jack M. Maness tanulmánya², amelyből először alkothattunk részletesebb képet a könyvtár 2.0 nyújtotta lehetőségekről. Maness a cikkben először meghatározza az elmélethez tartozó, általa legfontosabbnak ítéelt négy elemet: felhasználó-központú, multimédiás élményt nyújt, közösség-építő és közösségre innovatív; majd részletesen beszél azokról a lehetőségekről, amiken keresztül ezeket az elemeket előtérbe lehet helyezni. Néhány olyan konkrét példával is előáll, mint a chat-tájékoztatás bevezetése a Gyakran Ismételt Kérdések lap és az e-mailben történő tájékoztatás helyett. Ugyanakkor fontos leszögeznünk, hogy a könyvtár 2.0 szolgáltatásainak bevezetése nem feltétlenül jelenti a korábbiak – főleg nem a fizikai térben történő szolgáltatások! – eltűnését.

A magyar könyvtárügyben elsőként Mikulás Gábor és Takács Dániel kezdett publikálni a témában, amikor is a KIT hírlevél hasábjain jelentettek meg egy többrészes hírcsokrot³, melyben a könyvtárosok figyelmét igyekeztek felhívni a web 2.0 könyvtári lehetőségeire. A gyűjteményhez Maness fentebb említett tanulmánya⁴ jelentette az egyik alapot. Ezt a hírcsokrot egy évvel később, 2007-ben Paszternák Ádámmal kiegészítve frissítették, majd a *Könyv, könyvtár, könyvtáros* című szaklapban meg is jelentették⁵. Az összefoglalóról, stílusos módon, egy wikit⁶ is elérhetővé tettek az interneten keresztül.

Ládi Lászlónak két tanulmánya is megjelent 2008-ban a témában. A Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban⁷ a web 2.0 általa legfontosabbnak ítéelt elemét vette sorra, majd a következő kérdést próbálta megválaszolni: szüksége van-e a könyvtárnak a 2.0-ás verzióra? A *Könyv, könyvtár, könyvtáros*ban megjelent munkája⁸ viszont a web 2.0 technikai áttekintése után egy hosszabb részt szentel a könyvtár 2.0 elvi alapjaira, a sokat emlegetett szemléletváltásra.

A fent említett három munka alapján készítettem egy összefoglaló listát azzal kapcsolatban, hogy a 2000-es évek második felében mik voltak az elvárások a magyar könyvtárakkal szemben ezen a területen:

1. Blogok
2. RSS

² Maness, Jack M.: Library 2.0 theory: Web 2.0 and its implications for libraries. In: Webology, 2006. 3. köt. 2. sz. (Letöltve: 2012.10.20.) <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>

³ Takács Dániel – Mikulás Gábor: Könyvtár 2.0 KIT hírcsokor. In: KIT Hírlevél, 2006. 32–39. sz.

⁴ Maness, Jack M.: Library 2.0 theory: Web 2.0 and its implications for libraries. In: Webology, 2006. 3. köt. 2. sz. (Letöltve: 2012.10.20.) <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>

⁵ Paszternák Ádám - Takács Dániel - Mikulás Gábor: Könyvtár 2.0, avagy közösen vagyunk tudásbirtokosok. In: *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2007. (16. évf.) 9. sz. 10-23. old.

⁶ <http://konyvtar20.pbworks.com/w/page/7614726/FrontPage> (Letöltve: 2012.10.20)

⁷ Ládi László: 2.0 - a weben és a könyvtárakban. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2008. (55. évf.) 9. sz. 415-423. old.

⁸ Ládi László: Könyvtár 2.0. In: *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2008. (17. évf.) 2. sz. 16-29. old.

3. Linkgyűjtemények
4. Wikik
5. Taggelés
6. Referenz azonnali üzenetküldéssel
7. Közösségi háló
8. Egyéni keresőmotorok
9. Virtuális könyvespolcok
10. Új stílusú OPAC
11. Integrált eszközcsokrok, mashupok

A fenti publikációk megjelenése óta 4-5 év telt el, ebben az időszakban pedig bőven születtek olyan próbálkozások, amely kisebb-nagyobb sikerekkel továbbgördítették a könyvtár szekerét a web 2.0 győzedelmes útján. A legtöbb kutatás azonban azt bizonyítja, hogy ezek a kezdeményezések kevés esetben hoztak nagy sikert. Csak egy példa: 2011-ben Tóth Máté, Bognár Noémi Erika, Kozma Zsófia és Tamási Gabriella⁹ a magyar blogokat közösségi terekként vizsgálta. Az eredmények alapján azonban az Index könyves blogja sokkal sikeresebb, mint bármelyik könyvtáros blog, amelyekből pont az hiányzik, ami nagyon fontos lenne: az olvasók aktív bevonása. 2012-ben Bognár Noémi Erika saját publikációt is jelentett meg a témába, ő ugyancsak erre az eredményre jutott.¹⁰

Maness azt mondja¹¹: a könyvtár már a web 2.0 útján van, de még csak most indult el rajta. Az a bizonyos „most” óta pedig eltelt hat év, a magyar könyvtárak pedig még mindig a kísérletezés fázisában vannak, vagy a próbálkozásaik már megbuktak. Igazán sikeres könyvtár 2.0 szolgáltatást nem találni. Ahogy Tóth Máté tapasztalatai alapján fogalmaz: „*Norvégiában a könyvtáraknak online környezetben nem sikerült az, ami fizikai térben igen: a könyvtárat a legkedveltebb találkozóhelyé tenni.*”¹² Ő az okokat abban látja, hogy amíg a fizikai térben a könyvtárnak csak a földrajzilag hozzá közel fekvő versenytársakkal kell megküzdenie, addig a virtuális térben a világ összes szolgáltatójával, így pedig jóval nehezebb a helyzete. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a web 2.0 szolgáltatások nagy részét a bevonzott embertömeg teszi igazán izgalmassá, ahogy Tim O'Reilly a cége honlapján közzétett rövid web 2.0 definícióban¹³ fogalmaz: „*minél többen használják, annál jobb*”. Egy átlagos felhasználó számára pedig szükségtelen a jelenlét több ugyanolyan célú weboldalon, ezért lehetséges, hogy sem a Facebooknak, sem a Wikipédiának, vagy akár a YouTube-nak nincs igazi, komoly konkurenciája. Hiszen mindenki ott akar jelen lenni, ahol a többiek is vannak, így a tömeg egy-egy konkrét weboldalon csoporto-

⁹ Bognár Noémi Erika - Kozma Zsófia - Tormási Gabriella - Tóth Máté: A könyvtári blogok mint virtuális közösségi terek. In: Könyvtári figyelő, 2011. (57. évf.) 1. sz. 59-74. old.

¹⁰ Bognár Noémi Erika: A közkönyvtári blogok népszerűsége és sikere Magyarországon. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2012. (59. évf.) 1. sz. 13-28. old.

¹¹ Maness, Jack M.: Library 2.0 theory: Web 2.0 and its implications for libraries. In: Webology, 2006. 3. kötet. 2. sz. (Letöltve: 2012.10.20.) <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>

¹² Tóth Máté: Online közösségi terek használóknak és könyvtárosoknak: könyvtár 2.0 alkalmazások Norvégiában. In: Könyvtári figyelő, 2008. (54. évf.) 2. sz. 265-280. old.

¹³ O'Reilly, Tim: Web 2.0: Compact Definition? 2005. október 1. (Letöltve: 2012.09.22.) <http://radar.oreilly.com/2005/10/web-20-compact-definition.html>

sul. A könyvtár pedig sajnos valamilyen oknál fogva, az online felületen eddig nem volt képes olyan vonzóerőt képviselni, amely kritikus tömeget mozgatna meg. Érdekes kérdés, hogy vajon az, hogy a könyvtár berkein belül bizonyos ötletek és elképzelések nem működnek, azt jelenti-e, hogy ezek a próbálkozások eredendően halálra vannak ítélve, vagy valóban csupán a könyvtár az, amely nem képes a megfelelő táptalajt biztosítani?

Magyarország legnagyobb és legismertebb könyves közösségi oldala a Moly.hu, amely rengeteg lehetőséget kínál az internetes olvasóközösségnek. Olyan lehetőségeket is, amelyek szerepelnek ugyan a könyvtár 2.0 elképzelésének keretein belül, ám a valóságban mégsem elérhetőek. Mondhatjuk tehát, hogy a Moly.hu a könyvtár helyett biztosít szolgáltatásokat a felhasználóknak? Igen. A weboldal tulajdonképpen olyan, mint a könyvtár 2.0 álom-OPAC-ja, csupán annyiban különbözik, hogy a háttérben nincsenek olyan fizikailag létező könyvek, amelyeket a fenntartók képesek lennének szolgáltatni a felhasználók számára.

Tóth Máté és Ragnar Audunson 2010-ben összehasonlító elemzést készített két könyves közösségi oldal, a magyar Moly.hu és a norvég Bokelskere.no közösségével kapcsolatban¹⁴, de a magyar adatok egy külön tanulmányban is megjelentek.¹⁵ A kérdőíves kutatás főbb kérdései azzal voltak kapcsolatosak, hogy a felhasználók mire is használják a weboldalt. A regisztrált tagok közel 80%-ban tartották nagyon fontosnak, hogy új könyveket találhatnak a Moly.hu-n, illetve közel 60%-uk szerint szintén nagyon fontos, hogy más felhasználók értékeléseit elolvashatják bizonyos művekkel kapcsolatban. A többség az oldal használatának céljaként is ezeket a funkciókat jelölte meg: szeretnének könyveket találni, amiket aztán majd lesz kedvük elolvasni, illetve a könyvekről és az olvasásról szóló információkat akarnak találni. A kutatás arra is rámutat, hogy a Moly.hu felhasználók között az olvasmányok kiválasztásának legfontosabb forrásai a weboldal, illetve az ismerősök és rokonok általi ajánlás. Ezzel szemben a könyvtárosok ajánlása a legkevésbé fontos források között található náluk. Elmondhatjuk tehát, hogy a Moly.hu képes volt előrelépni elsődleges internetes könyves információforrássá, kilométerekkel megelőzve a könyvtárt. Ennek egyik legnagyobb oka talán az lehet, amit a kutatás is bizonyít, hogy a felhasználók nem csak egy hatalmas tudásbázist látnak a Moly.hu-ban, hanem minde mellett szórakoztatónak is találják. Ezért lehetséges, hogy a weboldal négyévnnyi működés után sem veszítette el az újdonság varázsával járó népszerűségét, sőt a legfrissebb adatok szerint a 2012-es év elképesztő növekedést hozott a látogatóinak számában.¹⁶

Rukkola.hu könyvcserés weboldal 2012 nyarán indult hódító útjára. A forradalmi ötlet alapja egy magánkezdeményezés, aminek keretein belül a felhasználók megválthatnak feleslegesnek talált könyveiktől és azokért cserébe teljesen új példányokhoz juthatnak.

¹⁴ Tóth Máté, Audunson, Ragnar: Websites for booklovers as meeting places. In: Library Hi Tech, 2012. (30. évf.) 4. szám, 655-672. old.

¹⁵ Tóth Máté: A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 58. évf. 8. sz. 2011. 327-338. old.

¹⁶ A Moly.hu felületén hírként, 2013. január elsején közzétett növekedési ábra itt látható. Az ábrán a barna szín az új látogatókat jelzi, a zöld a visszatérőket. <http://moly.hu/bejegyzesek/micsoda-ev>

A weboldal elnevezése egy szóvicc eredménye, az „előrukkolni” ige asszociációjaként jött létre. Az oldal keretein belül ugyanis egy kattintással „rukkolhatunk” elő egy könyvvel, amire nekünk már nincs szükségünk, valaki más pedig ugyancsak egyetlen kattintással csaphat le rá, vagyis „elhappolhatja” a többiek orra elől. Így született meg a „rukkolás” és a „happolás” fogalma, mely szavak a Rukkola.hu szakzsargonjának részei, a felhasználók által elfogadottak, így dolgozatomban is ezeket fogom használni. Érdekes, hogy a „kirukkolni” ige a könyvtári terminológiában is benne van. A német „*rücken*”, vagyis mozdulni, indulni, hátrálni igéből, illetve a „vissza” jelentésű „*zurück*” határozószóból eredeztethető. Azt a munkafolyamatot jelöli, amikor egy nagyobb polcégység – esetleg egy teljes olvasóterem, vagy raktár – összes könyvét előre, illetve hátramoszgatjuk, azért, hogy egyenletesen oszoljanak el a könyvek, vagyis ne legyenek egyes helyeken túl szorosan, más helyeken pedig üres polcrészek. És ha belegondolunk, valahol pontosan ez a Rukkola.hu rendszerének lényege is.

A weboldalra feltöltött könyvekért cserébe a felhasználók pontokat kapnak, melyekből az oldal területén belül más könyveket „vásárolhatnak”. Fontos leszögezni, hogy bár a tranzakció virtuálisan történik, nem e-bookokról, hanem kizárólag papír alapú könyvekről beszélünk. A könyv happolója postán, személyesen vagy valamelyik átadópontra (happont) keresztül juthat hozzá a szerzeményéhez.

Tehát a weboldalon keresztül a felhasználók csere útján, felesleges könyvek beáldozásával, ingyen juthatnak új könyvekhez. Ha pedig az adott könyv nem nyeri el a tetszésüket, egyszerűen csak visszateszik a virtuális polcra (rerukkolhatja) és továbbpasszolják valaki másnak, helyette pedig happolnak egy számukra érdekesebbet. Mintha csak visszavinnék a könyvtárba és kikölcsönöznének egy másikat. Persze hatalmas előnye a weboldalnak a könyvtári kölcsönzéssel szemben, hogy ha a könyv elnyeri az olvasó tetszését, nem kell visszatenni a közösbe, hanem minden következmény nélkül megtarthatja. Értelemszerűen a kínálat is más, hiszen egy-egy könyvtár állománya függ annak gyűjtőkörétől és vásárlási pénzkeretétől, ezzel szemben a Rukkola.hu-n a könyvek mindenféle szűkítési szempont nélkül találhatóak meg, csupán azon múlik, mi kerül fel, hogy a felhasználóknak mire nincs szüksége. Az érem másik oldala viszont, hogy ha egy könyvtár megvásárol egy könyvet, akkor annak előbb-utóbb elérhetővé kell válnia számunkat, hiszen az extrém eseteket (lopás, elvesztés, megsemmisülés stb.) leszámítva a kölcsönzőnek egy idő után vissza kell vinnie a könyvet. A Rukkola.hu esetében viszont nincs visszaadási kényszer, így elképzelhető, hogy akár évekig is hiába várunk egy-egy műre, mert sem korábbi, sem újabb példány nem kerül fel belőle.

A kutatás

Ahogy a korábbiakban már láthattuk, a Rukkola.hu Magyarország első ilyen jellegű weboldala, amely mágnesként vonzotta magához az olvasni szerető lakosságot. A főoldalon található statisztikák szerint október első hetében, vagyis a weboldal működésének 81. napja után, már 11.100 regisztrált tag cserélgette egymás között a könyveit, 80.400 könyv várt éppen arra, hogy valaki lecsapjon rá, de 53.200 kötet már megtalálta az új gazdáját. Elmondhatjuk tehát, hogy az oldal rövid alatt képes volt hatalmas tömegeket és nagy házi-könyvtárakat megmozgatni, annak ellenére, hogy weboldal nem képes biztosítani azokat a lehetőségeket, melyeken keresztül a stabil internetes közösségek általában kialakulnak. Gondolok itt például arra, hogy

nincs lehetőség követni a különböző felhasználók tevékenységeit, vagy hozzászólni bármilyen aktivitáshoz, sem valamilyen egyedi tartalmat megosztani.

Ugyanakkor mégis nagyon erős a közösségépítő hatása is, annak ellenére, hogy közösségi oldalnak semmiképpen sem mondhatnánk, bár elég sok cikkben emlegetik így. Ennek legfőbb oka, hogy valóban stabil közösség áll az oldal mögött. A szerkesztők kiválóan használják a legnépszerűbb közösségi oldalakat kommunikációs célra. A Facebookon több mint 8000, a Twitteren pedig közel 400 tag követi őket. A felhasználók közötti személyes kapcsolat főleg itt alakul ki, illetve e-mailen keresztül, ahogy a könyvek átadását szervezik. A kutatáshoz készített kérdőívemet is a Facebookon keresztül juttatták el az oldal szerkesztői a felhasználókhoz, akik közül alig egy hét alatt 663 személy töltötte ki. Ez a magas szám is arra utal, hogy a Rukkola.hu közössége rendkívül aktív a különböző közösségi oldalakon, tagjai pedig egymással és az oldal szerkesztőivel szemben nagyon segítőkészek.

A kutatásom elsődleges célja az volt, hogy kiderítsem, kik azok, akik a Rukkola.hu aktív használói, illetve hogy az oldal milyen hatással van a könyvbeszerzési szokásaikra, azon belül is a könyvvásárlásra és könyvtárba-járásra. Hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy a felhasználók életében a Rukkola.hu minden más könyvbeszerzési forrást maga mögé utasított, ennek következtében pedig a felhasználók kevesebbet költenek könyvekre, és könyvtárba is kevesebbet járnak. Kutatási céljaim közé tartozik, hogy bebizonyítsam, létezik egy olyan magyar olvasóréteg, amelynek tagjai nem olvasás helyett, hanem annak kiegészítéseként, az élmény színesítésének kedvéért is használják az internetet. Ők azok, akik aktívan vesznek részt a web 2.0-ás szolgáltatásokban, vagyis a könyvtár 2.0 potenciális célközönségét alkotják.

A Rukkola.hu felhasználói számára készítettem egy rövid kérdőívet, amelyet az oldal szerkesztői tettek közzé a Facebook profiljukon. A kérdőíves kutatás során összesen 663 választ kaptam, ám ezek közül négyet érvénytelennek kellett minősítenem, mivel azt jelölték, nem regisztrált tagok a Rukkola.hu weboldalon. Mivel a többi kérdésre is rendesen válaszoltak, ezt természetesen jelentheti azt is, hogy valamelyik szülőjük, testvérük, barátjuk felhasználói fiókján keresztül ugyanúgy használják az oldalt, mint a többi regisztrált tag, ám mivel ez csak találgatás, jobbnak láttam őket törölni a mintából. Így a következőkben látható eredményeket 659 személy válasza alapján szűrtem le.

Mivel céljaim között szerepel, hogy bizonyosságot nyerjek a fent említett olvasóréteg létezéséről, ezért eredményeimet több helyen Tóth Máté és Ragnar Audunson Moly.hu-val kapcsolatos adataival¹⁷ fogom összehasonlítani. Valószínűsíthető, hogy a közösség tagjainak nagy része mindkét oldalt használja, illetve a két oldal felhasználóinak demográfiai adatai több helyen hasonlóságot fognak mutatni. Ezenkívül az adataimat néhány helyen Gereben Ferenc kutatási eredményeinek¹⁸ fényében is meg kívánom vizsgálni. Ezek ugyan nem friss adatok, de megjelenésük óta nem született olyan átfogó munka, amelyet ilyen méretű mintával vettek volna fel. Jelen esetben pedig arra szeretnék rámutatni, hogy a Rukkola.hu felhasználói

---

¹⁷ Tóth Máté, Audunson, Ragnar: Websites for booklovers as meeting places. In: Library Hi Tech, 2012. (30. évf.) 4. szám, 655-672. old.

¹⁸ Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség: A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1998.

pontosan milyen réteget képviselnek a magyar társadalmon belül, milyen tulajdonságokkal bírnak a közhöz képest.

A felhasználók nemi eloszlását tekintve azt kell megállapítanunk, hogy az oldalon sokkal több nő regisztrálta magát, mint férfi: a gyengébbik nem 86%-os többségben van. Hasonló a helyzet a Moly.hu weboldalon is: ott a felhasználók 83,4% nő. Ebből arra következtethetünk, hogy a nők sokkal nyitottabbak a hasonló internetes, könyves kezdeményezések felé.

Hasonlóságot találhatunk a két oldal felhasználóinak életkori eloszlásában is. A weboldal valamennyi korosztályra hatással van, ez legjobban abban látszik, hogy amíg a legfiatalabb válaszadó egy 12 éves fiú, addig a legidősebb egy 71 éves hölgy. A kitöltők többsége, 290 fő, 21 és 30 év közötti, az átlagéletkor pedig 28 év. A Moly.hu esetében az átlagéletkor 27,4 év, a legfiatalabb felhasználó egy 11 éves kislány, a legidősebb pedig egy 65 esztendőes úr.

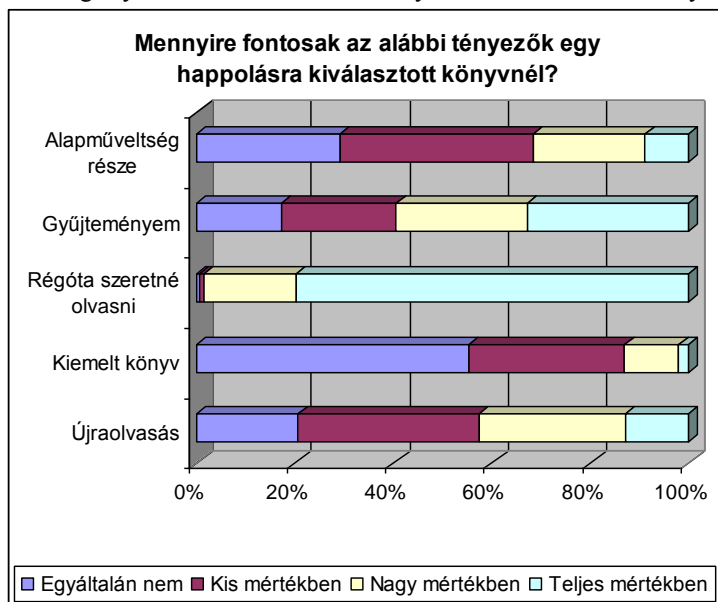
A kérdőív következő kérdése a felhasználók iskolai végzettségével volt kapcsolatos. A válaszadók legnagyobb csoportját az egyetemet vagy főiskolát végzettek alkotják. De magas azok aránya is, akik részt vettek valamilyen felsőfokú szakképzésben vagy szakközépiskolában végeztek, tehát rendelkeznek valamilyen szakvégtettséggel. Az a 25%, akik csupán a gimnáziumot végezte el, a 21 és 30 év közötti korosztályba esik, tehát többségük valószínűsíthetően most folytatja felsőfokú tanulmányait. Hasonló a helyzet a 8 osztályt végzett 8%-kal is: ők még nem múltak el 18 évesek, tehát éppen olyan képzésben vesznek, melynek végén középfokú végzettséget kapnak majd. Elmondhatjuk tehát, hogy a Rukkola.hu felhasználóinak többsége magasan iskolázott, és megszerezte az életkorának megfelelő legmagasabb kvalifikációt. A Moly.hu esetében ugyanez a helyzet: bár ott néhány százalékkal magasabb az egyetemet vagy főiskolát végzettek aránya, de majdnem az összes válaszadó az életkorában elérhető legmagasabb végzettség birtokosa.

A két oldal felhasználóinak lakhely szerinti eloszlása is sok hasonlóságot mutat. Ennél a kérdésnél mindkét kutatás során a kitöltőnek a lakhelyének nevét kellett megadnia, a lenti kategóriákat pedig az adatok kiértékelése során alkottuk, a településeket pedig mi magunk soroltuk be. A fővárosban vagy annak agglomerációjában élők a Rukkola.hu esetében 35%-ban teszik ki a felhasználókat, míg a Moly.hu esetében 40%-ban. Több mint 100.000 fős városból jön a rukkolók 20 és a molyolók 17%-a. 50.000 és 100.000 lélekszám közötti városban Rukkola.hu felhasználóinak mindössze 6%-a lakik, a Moly.hu felhasználóinak pedig csak 8%-a. 50.000 fő alatti városban él a rukkolázók 24%-a és a Moly.hu tagok 18%-a. Községben a Rukkola felhasználók 13%-a él, a molyosoknak pedig mindössze 9%-a. Határon túlról 2% használja a Rukkola.hu weboldalát, a Moly.hu-ét pedig 6%. Láthatjuk tehát, hogy az arányok közel azonosak, és valamennyi kategória esetében mindössze pár százalékos az eltérés.

Az eddigiek során láthattuk tehát, hogy a Rukkola.hu és a Moly.hu felhasználói nagyon sok szempontból mutatnak hasonlóságot. A rukkolázók következő kérdése arra vonatkozott, regisztrált tagok-e a Moly.hu weboldalon: 66%, igennel válaszolt erre a kérdésre. Az eddigiek alapján meg kell tehát állapítanunk, hogy bizonyosságot nyert a hipotézisem, miszerint van egy olyan stabil internetes közösség, akik olvasmányaik színesítése érdekében szívesen használják a web 2.0 nyújtotta lehetőségeket, vagyis a könyvtár 2.0 számára is ideális célközönséget jelentenek.

A felhasználók megkérdezésre kerültek azzal kapcsolatban, hogy mik azok a szempontok, amik alapján happolásra kiválasztanak egy-egy könyvet. A kérdésre

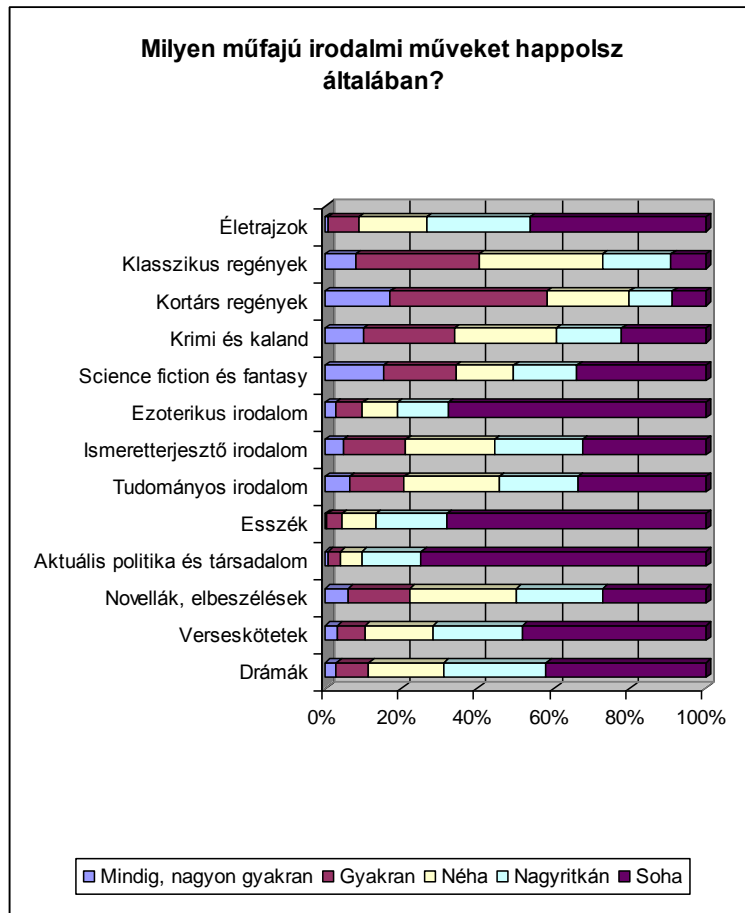
adott válaszok összesítését a 1. ábra mutatja. A kitöltőknek négyfokú skálán kellett jelölniük, hogy egy-egy szempont mennyire fontos számukra: egyáltalán nem, kis mértékben, nagy mértékben vagy teljes mértékben. Ahogy láthatjuk, egyetlen szempont van, amely kiemelkedően magasán veri a többit: „Régóta szeretném olvasni az adott könyvet”. Még a második szempont is sokkal fontosabb a felhasználók számára, mint a többi, de az elsőt az sem képes megközelíteni: másodikként ítélik, hogy az adott könyvet egy olyan szerző írta, vagy egy olyan sorozatba tartozik, amelyet gyűjtenek. A harmadik érv egy könyv hapolása mellett, hogy a felhasználó már olvasta és szeretné ismét elolvasni. Ehhez képest csak negyedik szempontként van jelen az alapműveltség, szóval nagyon keveseknek számít, hogy birtokoljanak és olvassanak olyan műveket, amelyekkel kapcsolatban ezt úgy mond „illik” megtenni. A legkevésbé fontos a felhasználók számára az, hogy az adott könyv kiemelt-e az oldalon vagy sem. Kiemelt könyvnek azokat nevezzük, amikkel kapcsolatban az oldalon nagyon sokan jelölték, hogy birtokolnák őket. Ezeket egy kis piros címke különíti el a többitől, az oldalra való felrúkolásuk esetén pedig dupla pont jár értük. A hapolókat viszont láthatóan ez a szempont kicsit sem érdekli. Nincs rájuk hatással tehát, hogy az adott könyv nagyon népszerű, vagy éppen alapműveltségnek számít-e. A közösségi nyomás tehát náluk semmilyen formában sem érvényesül.

1. ábra – A hapolók kiválasztási szempontjai

Mit olvasnak a Rukkola.hu felhasználói? Az erre kapott összesített válaszokat láthatjuk a 2. ábrán. Bár itt csak arra feleltek, milyen stílusú könyveket szereznek be az oldalról, de mivel a hapolásuk elsődleges célja régen áhított olvasmányok beszerzése, így az olvasási szokásaikra is következtethetünk az eredményekből. Ahogy az ábrán is látható a felhasználók között a regények a legnépszerűbbek, mind a kortársak, mind pedig a klasszikusok. A legkevésbé választott az ezoterikus irodalom, az esszék, illetve az aktuális politikával és társadalommal foglalkozó írások érdeklik. Az életrajzokról, bár nem tartoznak a legkevésbé kedvelt műfajok közé, mégis sokkal kevesebben mondták, hogy nagyon gyakran hapolják, mint mondjuk az

ezoterikus irodalomról. Nagyon érdekes helyzet áll fent a science fiction és a fantasy esetében: egy viszonylag nagynak mondható tábor rendszeresen szerez be ilyen jellegű könyveket, míg egy viszonylag szintén nagy tábor teljesen elzárkózik a hasonló művek olvasásától.

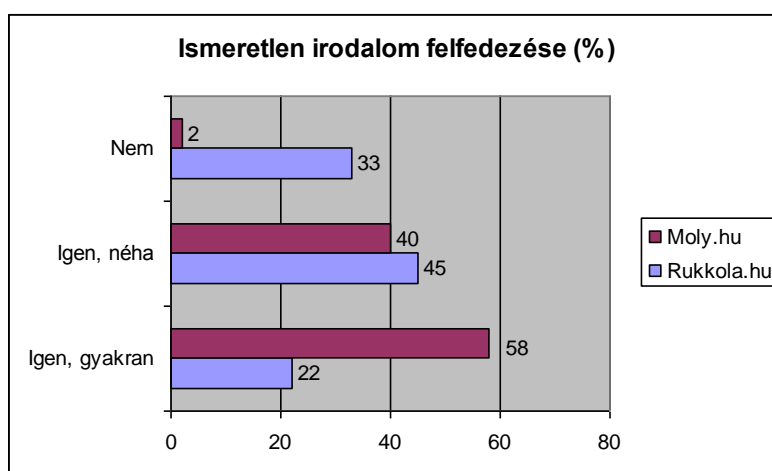

2. ábra – A happolt könyvek műfaja

Az oldal speciális szókészletében a rukkolás és a happolás mellett szerepel még egy hasonló kifejezés: a re-rukkolás. Ez fogalom tulajdonképpen azt a tevékenységet takarja, amikor a korábban az oldalról happolt könyvet visszatesszük oda. A megkérdezett felhasználók nagy része (365 fő) azt mondta, ő még sosem rakott vissza könyvet, de ugyanakkor elég nagy azok tábora (244 fő) is, akik néhány esetben már megtették ezt. Annak az 50 főnek a száma, akik rendszeresen pakolnak vissza könyveket, szinte elenyésző a tömeghez képest. Így a könyvtári kölcsönzéshez való hasonlat még nem tökéletes, de ennek több oka lehet, és ez idő múlásával változhat. Hiszen egy ilyen oldalon mindenki először azokat a könyveket szerzi be, ahogy fentebb is láthatjuk, amikre már elég régóta vágyik. De ha ezeket már mind birtokolja, akkor nyitottabb lesz az új könyvek felé, sokkal nagyobb lehetősége lesz annak, hogy kísérletezni kezd, nem megy biztosra a happolásnál, az olvasás után neki nem

tetsző könyveket pedig később visszateszi. A másik része a dolognak, hogy a felmérés készülése során az oldal még elég fiatal volt. Sokan 50 és 100 közötti számú könyvet szereztek már ebben az időszakban. Ezek végigolvasásra viszont ennyi idő alatt nincs lehetőség, tehát elképzelhető, hogy az első időszakban szerzett könyvek csak később kerülnek vissza az oldalra. Ahhoz, hogy erről a jelenségről pontos bizonyosságot szerezzünk, egy későbbi kutatásra lenne szükség, az oldal indulásától számított fél-egy év múlva.

A 3. ábrán egy összehasonlítást láthatunk azzal kapcsolatban, hogy a felhasználók milyen gyakran fedeznek fel új és számukra ismeretlen irodalmat a Rukkola.hu és a Moly.hu felületén. Az adatokból két dolgot tudunk megállapítani: Először is, ahogy már Tóth és Audunson is bizonyították, a Moly.hu egy nagyon fontos információforrás a felhasználói számára, ezzel szemben, ahogy láthatjuk a Rukkola.hu nem az. Pedig rengeteg információt le lehet szűrni ott is, főleg abból, hogy mik a kiemelt könyvek, miket szeretnének a felhasználók nagyon. De ahogy fentebb már láttuk, ezek nem fontos érvek a felhasználók számára, így információt sem igényelnek róla.

3. ábra – Az ismeretlen irodalom felfedezése a Rukkola.hu-n és a Moly.hu-n

A második megállapításom pedig az, hogy a Rukkola.hu felhasználói nagyon célirányosak. Ez a harmadik olyan kérdés, amire a válaszuk ezt bizonyítja. Hiszen tudjuk, hogy főleg azokat a könyveket hajtják, amiket már régóta szerettek volna birtokolni. A megszerzett könyveket pedig elég ritkán teszik vissza aztán az oldalra. Miért tennék? Hiszen azt szerezték meg, amit már régóta nagyon szerettek volna. Ugyanakkor a Rukkola.hu számukra nem információforrás, tehát nem néznek különösebben körül a weboldalon, nem böngésznek azzal kapcsolatban, hogy mit is lehetne megszerezni, mi a kínálat, egyszerűen csak célirányosan megkeresik az álomkönyveiket, bejelölik őket, aztán pedig várnak a felkerülésükre. Később, az idő múlásával és a gyakorlat módosulásával ez is változhat, de az erről való megbizonyosodáshoz is újabb kutatásra lesz szükség.

Mindkét oldal, a Rukkola.hu és a Moly.hu felhasználóinak kérdőívében is szerepelt egy kérdés az olvasmányaik beszerzési forrásaival kapcsolatban. A válaszadónak a hat, illetve hét forrás esetében ötfokú skálán kellett jelölniük, milyen gyakran

választanak olvasásra könyvet az adott helyről. Ahogy az összehasonlító táblázatban is látszik (1. táblázat): a Moly.hu felhasználók számára majdnem az összes forrás fontosabb, mint a Rukkola.hu tagjainak. Ez alól egyedül az internetről való letöltés kivétel, ám ezt e-book olvasás kultúrájának fellendülésének is betudhatjuk.

A Rukkola.hu felhasználóinak forrásai között magasan vezet a happolt könyvek olvasása, minden más forrást maga mögé utasítva. Ha a két felmérés eredményeit egymás folytatásának tekintenénk, azt kellene mondanunk, hogy a könyvvásárlás kilenczetedet esett vissza, míg a könyvtári kölcsönzés héttizedet. Már ebből is le-szűrhetjük annak jeleit, hogy milyen hatással volt a könyvcsere weboldal használata a könyvvásárlási és könyvtárba járási szokásokra.

1. táblázat – A Rukkola.hu és a Moly.hu felhasználóinak könyvbeszerzési forrásai

	Moly.hu felhasználók (2010)	Rukkola.hu felhasználók (2012)
Saját könyvtáramból választok	4,05	3,71
Könyvtárból kikölcsönzőm	3,43	2,71
Letöltöm az internetről	2,12	2,37
Megvásárolom könyvesboltban/antikváriumban	3,94	3,08
Megvásárolom az interneten	3,44	2,64
Kölcsönkérem egy barátomtól/családtagomtól	2,94	2,82
Happolt könyveimet olvasom	-	4,12

A 2. táblázatban a Rukkola.hu felhasználóit házi könyvtárak mérete alapján hasonlíthatjuk a magyar átlaghoz. Ennek alapján azt kell látnunk, hogy a könyvcsere weboldal regisztrált tagjai egy „olvasó elit” tagjait képviselik a magyar társadalmon belül, mivel a többség sokkal több könyvvel rendelkezik, mint a magyar átlag. A több mint 300 könyvvel rendelkezők aránya a magyar átlag esetében 30%, miközben a Rukkola.hu felhasználók között ez az arány eléri a 66%-ot. Ez mondjuk valahol logikus is, hiszen egy nagyobb házi könyvtárból mindig könnyebb felesleges köteteket kiválasztani, mint egy kisebből.

2. táblázat – A Rukkola.hu és a magyar átlag házi könyvtára

	Magyar átlag (1996)	Rukkola.hu felhasználók (2012)
1-50 közötti könyv	22%	2%
51-100 közötti könyv	15%	8%
101-300 közötti könyv	30%	24%
Több, mint 300 könyv	30%	66%

A kitöltők választ adtak azzal kapcsolatban is, hogy mióta a Rukkola.hu regisztrált felhasználói, mennyiben változtak a könyvvásárlási szokásaik. A válaszadók több mint fele állítja magáról, hogy kevesebbet költ könyvekre, mint korábban, 19% pedig azt, hogy egyáltalán nem vásárol könyvet, amióta az oldalról be tud szerezni mindent, amit szeretne. Mindössze 24% fordít ugyanakkora összeget a vásárlásra, csupán 2%-nak van lehetősége több pénz fizetni az olvasmányokért, mint korábban. A Rukkola.hu tehát egy olyan költségkímélő megoldás, amely alig két hónap alatt látványosan átalakította a felhasználók vásárlási szokásait, és háttérbe szorította a

könyvesboltokat és antikváriumokat. Bizonyítottnak tekinthetjük, hogy a weboldal egyértelmű konkurenciát jelent a kereskedések számára.

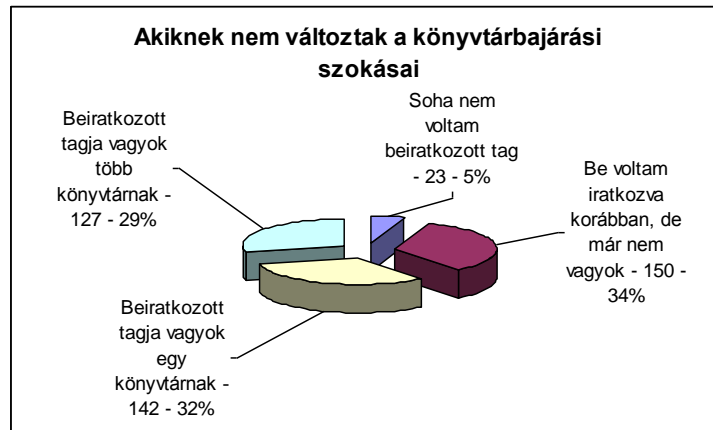
A Rukkola.hu felhasználóinak 58%-a könyvtári tag. Ez valamilyen szempontból kevésnek tűnik, mivel a weboldal természetéből következően olyan személyekről van szó, akik aktív olvasók. Ugyanakkor fentebb már láthattuk, hogy a többség nagy házi könyvtárral rendelkezik, a Rukkola.hu-n szerzett könyvek mellett pedig az otthoni állomány jelenti a fő olvasmányforrást. A fenti forráslistán pedig a könyvtári kölcsönzés csak az ötödik helyen áll, ha ezt is figyelembe vesszük, akkor a könyvtári tagságok számát magasnak kell tekintenünk. Ráadásul a 380 könyvtári tagból 166 beiratkozott tagja egynél több könyvtárnak is. Ugyancsak magasnak kell tekintenünk az értéket, ha a Rukkola.hu felhasználók könyvtárba beiratkozott arányát a magyar átlag adataihoz hasonlítjuk.

3. táblázat – A Rukkola.hu és a magyar átlag könyvtári tagsága

	Magyar átlag (1996)	Rukkola.hu felhasználók (2012)
Soha nem volt tag	37,7%	5%
Valamikor volt, de már nem az	44,6%	38%
Jelenleg is tag – egy könyvtárban	14,6%	32%
Jelenleg is tag – több könyvtárban	3,1%	25%

Ahogy a 2. táblázatban is látszik: azok aránya, akik pontosan egy könyvtárban tagok kétszer akkora, mint a magyar társadalommal kapcsolatos kutatás esetében. A több könyvtárba beiratkozottak esetében pedig több mint nyolcszoros az eltérés. Ezek a különbségek is arra mutatnak rá, hogy a Rukkola.hu felhasználói valamilyen „olvasó elitet” képviselnek a magyar társadalmon belül. Ne felejtjük el azonban, hogy a magyar társadalomra vonatkozó adatok közel 20 évesek, tehát azóta pozitív és negatív irányba is történhetett változás.

A következő kérdés során arra adtak választ a kitöltők, hogy mióta a Rukkola.hu felhasználói változott-e valamennyire a könyvtárba járási szokásuk. Az eredmények szerint mindössze 31% jár kevesebbet könyvtárba, 2% még többet is, és 67% ugyanannyit, mint korábban. Ahogy láthatjuk, a könyvtár látogatásával kapcsolatban sokkal kisebb a változás, mint a könyvvásárlás esetében, hiszen a többség ugyanannyit jár, mint korábban. Ezeket a válaszokat azonban nem árt megvizsgálni egy más aspektusból is. A 4. ábrán azon kitöltők válaszainak összesítése látható, akik azt választották: ugyanannyit járnak könyvtárba, mint korábban. Sajnos azt kell látnunk, hogy közülük 173 fő esetében ez az „ugyanannyi” konkrétan „semennyit” jelent, hiszen nem tagok egyetlen könyvtárban sem, vagyis korábban sem jártak, és a Rukkola.hu használatának megkezdése után sem fognak. Így sajnos azt kell mondanunk, hogy 659 válaszadóból mindössze 269 jár továbbra is ugyanúgy könyvtárba, mint korábban. Vagyis a felhasználók nagy része vagy egyáltalán nem, vagy a weboldal használatának hatására kevesebbet jár könyvtárba, tehát a Rukkola.hu mindenképpen a könyvtár versenytársának tekinthető.

4. ábra – Azok a Rukkola.hu felhasználók, akiknek nem változtak a könyvtárba járási szokásai

Összefoglaló

A kutatási eredmények alapján megtudtuk, hogy a Rukkola.hu felhasználói zömében nők, akik 21 és 30 év közöttiek, magasan iskolázottak, és többségük a fővárosban vagy annak agglomerációjában él. A felhasználók nagy része regisztrált felhasználója a Moly.hu weboldalnak. Ebből, illetve a két oldal homogén felhasználócsoportjából arra következtethetünk, hogy van egy stabil magyar könyves közösség, amely nem csak potenciális, de igenis megszólítható közönség lehet a könyvtár 2.0 számára.

A válaszadók nagy része nagyszámú házi könyvtárral rendelkezik, illetve többségük beiratkozott tagja egy vagy több könyvtárnak. Mindkét szempontból magasan felülmúlják a magyar átlagot, így elmondhatjuk, hogy a magyar társadalmon belül egy olvasó elitet képviselnek, amely összecseng a fent említett könyvtár 2.0-ás célcsoporttal.

A felhasználók nagyon célirányosan használják az oldalt. Az elsődleges könyvkiválasztási szempontjuk, hogy régóta szeretnék már olvasni az adott kötetet, ebből kifolyólag ritkán nyúlnak mellé, vagyis kevés olyan könyv kerül a birtokukba, amire aztán még sincs szükségük, ezért visszatennék a weboldalra. Illetve ezért sem számít számukra a Rukkola.hu olyan szintű információforrásnak, mint a Moly.hu, vagyis sokkal kevesebb új és számukra ismeretlen irodalmat találnak a felületén.

Ugyanakkor bizonyítást nyert, hogy a Rukkola.hu weboldala mind a könyvkereskedések, mind pedig a könyvtár számára komoly versenytársat jelent, hiszen alig két hónap alatt elsődleges olvasmányforrássá vált a felhasználói számára, ezzel maga mögé utasítva minden más lehetséges könyvbeszerzési módot. Mindemellett a felhasználók maguk is elismerik annak tényét, hogy mióta regisztráltak a weboldal, kevesebbet költenek könyvekre, illetve kevesebbet járnak könyvtárba.

Viszont minden adat elemzése során számba kell venni azt, hogy a kutatás idején a weboldal még alig két hónapja üzemelt. Így persze nagyon intenzívnek tűnnek azok a változások, amik a hatására mutatkoznak, de egyáltalán nem biztos, hogy az idő múlásával és az újdonság varázsának elmúltával, amint mindenki megszabadult a számára felesleges könyvektől, nem fog a folyamat lelassulni, megállni vagy esetleg visszafordulni. Mindenképpen fontosnak tartom a felmérés későbbi megismétlését, amikor a weboldal már legalább egy éve működik.

Bibliográfia

- Bognár Noémi Erika, Kozma Zsófia, Tormási Gabriella, Tóth Máté: A könyvtári blogok mint virtuális közösségi terek. In: Könyvtári figyelő, 2011. (57. évf.) 1. sz. 59-74. old.
- Bognár Noémi Erika: A közkönyvtári blogok népszerűsége és sikere Magyarországon. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2012. (59. évf.) 1. sz. 13-28. old.
- Burmeister Erzsébet: Kummrow, Eckhard: Twitter, podcast, wiki, blog és társai. Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2011. (58. évf.) 7. sz. 320-322. old.
- Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség: A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1998.
- Ládi László: 2.0 – a weben és a könyvtárakban. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2008. (55. évf.) 9. sz. 415-423. old.
- Ládi László: Könyvtár 2.0. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2008. (17. évf.) 2. sz. 16-29. old.
- Long, Sarah Ann: Exploring the wiki world: the new face of collaboration. In: New Library World, 2006. (107. évf.) 3/4. szám. 157-159. old.
- Maness, Jack M.: Library 2.0 theory: Web 2.0 and its implications for libraries. In: Webology, 2006. 3. köt. 2. sz. (Letöltve: 2012.10.20.) <http://www.webology.ir/2006/v3n2/a25.html>
- Németh Márton: Rövid összegzés az október végén megrendezésre került szakmai napról. (Letöltve: 2012.09.03.) <http://blog.konyvtar.hu/k2/2010/10/rovid-osszegzes-az-oktobervegen-megrendezesre-kerult-szakmai-naprol/>
- O'Reilly, Tim: Web 2.0: Compact Definition? 2005. október 1. (Letöltve: 2012.09.22.) <http://radar.oreilly.com/2005/10/web-20-compact-definition.html>
- O'Reilly, Tim: What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software (Letöltve: 2012.09.22.) <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>
- Paszternák Ádám – Takács Dániel – Mikulás Gábor: Könyvtár 2.0, avagy közösen vagyunk tudásbirtokosok. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2007. (16. évf.) 9. sz. 10-23. old.
- Takács Dániel – Mikulás Gábor: Könyvtár 2.0 KIT hírcsokor. In: KIT Hírlevél, 2006. 32–39. sz.
- Tóth Máté: Online közösségi terek használóknak és könyvtárosoknak: könyvtár 2.0 alkalmazások Norvégiában. In: Könyvtári figyelő, 2008. (54. évf.) 2. sz. 265-280. old.
- Tóth Máté: A Moly.hu mint virtuális találkozóhely. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 58. évf. 8. sz. 2011. 327-338. old.
- Tóth Máté: Virtuális irodalmi találkozások – norvég-magyar összehasonlításban. In: A kultúra anatómiája, a kultúra anatómusa Tanulmánykötet a 65 éves Agárdi Péter tiszteletére. Pécs, PTE FEEK, 2011. 266-282. old.
- Tóth Máté, Audunson, Ragnar: Websites for booklovers as meeting places. In: Library Hi Tech, 2012. (30. évf.) 4. szám, 655-672. old.
- Tóth Máté: Könyvtáros segítség a magyar Wikipédiának (Letöltve: 2012.09.03.) <http://blog.konyvtar.hu/k2/2010/07/konyvtaros-segitseg-a-magyar-wikipedianak/>
- Tóth Máté: Aktuális fejlesztések: Wikipédia és 23 dolog. (Letöltve: 2012.09.03.) <http://blog.konyvtar.hu/k2/2010/10/aktualis-fejlesztések-wikipedia-es-23-dolog/>

SZALACSI ALEXANDRA

Az e-könyvek kölcsönzése és használata az Amerikai Egyesült Államok közkönyvtáraiban

„A könyv fejlődése mindig tükrözte, naplójává vált az emberiség fejlődésének; ami találmányt a korok felvetettek, ami természeti erőt az ember irányítani tanult, a könyv igyekezett a maga céljára hasznosítani. Ki tudja, milyen találmányokkal jön a jövő s milyen lesz a jövő könyve? Csak annyi bizonyos, hogy akkor is az ezerarcú élet, az emberiség haladásának tükröje lesz.”¹

Fitz József, az OSZK egykori főigazgatója

Jelen dolgozatom megírásakor azt a célt tűztem ki magam elé, hogy tovább folytassam eddigi kutatásaimat az elektronikus könyvek témakörében. A főiskolai (BA) tanulmányaim során a felsőoktatásban résztvevő hallgatók elektronikus könyvhasználati – és olvasási szokásait vizsgáltam. A vizsgálat eredményei jól tükrözik, hogy érdemes ezzel a területtel tovább foglalkoznom.²

Az elmúlt két évben nagyon jól megfigyelhető volt az e-könyvek fokozatos térnyerése. Külföldön és Magyarországon is egyre több kiadó, terjesztő jelent meg a piacon (pl.: Amazon, Penguin, Book&Walk, Publio) és egyre több könyvtáros fórumon, blogon lehet olvasni (pl.: Multimédiapláza, Könyvkonnektor, E-könyv olvasó blog, Könyvtár MA) az e-könyvekről. Közel egy éve jött létre egy új szervezet, az *Egyesülés az e-könyvekért*, amely a kiadók és a könyvtárak érdekeit hivatott összehangolni.³ Olyan mértékben megnőtt az e-könyvek iránti érdeklődés, hogy a könyvtárosoknak mielőbb ki kell dolgozniuk azt a módszert, amellyel a legeredményesebben tudják kiszolgálni az olvasói igényeket úgy, hogy a kiadók érdekei se sérüljenek. Lényeges kérdés az, hogy vajon mi a szerepük az e-könyvek világában a könyvtárosoknak.

Kutatásomban az elektronikus könyvek szolgáltatásának a könyvtárakban való gyakorlati, módszertani problémáira helyeztem a hangsúlyt. Célom, hogy nemzetközi példákat, eseteket, módszereket vizsgálva átfogó helyzetképet adjak a téma iránt érdeklődők számára az e-könyvek könyvtárban való kölcsönzéséhez, alkalmazásához, használatához.

---

¹ Fitz József: A könyv története. - Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1930. - 79. p.

² Szalacsi Alexandra: University students' attitudes towards e-books: experiences from Hungary = Wolf-Fritz Riekert and Ingeborg Simon: "Information in e-motion". Proceedings BOBCATSSS 2012 – 20th International Conference on Information Science. Amsterdam, 23-25 January 2012. Bock+Herchen Verlag, Bad Honnef, Germany. ISBN: 978-3-88347-287-4. Paperback. Approx. 388. pp

³ E-könyves infotár: Az Egyesülés az e-könyvekért alapdokumentuma, 2012.07.11. – URL: <http://ki.oszk.hu/ekonyvek/egyesules-az-e-konyvekert/> (2012.07.15)

Ezen belül a szűkebben vett kutatási területem az e-könyvek kölcsönzése a köz-könyvtárakban. Tekintettel arra, hogy itthon még kiforratlan ennek a gyakorlata, egy olyan ország eredményeinek a bemutatására vállalkozom, amely az e-könyvek, az e-könyv kölcsönzés területén már élen jár. A szakirodalom és gyakorlati tapasztalat vonatkozásában az Amerikai Egyesült Államok szerepe kiemelkedő. A dolgozatom címe is tükrözi, hogy elsődlegesen a közkönyvtárakra fókuszálok, hiszen ez a szolgáltatás túlnyomó részt az USA közkönyvtáraiban érhető el, de nem hanyagolható el olyan más könyvtártípusokra való kitérés sem, mint az iskolai és felsőoktatási könyvtárak.

Úgy gondolom, hogy dolgozatom segítséget nyújthat a magyarországi elektronikus könyvkölcsönzés problémáinak megoldására, a megfelelő elektronikus könyvkölcsönzési szolgáltatás kialakítására. Kutatásom célja, hogy bebizonyítsam: az e-könyvek kölcsönzésének, mint szolgáltatásnak helye és szerepe van a könyvtárakban. Körüljáróm és bemutatom, hogy ez a szolgáltatás milyen formában valósulhat meg. Bár vizsgált területem fókuszában a könyvtárak állnak, de fontosnak tartom bemutatni a könyves szakmában érdekeltet – a szerzők, a könyvkiadók és a könyvterjesztők – szempontjait és érdekeit is, így a dolgozotomban erre is kitekintést nyújtok.

Kutatási módszereim: szakirodalom-elemzés, esettanulmányok vizsgálata, interjúkészítés és kérdőíves felmérés.

A szakirodalmi kutatás során elsősorban a 2010 és 2012 között megjelent magyar és angol nyelvű könyvtáros szaklapokat vizsgáltam, amelyek a témával legtöbbet foglalkoznak, például a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás és a Library Journal. Számos adatbázisban is böngésztem, kerestem, mint az Academic Search Complete, Library Information Science & Technology Abstracts. A folyóiratokon és az adatbázisokon kívül több online médiumot is használtam; a School Library Journal, The Digital Shift, az American Library Association (Amerikai Könyvtárosok Egyesülete) és a Pew Internet & American Life Project Könyvtárosoknak szóló weboldalát.

Az esettanulmányok különböző szakmai honlapok felhasználásával valamint személyes tapasztalatom alapján készültek.⁴ Dolgozatom során elemeztem az Amerikai Egyesült Államok jellemző, piacvezető e-könyv terjesztő szolgáltatásait a honlapok alapján.

Az amerikai e-könyv terjesztők közül a választásom az OverDrive Média Konzol, a World Public Library, a 3M Cloud Library és a Smashwords weboldalra esett, valamint a velük szerződésben álló legismertebb könyvtárak kölcsönzését vizsgáltam. A vizsgálati szempontok a következők voltak:

- Mióta nyújtanak tartalomszolgáltatást?
- Mekkora a digitális gyűjteményük? Ennek mekkora része elektronikus könyv?
- Milyen formátumban érhetőek el, tölthetőek le a tartalmak?
- Milyen eszközökön olvashatóak?
- Milyen a tartalmak nyelvi megoszlása?
- Milyen üzleti modell alapján teszik elérhetővé az e-könyveket a könyvtárak számára és hogyan?
- Hány könyvtár és kiadó a partnere?

⁴ 2010 nyarán volt alkalmam a New York Közkönyvtárba ellátogatni, valamint tájékozódni az e-könyvek használatát illetően.

- Milyen és hogyan használható a keresőplatformja?
- Milyen segítséget, tájékoztatást nyújt az oldal a felhasználónak a tartalomkezeléssel kapcsolatban?
- Melyek a legújabb projektjeik, zajlik-e még a folyamatos tartalomszolgáltatás?

Az esettanulmányok során e kérdések mentén keresek elméleti és gyakorlati összefüggéseket és sort kerítettem néhány jelentős amerikai könyvtár e-könyv kölcsönzési és használati szokásainak áttekintésére.

Kiegészítő kutatási módszerem az interjúkészítés és a kérdőíves felmérés volt. Interjúalanyaim mindegyike az USA-ban él. A több éves munkatapasztalattal rendelkező könyvtáros, Hajnal Ward Judit mellett egy egyetemi professzor, Terry L. Weech; valamint egy rendszeres könyvtárhasználó egyetemi hallgató, David Kodiak Breeckner válaszolt a kérdéseimre. A három interjúalany, három különböző aspektusból közelíti meg a témát. Így a szakértő, az egyetemi oktató és a könyvtárhasználó álláspontja is megjelenik. A téma kapcsán három interjúalanyom válaszait építettem be munkámba, melyek a kutatási eredményeimet alátámasztották.

Az Egyesült Államok közkönyvtárainak e-könyvkölcsönzésének bemutatásán kívül rövid hazai helyzetkép felvázolására is vállalkoztam egy kérdőíves módszer segítségével.

Kérdőíves felmérésem eredményei alapján a magyarországi e-könyves helyzetről szerettem volna képet alkotni. Arra kerestem a választ, hogy milyen feltételek szükségesek egy jól működő e-könyvkölcsönzési szolgáltatás kialakításához. Hazánkban egyelőre még nem készült országos reprezentatív felmérés az e-könyvek könyvtári használatával kapcsolatban, így azok hiányában nem tudni, hogy ténylegesen mekkora kereslet van rá.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) előző évi könyvforgalmi adatai azonban már e-könyv forgalmát is tartalmazzák. Az elektronikus-könyv olvasón, táblagépen, okostelefonon és számítógépen olvasható művek vásárlásainak száma megközelítette az ország könyves összforgalmának 1%-át. Összehasonlításként érdemes megjegyezni: az egész Európai Unióban is jelenleg 1–5%-os az e-könyvek piaci részesedése, ezzel szemben az USA-ban már közel 30%-os adatot közöltek a felmérések. Hasonlóak az arányok Indiában és Brazíliában, e két feltörekvő nagyhatalom e-könyvpiacán.⁵

A számsorok alapján talán nem meglepő, hogy a határon túl, elsősorban a fejlett országok könyvtárainak többségében (USA, UK és a skandináv országokban) az e-könyvkölcsönző szolgáltatás már erős alapokon nyugszik és megbízhatóan működik. Míg Magyarországon jelenleg nincs egyetlen olyan könyvtár sem, ahol teljes egészében jelen lenne ez lehetőség, bár számos könyvtár tett már erre kísérletet.⁶ Véleményem szerint, a magyarországi e-könyves állapotokra vonatkozóan további kutatásokra van szükség annak érdekében, hogy a lehető legtöbb információ célzottan álljon a szakma rendelkezésére.

---

⁵ Varsányi Gyula: Négy és fél millióval kevesebb magyar könyv: Kiadók – A kisebb és közepes műhelyeknek esetleg az uniós összefogás segíthet. – In: Népszabadság Online, 2013.03.21. – URL: http://nol.hu/kult/konyv/20130321-tavaly_se_vettunk_tobb_konyvet (2013.04.01.)

⁶ OSZK, BME, FSZEK. INYK

Tanulmányomban, a továbbiakban dolgozatom első fejezetét ismertetném, ami az Amerikai Egyesült Államokban végzett néhány olyan kiemelkedő, szakmai kutatást, amelyek az e-könyvek könyvtárban való használati szokásaira vonatkoznak. Hazai viszonyok között a nem állt, és most sem áll módomban hasonló jellegű reprezentatív kutatást végezni az USA-ban, ezért a téma egészének átfogó elemzése és megértése érdekében lényegesnek tartottam ezek ismertetését, összefoglalását.

Az American Library Association (ALA, Amerikai Könyvtári Egyesület) a köz-könyvtárak finanszírozásáról és a technikai hozzáféréséről, felszereltségéről készült első tanulmány 1994-ben készült el, a köz-könyvtárak internetkapcsolatára, digitalizálására vonatkozóan. 1994 óta évről-évre megjelenik egy-egy friss jelentés, ami az egyik leghosszabb ideig tartó és legnagyobb tanulmány a köz-könyvtárak internetkapcsolatára, digitalizálására vonatkozóan.

Ezek a kutatások tehát nem kifejezetten az e-könyvekre, e-könyv olvasásra fókuszálnak, hanem a köz-könyvtárakban végbemenő technikai fejlettségre és a finanszírozásra. A kutatás célja, hogy információt nyújtson, segítse és értékelje a könyvtárvezetők, a könyvtárosok teljesítményét valamint támogassa az egységes nemzeti technológiai fejlődést, fenntarthatóságot. Az adatok fontos információkkal bírnak a helyi, állami és szövetségi döntéshozóknak, az információs és kommunikációs eszközöket, technológiákat gyártó cégeknek valamint a közösséget kiszolgáló nyilvános köz-könyvtáraknak.⁷

A másik kutatás, amit kiemelnék az OverDrive és az ALA Librarian eBook Survey, amely számokkal is alátámasztja, hogy a könyvtárak fontos szerepet játszanak az e-könyvek terjedésében és vásárlásában. Így ezzel a felméréssel sikerült bizonyítaniuk a kiadóknak is, hogy az e-könyvek könyvtári jelenlétével, maga az e-könyv forgalmazása nem esik vissza. Az eredmények példaértékűek lehetnek a magyar e-könyv kiadók és terjesztők számára is.

Végül a harmadik választásom, a The Pew Research Centernek 2012-es kiemelkedő kutatása közül az egyik, az Internet & American Life Project. The Pew Research Center célja, hogy tájékoztatást nyújtsanak az eltérő problémákról, attitűdökről és irányítsák a különböző trendek alakulását az Egyesült Államokban és az egész világban. A kutatásaik elsősorban az országosan reprezentatív telefonos felméréseken alapszanak, amelyeket jellemzően felnőttek körében készítenek el.

Az Internet & American Life Project keretében vizsgálják és feltárják az internet hatását a családokra, a közösségekre, a munkahelyekre és a mindennapi életre; az oktatásra, az egészségügyre, valamint a civil és politikai életre vonatkozóan is. A projekt célja, hogy az internetes felmérések hiteles adatokat szolgáltatassanak arról, hogy az amerikaiak hogyan használják az internetet, a digitális technológiákat és ez a tevékenység milyen mértékben, és hogy van jelen az életükben.

A projekten belül több tanulmány, kutatás is készült. A következőkben röviden ismertetem a kutatások eredményit, következtetéseit és a véleményezem azokat.

Public Library Funding & Technology Access Study 2011-2012

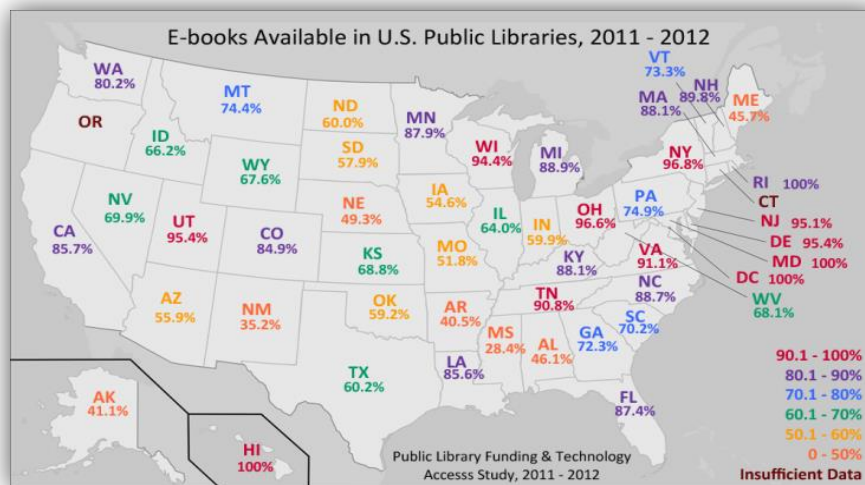
A statisztikák szerint az e-könyvek forgalmazása terén óriási növekedés tapasztalható. Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy egyre nagyobb számban állnak rendelkezésre.

⁷ American Library Association weboldala. – URL: http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012 (2012.12.19)

kezésre e-könyvek a közkönyvtárakban, másodsorban a Kindle eszközök is kompatibilisek lettek az OverDrive gyűjteményével. A maga nemében az OverDrive áll az első helyen az e-könyv szolgáltatás piacán, a legtöbb amerikai közkönyvtár (92%) az ügyfelük.⁸

Az alábbi térképen jól látható (1. ábra), hogy az USA államainak közkönyvtárában milyen arányban oszlanak meg az e-könyv elérési lehetőségek.

1. ábra: E-könyv elérés az USA közkönyvtáiraiban

A keleti part államaiban New York, New Jersey, Delaware, Virginia, Ohio, Tennessee, Wisconsin és Maryland államban a közkönyvtárak több mint 90%-ban elérhető, kölcsönözhető e-könyv. A DC rövidítés itt Washington D.C. –re utal, ami nem egy külön álló állam, de az USA fővárosa és 100%-os a hozzáférés. Ezen kívül még Maryland és Hawaii összes közkönyvtárában is teljes e-könyv lefedettség mutatkozik, amely mögött akár politikai összefüggések is lehetségesek, de véleményem szerintem elsősorban a terület mérete meghatározó.

A nyugati part már nem büszkélkedhet ilyen eredményekkel, e tekintetben jóval elmaradottabbnak tűnik, egyedül Utah államban van 95,4%-os hozzáférés, míg a többi államban közepes az arány. Ezzel szemben a legkevesebb e-könyv kölcsönzési lehetőség mégis a keleti parton található Mississippi állam közkönyvtáiraiban.⁹

Összességében elmondható, hogy az Egyesült Államok közkönyvtáiraiban több mint háromnegyedében, 76,3%-ban van hozzáférés az e-könyvekhez, ezek közül a városi könyvtárak 92, a vidéki könyvtáraknak pedig a 65%-ában.

⁸ Hajnal Ward Judit: Pizskos Fred a retinakijelzőn. Elektronikus könyvek az amerikai könyvtárakban. - Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2012. (21. évf.) 10. sz. 14-25. pp

⁹ Hoffman, Judy, John Carlo Bertot, and Denise M. Davis. Libraries Connect Communities: Public Library Funding & Technology Access Study 2011-2012. - Digital supplement of American Libraries magazine, June 2012. - URL:http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012/ebooksmap (2012.10.11)

Az OverDrive és az ALA OITP (Office for Information Technology Policy) közreműködésében 2012. november közepén jelentette meg a legfrissebb felmérésének eredményeit, ami a 2012. június 13. és július 31. közötti állapotot tükrözi. A cél az volt, hogy betekintést nyújtsanak az amerikaiak e-könyvkölcsönzési és vásárlási szokásaiba.

2. ábra: Az e-könyvek kölcsönzési szolgáltatásának tendenciája az USA könyvtáraiban

Az OverDrive és az American Library Association (ALA) könyvtári e-könyv felmérése

A kutatás több ezer olyan amerikai közkönyvtár adataira támaszkodott, amelyekben az OverDrive által szolgáltatott folyamatos hozzáférési modellt alkalmazták. A nem reprezentatív felmérés során a kérdőívet 75 384 válaszadó töltötte ki. Az egyik legfrissebb könyvtári e-könyv használattal kapcsolatos kutatásnak tekinthető, eredményei a következők:

- Azok, akik a könyvtárból rendszeresen kölcsönöznek e-könyvet, havi átlagban 3,2 darab olvasnivalót vásárolnak. (Legyen az e-könyv vagy hagyományos könyv.)
- A válaszadók 57%-a azt vallotta, hogy a könyv megismerésének elsődleges forrása számára a közkönyvtár.
- 35%-a az olvasóknak kölcsönzés után megvette a könyvet elektronikus vagy nyomtatott verzióban.
- 53%-a úgy vásárol, hogy előtte megkeresi, megnézi a könyvtár honlapján a könyvet.
- A könyvtári e-könyv kölcsönző válaszadók 44%-a szerint a digitális könyvvásárlás nőtt az elmúlt hat hónapban.
- Az olvasók 84%-a elektronikus könyvolvasó eszközre kölcsönözte az e-könyvet.
- A leggyakrabban használt eszközök az Amazon Kindle, Sony Reader és a Barnes & Noble Nook olvasója.

- Az olvasóknak a 41%-a meg is vásárolta azt az e-könyvet, amit legutóbb kölcsönzött.¹⁰

Ez a felmérés alátámasztja azt a hipotézisem, miszerint az e-könyvnek, az e-könyv kölcsönzésnek helye van a könyvtárban, a jelenlét nem veti vissza a kiadók tevékenységét, nem csökkenti azok bevételeit, hanem jelentősen növeli is azt. A könyvtárba járó olvasói réteg egyben potenciális vásárló is. Az USA-ban tavaly több fórumon, nyílt levélben (ALA és Penguin) tájékozódhattunk a könyvtárak és a kiadók ellentétes nézeteiről e téma kapcsán. Lényege, hogy a kiadók nem szívesen adnak e-könyvet a bibliotékáknak, mert szerintük a könyvtárba nem olvasni, hanem szórakozni járnak az emberek.¹¹

Az előbb ismertetett kutatásból azonban jól látszik, hogy ezt a kérdést nem lehet így leegyszerűsíteni, én magam is osztom David Burleigh, az OverDrive marketing igazgatója véleményét: „A kiadók és a szerzők sok figyelmet fordítanak a könyvek promótálására, annak digitális átalakítására, és ez megerősíti a közkönyvtárak értékét is.”¹²

Pew Internet & American Life Project

A Pew a 2012-es évben több felmérést is készített az e-könyvekkel kapcsolatban. Többek között vizsgálta az e-könyv olvasó eszközök és táblagépek használatát, az e-könyvek olvasási szokásait és a könyvtárban való jelenlétet. Dolgozatomban csak néhány statisztikai eredményt említek, amelyek az amerikaiak e-könyv olvasási- és kölcsönzési szokásaira vonatkoznak.

2006 óta az első Sony e-könyv olvasók megjelenésével fokozatosan előtérbe kerültek az e-könyvek. 2012 januárjában az American Association of Publishers arról számolt be, hogy 2011-2012 januárja között az e-könyv eladása jelentős mértékben növekedett: a felnőtteknek szóló könyvek 49,9%-kal, a gyermek és ifjúsági irodalom 475,1%-al, a vallási kiadványok pedig 150,7%-kal.¹³

A Pew kutatóközpont az e-könyv olvasókra és a tabletekre vonatkozó 2012. januári kutatása alapján pedig elmondható, hogy az e-könyvet olvasó tulajdonosok száma a felnőttek (16 évesnél idősebbek) körében majdnem duplájára nőtt a 2011-es évhez képest.¹⁴

¹⁰ Library eBook Survey hosted by OverDrive and American Library Association. - 2012.11.15. - URL: http://overdriveblogs.com/library/files/2012/11/ALA_ODSurvey.pdf (2012.11.23.);

Michael Lovett: Survey Says: Library Borrowers Also Buyers In: OverDrive weboldala, 2012.11. 15. - <http://overdriveblogs.com/library/2012/11/15/survey-says-library-borrowers-also-buyers/> (2012.11.23.)

¹¹ Kerekes Pál: E-könyv helyett e-könyvtáros? Egy felmérés tanulságai. – In: Könyvkonnektor, 2012.nov.24. – URL: <http://konyvkonnektor.hu/?p=2808> (2012.11.30.)

¹² New Findings Reaffirm Library Borrowers Are Also Buyers. - Cleveland (OH), 2012.11.15. – URL: <http://www.overdrive.com/News/New-Findings-Reaffirm-Library-Borrowers-Are-Also-Buyers> (2012.12.30)

¹³ Andi Sporkin: Publishing industry has strong January revenue growth : In print books and ebooks for all audiences, 2012. márc. – URL: <http://publishers.org/press/62/>(2012.11.30.)

¹⁴ Lee Rainie: Tablet and E-book reader Ownership Nearly Double Over the Holiday Gift-Giving Period, 2012. 01.23. – URL: <http://libraries.pewinternet.org/2012/01/23/tablet-and-e-book-reader-ownership-nearly-double-over-the-holiday-gift-giving-period/> (2012.12.10)

Mindezek az eredmények azonban nem adnak számunkra átfogó képet, viszont az alábbi tanulmány már a teljesség igényére törekszik.

Az amerikai szakemberek 2012 áprilisában és júniusában tették közzé jelentéseiket a könyvtárak változó szerepéről, hangsúlyozottan az e-könyv használók olvasási – és kölcsönzési szokásairól az USA lakosságának körében.¹⁵ A kutatás bemutatja az általános olvasási trendeket és az e-könyvek könyvtárra gyakorolt hatását és szerepét. A reprezentatív minta az amerikai felnőtt lakosság (16 éves és a felett) körében telefonos interjúk alapján 2987 emberrel készült, 2011. november 16. és december 21. között. Dolgozatom terjedelmi korlátai miatt a kutatást részletes bemutatására nem vállalkozom, csak a legfontosabb eredményeket ismertem: Az amerikai felnőtt lakosság

- 21%-a olvasott egy e-könyvet,
- 72%-a nyomtatott könyvet,
- 11%-a hangoskönyvet,
- 30% egynél több e-tartalmat olvasott 2011-ben.¹⁶

Mi lehet az eredmények mögött, kik alkotják valójában az e-könyvet olvasók társadalmát, mi jellemző rájuk, milyenek a szokásaik? A 2011-es eredmények alapján jellemzően felsőfokú végzettséggel rendelkező 50 év alatti személyek, átlagon felüli keresettel rendelkeznek 50 000 \$/év. Jellemző rájuk, hogy többet és sok-félét olvasnak, mint az átlag amerikai lakosok és gyakrabban is vásárolnak e-könyvet, mint kölcsönöznek. Hogy milyen körülmények között olvasnak az amerikaiak, azt a következő (3.) ábra mutatja be.¹⁷

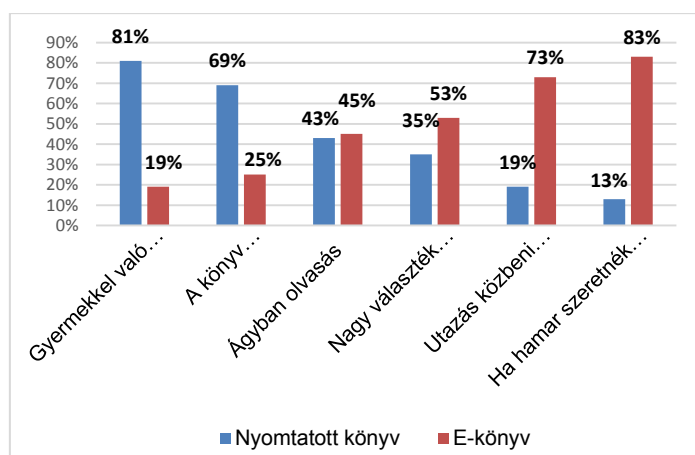
---

¹⁵ Rainie L, Zickuhr K, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. The Rise of E-Reading. Pew Internet & American Life Project, 2012. 04.05. Teljes szöveggel elérhető: <http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/The%20rise%20of%20e-reading%204.5.12.pdf> (2013.01.04);

Zickuhr K, Rainie L, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. Libraries, Patrons, and E-Books. Pew Internet & American Life Project, 2012. 06. 22. - Teljes szöveggel elérhető: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Libraries_and_Ebook_Patrons%206.22.12.pdf (2013.01.04.)

¹⁶ Rainie L, Zickuhr K, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. The Rise of E-Reading. Pew Internet & American Life Project, 2012. 04.05. - Teljes szöveggel elérhető: <http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/The%20rise%20of%20e-reading%204.5.12.pdf> (2013.01.04)

¹⁷ uő.

3. ábra: Milyen körülmények között választják a nyomtatott és mikor az e-könyvet?¹⁸

A diagramból kitűnik, hogy a gyermekekkel való olvasás élményét a nyomtatott könyvvel jobban el tudják érni, mint az e-könyvvel. Számomra örömteli ez az adat, hiszen azt tükrözi, hogy a felnőttek ugyanúgy meg szeretnék osztani gyermekeikkel a nyomtatott könyv használatát, kézzel fogható valóságát, melyet annak idején szüleitől vettek át. Ragaszkodnak a szépen illusztrált, régi hagyományokat és emlékeket idéző papírkönyvekhez és csak nyomós okból térnek át az e-könyvre. A kényelmi szempontok és a rendelkezésre álló idő nagyban befolyásolják az e-könyvek térnyerését. Meglepődtem azon az adaton, hogy csupán 2 % eltéréssel, de mégis többen olvasnak e-könyvet az ágyban, ennek oka számomra teljesen megmagyarázhatatlan. A legtöbbször akkor kerül elő az e-könyv lehetősége, amikor széles könyv választék áll előttük, vagy ha gyorsan kell beszerezniük egy könyvet, esetleg utazás közben olvasnak. Interjúalanyom Terry L. Weech, aki az egyetemi oktatók táborához tartozik, általában akkor folyamodik az e-könyvhez, ha az nem elérhető papíralapon vagy utazik.

„Igen, használok e-könyvet, de jobban szeretem a nyomtatottat. Alternatívaként használok az e-könyvet, amikor a nyomtatott változata nem elérhető, vagy ha kényelmesen utazom.”¹⁹

A következő kérdéskör azt tárta fel, hogy hol néz utána először az olvasó egy e-könyvnek. Az internet rohamos elterjedésének köszönhetően nem meglepő, hogy 75%-ban az online könyvesboltokat, weboldalakat keresik fel és csak 12%-ban a közkönyvtárakat, a maradék 5-5%-a pedig valahol máshol nézi meg/nem tudja. (2011. decemberi adatok.)²⁰ A válaszadók 62%-a egyáltalán nem tud arról, hogy létezik az e-könyv kölcsönző szolgáltatás a közkönyvtárában. Ebből 58%-uk regisztrált olvasó, 55% akik számára a könyvtár 'nagyon fontos', 53% táblagép tulajdonos,

¹⁸ uő.

¹⁹ Interjú Terry L. Weech-el. Készítette: Szalacsi Alexandra. - Pécs, 2012.11.06.

²⁰ Rainie L, Zickuhr K, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. The Rise of E-Reading. Pew Internet & American Life Project, 2012. 04.05. - Teljes szöveggel elérhető: <http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/The%20rise%20of%20e-reading%204.5.12.pdf> (2013.01.04)

48%-ban e-könyv tulajdonos és 47% azok aránya, akik olvastak e-könyvet 2011-ben. Többségben tehát olyanok sem tudnak erről a fontos szolgáltatásról, akik saját bevallásuk szerint járnak könyvtárba, vagy egyébként ismerik az e-könyvet. Valószínűsíthető, hogy nem az idegenkedésről van szó, hanem inkább az információ és a jól működő marketing hiányáról. Pozitív tény, hogy a válaszadók 24%-a az általa utoljára olvasott e-könyvet a könyvtárból kölcsönözte.²¹

Úgy vélem, az e-könyvek kölcsönzési számának növeléséhez könyvtáraknak jobban kellene koncentrálnia a marketingre és az olvasók tájékoztatására. A szakmabeliek számára a jövő kihívása, hogy minél több e-könyvet olvasó embert tudjanak számon tartani a könyvtárak tagjai között.

Az előző Pew kutatás a 2011-es e-könyv olvasási és kölcsönzési helyzetet mutatta be az USA-ban, most a 2012-es év eredményeinek rövid ismertetésére vállalkozom. A reprezentatív kutatást 2252 személlyel készítették. A kutatási módszer szintén a telefonos interjú, az amerikai felnőtt lakosság (16 éven felüliek) körében. Az e-könyv kölcsönzés szempontjából pozitív, hogy az amerikai e-könyvet olvasók száma nőtt az elmúlt évben 16%-ról 23%-ra. Ezzel szemben a nyomtatott könyvek olvasása visszaesett az összlakosság körében 76%-ról 67%-re. A 16 éven felüli amerikaiak 72%-a állította, hogy legalább egy nyomtatott könyvet olvasott el, 2012-ben ez a szám már csak 67%. Ennek a változásnak a nyertesei az e-könyvek. Az e-könyv olvasás számának a növekedését nagyban befolyásolta az e-könyv olvasó készülékek és tabletek elterjedése. (2011:18%, 2012: 33%). A dedikált e-könyvolvasók elkezdtek visszaszorulni, az e-könyv olvasó eszközök 10%-ról 19%-ra nőttek, míg a tábla PC-n e-könyvet olvasók aránya 10%-ról 25%-ra ugrott.²²

Hajnal Ward Judit és Terry L. Weech a következőképpen vélekedett az e-könyvolvasókról és a tabletekről:

„A táblagépek jelentős áresése és népszerűsége ugyancsak kedvez az e-könyveknek. Valami fantasztikus élmény a harmadik generációs iPaden olvasni, a szemnek nem megerőltető, gyönyörű, tiszta betűket élvezhet az olvasó tisztességes méretű képernyőn. Ahogy a 3K cikkben is írtam²³, sok amerikainak van e-olvasója és táblagépe is a statisztikák szerint. Ez számomra azt jelenti, hogy ha egyszer megkedvelte valaki az e-könyveket, akkor ragaszkodik hozzájuk. Viszont a táblagép drágább mulatság, hogy az ember csak hurcolja, karcolja, elhagyja, ezért erre inkább az olcsóbb e-olvasó az alkalmas.”²⁴

²¹ Zickuhr K, Rainie L, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. Libraries, Patrons, and E-Books. Pew Internet & American Life Project, 2012. 06. 22.. - Teljes szöveggel: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Libraries_and_Ebook_Patrons%206.22.12.pdf (2013.01.04.)

²² Duggan M, Rainie L, Pew Internet & American Life P. E-book Reading Jumps; Print Book Reading Declines. Pew Internet & American Life Project, 2012. 21.27. - Teljes szöveggel elérhető: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Reading%20and%20ebooks_12.27.pdf (2013.01.04);

Kerekes Pál: És az e-könyvolvasó készülékeknek befellegzett? .- In: Könyvkonnektor, 2012.12.28. – URL: <http://konyvkonnektor.hu/?p=2955> (2013.01.04)

²³ Hajnal Ward Judit: Pizkos Fred a retinakijelzőn. Elektronikus könyvek az amerikai könyvtárakban. - Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2012. (21. évf.) 10. sz. 14-25. pp

²⁴ Interjú Hajnal Ward Judittal. Készítette: Szalacsi Alexandra. - Pécs, 2012.11.20.

„Véleményem szerint az iPad és az egyéb mobileszközöknek köszönhető az e-könyvek, e-könyv olvasás gyors elterjedése.”²⁵

A Pew kutatás jelentése szerint egy év alatt az e-könyvet olvasók általános jellemzői is megváltoztak, igaz kismértékben, de változtak. Általában felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, 30-49 évesek, akiknek egy háztartásban élők keresete átlagon felüli, 75 000 \$/év. Tehát következtetésképpen elmondható, hogy az e-könyvet olvasó réteg leszűkült a középkorú, felsőfokú végzettséggel és magas keresettel rendelkezők csoportjára.²⁶

Kutatásom e részében, nem csupán fajsúlyos számokat, statisztikai eredményeket akartam ismertetni, hanem próbáltam bemutatni a könyvtár e területének fontosságát, szükségességét. Az utóbbi két év eredményei alapján jól látható, a felfelé ívelő tendencia az e-könyv kölcsönzés tekintetében. A kérdés az, hogy ez a növekedés meddig megy, mikor csúcsosodik ki, és azt követően elindul-e egy zuhanó tendencia vagy normalizálódik-e a helyzet. E kérdésekre, majd csak a jövőben tudhatjuk meg a választ.

Dolgozatom további fejezetiben az USA egy-egy kiemelkedő e-könyv terjesztő vállalatának és kiadójának a főbb jellemzőit, üzleti modelljeit és a könyvtárakkal való kapcsolatát, partnerségét részleteztem. Munkám során igyekeztem a legfrissebb kutatási eredményeket összegyűjteni, elemezni, gyakorlati és szakmai kérdéseket alaposan áttekinteni. Megállapítható, hogy az USA-ban az e-könyv megjelenése robbanásszerű változást indított el a szakmában és ez nagyban befolyásolta a nyomtatott könyvek forgalmát, megváltoztatta az olvasói szokásokat. Az e-könyv rövid idő alatt vetélytársa lett a nyomtatott könyvnek, bizonyos könyvkereskedők eladási listáin már át is vette a vezető szerepet. Ez a tendencia álláspontom szerint még erősödni fog, vagyis még többen fogják használni és kölcsönözni az e-könyveket. Az általam közölt és összeállított statisztikák ezt a trendet támasztják alá.

A vonatkozó nyomtatott és online szakirodalom száma folyamatos növekszik, és a téma egyre újabb kérdéseket vet fel. Ennek nyomán, az e-könyv jelenséggel egyre több fórum foglalkozik (pl.: konferenciák, szimpóziumok, blogok). Kiemelkedő szerep hárul az elektronikus sajtóra, médiára. Ezt a lehetőséget maximálisan ki kell használniuk az e-könyv kiadóknak, terjesztőknek, szerzőknek, valamint a könyvtáraknak is.

Dolgozatom zárásaként egy fejezet keretében röviden ismertetem az e-könyvek hazai helyzetét. Felvettem a szolgáltatás létrejöttének akadályait és egy kérdőíves felmérése során próbáltam rámutatni arra, hogy mi a szerepe a magyar könyvtárosoknak egy jól működő e-könyvkölcsönzési szolgáltatás kialakításában.

A könyvtárak szerepe az e-könyv kölcsönzés és használat szempontjából kiemelkedő jelentőségű. A bibliotékáknak az e-könyv használat terén fokozott szerepvállalást szükséges tanúsítaniuk, de ugyanakkor egyensúlyra kell törekedniük a két terület között. Megfelelő stratégiával, marketinggel, pénzügyi háttérrel, technikai és személyi feltételek biztosításával arra kell összpontosítaniuk, hogy helyzetüket sta-

²⁵ Interjú Terry L. Weech-el. Készítette: Szalacsi Alexandra. - Pécs, 2012.11.06.

²⁶ Duggan M, Rainie L, Pew Internet & American Life P. E-book Reading Jumps; Print Book Reading Declines. Pew Internet & American Life Project, 2012. 21.27. Teljes szöveggel: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Reading%20and%20ebooks_12.27.pdf (2013.01.04);

bilizálják. Azt viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a választás joga az olvasót, a használót illeti meg.

Felhasznált irodalom

- American Library Association weboldala. – URL: http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012 (2012.12.19)
- Andi Sporkin: Publishing industry has strong January revenue growth : In print books and ebooks for all audiences, 2012. márc. – URL: <http://publishers.org/press/62/> (2012.11.30.)
- Duggan M, Rainie L, Pew Internet & American Life P. E-book Reading Jumps; Print Book Reading Declines. Pew Internet & American Life Project, 2012. 21.27. – Teljes szöveggel elérhető: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Reading%20and%20ebooks_12.27.pdf (2013.01.04);
- E-könyves infotár: Az Egyesülés az e-könyvekért alapdokumentuma, 2012.07.11. – URL: <http://ki.oszk.hu/ekonyvek/egyesules-az-e-konyvekert/> (2012.07.15)
- Fitz József: A könyv története. – Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1930. – 79. p.
- Hajnal Ward Judit: Piszkos Fred a retinakijelzőn. Elektronikus könyvek az amerikai könyvtárakban. – Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2012. (21. évf.) 10. sz. 14-25. pp
- Hoffman, Judy, John Carlo Bertot, and Denise M. Davis. Libraries Connect Communities: Public Library Funding & Technology Access Study 2011-2012. – Digital supplement of American Libraries magazine, June 2012. – URL: http://www.ala.org/research/plftas/2011_2012/ebooksmap (2012.10.11)
- Interjú Hajnal Ward Judittal. Készítette: Szalacsi Alexandra. – Pécs, 2012.11.20.
- Interjú Terry L. Weech-el. Készítette: Szalacsi Alexandra. – Pécs, 2012.11.06.
- Kerekes Pál: E-könyv helyett e-könyvtáros? Egy felmérés tanulságai. – In: Könyvkonnektor, 2012.nov.24. – URL: <http://konyvkonnektor.hu/?p=2808> (2012.11.30.)
- Kerekes Pál: És az e-könyvolvasó készülékeknek befellegzett? - In: Könyvkonnektor, 2012.12.28. – URL: <http://konyvkonnektor.hu/?p=2955> (2013.01.04)
- Lee Rainie: Tablet and E-book reader Ownership Nearly Double Over the Holiday Gift-Giving Period, 2012. 01.23. – URL: <http://libraries.pewinternet.org/2012/01/23/tablet-and-e-book-reader-ownership-nearly-double-over-the-holiday-gift-giving-period/> (2012.12.10)
- Library eBook Survey hosted by OverDrive and American Library Association. - 2012.11.15. – URL: http://overdriveblogs.com/library/files/2012/11/ALA_ODSurvey.pdf (2012.11.23.);
- Michael Lovett: Survey Says: Library Borrowers Also Buyers In: OverDrive weboldala, 2012.11. 15. – <http://overdriveblogs.com/library/2012/11/15/survey-says-library-borrowers-also-buyers/> (2012.11.23.)
- New Findings Reaffirm Library Borrowers Are Also Buyers. – Cleveland (OH), 2012.11.15. – URL: <http://www.overdrive.com/News/New-Findings-Reaffirm-Library-Borrowers-Are-Also-Buyers> (2012.12.30)
- Rainie L, Zickuhr K, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. The Rise of E-Reading. Pew Internet & American Life Project, 2012. 04.05. – Teljes szöveggel elérhető: <http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/The%20rise%20of%20e-reading%204.5.12.pdf> (2013.01.04);
- Szalacsi Alexandra: University students' attitudes towards e-books: experiences from Hungary = Wolf-Fritz Riekert and Ingeborg Simon: "Information in e-motion". Proceedings BOBCATSSS 2012 – 20th International Conference on Information Science. Amsterdam, 23-25 January 2012. Bock+Herchen Verlag, Bad Honnef, Germany. ISBN: 978-3-88347-287-4. Paperback. Approx. 388. pp
- Varsányi Gyula: Négy és fél millióval kevesebb magyar könyv: Kiadók – A kisebb és közepes műhelyeknek esetleg az uniós összefogás segíthet. – In: Népszabadság Online, 2013.03.21. – URL: http://nol.hu/kult/konyv/20130321-taval_y_se_vettunk_tobb_konyvet (2013.04.01.)

- Zickuhr K, Rainie L, Purcell K, Madden M, Brenner J, Pew Internet & American Life P. Libraries, Patrons, and E-Books. Pew Internet & American Life Project, 2012. 06. 22. – Teljes szöveggel elérhető: http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Libraries_and_Ebook_Patrons%206.22.12.pdf (2013.01.04.)
- Szalacsi Alexandra vagyok a PTE FEEK informatikus könyvtáros szakos mesterképzéses végzős hallgatója. Kutatási területem a mobileszközök, ezen belül elsősorban az elektronikus könyvek és könyv olvasók használata könyvtári és felsőoktatási környezetben.

BARCZA ZSUZSANNA

Egyetemisták az internet galaxisban

A Pécsi Tudományegyetem négy karán a 2006-2010-es tanévekben felmérést végeztek a hallgatók információszerzési szokásairól: a hétköznapi és a szakirodalmi információszerzésről. Az egyenként 37 kérdést tartalmazó kérdőíveket összesen 667 hallgató töltötte ki. Ez az összlétszám kb. 27%-a.

Az OTDK dolgozatom a négy különálló, de sztenderd kérdőívekkel dolgozó felmérés eredményeinek komparatív vizsgálata. A cél egyrészt egy értékelhető helyzetkép kialakítása volt az egyetemi hallgatók információs műveltségéről, másrészt javaslattétel a lemaradások mielőbbi megszüntetésére. A lemaradás sajnos igazolódott: a hétköznapi információszerzésben a hallgatók 2/3-a jártas, 1/3-a tájékozatlan. Ami ennél fontosabb — az élethosszig tartó tanulás, a szakmai előmenetel és fejlődés miatt — az az, hogy a szakirodalmi információszerzés, a szakirodalmi adatbázis keresés és a könyvtárhasználat tekintetében a hallgatók 2/3-a tájékozatlan, a tájékozottabb hallgatók is nagyon eltérő mértékben használják a tudományos információszerzésben kitüntetett szerepkörű szakirodalmi adatbázisokat. Igazolódott a Google mindenhatósága is. A lemaradás oka többkomponensű: a korlátozott anyagi lehetőségeken túl a hiányos — eszközhasználat-központú — középiskolai felkészítés, az egyetemeken a kötelező könyvtárhasználati és információs műveltséggel foglalkozó kurzusok hiánya — a kurzusok választhatósága nem eléggé motiváló. A törvényi háttér még nem elég átfogó, az intézményi feladatok még nincsenek meghatározva.

Sok szempontból hozzánk hasonló helyzetben volt Németország: a 2000. évi PISA felmérésben a német diákok három átlag alatti eredményt produkáltak. Ez gyors cselekvésre készítette a német szövetségi és tartományi kormányokat, az egyetemeket, a könyvtárakat: megszervezték a diákok és a felnőttek információs műveltségének átfogó fejlesztését. A 2009-es PISA felmérésen a német diákok egy témában átlagos, kettőben pedig már átlag feletti eredményt értek el!

Ezek miatt gondoltam úgy, hogy érdemes lenne a működő német módszert tanulmányozni és felhasználni a magyar rendszer felépítésében. Tudatos munkával, az információs műveltség szakértőinek útmutatása szerint át kellene lendíteni a magyar diákságot a holtpontra — meg kellene győzni őket Google-n túli világ fontosságáról és elérhetőségéről!

A továbbiakban részleteket ismertetek a XXI. OTDK-n bemutatott pályamunkámból.

Az egyetemisták információszerzési szokásairól

A felsőoktatásban tanulók információs kompetenciáinak mérésére a Pécsi Tudományegyetem négy karán végeztek a korábbi években empirikus kutatásokat. Az Állam- és Jogtudományi Karon (ÁJK) Simon Eszter (2009/2010-es tanév tavaszi

szemeszterében)¹, az Egészségtudományi Karon (ETK) Szidun Lászlóné (2008/2009-es tanévben)², a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon (FEEK) Egervári Dóra (2006/2007-es tanév tavaszi és a 2007/2008-as tanév őszi szemeszterében)³ és a Közgazdaságtudományi Karon (KTK) Csörge Ágnes (2008-as tanévben)⁴. Ezen felmérésekből a hallgatók információszerzési szokásaira derült fény. Dolgozatom egyik fő feladatának tartom a felmérések összesítését és komparatív vizsgálatát, mivel a felmérések eredményei alapján kibontakozó helyzetre alapozva szándékozom majd a hazai részletező feladatokat meghatározni.

A kutatást összesen 667 darab kérdőív kitöltésével végezték a 2006-2010-es tanévekben. A négy dolgozat egyenként 37 kérdésre adott válaszok érdekes eredményt hoztak. Egy-egy dolgozat egy-egy egyetemi kar információszerzési szokását térképezte fel. Alaposan kikérdezték a hallgatók mintegy 25-30%-át, akik lelkiismeretesen válaszoltak a hétköznapi információszerzéstől egészen a szakirodalmat, adatbázisokat, könyvtárhasználatot érintő kérdésekig. Az utóbbi a területeket boncolgató kérdésekre a hallgatók 2/3-a nem válaszolt/nem ismert ilyet/nem volt értékelhető a válasza, és csak 1/3-a mutatott jártasságot ezekben a kulcskérdésekben.

Ezt egy-egy kar belügyének tekinthetnénk, de a négy kar négy felmérésének összehasonlítása egyforma és általánosítható, ugyanakkor megdöbbentő hiányosságokra derít fényt: az egyetemisták ugyan profi módon kezelik a számítógépet, de az információs műveltségük nagyon hiányos.

A hétköznapi információszerzési szokások felmérése

A hétköznapi információszerzési szokásokat tekintve azt láthatjuk, hogy az elsődleges információforrás a hétköznapi életben az internet és a televízió. A legjellemzőbb a hallgatókra az internethasználat, második helyen a televízió áll, harmadikon a rádió, majd ezeket követi a könyvtár folyóirat és az egyéb forrásból származó információ. A felmérés jól mutatja azt, hogy milyen nagymértékben válik egyre inkább csupán kétcsatornássá a köznapi információszerzés: mindent az internet és a televízió határoz meg.

Szakirodalmi információszerzési szokások komparatív vizsgálata

A következőkben a szakirodalmi információszerzési szokásokat vizsgálom, azon belül is különösen az általános szakirodalmi tájékozódást, az adatbázis- és a könyvtárhasználatot. A vizsgálat nem csupán a használat tartalmára, hanem a tartalmat közvetítő eszközökre, csatornákra is kiterjed. Elsőként az eszközhasználatot, vagyis a hallgatók internet-használati szokásait veszem górcső alá.

¹ Simon Eszter (2011) Egyetemi hallgatók szakirodalom használati és információszerzési szokásai (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar) [diplomamunka]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

² Szidun Lászlóné (2009) A PTE EÜ Főiskolai Kar hallgatóinak szakirodalom-használati és információszerzési szokásai [szakdolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

³ Egervári Dóra (2008) Információs kompetenciáink – avagy hogyan szerzik, értékelik és használják az információkat az egyetemisták? [OTDK dolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

⁴ Csörge Ágnes (2009) Az egyetemi hallgatók online és hagyományos szakirodalom-, könyvtárhasználati és információszerzési szokásai (Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar) [szakdolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

A hallgatók minden karon először és leggyakrabban az internetet használják, majd a könyveket. Ugyanakkor az is látható, hogy az internet dominanciája közel sem olyan mértékű, mint amelyet gondolnánk, szinte kiegyenlítő a két csatorna igénybevétele. Ez alól a KTK-s hallgatók kivételek, ott ez a differencia jelentős az internet javára. Ennek oka visszavezethető a diszciplináris szakirodalom sajátosságaira. Egyedül a KTK-soknál jelenik meg a televízió és a rádió is mint tudományos információforrás. Ennek oka valószínűleg az, hogy a közgazdaságtudományi, gazdasági, piaci, pénzügyi témában sok információ ezeknek a forrásoknak a segítségével is elérhető. A hallgatóknak ezekben az információkban különösen naprakésznek kell lenniük, ezért figyelik ezeket a forrásokat akkor is, ha szakirodalmi információra van szükségük. A négy adatot összevetve a hallgatók 62,3%-a az internetet, 57%-a a könyvet használ, ha szakirodalmi információra van szükségük.

Arra is kíváncsiak voltak a felmérést végzők, hogy ha a hallgatók egy konkrét társadalomtudományi kérdés, probléma szakirodalmára keresnek választ, akkor mely forrásokat használják.

Az ÁJK-s és a KTK hallgatók körében első helyen szerepel az internet, utána következnek a papír alapú források. A FEEK-eseknél viszont első helyen a szakönyvek és az internet egymás mellett szerepelnek. E különbség oka valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a jog és közgazdaságtan információi szinte naponta frissülnek, ezért az internetről tudják a hallgatók beszerezni a szükséges, friss információikat, hiszen mire megjelenik nyomtatásban, addigra el is avulhat az adott információ, az andragógiai témáknál ez kevésbé jellemző.

Ha a hallgatók a források gyorsaságát is figyelembe veszik, a sorrend így alakul: mind a négy kar hallgatói számára az internet a leggyorsabb, a könyvtár pedig a második leggyorsabb információforrás akkor is, ha a tanulmányaikhoz keresnek információt. Az ÁJK-sok több forrást jelöltek meg, mint a többi kar hallgatói, náluk megjelenik a könyv, mint gyors információforrás, ami a jogtudományi szakirodalmi, szakmai információk sajátosságaira vezethető vissza.

Az információforrásokat költséghatékonyság szempontjából is vizsgálták. Az adatokat összesítve az látható, hogy minden karon az internetet és a könyvtárat tekintik a legolcsóbb információforrásnak a hallgatók. Az ETK-n az internetet tartják a legolcsóbb információforrásnak. A FEEK-en a legnagyobb a könyvtárhasználat aránya, a könyvtáros hallgatók miatt. Az internet ilyen mértékű preferáltsága a valóságban nem indokolt, hiszen közismert, hogy az internethez való hozzáférés egyáltalán nem olcsó, havonta több ezer forintba kerül. Ám a vizsgálati célcsoport esetében a hallgatói státuszukhoz kapcsolódóan, az egyetemi intézményhálózat teljes területéről ingyenesen vehetik igénybe ezt a szolgáltatást. Számukra tehát nem pontosan érzékelhető a szolgáltatás piaci ára.

A felmérést végzők azt is vizsgálták, hogy a hallgatók honnan indulnak el, amikor a tanulmányaikhoz kapcsolódó információt keresnek.

A hallgatók legelőször az internethez fordulnak, ha információra van szükségük, ezen belül is az általános kereső oldalakat veszik igénybe leginkább, majd a különböző tematikus honlapokon folytatják a keresést. Összesítve a hallgatók 82,8%-a az általános keresőportálokon, 5,2%-a a tematikus honlapokon, 2,7%-a az adatbázisokban kezdi a keresést. Az adatbázis használatát egyedül a KTK-s hallgatóknál jelenik meg. Ennek oka feltételezhetően az, hogy a hallgatók a vizsgáltak közül ezen a karon használnak legnagyobb arányban adatbázisokat.

88%-kal a Google a legnépszerűbb általános keresőoldal, messze megelőzi a hasonlókat, ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a hasonló tartalmú nemzetközi felmérések is ugyanezekről az eredményekről számolnak be. Ezt követi az Origo, majd az Index. A FEEK-es hallgatók az Egyetemi Könyvtár honlapján is indítanak kereséseket.

Mivel az interneten történő keresés során nagyon sok találatot is kaphatunk, ezért fontos, hogy a hallgatók ismerjék a keresési trükköket, a szűkítési lehetőségeket, korlátokat és az operátorokat, hogy minél relevánsabb információkhoz jussanak. A hallgatók nagy része, összesítve 58,2%-a sajnos egyáltalán nem alkalmazza a rendelkezésére álló szűkítési lehetőséget. Azért lenne fontos ezek használata, mert ezen eszközök segítségével kiszűrhetőek a releváns információk, valamint szűkíthető a találati halmaz, amelyből már könnyebb válogatni.

Fontos megvizsgálni azt is, hogy meglegszenek-e az első oldal találataival a hallgatók. A hallgatók 62,7%-a szerencsére nem elégszik meg az általános keresőoldalak által kiadott első oldal találataival. Tovább lapoznak, új keresést indítanak, vagy a könyvtárban keresnek tovább. De sajnos még mindig viszonylag magas, átlagosan 37,3% azok aránya, akik meglegszenek az első oldal találataival.

Nagyon fontos a találati halmaz elemzése: mi alapján döntenek el, hogy melyik oldalra kattintanak, mi alapján válogatnak a hallgatók, ezért a kutatások erre a kérdéskörre is kitértek. A hallgatók átlagos 2/3-a, 66%-a elemzi a találati halmazt. Legtöbbször cím alapján döntenek, vagy beleolvasnak a dokumentum tartalmába. Sajnos még mindig 34%-nyian vannak, akik nem elemzik a találati halmazt. Ez a 34% valószínűleg nagyjából megegyezik azzal a 37%-al, akik az előző kérdésben meglegedtek az első oldal találataival.

A találati halmaz teljességét és pontosságát is célszerű vizsgálni. A hallgatók 62,1%-a elemzi a találati halmazt teljesség és pontosság szempontjából. Ez azért fontos, mert így a hallgatók ki tudják szűrni a releváns információkat. Átlagosan 37,2%-nyian nem elemzik a találati halmazt teljesség és pontosság szempontjából. Ezen hallgatók valószínűleg megegyeznek az előző két kérdésben azzal a 37,2%-al, illetve 34%-al, akik meglegedtek az első oldal találataival, és nem elemzik a találati halmazt semmilyen szempont szerint.

Ezek után a hagyományos és elektronikus dokumentumok arányát vizsgálták. Az adatokból az látszik, hogy a hallgatók nagyobb arányban használnak hagyományos, mint elektronikus információforrásokat. Ez azt bizonyítja, hogy a hagyományos dokumentumoknak fontos szerepe van a szakirodalmi információszerzésben. Összességében megállapítható, hogy a hallgatók még nem bíznak annyira az elektronikus források hatékonyságában, hogy azt használják nagyobb arányban, ha a tanulmányaikhoz szükséges információt keresnek.

A szakirodalmi információszerzés során fontos az adott irodalom kora, mert akár az adott forrás elavult is lehet. Ez főleg igaz a természettudományok területén, ahol nagyon gyorsan avulnak el a források. Ezért fontos megvizsgálni az adott szakirodalom korát. Szerencsére a hallgatók 92%-a figyel a felhasznált dokumentumok korára, és próbál minél frissebb információkat felhasználni.

Rengeteg fontos információ jelenik meg a világon, ezért a hallgatók számára előnyt jelent, ha beszélnek valamilyen idegen nyelvet. Sajnos a hallgatók nagy része, átlagosan 46,4%-a csak magyarul tájékozódik, ami hátrányt jelenthet, mert nagyon sok fontos információ idegen nyelven jelenik meg. A másik két gyakrabban előforduló nyelv az angol és a német. Kivételt képez ez alól az ETK és a KTK. Az egés-

zségtudomány és a közgazdaságtudomány annyira nemzetközi diszciplína, hogy a publikációk nagy része idegen nyelven, zömében angolul jelenik meg. A hallgatók 39,1%-a magyarul és egy idegen nyelven, 13,4%-a magyarul és két idegen nyelven is tájékozódik.

Azt is fontos megvizsgálni, ha csak az internet állna a hallgatók rendelkezésére, hol kezdenék a keresést.

Összességében elmondható, hogy a hallgatók 70%-a az általános keresőoldalon kezdi a keresést, majd azt követik a tematikus portálok 9,1%-al, a személyes ajánlások 6,3%-al, és más honlapok linkjei 3,9%-al. Az ÁJK-s hallgatók több forrást használnak, mint a többi kar hallgatói, valószínűleg ez az adat is a sajátos tudományterületre vezethető vissza.

Végül nagyon fontos kérdés, hogy a hallgatók tesznek-e különbséget a weblapok között annak tekintetében, hogy hétköznapi, vagy szakirodalmi információkat keresnek az interneten. A hallgatók átlagosan 66,2%-a figyel a weblapok témájára, ha információt keres, 33,7%-uk viszont nem fordít erre a tényezőre kellő figyelmet. Ez magas arány ahhoz képest, hogy mennyire fontos a weblapok közti különbségtétel az információk relevanciáját tekintve. A hétköznapi és szakirodalmi információkeresés két különböző kategóriát képvisel. A tanulmányokhoz szükséges információk esetében a legfontosabb, hogy a forrás hiteles, a dokumentum pedig releváns legyen.

A szakirodalmi információszerezési szokásokat összesítve megállapítható, hogy a hallgatók, ha információra van szükségük általában az internethez fordulnak elsőként, főleg az általános keresőportálokhoz. A legnépszerűbb általános keresőoldal a Google. A hallgatók nagy része azt hiszi, hogy az interneten minden kérdésre releváns és kielégítő információt kaphat. Ennek oka az lehet, hogy a középiskolában nem kapják meg a megfelelő felkészítést. Nem tudják helyesen használni az internetes keresőket, és nincsenek felkészítve arra, hogy kritikával fogadják csak el az ott talált információkat. A tanárok nagy része is a Google-t használja, ezért ezt adja tovább a diákoknak, sőt ennek használatát javasolják. Ez lehet a magyarázat arra, hogy nem ismernek más kiindulópontot, nem ismerik a szakportálokat, és nem ismerik a szűkítési lehetőségeket, melyekkel akár itt is kiszűrhetők a releváns információk. A hallgatók gyorsan, kényelmesen és olcsón akarják megkapni minden kérdésükre a választ, ezért kezdenek keresést az interneten. Az interneten nincs fenn minden, itt az információk töredéke található csak meg, arról nem is beszélve, hogy szinte ellenőrizetlenül bárki bármilyen igaznak látszó információt feltölthet. Jó jel, jó irány viszont, hogy a hallgatók egy része nem elégszik meg az általános keresőportál által kiadott első oldal találatával, így tovább lapoz, vagy új keresést indít. Szerencsére a hallgatók egy része a találati halmazt is elemzi, annak érdekében, hogy releváns információkat kaphasson. A hallgatók közel fele még alaposabban elemzi a találati halmazt — teljesség és pontosság szempontjából, valamint nagyobb részük figyel a weblapok témájára is. A hagyományos információforrások sem maradnak le ebben a versenyben. A hallgatók a hagyományos információforrásokban is bíznak, bíznak ezek hitelességében, ezért a hagyományos információforrásokban is tájékozódnak az elektronikus mellett. Ez szerencsés is, hiszen az információs műveltség fontos része marad a hagyományos információforrás. Az adott szakirodalom kora is fontos, igaz a társadalomtudomány nem olyan gyorsan frissülő, illetve avuló diszciplína, mint a természettudomány, de a szakirodalom korára itt is nagy figyelmet kell fordítani az esetleges elévült információk miatt.

A szakirodalmi információszerzésnél fontos, hogy a hallgató beszéljen idegen nyelven, mert sok, releváns információ idegen nyelven jelenik meg. Sajnos a hallgatók kevesebb, mint fele beszél bármilyen idegen nyelven, így csak magyarul tájékozódik. Ezért lemaradhat fontos információkról a tudományterületén. Ezzel nagy hátrányt szenvedhet akár a szakmai előmenetelében, akár a munkaerőpiacon.

Az mindenképpen elgondolkodtató, hogy három kar diákjai közül a szakirodalmat érintő információszerzéssel kapcsolatos kérdésekben a megkérdezettek 2/3-a vagy nem válaszolt, vagy nem ismerős az adott témában. Egyedül a KTK hallgatói produkáltak jobb eredményt, közülük csak 1/3-ad rész a tájékozatlan — a felmérések szerint. A KTK-s hallgatók jobb eredménye valószínűleg az egyetemen szervezett kutatómódszertant oktató kurzusoknak köszönhető.

Az adatbázis-használat vizsgálata

Az egyes tudományterületekhez más és más szakirodalmi adatbázisok relevánsak, ezért a különböző karokon tanuló hallgatók adatbázis használatát külön vizsgálom.

Az ÁJK-s hallgatók körében először a hallgatók számára fontos társadalomtudományi adatbázisokat vizsgálták. A hallgatók ennél a kérdésnél szabadon beírtak bármit. Csupán három eredmény tűnik ki a többi közül. A hallgatók 48,2%-a nem válaszolt erre a kérdésre, 19,6%-uk szerint ilyen nem létezik, 7,1%-uk pedig a Wikipédiát írta be. Ezekből az látszik, hogy a diákok számára maga a fogalom sem ismert, és ugyanezt igazolják a későbbi válaszok is. A COMPLEX adatbázis 5,4%-al, a 3%-al a Google szerepel, 1,8%-uk pedig nem tudta, hogy mik azok a társadalomtudományi adatbázisok. Szerepel még a válaszok közt néhány más, érdekes példa is 1,2%-al jelenik meg a listában például a Facebook, és a www.express.hu. 0,6%-al szerepel például az Origo, a www.valasztas.hu, és a www.litera.hu. Az utóbbiak pedig közismerten nem társadalomtudományi adatbázisok.

Ebből jól látszik, hogy a hallgatók nagyon nagy része nem ismer társadalomtudományi adatbázist, ahonnan a tanulmányaihoz szükséges, hiteles információit nyerhetné, sőt talán nem állunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk a válaszok ismeretének tükrében, hogy azt sem tudják, mi az a szakirodalmi adatbázis.

A felmérés szerint azok a hallgatók, akik válaszoltak a kérdésre, és ismertek valamilyen társadalomtudományi szakirodalmi adatbázist, vagyis a megkérdezettek csupán 31%-a az előbb felsorolt eszközök 23,21%-át naponta, 25%-át hetente, 4,76%-át havonta többször, 3,57%-át havonta, 12,5%-át ritkábban használják. A válaszadók 30,95%-a nem válaszolt erre a kérdésre.

Arra a kérdésre, hogy az imént említett eszközöket honnan használja a hallgatók 48,8%-a nem válaszolt, 4,2%-uk nem tudja, 23,2%-uk otthonról, 14,9%-uk az internetről, 4,2%-uk az egyetemről, 1,8%-uk a kollégiumból éri el ezeket az adatbázisokat. Ez után egyenként rákérdeztek a különböző jogtudományhoz kapcsolódó adatbázisokra, szolgáltatásokra, amelyek a következők: EBSCO, EISZ, SSCI, MATARKA, MEK, NAVA, WESTLAW, COMPLEX, Országgyűlési Könyvtár – Külföldi jogi adatbázis, Országgyűlési Könyvtár – Magyar jogi adatbázis, EUR-Lex. Az említett szakirodalmi adatbázisok többsége teljesen ismeretlen a hallgatók számára. A hallgatók a következő adatbázisokat ismerik: 69%-nyain ismerik a COMPLEX-et; 51%-uk az EUR-Lex-et; 23,8%-uk az Országgyűlési Könyvtár – Magyar Jogi Adatbázisát; 21,4%-uk az Országgyűlési Könyvtár – Külföldi Jogi Adatbázisát; 13,7%-uk a MEK-et; 9,5%-uk a MATARKA-t; 1,8%-uk a NAVA-t. Az EBSCO, az EISZ és az SSCI mindenki számára ismeretlen.

Ezen eredmények alapján azt látjuk, hogy a jogi kar hallgatói csak azokat a szakirodalmi adatbázisokat ismerik, és azokat is csak részlegesen, amelyek kifejezetten jogi témában gyűjtenek információt, a többi számukra ismeretlen.

Az ETK-s hallgatóknak is először szabad választást biztosítottak az adatbázisok kiválasztására. A megkérdezettek 63,1%-a válaszolt az adatbázisokkal kapcsolatos kérdésekre. A hallgatók 21,8%-a ismeri és használja a PUBMED adatbázist, 9,1%-uk a www.medinfo.hu-t, 6,1%-uk a MEDLINE adatbázist 5,1%-uk az EISZ-t, 3%-uk a www.etk.pte.hu-t, 2%-uk a www.dietetikalap.hu-t, az Informed-et, 1%-uk a www.eski.hu-t, az ETR-t, a Springerlink-et, Szochálót, Új diétát, és a Wikipédiát, 45,9%-uk pedig egyéb típusú forrásokat jelölt meg.

Sokan még mindig nem ismerik az egyetem könyvtári hálózatából elérhető elektronikus folyóirat adatbázist, amely letöltést is engedélyez.

A nemzetközi és a nemzeti szakirodalmat feltáró, esetenként teljes szövegű hozzáférést is biztosító, az egészségtudományokkal foglalkozó szakadatbázisokat a válaszadók 12%-a használ. Feltételezhető, hogy a 45,9%-os „Egyéb” válasz azt jelenti, hogy nincsenek igazán tisztában az egészségtudományi szakirodalmi adatbázisokkal. Ez az egész körülbelül 30%-a, (a 61,1%-nak a 45,9%-a), plussz a nem válaszolók 36,9%-a — vagyis a hallgatók 2/3-a nem ismeri a számára fontos szakirodalmi adatbázisokat.

Ezek után a felsorolt adatbázisok, szolgáltatások ismeretéről kellett dönteniük, amelyek a következők voltak: EBSCO, EISZ, PUBMED, SzocioWEB, SCIENCE DIRECT, SPRINGERLink, MOB, EMBASE.

A PUBMED-et 90%-uk, az EBSCO-t és a SzocioWEB-et 20%-uk, az EISZ-t és a MOB-ot 30%, a SCIENCE DIRECT-et és a SPRINGERLink-et 15%, az EMBASE adatbázisát 10%-uk ismerte. A válaszadók többsége a PUBMED adatbázist ismeri. Ez az egyik legnépszerűbb külföldi web alapú adatbázis. Bárhonnán ingyenesen hozzáférhető, az oktatók is inkább ezt használják annak ellenére, hogy az egyetem által rendelkezésre állnak olyan adatbázis-szolgáltatások, amelyek teljes szövegű, fulltext hozzáférést biztosítanak, például az EISZ, az EBSCO, a SpringerLink.

A magyar adatbázisok közül a MOB-ot (Magyar Orvosi Bibliográfia) használják a hazai szakirodalom gyűjtésénél legtöbben.

A felmérés szerint az elsőévesek egyáltalán nem ismernek egyetlenegyszerű egészségtudományi adatbázist sem a tanulmányuk kezdetén.

A FEEK-es hallgatók 37%-a használ valamilyen társadalomtudományi adatbázist. 63%-uk, vagyis 2/3-uk nem használ, vagy nem tud ilyet megnevezni. A hallgatóknak feltették azt a kérdést, hogy melyek az általuk ismert társadalomtudományi adatbázisok. A hallgatók 63%-a nem válaszolt, 13%-uk pedig például a következőket adta meg.: www.google.hu, www.kurzor.hu, www.lib.pte.hu, www.wikipedia.hu, melyek nem társadalomtudományi adatbázisok, csak általános keresők, amelyek a keresés indulásakor jöhetnek csak szóba.

A megkérdezettek 25%-a tudott megnevezni bármilyen internetes társadalomtudományi adatbázist, illetve szolgáltatást. Közülük leggyakrabban a MATARKÁ-t, a SzocioWEB-et, az EISZ-t, a MEK-et és a PAD-ot említették. Megjelent még az EBSCO, a MANCI, az EPA, az NPA, az IKER és az ERIC, de ezeket az adatbázisokat 1-1 ember említette meg. A következő kérdés az adatbázisok használatának gyakoriságára vonatkozott, amire a hallgatók 23%-a nem válaszolt. Az előző kérdéssel összevetve, ahol 63%-uk nem válaszolt, elmondható, hogy a hallgatók 40%-a nem ismer internetes adatbázist, mégis használja azt. Magyarázat lehet, hogy úgy hasz-

nálják az adatbázisokat, hogy nem figyelik azok nevét, vagy, hogy nem értik a szakirodalmi adatbázis fogalmát, csak beírtak valamit. A használat gyakorisága a következőképpen alakul: A hallgatók 19%-a naponta, 12%-a hetente, 14%-a havonta többször, 32%-a havonta vagy ritkábban használja az adatbázisokat.

Ezek után felsorolták az adatbázisokat és szolgáltatásokat, amelyek a következők voltak: EBSCO, EISZ, PAD, SzocioWEB, SSCI, DDA, ERIC, MATARKA, MEK, NAVA. A kérdésre a hallgatók 95%-a válaszolt. A legismertebb szolgáltatások és adatbázisok az EISZ, a MATARKA és a MEK, amelyeket hallgatók 70%-a ismeri őket. Az ERIC, a SzocioWEB, az EBSCO és a PAD a hallgatók 50%-ának volt ismerős. A legismeretlenebbek az SSCI, a DDA és a NAVA lettek, ezeket a hallgatók 30%-a ismerte.

A hallgatók között szakok szerint is van különbség: az andragógusok inkább a MATARKA-t és a SzocioWEB-et, az informatikus könyvtárosok a MEK-et és a MANCI-t részesítik előnyben. Ez azzal magyarázható, hogy ezek az adatbázisok tartalmaznak elsősorban olyan tanulmányokat és cikkeket melyek a saját tudományterületüket érintik.

A KTK-s hallgatók 71%-a megemlítték valamilyen, általa ismert közgazdaságtudományi szakirodalmi adatbázist, illetve szolgáltatást Először megadták a szabad felsorolás lehetőségét. Itt szerepeltek például a következők: BSP, JSTOR, Business Source Premier, EBSCO, EISZ, MATARKA, SPRINGERLINK. A következő kérdés ezen adatbázisok használatára vonatkozott. A hallgatók 28%-a ritkábban használja őket. Naponta 10%-uk, hetente 21%-uk, havonta többször 23%-uk, csak havonta 18%-uk.

A honnan ismeri ezeket a kifejezéseket kérdésre adott válaszok többsége az információkeresést oktató kurzusokat jelölte meg.

Ezután az adatbázis ismeretet az alap és az egyetemi képzésben részt vevő utolsó évfolyamosokra nézve is megvizsgálták, mivel ők mindegyik adatbázist jobban ismerik. Főleg az EBSCO, a Business Source Premier, a MATARKA és a Springer adatbázisait ismerik jobban. Arra a kérdésre, hogy honnan ismerik ezeket a kifejezéseket, az egyetemről, a kutatómódszertant oktató kurzusokról választ adták a legtöbben, páran az internetről, volt, aki a könyvtárból hallott róluk.

A leginkább ismert adatbázisok közül a MATARKA, a Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa érhető el közvetlenül otthonról, a többi, IP címhez kötött, az egyetemről vagy a könyvtárból érhető csak el.

Összegzésként elmondható, hogy a hallgatók nem ismerik kellőképpen a tudományterületükhöz kapcsolódó adatbázisokat, így az esélyük arra, hogy biztosan hiteles helyről, releváns információkat kaphassanak, nagyban lecsökken. Általánosságban a hallgatók kevesebb, mint fele említett valamilyen társadalomtudományi adatbázist. A legrosszabb helyzet az ÁJK-sok körében figyelhető meg. Ők csak a COMPLEX adatbázist említették, ezt is nagyon kevesen, 5,4%-nyain, emellett megjelent a Wikipédia és a Facebook is, amelyek nem ilyen adatbázisok, esetenként pedig nem is adatbázisok. A legtöbben a KTK-n említették meg valamilyen társadalomtudományi adatbázist, 71%-nyain, valószínűleg a kutatómódszertant oktató kurzus miatt jobbak az eredmények. A joghallgatók csak a jogi témában adatokat gyűjtő adatbázisokat ismerik, nyilván a speciális tudományterületük miatt.

A könyvtárhasználat komparatív vizsgálata

Végül a hallgatók könyvtár igénybevételét vizsgálták a felmérések. Arra voltak kíváncsiak, hogy a hallgatók milyen arányban használják a könyvtárat, ha információ-szerzésről van szó, hol kezdik az információkeresést a könyvtárban.

A könyvtári segédeszközöket nem használók aránya nagyon magas. Ez remélhetőleg nem azt jelenti, hogy nem is látogatják a könyvtárat, inkább csak azt, hogy tájékozatlanok a könyvtárhasználatban.

A következőkben azt vizsgálták, ha a hallgatóknak csak a könyvtár állna rendelkezésre, honnan indulnának el a keresés során?

Az adatokat összegezve elmondható, hogy a hallgatók legnagyobb részben az elektronikus katalógust, az információs pultban ülő könyvtárost és a könyvtárban fellelhető információforrásokat választják első lépésként, ha információra van szükségük a könyvtárban. Egyre mellőzöttebbek lesznek a könyvtári eszközök, ennek ellenére még a hagyományos katalógusnak is van funkciója, létjogosultsága. A FEEK-es hallgatók körében a legmagasabb az OPAC használat. Ez a magas arány valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a kari könyvtári ellátás itt gyengébb, mint a többi karon. Az ETK-s hallgatók körében kimagasló értéket mutat az információs pult igénybevétele. A KTK-soknál is magas az információs pultnál való segítségkérés aránya, és a papír alapú katalógus használat, ami meglepő, mivel a PTE-KTK Könyvtárában nincsenek kihelyezve a katalóguscédulák. Ennek oka valószínűleg az, hogy sajnos az egyetemisták nem tudják mi a különbség a hagyományos, papír alapú és a digitális OPAC elnevezésű katalógus között.

Az információs kompetencia és a könyvtárhasználati ismeretek fejlesztésére irányuló törekvések

A vizsgálatba bevont négy kari könyvtárban, az ÁJK-n, az ETK-n, a FEEK-en és a KTK-n a könyvtárosok bevonásával interjút készítettem. Tizenhét kérdést tettem fel arról, hogy a hallgatóknak van-e és amennyiben igen, úgy milyen lehetőségük az információs kompetenciáik és a könyvtárhasználati ismereteik fejlesztésére. A következőkben az így nyert tapasztalataimat összegezem.

Az ÁJK-n minden első éves hallgatónak kötelező részt venni könyvtárbeutatótúrán. Ezen kívül megismertetik a hallgatókat a jogi adatbázisokkal — ez az egyetemen működik, nem a könyvtárban, oktató tartja — a könyvtárban fellelhető fontos nyomtatott információforrásokkal, mert a hallgatóknak inkább ezekre van szükségük.⁵ Az ETK-n a hallgatóknak nincs lehetőség könyvtárhasználati kurzuson részt venni, de egy három tanórás kutatómódszertani órát tartanak a könyvtárosok, ami kötelező minden hallgató számra. Itt megismertetik a hallgatókat az OPAC használatával, a keresési stratégiával és taktikákkal, a természettudományi szakirodalmi adatbázisok használatával, továbbá a magyar és külföldi egészségügyi szakirodalmi adatbázisokkal. Itt a szakirodalmi adatbázisok bemutatására fektetnek nagyobb hangsúlyt.⁶

---

⁵ Adatközlő: Füzes Barnabás, osztályvezető, Pécs, Benedek Ferenc Jogtudományi és Közgazdaságtudományi Szakkönyvtár.

⁶ Adatközlő: Schiberna-Cser Henrietta, könyvtáros, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Könyvtár.

A KTK-n is tartanak az első éves hallgatóknak egy fél órás könyvtárbeutató túrát az orientációs napon. Megismertetik a hallgatókat az OPAC-használattal, valamint az adatbázisokban történő és a könyvtári keresési stratégiákkal. Akárcsak az ÁJK-n, itt is az egyetemen van módszertani kurzus a könyvtári információforrásokról, amit oktató tart, de ez a kurzus nem kötelező, csupán választható.⁷

A FEEK-en csak az andragógia alapképzésben résztvevő hallgatóknak tartanak 30 órás könyvtárhasználati kurzust, melynek mintegy kétharmadát teszi ki a gyakorlatok aránya. Az alapképzésben résztvevő andragógia szakos hallgatók számára a tantárgy kötelező, az informatikus könyvtáros képzésben résztvevő hallgatók – szakmai érintettségük miatt – ez alól felmentést kapnak. Az elméleti órákat és a gyakorlati foglalkozásokat a Könyvtártudományi Intézet oktatója tartja. Megismertetik a hallgatókat a szakterületükhöz kapcsolódó szakirodalmi adatbázisokkal, internetes keresési metódusokkal, könyvtár és OPAC használattal.⁸

Az első hat kérdésem az információs műveltség megszerzésének lehetőségére vonatkozott. Ezekre azonban nem kaptam választ, mert az információs műveltség fejlesztésével egyik kari könyvtárban sem foglalkoznak kimondottan. Minden kari könyvtárban megfelelőnek tartják a könyvtárhasználati kurzusokat, az ETK könyvtárban az óraszám elégedetlenek. A könyvtárosok szerint a FEEK-en és az ETK-n is megkapják a hallgatók a lehetőséget az információs műveltségük fejlesztésére, de gyakran nem élnek az így megszerzett tudással, illetve annak alkalmazásával.

Javaslatétel: Hogyan tovább?

Magyarországon az információs műveltség fontosságára még csak nemrég ébredtek rá a témában érintett szakmai fórumok. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy ma még sem az oktatásügyben, sem a könyvtárakban nem fektetnek kellő hangsúlyt erre: nincs kialakult képzési rendszer és szintén hiányzik az információs műveltség fejlesztésére irányuló normatív szabályozás, és úgy tűnik, hogy a szemléletmóddal is problémák vannak. Éppen ezért feladatommak tartom, hogy Németország példáján keresztül — ahol már rendelkezésre állnak a képzési minták és szabályozások, továbbá az információs műveltség fejlesztésére irányuló szemléletmódban is lényegesen előbbre tartunk — bemutassam, hogy itthon milyen változtatásokra lenne szükség ahhoz, hogy Magyarország felzárkózhasson és fejlődhessen. Németországból nem áll rendelkezésemre a szakspecifikus szabályozásról szóló szakirodalom, ezért az általános szabályozások példáját veszem alapul a javaslatéletemhez, mert Németország ezekkel a szabályozásokkal is komoly fejlődést ért el.

A négy dolgozat összevetésének tanulsága, hogy az információs műveltség adta lehetőségeket a hallgatók 1/3-a használja rendszeresen, 2/3-a azonban nem használja! Ez az eredmény illetve eredménytelenség meglepetésként ért. Azt gondoltam, — és velem együtt sokan ezt gondolják — hogy az egyetemisták már nagyon ügyes felhasználói az internetnek, a technikai eszközöket pedig profi módon kezelik. Előzetesen 2/3 — 1/3 arányúnak gondoltam a jól használók és nem használók arányát. A hétköznapi információszerzésre mindez igaz is, de a szakirodalmi információszer-

⁷ Adatközlő: Hamar Zsuzsanna, igazgató, Pécs, Benedek Ferenc Jogtudományi és Közgazdaságtudományi Szakkönyvtár.

⁸ Adatközlő: Mészárosné Szentirányi Zita, könyvtárvezető, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar.

zés, az adatbázis-kezelés, és a könyvtárhasználat területén megmutatkozó tájékozatlanság megdöbbentő. A diploma előtt állók, a már végzettek honnan fognak tájékozódni, ha az egyetemről úgy kerülnek ki, hogy nem ismerik a továbbfejlődésük lehetőségeit? A feladat adott: messzebbre kell látni, a rendelkezésükre álló minden eszköz között használni kell!

Magyarország számára ez első és legfontosabb lépés a jogi szabályozás erősítése lenne. 2012. október 25.-én jelent meg a 2012. évi CLII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosítása. Itt mindössze öt pontban egészítették ki a nyilvános könyvtárak alapfeladatait.

A módosítás örvendetesen jó irányba mutat, de sajnos önmagában semmi konkrétumot nem jelent. Ez a törvényi szabályozás csupán a kereteket adhatta meg és ugyan kétségtelenül pozitív kezdeményezés lehet, ám ahhoz, hogy igazi változásokat érijünk el, csupán a lehetőséget teremti meg. Szakmai tartalommal a szakembereknek kell majd megtölteni azt, és e munka során mellőzhetetlen a különböző szférákban tevékenykedők együttműködése. Olyan kooperációra van szükség, amelyben minden intézménynek — könyvtáraknak, múzeumoknak, köz- és felsőoktatási intézményeknek — részletesen meghatározzák a feladatkörét, kitűzik az elérendő célt. Nem csak a nyilvános könyvtárak alapfeladatait kellene módosítani, hanem minden könyvtár alapfeladatát. Nagyon fontos lenne elsősorban az iskolai könyvtárak alapfeladataiba felvenni az információs műveltség fejlesztését, mert a diákokat már a kezdetektől fejleszteni kell, lehetőséget kell nekik adni, hogy alapot szerezhessenek a további fejlődéshez.

Magyarországon is biztosítani kellene azt, hogy mind a diákoknak, mind az oktatási rendszerből kikerülteknek lehetősége legyen az információs műveltséget fejlesztő kurzusokon részt venni.

A közkönyvtárak szervezhetnének ilyen kurzusokat, amelyek a diákoknak kötelező lenne, a többi felhasználónak pedig fakultatív, de a lehetőséget biztosítani kell. Ezen foglalkozásokon érinteni kellene a könyvtárhasználatot, a digitális eszközök használatát, az internet kritikus szemléletű használatát, az információk etikus kezelését. A kurzusokhoz egy egységes útmutatórendszert is ki kellene adni például korosztályonként. A kiscsoportos indítás lenne a legmegfelelőbb, hogy mindenkinek felkészültségi szintjétől függően fejleszthessék kompetenciáit. Az egyetemi kari könyvtár feladata mindezen felül a tudományterületéhez kapcsolódó szakirodalmi adatbázisok megismertetése a felhasználókkal, hogy ne a Google legyen a legelfogadottabb információforrás.

A következő fontos lépés az iskolai oktatás átszervezése lehet. A mai közoktatási rendszer nem alkalmas arra, hogy a diákok és hallgatók információs műveltségét fejlessze. Amíg a tanórákon és tanórákon kívül nem keltik fel a diákok érdeklődését, és nem vonják be őket aktívan a tanórák menetébe, az információs műveltségük sem fog fejlődni. Magyarországon ennek szükségességét még nem ismerték fel elegendően. Az oktatás sarkalatos feladata, hogy tudatos felhasználókká neveljék legelőször az egyetemistákat — így főleg a végzős egyetemisták képzésével egy-két év alatt jelentős számú hozzáértő szakember állna rendelkezésre. Második körben a középiskolásokat, hogy megfelelő alapismeretekkel kerüljenek be az egyetemekre. Harmadik lépésben az általános iskolások alapozó oktatását kellene szorgalmazni. A felnőtt érdeklődők, az iskolai keretből már kikerültek továbbképzésére is nagyon figyelni kellene. Az ő képzésüket is a könyvtár vagy az iskola keretein belül kellene meg-

szervezni — ma már nem tudnak egymástól hagyományos módon tanulni — az idősebb szakemberek nem szívesen adják át a tudásukat a kezdőknek — mert konkurenciát jelentenek egymásnak a munkaerőpiacon. Ezeket a képzéseket közel egy időben kellene indítani, hogy időt nyerjünk. Minden szereplőt motiválni kell! A diákságot azzal, hogy a munkaerőpiacon előnyt jelent, ha adott kurzusok elvégzéséről és a megszerzett tudásukról bizonyítvánnyal rendelkeznek. A munkavállalókat anyagi előnyökkel, pozícióval, ha a megszerzett információs műveltségüket megosztanák a korábban végzettekkel és a lemaradókkal. Az előrehaladókat pedig a biztos munkahely lehetőségével.

Hazánk anyagi lehetőségei korlátozottak, de ami korlátlan lehet az a híres magyar kreativitás és lelkesedés! Legyen kormányzati és szakmai akarat, aprólékos, részleteket is érintő, minden lépést meghatározó, elősegítő törvények, rendeletek képében. A könyvtárosokat is ébreszteni szükséges. A kezük ügyében van minden tudás, nekik kell kidolgozni az elképzeléseket, biztosítani a lehetőségeket az élethosszig tartó tanuláshoz. Ne csak a közkönyvtárak, hanem minden könyvtár érezze szívügyének az információs műveltség terjesztését! A média segítségét is igénybe kell venni! Rendszeresen megjelenő rovatokban kellene a lehetőségeket, eseményeket reklámozni — a figyelmet felhívni, és nem csak utólag tudósítani. A könyvkiadók adjanak ki útmutatókat, felhasználói kézikönyveket közérthető megfogalmazásban minden korosztályra gondolva!

Az információs műveltség prominens szakemberei írjanak, szerkesszenek, tegyenek közzé olyan munkákat, amelyek segítségével szolgálnak a fejlődésben, hiszen ők a leghivatottabbak és a leghitelesebbek ez ügyben!

Minden elhivatott tanárnak lehetőséget kell kapnia saját képzésére vagy továbbképzésére, hogy az általános iskolások és a középiskolások gyorsan hozzáértő tanároktól tanulhassanak! A diákokkal tudatosítani kell: az internet kevés, az internet nem elég! Amíg tanulnak nagyon jó mankó, gyors, könnyen elérhető információforrás, de elkényelmesít. Ha az interneten megtalálunk valamit az jó, ami pedig nincs rajta, az nem létezik. Hozzászokunk a gyors, könnyű megoldáshoz — egysíkú lesz a gondolkodásunk, a tudásunk. Amikor dolgozni fogunk sokunk elsődleges feladata az innováció lesz, de honnan jönnek az ötletek, ha mindannyian ugyanazokon az információforrásokon nevelődtünk? Diplomával a kezünkben fel kellene fedeznünk a könyvtárakat, szakkönyvtárakat, levéltárakat, tudósok és művészek hagyatékait.

Ha megszoktuk az internet bábeli zűrzavarát, ha tudunk szelektálni, keresni az jó. De tovább kell lépni. A szakirodalmi adatbázisok, a könyvtárak, szakkönyvtárak a titkok tudói, és nekünk a továbblépéshez, az innovációhoz ezeket a titkokat kutatni kell. Valahol ott rejtőzik a nagy ötlet, a nagy felismerés, csak meg kell találni!

Irodalomjegyzék

2012. évi CLII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosítása. In: Magyar Közlöny. 140. sz.: 24271-24280 p. (2012.11. 02.)
- Deutsche Bibliotheksstatistik (DBS) <http://www.hbz-nrw.de/angebote/dbs/> (2012.10.25.)
- Deutscher Bibliotheksverband: Wissenschaftliche Bibliotheken in Deutschland unterstützen die neuen Studiengänge durch die nachhaltige Förderung von Informations- und Medienkompetenz: Hamburger Erklärung. http://www.informationskompetenz.de/fileadmin/user_upload/2009-11_informationskompetenz-hamburger-erklaerung.pdf (2012.10.15.)

- Csörge Ágnes (2009) Az egyetemi hallgatók online és hagyományos szakirodalom-, könyvtárhasználati és információszerezési szokásai (Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar) [szakdolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Egervári Dóra (2008) Információs kompetenciáink – avagy hogyan szerzik, értékelik és használják az információkat az egyetemisták? [OTDK dolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Klein, Raphael N. – Beutelspacher, Lisa – Hauk, Katharina – Terp, Christina – Anuschewski, Denis – Zensen, Christoph – Trkulja, Violeta – Weller, Katrin: Informationskompetenz in Zeiten des Web 2.0. In: Information Wissenschaft und Praxis. 60. évf., 2009. 3. sz. p. 129-142. Ism: Nagy Nikolett: Információs műveltség a web 2.0 idejében. Lehetőségek és kihívások a közösségi szoftverek (social softwer) terén. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 57. évf., 2010. 11-12. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5417&issue_id=521 (2012.11.10.)
- Netzwerk Informationskompetenz Baden-Württemberg: Konzept zur Vermittlung von Informationskompetenz an Schüler der gymnasialen Oberstufe Empfehlung der baden-württembergischen Hochschul- und Landesbibliotheken. http://www.informationskompetenz.de/fileadmin/user_upload/Konzept_zur_Vermittl_1555.pdf (2012.10.15.)
- PISA2009 tájékoztató. Jellemzők és eredmények www.nefmi.gov.hu/kozoktatás/pisa2009 (2012.10.25.)
- Simon Eszter (2011) Egyetemi hallgatók szakirodalom használati és információszerezési szokásai (Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar) [diplomamunka]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- Sipos Anna Magdolna: A „guglin” inneni és a „guglin” túli világ. In: Benczéné Fekete Andrea (szerk.) Lehetőségek és alternatívák a Kárpát-medencében: módszertani tanulmányok. Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara, 2011. p.126-134.
- Sonnevend Péter: Olvasás és médiahasználat német módra. In: Könyvtári Figyelő, 2009. 55. évf., 3. sz. p. 467-480.
- Szidun Lászlóné (2009) A PTE EÜ Főiskolai Kar hallgatóinak szakirodalom-használati és információszerezési szokásai [szakdolgozat]. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.

FAZEKAS MÁRIA

Az információs műveltség mint kompetencia megjelenése az általános iskolai tankönyvekben

Napjainkban sokat hallunk az információs műveltség fontosságáról, valamint arról, hogy ez a kompetencia épüljön be az oktatás minden szintjére, így az általános iskolai tanításba is. Én ezzel teljesen egyetértek, hiszen a mai kor tanulóit rengeteg információ éri, ebben az információtömegben valahogy el kell tudni igazodni. Ahhoz, hogy ez sikeres legyen, az információs kompetenciát fejleszteni kell, ebben pedig az oktatásnak nagy szerepe van.

Engem mint magyar szakos általános iskolai pedagógust és könyvtárost egyaránt érdekel, hogy hogyan nyer teret magának az információs műveltség akár az egyes tantárgyakban, akár az iskolai könyvtári munkában, illetve a két területen együttesen. Ez a kíváncsiság vezetett oda, hogy mélyebben elkezdjek foglalkozni a témával és elemezzek néhány felső tagozatos tankönyvet az információs műveltség szempontjából.

Jelen tanulmány terjedelme nem bírná el, hogy a teljes kutatásomat és annak eredményeit bemutassam, ezért annak összefoglalására vállalkozom csupán, kiemelve belőle a legérdekesebb eredményeket.

A kutatás elején megfogalmazott hipotézisem a következő volt: Az információs műveltség mint kompetencia bizonyos elemei megjelennek az egyes tantárgyaknál, de nem komplex módon. Véleményem szerint egyelőre inkább csak elméletben beszélünk róla, a gyakorlati alkalmazás nem valósult meg teljesen, néhány kezdeményezést azonban már találunk.

A hipotézishez szervesen kapcsolódott a kutatási kérdés is, amely arra kereste a választ, hogy hogyan és milyen mértékben jelenik meg az információs műveltség a tankönyvi feladatokban? Kérdésemre a választ a tankönyv- és feladatelemzés módszer adta meg. Kutatásom jelentős hányadát így a tankönyvi feladatelemzések tették ki, ezt megelőzően azonban fontosnak tartottam az információs műveltség elméleti háttérének tisztázását, külön figyelmet fordítva az oktatás és az információs műveltség kapcsolatára.

Tanulmányomban is hasonló módon járok el, először röviden áttekintem a legfontosabb elméleti kérdéseket, majd néhány példát hozok a feladatelemzések közül, ezt követően pedig írok az általam tervezett irodalom mintaóráról és annak gyakorlati tapasztalatairól.

Elsőként azt kell tisztázni, hogy mit értünk az információs műveltség fogalmán. Az információs műveltség kifejezés az angol szakirodalomból átvett „information literacy” magyarra fordított változata, amelyet időként információs kultúra, információs írástudás névvel is használnak. Az információs műveltség a legpontosabb fordítás, hiszen lényege, hogy a művelt ember képes megérteni, értelmezni és felhasználni az őt körülvevő hatalmas információtömegekből a számára legfontosabb(ak)at. Ez volt az első megközelítése a fogalomnak, amelyet aztán újabbak követtek. A tudó-

mányos életben igazán az 1990-es évektől kezdődően vált ismertté. A ma legelfogadottabb definíciója az Amerikai Könyvtárosok Egyesületének (ALA) a meghatározása. Ezt tekintjük alapnak, a többi fogalommagyarázat erre épül, ezt egészíti ki.

Az ALA meghatározása szerint „információsan műveltnek azt tekinthetjük, aki felismeri, hogy mikor van szüksége információra; aki megtanulta, hogyan kell tanulni; továbbá ismeri, hogy miként szerveződik az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban.”¹ Az ALA a fogalommagyarázat mellett olyan készségeket is felsorol, amelyekkel egy információs műveltséggel bíró embernek rendelkeznie kell. Ezek a következők:²

- az információszükséglet felismerése,
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása,
- a szükséges információ megtalálása,
- a megtalált információ értékelése,
- az információ szervezése,
- az információ hatékony felhasználása az adott probléma megoldására

Az ALA mellett a Nemzetközi Könyvtárosok Szövetsége (IFLA) is kiemelten foglalkozik az információs műveltség kérdéskörével, ezért elkészítette javaslatát a nemzetközi standardokra vonatkozóan. Aminek mentén bármely ország elkészítheti saját információs műveltség-programját, amelyet beépíthet a közoktatási programok közé. A javaslattevő – amely az alábbiakban felsorolt elemeket foglalja magában – számomra azért szimpatikus, mert jól illusztrálja az információs műveltség mint kompetencia komplexitását, valamint azt, hogy miközben az oktató-nevelő vagy az iskolai könyvtári munka során különböző feladatokon keresztül fejlesztjük a tanulók információs műveltségét mennyi mindenre kell odafigyelni.

A. *Hozzájárás* – A használó hatékonyan és eredményesen jut hozzá az információhoz.

1. Az információs igény meghatározása.
  - Felismeri és meghatározza az információszükségletet.
  - Eldönti, hogy kell-e tennie valamit az információhoz jutás érdekében.
  - Ki tudja fejezni az információs igényt.
  - Elkezd a keresési folyamatot.
2. Az információ megtalálása
  - Azonosítja és értékeli a potenciális információforrásokat.
  - Keresési stratégiákat alakít ki.
  - Eljut a kiválasztott információforrásokhoz.
  - Kiválogatja és letölti a megtalált információkat.

B. *Értékelés* – Kritikusan és kompetensen értékeli az információt.

1. Az információ értékelése

---

¹ Koltay Tibor: Információs műveltség: pedagógiai forradalom a könyvtárban? In: Könyvtári Figyelő, 53. évf. 2007. 2. sz. URL: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00063/contentbeb6.html> (2012-03-12)

² Uo.

- Elemzi, vizsgálja és kivonatolja az információt.
- Általánosítja és értelmezi az információt.
- Szelektál és szintetizál.
- Értékeli a megtalált információ pontosságát és relevanciáját.

2. Az információ szervezése

- Elrendezi és kategorizálja az információkat.
- Csoportosítja és rendszerezi a megtalált információt.
- Meghatározza, hogy melyik a legjobb és leghasznosabb információ.

C. *Használat* – Pontosan és kreatívan hasznosítja az információt.

1. Az információ felhasználása

- Képes újszerű módon kommunikálni, bemutatni és használni az információkat.
- A megtalált információt alkalmazni tudja.
- Saját tudásába integrálja az információkat.
- Prezentálni tudja az információs terméket.

2. Az információ kommunikálása és etikus felhasználása

- Tisztában van vele, hogy mit jelent az információ etikus felhasználása.
- Tiszteletben tartja az információ használatának legális szabályait.
- A szerzői jogi szabályok figyelembe vételével hasznosítja az információs termékeket.
- Megtartja a megfelelő stílusbeli követelményeket.³

Magyarország számára is hasznos lenne, ha kidolgozná saját programját ezen a területen, hiszen az érintettek már felismerték az információs műveltség fontosságát, azonban ennek még csak kezdeti jelei tapasztalhatók az egyes oktatási dokumentumokban, például a Nemzeti Alaptantervben is. Ez pedig arra vezethető vissza, hogy nincs meg az érdeklődés a döntéshozók, az oktatási szakemberek és a felhasználók részéről. Véleményem szerint a jelenlegi helyzet akkor fog pozitív irányba változni, ha szemléletváltás következik be.

A tankönyvek esetében is hasonló a helyzet akárcsak az oktatási dokumentumok esetében. A tankönyvekben előforduló feladattípusok között kevés olyan feladatot találni, amely a diákok információs műveltség-kompetenciáját komplexen fejlesztené. A feladattípusok jellemzően az információs műveltség egyes elemeit tartalmazzák, ha tartalmazzák egyáltalán. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy van néhány mintaszerű feladat is, bár ezek előfordulása eléggé esetleges.

Általánosságban a tankönyvi feladatokról megállapítható, hogy jellegük eltérő lehet a tekintetben, hogy az önálló tanulói munkára, a tanulók gondolkodtatására, a kritikai gondolkodás fejlesztésére, a tankönyvben leírtak továbbgondolására vagy az egyszerű visszakérdezésére helyezik-e a hangsúlyt. A kérdéseket és a feladatokat

---

³ A 21. század műveltsége – E-könyv az információs műveltségről: 3. fejezet. Béres Csaba Zoltán, Mészárosné Szentirányi Zita, Varga Katalin, Zsák Judit, Pécsi Tudományegyetem — Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi Intézet, 2008. URL: <http://mek.niif.hu/06300/06355/html/> (2012-03-11)

négy kategória szerint osztályozhatjuk: a rögzítést, az elmélyítést, az ismeretek alkalmazását és a problémamegoldó gondolkodást segítő kérdések, feladatok.⁴

A négyféle feladattípus illeszkedik az információs műveltség követelményrendszeréhez, amelyben a következő elemek találhatóak: az információhoz való hozzáférés, annak felhasználása, valamint értékelése. Az már ennél izgalmasabb kérdés, hogy a tankönyvi feladatok ennek mennyire tesznek eleget.

Kutatásom empirikus részében – ahogy arra a tanulmány elején is utaltam-, a követelményrendszer teljesülését vizsgáltam meg a feladatelemzés módszerével az általános iskola felső tagozatos tantárgyainak tankönyveiben. Nem minden tantárgyat és tankönyvet vizsgáltam ebből a szempontból, a hangsúlyt a biológia, a földrajz, a történelem és a magyar nyelv és irodalom tantárgyakra helyeztem. A tankönyvek és a tantárgyak, valamint az általam választott feladatok eltérő vonásaiból következett az is, hogy az információs műveltség követelményei közül mindig más és más került a középpontba, máshová helyeződött a hangsúly. Igyekeztem a feladatokat úgy összeválogatni, hogy reprezentatívak legyenek, valamint megfeleljenek az információs műveltség követelményrendszerének, sőt ahol lehetett, iskolai könyvtárban megoldható feladatot választottam, hogy láthatóak legyenek a két terület kapcsolódási pontjai. A kutatás célja ebben a fázisban nem egy összehasonlító tankönyvkutatás volt, csupán egy véletlenszerűen válogatott mintán keresztül a lehetséges és jellemző feladattípusok bemutatása és elemzése, tehát a tankönyvek frissessége nem játszott szerepet a feladatok kiválasztásánál.

A következőkben bemutatok néhányat az elemzett feladatok közül. A biológia feladatok között a legszimpatikusabb számomra a hetedikes munkafüzetben található, mert úgy gondolom komplexen fejleszti a tanulók információs műveltségét, ráadásul iskolai könyvtári környezetben. A feladat a következő:

1. Keressél szakkönyveket, amelyek a tenger élővilágát mutatják be!
2. Írd le a könyv adatait (szerző, cím, kiadó, megjelenés éve)!
3. A talált könyvekben keressél érdekességeket a tanult élőlényekről!
4. Nevezd meg a munkafüzetben ábrázolt élőlényeket és írd le fontos jellemzőjüket!
5. Keressél egy tengerben élő különleges élőlényt! Rajzold le és írd le mindazt, amit fontosnak tartasz!⁵

Mint a feladatból is látszik a tanulónak először a tenger fogalmát kell definiálnia, majd ezt követően az utasításoknak megfelelően lépésről-lépésre következhet a feladat megoldása. Elsőként azt kell eldöntenie a tanulónak, hogy kell-e tennie valamit az információhoz jutás érdekében? Igen, el kell mennie az iskolai könyvtárba. Ott ki kell fejtenie információs igényét és keresési stratégiát kell kialakítania, hogy a könyvek között megtalálja a neki megfelelőt. Azaz a rendelkezésére álló információforrások közül ki kell választania azokat, amelyek közelebb viszik a feladat megoldásához. Ezt követően az információtömegből a diáknak ki kell választania, azokat, amelyek szükségesek számára. Jelen esetben azokat a könyveket, amelyekben

⁴ Fischerné Dárdai Ágnes – Kojanitz László: A tankönyvek változásai az 1970-es évektől napjainkig. In: Új Pedagógiai Szemle, 2007. január URL: <http://www.ofi.hu/tudastar/tankonyvek-valtozasai> (2012-03-25)

⁵ Tompáné Balogh Mária: Élő környezetem: tájak és életközösségek biológia munkafüzet 13 éves tanulók részére. Celldömölk, Pauz-Westermann Kiadó, 1999. p.18-19.

megtalálja a munkafüzet ábráit, ehhez használhatja a könyvek tartalomjegyzékét, ha van tárgymutatóját, illetve ábrajegyzékét. Ez az információk szelektálásának fázisa. A szelektált információ(ka)t ezután alkalmaznia kell a feladat utasításának megfelelően.

A feladat azon részében pedig, ahol önállóan kell egy élőlényt lerajzolni és jellemeznie, az információval való újszerű foglalkozásra helyeződik a hangsúly, vagyis a megtalált információt a tanuló rögtön saját tudásába is integrálja, és ezt a megszerzett új tudáselemet prezentálni is tudja a lényeges elemek kiemelésével osztálytársai számára.

A történelem tantárgynál is találkozhatunk az információs műveltséget előtérbe helyező feladatokkal. Az ötödik osztályos történelemkönyvből emelek ki kettőt.

Az ókori olimpiai játékok című tananyagrésznél találjuk az alábbi feladatot.

Hogyan készült fel az olimpiára egy görög sportoló? Mondd el úgy, mintha te lennél az! Számold be az ókori olimpiai játékok egy napjáról! Olyan sporteseményeket ismertess, amelyek a legjobban érdekelnek! Képzeltben idegenvezető vagy. Tájékoztasd a helyszínre érkező turistákat az eseményekről!⁶

Az utasítás szerint a diáknak bele kell képzelnie magát egy-egy korabeli történelmi helyzetbe, vagy egy személy helyébe és úgy beszámolni az eseményekről. Az ilyen feladatok, amellettt hogy érdekessé, élvezetesebbé tehetik a történelem tanulását-tanítását, arra is ösztökélik a diákot, hogy nézzen utána dolgoknak, vagyis tegyen azért, hogy tudását bővítse. Mindeközben pedig az információs műveltség, a tanuló egyik alapkészsége is fejlődik, mert információk után kutat, azokat megkeresi, használja, prezentálja és értékeli.

A Spartacus felkelés tanításánál a következő feladatot kell megoldani a diáknak.

Készíts térképvázlatot a felkelés eseményeiről és az alapján foglald össze az eseményeket!⁷

A tanulók a feladat megoldása során több forrás együttes használatával is megismerkednek. A történelem esetében ez különösen fontos, hiszen mindegyik forrásértékű dokumentumot meg kell tanulni rendeltetése szerint használni, mindeközben pedig történelmi ismeretekre is szert tenni.

A nyelvtanfelmunkák között is vannak olyanok, amelyek az információs műveltség fejlesztését célozzák. A legtöbb ilyen feladatot a szövegszerkesztés című résznél találjuk. Ez az egyik legfontosabb tanítási egység az információs műveltség szempontjából, mert mindig valamilyen szövegből indulunk ki, amikor információt keresünk, gyűjtünk, vagy éppen földolgozunk.

Ehhez a témakörhöz van néhány érdekes feladat, én csak egyet emelek ki illusztrálásként.

Fogalmazz egy szöveget a „Farkasszemet néz” szólás eredetéről egy felnőtteknek szóló rádióműsorba és egy gyermekújságba! Milyen különbséget tapasztalsz a szövegtípusok között?⁸

⁶ Filla István: Történelem 5 az általános iskola 5. osztálya számára. Bp, Korona Kiadó, 1997. p. p.74-75.

⁷ Filla István, i.m. p. 116.

⁸ Antalné Szabó Ágnes-Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció tankönyv az 5-6. évfolyam számára. Bp, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001. p.27.

A feladat nagy erénye, hogy egyszerre több szempontból fejleszti az információs műveltséget, mert először a diáknak azt kell pontosan tudnia, hogy mit jelent a szövelés, ha ezt már tudja, el kell döntenie milyen forrásokat használ az anyaggyűjtéshez. Az anyagot már eleve úgy kell összegyűjtenie, hogy figyelembe veszi, kinek készíti a szöveget. Ezután a gyűjtött anyagból kiválogatja azokat az információkat, amelyeket használni fog a szöveg megírásánál. Elkészíti a szöveget, majd ellenőrzi azt, végül pedig megállapítja, hogy milyen különbségek vannak a szövegek között. A bemutatott feladatban az információval való foglalkozás összes eleme benne van: annak megkeresésétől, a megtaláláson és a felhasználáson át az értékelésig az összes részelemmel együtt.

Egy másik véleményem szerint szintén hasznos feladat a következő is, úgy gondolom pozitívum, hogy néha ilyen is található

Az Élet és Irodalom állandó glosszarovata a Páratlan oldal. Gyűjts a könyvtárban ebből a rovatból néhány neked tetsző glosszát! Majd beszéljétek meg, miért nevezhető a bemutatott írás glosszának!⁹

Ez a feladat jó példa arra, hogy hogyan lehet egyszerre nyelvtani anyagot és könyvtárhasználatot is tanítani, mindeközben pedig a tanulót önálló kutatómunkára ösztönözni.

Jelen írás keretei között nem áll módomban az összes elemzett feladatot bemutatni, azok közül a számomra legérdekesebbeket válogattam ki. Azonban azt elmondhatom a teljes kutatás ismeretében, hogy a fentiekben bemutatott feladatok közül kevés van a tankönyvekben. Az lenne a jó, ha az információs műveltség fejlesztését középpontba állító feladatok nemcsak véletlenszerűen kapnának helyet a különböző tantárgyak tankönyveiben, hanem tudatosulna a pedagógusokban, hogy az információs műveltség fejlesztése mennyire fontos, jeleznék a tankönyvírók felé, akik a jövőben ennek szem előtt tartásával dolgoznák át az egyes tankönyveket és építenének be egyre több ilyen feladatot.

Természetesen ez csak egy vélemény, hiszen én egy kis mintán dolgoztam és nem is végeztem összehasonlítást, így nem lehet eléggé árnyalt a kép. Kutatásom a problémafelvető célt szolgálta.

Látva az elemzés során összegyűjtött tanulságokat terveztem egy irodalomórát, a mintaóra megtervezésével az volt a célom, hogy bemutassam, a diákok információs műveltségének fejlesztésére akkor is lehetőség nyílik, amikor hagyományos tantárgyi ismereteket (jelen esetben irodalmi ismereteket) tanítunk nekik. Véleményem szerint az elsajátítandó ismeretek és az információs műveltség készség szintű fejlesztése összekapcsolható, mert vannak, illetve összeállíthatók olyan feladatok, amelyek mindkét területet – ha nem is mindig egyforma hangsúllyal –, de együttesen fejlesztik, kiegészülve könyvtárhasználati ismeretek tanításával, amely szintén lényeges eleme ennek a kompetenciának.

A tanórát a gyakorlatban is sikerült megvalósítanom, ennek lehetőségét a Pécsi Tudományegyetem Deák Ferenc Gyakorló Gimnázium és Általános Iskola könyvtárostánára biztosította számomra, aki a tanórát 2013. február 18-án hétfőn 2×45 percben könyvtári óráként tartotta meg az 5/B osztály számára, ahol én megfigyelőként voltam jelen, de időnként segítettem a gyerekek munkáját.

⁹Antalné Szabó Ágnes-Raácz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció munkafüzet 14 éveseknek Bp, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. p. 134.

A továbbiakban a tanórai feladatokról, illetve a megvalósulás tapasztalatairól írok részletesen. Az óra műelemző irodalomóra volt, amelynek témája Petőfi Sándor Szülőföldemen című költeményének elemzése volt. Az irodalomórán 14 tanuló vett részt, akik páros munkában oldották meg a feladatokat. A feladatok megoldási sorrendje és menete azonban nem volt teljesen azonos az előre tervezettel, ezen óra közben néhol változtatni kellett annak érdekében, hogy az óra menete ne csússzon szét. Ezzel egyébként számoltam is, hiszen a diákok is aktív résztvevői az órának, így ők is alakítják azt. Sőt az általam összeállított óratervet a pedagógus saját két – az óra tematikájába jól illeszkedő – feladattal is kiegészítette.

Első feladatként a diákoknak egy egyszerű keresztrejtvényt kellett kitölteniük, ennek megfejtése a költő neve: Petőfi Sándor volt. A megfejtést minden gyerek kitalálta annak ellenére, hogy nem minden meghatározást fejtettek meg. Miután kitalálták a költő nevét elmondták, hogy mit tanultak eddig Petőfiről. A következő dolgok hangzottak el: „a szabadságharc költője, ő írta a János vitézt, írt a magyar tájról, szerelmes versei is voltak.”

A második feladatban a tanulóknak fényképekről kellett felismerni Petőfi Sándor kortársait. Liszt Ferenc, Erkel Ferenc, Jókai Mór, Arany János, Vörösmarty Mihály szerepelt a fényképeken Petőfi mellett. Volt olyan személy, akit a diákok nem ismertek fel rögtön a Magyar Géniusz című könyv alapján azonban könnyen beazonosíthatták őket. A kortársakból tabló is készült és egy-egy mondatban elmondták, hogy mit tudnak róluk.

Ezután következett a Petőfi életrajhoz kapcsolódó tulajdonképpeni könyvtári kutatómunka. A tanulók először azt keresték meg, hogy a könyvtár gyűjteményén belül hol találhatnak a költő életrajzával kapcsolatos könyveket. A polcról tetszőlegesen minden pár választott egy könyvet. A kiválasztott könyvek között voltak például: Magyar Életrajzi Lexikon, Ki kicsoda a magyar irodalomban?, Fekete Sándor, Így élt a szabadságharc költője, Hatvany Lajos, Így élt Petőfi.

Miután a diákok kiválasztották a könyveket, leírták a bibliográfiai adataikat és elolvasták az életrajzból a költő gyermekkorára vonatkozó részt. Az olvasottakból jegyzetet is készítettek a segítő kérdések alapján:

Hol született Petőfi Sándor? Hova költöztek, amikor pici gyerek volt?

Melyik várost Kiskőröst vagy Kiskunfélegyházát vallja szülőhelyének, és miért?

Mely városokban járt iskolába? Hol vándorszínészkedett? Hol volt katona?

A leírtakat egy-egy vállalkozó kedvű tanuló elmesélte, úgy mintha ő lenne a kisgyermek Petőfi.

Ezután a diákok az életrajzi térképet készítették el. A pedagógus kártyákat osztott a tanulóknak, ezeken szerepeltek a helységnevek. A települések mindegyike kapott egy számot (1-13 között) a hozzájuk kapcsolódó kérdések szerint. A számokat a vaktérképen a tanár előre bejelölte, így a diákoknak csak a helységnevet kellett odaírni. A kérdések megegyeztek a fentiekben leírtakkal, annyival egészültek ki, hogy Petőfi hol töltötte a nászútját, és hol halt meg? A feladat eredetileg a Földrajzi Atlasz használatát is célul tűzte ki, ennek alapján kellett volna beazonosítani a városokat. Ez azonban még nem ment az osztálynak, így az egyszerűbb megoldási módot választotta a pedagógus, vagyis a megadott számhoz kellett beírni az ugyanazzal a számmal ellátott helységnevet.

Az előkészítő szakasz után került sor a vers tanári bemutatására és elemzésére. Ehhez elsőként a tanulók fűrtábrát rajzoltak a szülőföld szóval kapcsolatosan. A következő szavak kerültek az ábrába: haza, otthon, bölcső, család. A hazához kap-

csolódva: Magyarország, Petőfinél az Alföld, a gyerekek esetében: Pécs, Mecsek. Az otthon szóhoz kapcsolódva: ház, szoba. A család szóhoz pedig a szülők, a testvérek fogalmakat társították a tanulók.

A vers tanári bemutatása után a tanulók összegyűjtötték a versben előforduló emlékképeket, amelyeket csoportosítottak is aszerint, hogy a költő felnőttként emlékszik vissza rájuk vagy gyerekkoriként. A csoportosítás irányított kérdések segítségével történt, például ilyenekkel:

Kitől hallotta Petőfi a „Cserebogár, sárga cserebogár!” kezdetű dalt? Honnan tudjuk, hogy tőle? Olvasd fel a versből!

Kiket szeretne viszontlátni a költő? Hány év telt el azóta, hogy nem látta őket? Hány éves ekkor a költő?

A vers melyik sorából derül ki, hogy most már a kisfiú Petőfi emlékeiről olvashatunk? Idézz a versből!

Milyen gyermekkori játékokat említ Petőfi a versben? Sorold fel őket!

Ki a versben szereplő lovas és a ló? Hogy hívják a lovat?

Honnan tudjuk meg a versből, hogy ideje hazamenni? Idézz a költeményből!

Ki várja otthon a fáradt kisfiút és mit dúdol neki?

A tanulók ügyesen válaszoltak minden kérdésre önként jelentkezés alapján, sőt a versben lévő refrént és hasonlatokat is megtalálták.

Az elemzés végén a gyerekek megfogalmazták, hogy számukra milyen üzenete volt a versnek. Volt aki idézetet választott, míg mások a saját szavaikkal fogalmazták meg. Azt figyeltem meg, hogy azok a tanulók, akik saját szavaikkal fejezték ki a vers mondanivalóját, többen az idő gyors múlását említették. Ez számomra azért érdekes, mert még „kicsik” és mégis érzékelik ennek jelentőségét. Néhány az elhangzott gondolatok közül:

„Az idő gyorsan múlik.” „Felnőttként is vissza kell térni oda, ahol születtünk.” „Fontosak a gyermekkori emlékek.” „Ne feledd a gyerekkorod!” „Emlékezz mindig a gyerekkorodra!” „Ugy mentem el innen, mint kis gyermek, Gyermek vagyok, gyermek lettem újra, Lovagolok fűzfásipot fújva, Lovagolok szilaj nádparipán...”

Az óra anyagának rögzítése a következőképpen történt: a tanulók közösen készítették egy, a kortársak fényképeiből álló tablót, életrajzi térképet és fűrtábrát, valamint saját jegyzeteket az életrajzból és a versről. Ezeket óra után megmutatták a szakos tanárnak.

Az óra végén a pedagógus előkészítette a házi feladatot, ami egy rövid fogalmazás megírása volt a gyerekek lakóhelyéhez fűződő legkedvesebb emlékeről és egy ehhez kapcsolódó rajz elkészítéséről.

Bár a rajz eredetileg a vers egyik emlékképének lerajzolása lett volna, de ez nem fért bele az órába, ezért lett házi feladat, viszont így a fogalmazáshoz kapcsolódva. Ami nem baj, hiszen a célja ugyanaz, mint a vers esetében lett volna, vagyis a leírtak vizuális megjelenítése.

Amit még megjegyeznék a házi feladattal kapcsolatban, több tanuló is költözött már és ezzel kapcsolatosan megkérdezték, hogy írhatnak-e a korábbi lakóhelyükről is vagy csak a mostaniról. Természetesen bármelyiket választhatták.

Összefoglalva a tanórát elmondhatom, hogy az irodalomóra jó hangulatban telt, a tanulók ügyesen végigdolgozták a 2×45 percet, bár néha fegyelmezni kellett őket, de látszott rajtuk, hogy szívesen oldják meg a feladatokat.

A fentiekben leírtakhoz szeretném még hozzátenni a következő gondolatokat. Az, hogy az elméletben tervezett óra gyakorlati megvalósítása sikeres volt ez min-

denképpen pozitívum, mert bevallom egy kicsit tartottam attól, hogy a feladatok némelyike túl nehéz egy ötödik osztályos diák számára vagy nem is tudja megoldani. A feladatok sorrendjén és megoldási módszerén néhol apróbb módosításokra volt szükség annak érdekében, hogy a gyerekek könnyebben megértsék azokat. Ezzel együtt is minden feladat elérte a célját és a megadott időkeretbe is belefért. Ez azt bizonyítja, hogy érdemes olyan feladatokat összeállítani a magyar vagy más tantárgyak keretében is, amelyek a tantárgyi ismeretek elsajátítása mellett a diákok információs műveltségének fejlesztése is hangsúlyt kap.

A tanulmány végső konklúziójaként elmondhatom, hogy az információs műveltség a jövőbeni pedagógiai és könyvtártudományi kutatásokban is várhatóan fontos szerepet kap. Ezt kutatásom is igazolni látszik, hiszen most is vannak jó gyakorlatok a tanulók információs műveltségének fejlesztésére, de úgy gondolom, bőven van még mit tenni az oktatásügynek ezen a területen, nemcsak a közoktatás szintjén, hanem a felsőbb szinteken is. Bár vitathatatlan, hogy az alapokat a közoktatás keretei között kell lerakni ahhoz, hogy a későbbiekben az egyén információs műveltséget szerezhessen.

GALLER KRISZTINA

Győr-Moson-Sopron megyei nyugdíjasegyetemek

2009. november 23-án jelent meg az első felhívás a Kisalföld c. megyei napilapban a nyugdíjasegyetem indulásáról. A nyugdíjasegyetem ötlete a Széchenyi István Egyetem rektorától, dr. Szekeres Tamástól származik. A főszervező Széchenyi Egyetem három társszervezőt és az általuk irányított szervezetet tudhat partnerének az rendezvény elindításában, melyek a Nyugat-magyarországi Egyetem, a Pannon Nyugdíjas Szövetség és a Kisalföld napilap.

A nyugdíjasegyetem rövid jellemzését a szervezők szavainak idézésével írnám le:

Dr. Szekeres Tamás, a Széchenyi István Egyetem rektorának „húszéves álma, hogy a nyugdíjas korúak számára is kinyissa kapuit az egyetem. Olyan értékes programokat kínáljon, amelyek segítenek fenntartani szellemi aktivitásukat, lépést tarthatnak általuk a tudomány fejlődésével, és amelyek egyben kellemes időtöltést is jelentenek. „

Nagy Péter, a Pannon Nyugdíjas Szövetség elnöke szerint a nyugdíjasegyetem „nemcsak tanít, szórakoztat, de közösséget is teremt azok számára, akik jelentkeznek rá. Nem csupán másfél órás lesz ez a program. Addig tart az előadás, de rákészülni, odamenni, utána megbeszélni a látottakat, hallottakat egy egész délután, melynek hatása hetekig lehet élénkítő.”

A nyugdíjasegyetem lényege, hogy minden szemeszterben 6-8 előadást rendeznek, a szemeszterre beiratkozott nyugdíjas „senior” hallgatók számára. A témák változatosak, hiszen a két egyetem karai és a nyugdíjas szövetség külön-külön gyűjtötték össze témaötleteiket, amelyek közül azokat választották ki, melyek aktuálisak, a senior hallgatók számára érdekesek és hasznosak lehetnek. Az előadók a két egyetem oktatói, meghívott elismert tudósok, akik közérthetően és a célcsoport számára élvezhetően mutatnak be egy-egy tudományos témát, kiemelt kutatási eredményt.

Dolgozatom következő részeiben helyszínenként, kronologikusan mutatom be a Győr-Moson-Sopron megyei nyugdíjasegyetemek kialakulását és fejlődését. Elsőként a győri helyszínt ismertetem, röviden a négy megrendezett szemesztert. Sopron városában megrendezett nyugdíjasegyetem követi, mely jelenleg a harmadik szemeszterét zárta. Mosonmagyaróvár, Csorna és Kapuvár helyszíni nyugdíjasegyetemek bemutatásának zárásával.

Győr

Az *első előadásra* 2010. február 10-én került sor, Győrött. A helyszín biztosítása a Széchenyi Egyetem vállalta magára. Az idő elteltével a helyszínek fokozatosan nőtték ki magukat, az érdeklődők számának növekedésével. Az egyetem legnagyobb terme, majd az Aula után jelenleg az 1200 férőhelyes Egyetemi Sportszarnok ad otthont a rendezvénynek, amely a város legnagyobb befogadóképességű tere. Minden előadás anyagához kérdéseket fogalmaztak meg, majd a legjobb válaszokat beküldők között „Kisalföld-könyvekből” álló ajándékcsomagokat sorsoltak ki. Egy-egy választ maximum 3–4 mondatban megfogalmazva levélben vagy e-mailben lehet

beküldeni. Véleményem szerint remek módszer a még nagyobb érdeklődés és figyelem felkeltésére. Összesen 574 résztvevőt regisztráltak a szervezők. A hallgatók közülük 461-en legalább öt előadást meghallgattak, ők kaptak oklevelet. Nem kis teljesítmény, hogy 249-en mind a kilenc alkalommal eljöttek a tudományos ismeretterjesztésre, amit az utolsó alkalommal zenei meglepetés egészített ki. A Varga Tibor Zeneművészeti Intézet Rézfúvós Quintettje egy fűgát és egy rondót adott elő. Emellett, aki mind a kilenc alkalommal megjelent az előadásokon, közülük laptopot sorsoltak ki egy szerencsés személy számára (Rimányi, 2010).

A *második szemesztert* csak 2011. február 9.-étől kezdődött el. Az előző félévhez hasonlóan szintén előzetes regisztrációhoz kötötték a részvételt, amit telefonon és e-mail formájában tehettek meg az érdeklődők. Az érdeklődés hatalmas volt már a szemeszter első előadására, közel nyolcszáz fő, amely az előző félévhez képest kétszáz fővel több. Mindez egy nap alatt! A szervezőknek változtatásokat kellett alkalmazni a nagy létszámi fejlődésre. A nyugdíjasegyetem előadásai kétszer hangzottak el az adott nap a nagy létszámú idősök számára. Az első előadás 14:00-kor kezdődött, majd másodszor ugyanaz 16:00 órai kezdettel.¹ Az eredeti kiírás szerint a győri filharmonikusok otthona, a Richter Terem adott volna otthont. Válaszulva a nagy létszám miatt felmerült helyhiányra, a Széchenyi Egyetem új aulájában kezdődtek meg az előadások (Fábián, 2010) A Széchenyi Egyetem felajánlott egy laptopot, amit azok között sorsolnak ki a rendezvénysorozat végén, akik az összes előadáson részt vettek és ezt a leckönyvekbe gyűjtött pecsétekkel lehet igazolni. Emellett az egyetem két időst meghív kurzusára a fiatalok közé (Rimányi, 2011. 1) Az adott héten mikor elhangzott az előadás, a szombati napi Kisalföld megyei napilap Szieszta nevű mellékletében megjelent az előadás tartalma. A cikk mellett megtalálhatóak voltak a kapcsolódó tesztkérdések is. A múlt félévhez hasonlóan a helyes választ beküldők Kisalföld receptkönyveket nyerhettek (Rimányi, 2011. 2) A nyugdíjasegyetem kettő helyett öt résztvevője kapott lehetőséget arra, hogy az új tanév első szemeszterében a Széchenyi Egyetem szenior vendéghallgatójaként bővíthesse tudását. Az öt szenior diák 2011. szeptember ötödikén Szekeres Tamás rektortól vette át leckönyvét és órarendjét. A vendégdiákok teljes jogú hallgatónak érezhetik magukat: előadásokat hallgathatnak, vizsgázhatnak, teljesíthetik a tanulmányi követelményeket. Természetesen mindez lehetőség és nem kötelezően előírt program számukra (Glüch, 2011). 61 és 71 év közötti nyugdíjasok a jogász, az ifjúságsegítő és a nemzetközi igazgatás szakra jelentkeztek, majd a szemeszter végeztéig, 2011 decemberéig látogatták az órákat nappali tagozaton (Rimányi, 2011. 3)

2011. október 11-én kezdődött el a *harmadik félév* Győrött. Ebben a szemeszterben nem kétszer, mint a legutóbb, hanem csak egyszer hangzottak el az előadások. Ugyanis nem a Széchenyi Egyetem aulájában, hanem az Egyetemi Sportcsarnokban tartották a rendezvénysorozatot, ahol egyszerre ezer főnél többen is elférnek. Az előző félévekhez hasonlóan előzetes regisztráció volt szükséges a részvételhez, amit telefonon tehettek meg az érdeklődők. Az első előadáson mintegy ezer érdeklődő jelent meg, majd a további időpontokban is hasonlóan szép számban képviseltették magukat az idősök. A résztvevők ismét kaptak leckönyvet, amelybe belekerülnek a jelenlétet igazoló pecsétek. Akik szorgalmasan jártak az előadásokra, azok közt az

¹ Nagy siker a Nyugdíjasegyetem, 2011.01.25., http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/nagy_siker_a_nyugdijasegyetem/2200405/, (2012. január 05.)

utolsó alkalommal értékes ajándékokat sorsoltak ki. Az elhangzott előadásokat részletesen olvashatóak voltak a Kisalföld napilap szombati mellékletében, a Sziesztában. A cikk mellett megtalálhatóak voltak a kapcsolódó tesztkérdések is. A múlt félévhez hasonlóan a helyes választ beküldők Kisalföld-könyveket nyerhettek (Rimányi, 2011. 4). A Nyugdíjasegyetem második szemeszterén végzettek közül két személyt sorsoltak ki a nappali tagozatra járás lehetőségét az előadás-sorozatot szervező egyetemek. A szerencsés személyek egy féléven keresztül, a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karán egészségfejlesztést és egészségpszichológiát tanulhatott (Rimányi, 2011. 5) A Széchenyi István Egyetem felmérése alapján a harmadik szemeszterben a jelentkezők 85 százaléka az összes előadáson részt vett, ami megközelítőleg ezer embert jelentett minden előadáson.

A *negyedik szemeszter* elindulása előtt számos újítást vezettek be a szervezők. Az első újítás, az elektronikus regisztráció bevezetése volt. Az interneten kitölthető űrlap új lehetőségével az ezerkétszáz hallgató több mint 70 százaléka élt. Az online jelentkezés által csökkentek az adatfelvétel hibalehetőségei és nem kellett órákat eltölteni telefonálással, míg sikeresen kapcsolták a szervező munkatársakat. Az összesített listát a jelentkezők le is ellenőrizhették a honlapon. Véleményem szerint már régóta szükségeszerű honlap is létrejött a negyedik szemeszter elindulásával. A nye.sze.hu weblapon megtalálható a nyugdíjasegyetem bemutatása, az elmúlt félévek tartalma és az állandó friss hírek egyaránt. Amit személyesen hiányolok, az egy kontaktszemély neve és elérhetősége, aki foglalkozik a rendezvénysorozattal, és bármikor lehet hozzá fordulni. Az egyetemi hallgatói önkormányzat példájára a nyugdíjas hallgatókból kisebb önkéntes csoportot hoztak létre, akik segítik a rendezvények lebonyolítását, közvetítik a résztvevők észrevételeit a szervezőknek. Az előadások végeztével kérdéseket tehetnek fel az egyetemi oktatóknak egy internetes felületen és ugyanitt az elhangzott témákat egymással megvitathatják (Rimányi, 2012. 1). A szemeszter végére elektronikus tananyagot szeretnének kidolgozni a szervezők az elhangzott előadásokból. A tananyag célja, hogy a régió kívül élők és az ágyhoz kötött nyugdíjasok számára is elérhető legyen a rendezvénysorozat tudományos igényű tájékoztatásai (Rimányi, 2012. 2).

Sopron

A győri sikertörténet után a Nyugat-magyarországi Egyetem négy soproni kara és a Kisalföld megyei napilap helyi szerkesztősége szervezésében 2011. március 29-én Sopronban is elindult a nyugdíjasegyetem. Az előadások helyszíne a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Aulája. Az első nap zsúfolásig megtelt az Aula, vagyis közel 450 érdeklődő volt kíváncsi a rendezvényre (Csiha, 2011). A hallgatók, ahogy a győri helyszínen is, leckekönyvet kaptak és előadásonként gyűjtik a pecsétet, a cél egy veretes oklevél dr. Faragó Sándor, rektor úr kezéből. Emellett az összes előadáson részt vettek legszerencsésebbje egy laptopot is nyert. Míg a megyei napilap, a társszervező Kisalföld a toborzáson, beszámolókon kívül kvízzjátékokat közölt és receptkönyveket sorsolt ki. A Széchenyi István Egyetem teljesen magára vállalta a finanszírozási költségeket, amelybe az előadók jelképes honoráriumától kezdve, a helyszín bérlésén át, a mentőszolgálat biztosításáig minden beletartozott. Az előadók azonban a Nyugat-magyarországi Egyetem oktatói közül kerültek ki (Gosztola, 2011).

Dr. Merényi Máriától, a Soproni Nyugdíjasegyetem főszervezőjétől, és egyben a Nyugat-magyarországi Egyetem főtitkárától érdeklődtem azzal kapcsolatban, hogy

ki és milyen kritériumok mentén választja ki a lehetséges előadásokat. A Soproni Nyugdíjasegyetem célja, hogy a résztvevők ismerjék meg a Sopronban működő karokat. Így a Nyugat-magyarországi Egyetem 10 működő karából eddig ötöt (Erdőmérnöki Kar, Faipari Mérnöki Kar, Benedek Elek Pedagógiai Kar, Közgazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar) kértek fel, hogy a kar oktatóiból jelöljenek meg olyan oktatókat, akik előadásokat tartanának a nyugdíjasegyetem időseinek. Tehát a karoktól javaslatokat kapnak, az előadóknak a tervezett témáról rezümét kell írniuk, amit értékelnek. Az értékelők között szerepel dr. Faragó Sándor rektor, dr. Merényi Mária, mint főszervező, és a további szervező munkatársak. A valószínűsíthetően nagyobb számú érdeklődőt vonzó előadásokat pedig beillesztik a programba.

A harmadik szemesztert kezdő Győri Nyugdíjasegyetemmel azonos napon, 2011. október 11-én kezdte meg a Soproni Nyugdíjasegyetem a *második szemeszterét*. Majd a következőkben ugyanazokon az időpontokban, mint Győrben, de más témájú előadásokkal készültek az érdeklődő idők számára. A megrendezésre került előadások helyszíne változott az előző félévhez képest, ugyanis a Közgazdaságtudományi Kar Aulája helyett a Gyermekek és Ifjúsági Központ Rendezvényházban került sor az előadásokra. Az érdeklődés szintén nagy volt az új szemeszterre, hiszen az első előadás négyszáznegyven regisztrált érdeklődővel kezdődött el.

2012. február 21-én kezdődött a Soproni Nyugdíjasegyetem tavaszi, *harmadik szemesztere*. A Nyugat-magyarországi Egyetem és a Kisalföld napilap közös szervezésű rendezvénysorozat hallgatói a szemeszter során öt előadáson vehettek részt. A helyszínt változatlanul a volt Gyermekek- és Ifjúsági Ház biztosította a rendezvény számára. A regisztráció továbbra is telefonos jelentkezés formájában zajlott. Több mint 400 jelentkező vett részt az előadásokon. A programsorozat utolsó előadásán meglepetésműsor várta a hallgatóságot. Illetve azok között, akik mindegyik előadáson jelen voltak, ajándékokat sorsolnak ki, az előző szemeszterekhez hasonlóan. Aki valamennyi előadáson részt vett, azok között 10ezer forintos ajándékkosarat, a Nyugat étterembe négyszemélyes vacsorameghívást, olasz kávéfőzőt és kétszemélyes színházbérletet sorsoltak ki. A kvíz kérdések helyes megfejtői közül továbbra is Kisalföld által kiadott könyveket sorsoltak ki.²

Mosonmagyaróvár

Mosonmagyaróvár városa és a Nyugat-Magyarországi Egyetem által szervezett, dr. Faragó Sándor rektor úr kezdeményezésével, és a Kisalföld napilap által támogatott nyugdíjasegyetem megalakulásával immár három helyszínen járhatnak előadásokra az érdeklődő idők. Az első előadásra 2011.november 17-én került sor, majd havonta egy-egy alkalommal folytatódik egészen 2012. május 17.-éig. Hasonlóan a Győri és a Soproni Nyugdíjasegyetemhez a résztvevők leckekönyvet kapnak és ajándékokban részesülhetnek. Az előadások helyszíne a Biotechnológiai Oktató és Bemutató Központjának auditoriuma. Az érdeklődést mutatja, hogy az első előadás alkalmából zsűfólásig megtelt a több mint háromszáz regisztrált résztvevővel (Méhés, 2011).

² Látogatóban a politikai piacon. In: Kisalföld, 2012. március 07. LXVII./57.szám

Csorna

A helyszínen létrejövő Nyugdíjas Akadémia a Csornai Többcélú Kistérségi Társulás felnőttképzési központjának köszönhetően jött létre 2011 novemberében. Az első előadásra 2011. november 18-án került sor. Az előzetes regisztráció szükségessége mellett, a résztvevők leckekönyvet és a legalább négy előadáson résztvevők oklevelét is kapnak. Az előadás-sorozatnak a Városi Művelődési Központ biztosította a helyszínt. A résztvevők nagy várakozással tekintettek a rendezvény-sorozat elé, hiszen sokan közülük már a Győri és Soproni Nyugdíjasegyetemen is részt vettek az előadásokon. A kezdeti reményeket igazolta, hogy az első előadáson százötven érdeklődő jelent meg Csornáról és a környékbeli településekről (Cs. Kovács, 2011. 1). A Nyugdíjas Akadémia ünnepélyes évzárására 2012. január 26-án került sor. A rendezvényen köszöntőt mondott Dr. Turi György, a Csornai Többcélú Kistérségi Társulás elnöke, Csorna Város polgármestere, Gyopáros Alpár országgyűlési képviselő, a rendezvény védnöke, valamint Vida István, a sorozat médiapartnere, a Kisalföld napilap rábaközi szerkesztőségének vezetője. A műsorban fellépett Gecsényi András versmondó és a Kerényi György Művészeti Iskola Rubato Band kamarazenekara. A négy alkalommal megjelent időseknek pedig átadták a megérdemelt oklevelüket. Százharmincöt ilyen hallgató volt, a Kisalföld napilap emellett jutalomkönyveket sorsolt ki a legaktívabbak között. A rendezvény-sorozat várhatóan 2012 őszétől folytatódik új témákkal és új előadókkal (Cs. Kovács, 2012).

Kapuvár

Kapuvári Szabadegyetem névvel 2012. január 25-én kezdődött el a megye területén immár ötödik helyszínén az idősek számára megrendezett előadás-sorozat. A program kezdeményezője ezen a helyszínen is, hasonlóan a soproni, a mővári helyszínhez, dr. Faragó Sándor rektor úr volt. Az előadásokra a város lakosain kívül a kistérség más településeiről is várták a résztvevőket. A részvételt ezen a helyszínen is előzetes regisztrációhoz kötötték, a jelentkezők számának előzetes ismerete miatt. Az érdeklődők száma elérte a kétszáz főt. Az előadások helyszíne a kapuvári városháza díszterme lett volna eredetileg, de a nagy érdeklődésre való tekintetre már az első előadás időpontja előtt megváltoztatták. Így a Petőfi Sándor mozi adott helyszínt a rendezvény-sorozatnak. A negyedik előadást a résztvevők már a Rábaközi Művelődési Központban hallgathatták meg. A programsorozat 2012. április 28-án zárult. Az összes elhangzott előadáson való részvételt leckekönyvvel igazolók közül 2 személyes wellness hétvégét sorsoltak a győri Hotel Famulus szállodában a Nyugat-magyarországi Egyetem felajánlásával (Turbók, 2012).

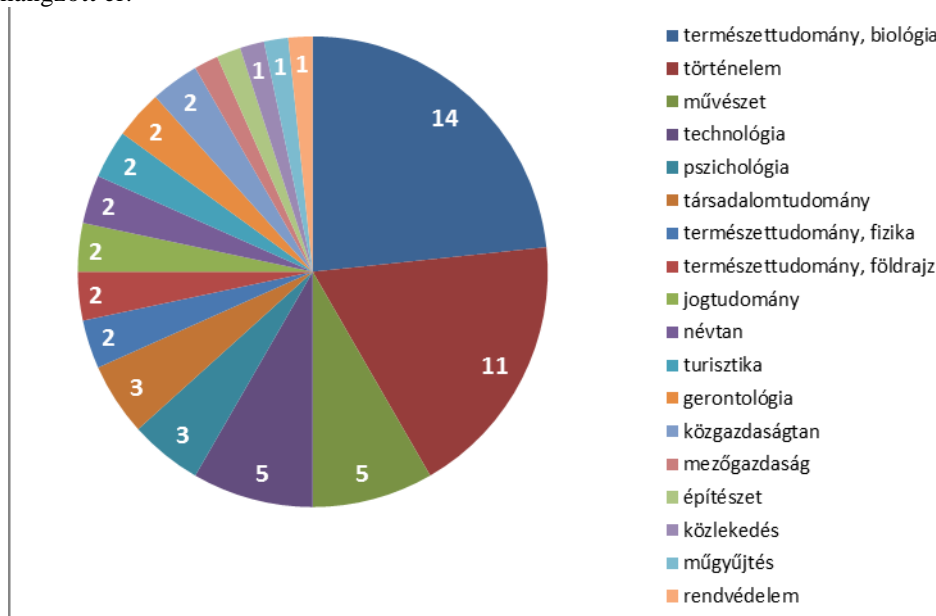
Összefoglalás

A megyében országosan egyedülállóan, öt városban zajlanak előadások az idősek részére. Az 1.-es számú ábrán szemléltetem a rendezvények helyszíneit, melyek Győr, Sopron, Mosonmagyaróvár, Csorna és Kapuvár. Bizton állítom, hogy Magyarország történetében egyedülálló és még sok éven keresztül is példaértékűnek fog számítani ez a nagyszerű kezdeményezés.

1. ábra: Nyugdíjasegyetemek Győr-Moson-Sopron megyében

A könnyebb átláthatóság érdekében és összegzésképp készítettem egy diagramot, ami megmutatja, hogy a megyében működő nyugdíjasegyetemek előadásai mely témákat öleltek fel. Az öt helyszínen, két és fél év alatt összesen 60 előadás hangzott el!

2. ábra: Az elhangzott előadások száma tudományterületenkénti felosztásban

Leggyakrabban a természettudományos előadások hangzottak el, főként a biológia változatos témaköréből. Legnagyobb számban még történelmi témákat hallgathattak a résztvevők. Számos egyedi, de csak egyszeri témát is találhatunk. Ilyen volt például a rendvédelem, a műgyűjtés, az építészet, a mezőgazdaság. A sokszínű palettát gazdagítja a gerontológia, a turisztika, a névtan, a közgazdaságtan, a jogtudo-

mány, a földrajz és a fizika területéhez kapcsolódó előadások. Gyakrabban hangzottak el a társadalomtudomány és a pszichológia tudományához tartozó előadások. Az időseket leggyakrabban érdeklő számítástechnika és internet témaköréből is hallgattak öt alkalommal a résztvevők, és a művészetekről.

Véleményem szerint a Széchenyi István Egyetem és a Nyugat-Magyarországi Egyetem is olyan változatos témákat tud biztosítani, nagy szaktudású oktatógárdával, amelyek még hosszú ideig fenn tudják tartani az idősek érdeklődését. Dr. Merényi Mária, főtitkár elmondása szerint tervezik a következő szemeszterre vonatkozóan további Nyugat-magyarországi Egyetemi Karok és ez által lehetséges előadók bevonását a programba, ami további frissítést eredményezheti a témaköröknek. Elsőként Szombathely városát tervezik bevonni a rendezvény-sorozatba.

HANG BARBARA

Presztízsnövelés a fizikai szakmák világában, különös tekintettel a Szakma Sztár Fesztiválra

1. Bevezetés

Az iskolarendszerű középfokú szakképzés problémakörei összetettek, maga a terület egy komplex, társadalmi-gazdasági, illetve oktatáspolitikai elemek által determinált közegben értelmezhető. Kutatási témám kiinduló pontja a középfokú szakképzési rendszer és a társadalmi-gazdasági szféra kapcsolatrendszere, azonban jelen dolgozatban nem vállalkozhatunk mélyebb elemzésre, csupán az általam legfontosabbnak ítélt pontok kerülnek kiemelésre.

A középfokú iskolarendszerű szakképzés egyik alapvető problémája az, hogy az iskolaválasztás előtt álló fiatalokat nem tudja megnyerni a szakmatanulást kínáló perspektívájával. A tanulók inkább a gimnáziumi és szakközépiskolai oktatást választják, mint a szakmunkásképző/szakiskolákhoz köthető szakmatanulást. A rendszerváltást követően, 1990-ben a gimnáziumi tanulók száma körülbelül 140.000 fő volt, amely az évek múlásával fokozatosan nőtt,¹ míg a szakiskolák adatait figyelve teljesen ellenkező tendenciát tapasztalhatunk. A rendszerváltás idején 220.000 szakmunkás tanuló volt az országunkban, döntően fizikai szakmákra beiskolázva. Azonban az évek múlásával folyamatosan kevesebb diákot számlálhattunk, a mostani, 2012/2013-as tanévben 140.000 körülire tehető a szakiskolákban tanulók száma.²

Az előbb ismertetett tendencia is mutatja, hogy a fizikai munkások elismertségének, presztízisének hanyatlása, a szakképzett munkaerő alábecsültsége a rendszerváltást követően indult el, a piacgazdaság megjelenése következtében. A privatizáció következményeként hirtelen megnőtt munkanélküliség, leginkább a „kékgalléros” szakmákat érintette.

A „fehérgalléros” szakmák ebből kifolyólag felértékelődtek, elősegítve az oktatási expanzió megjelenését. Kényelmesebbnek és munkaerő-piaci szempontból biztonságosabbnak tartották az irodai, ügyviteli, szellemi szolgáltató munkaköröket, nem csupán a magasabb bérszínvonal miatt, hanem mert nem járt együtt a munkavégzéssel a mindennapos „koszos, melós ruha”. Sajnos a társadalom tagjai nem veszik figyelembe, hogy a technikai fejlődésnek köszönhetően folyamatosan változnak a szakmai módszerek, az ergonómiai környezet, manapság már tiszta és rendezett körülmények között dolgozhatnak a fizikai munkát végző szakemberek. Emellett a

---

¹ Gimnáziumi nevelés és oktatás.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi004.html
2013.január 03.(18:45)

² Szakiskolai és speciális szakiskolai nevelés és oktatás.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi003.html
2013.január 03.(18:55)

technikai újítások megkívánják a kétkezi fizikai szakmáknál is a pontos, alapos műszaki tudást és sok esetben a kreativitás, személyes „rátermettség” sokkal nagyobb teret kap, mint egy irodai állásnál.

A szakmatanulás felé orientálódást már az általános iskolában is szorgalmazni kellene, ahogyan a németországi példa is mutatja. Azonban Magyarországon az alapfokú oktatás gyakran nem szentel elegendő figyelmet arra, hogy megismertessék a tanulókkal a munka világát, hogy bemutassák a diákoknak a karrierlehetőségeket, ezáltal szembesítve saját készségbeli erősségeikkel és gyengeségeikkel. Kevésbé elfogadott az, hogy minden tanuló különböző kompetenciákkal, képességekkel rendelkezik, pedig ennek a ténynek az akceptálása elengedhetetlen a modern irányzat, a konstruktivista pedagógia kivitelezéséhez. Csekély hangsúlyt helyeznek a szakmatanulásra, pedig a középfokú iskolaválasztás már egy nagy lépést jelentene az egyéni szakmai életút megalapozásában. A szakiskolák esetében ezért is inkább az úgynevezett „maradék-elv” érvényesül, többnyire azok választják ezt az iskolatípust, akik hátrányos helyzetük miatt eleve lemondanak a felsőoktatásról, vagy éppen a beszüntült lehetőségek miatt (családi, földrajzi hátrányok, iskolai kudarcok, átlag alatti képességek stb.) nem is gondolhatnak egy „erősebb” gimnázium vagy szakközépiskola elvégzésére.³

A szakképzés be- és kimeneti követelményeit az Országos Képzési Jegyzék foglalja magába, amely a későbbiekben részletesebb bemutatásra kerül. Az OKJ-t 2006 óta a kompetencia-elvű megközelítés jellemzi, azonban ennek valós átültetése problémás. A szakmákat oktató intézményekben még mindig túl nagy szerepet kap az elméleti oktatás, a hagyományos, tudásközpontú pedagógia a jellemző irányvonal, a gyakorlatiasságot, kooperatív módszereket kívánó tanítás háttérbe szorul. Ezáltal a szakmai műveltséget a munkaerő-piaci elvárásokhoz képest gyakran hiányosan sajátítják el a tanulók. Nem véletlen a kamarai szándék a gyakorlati órák növelése és a vállalati gyakorlat erősítése kapcsán. Napjainkban az a lényeges, hogy a munkavállaló megfelelő minőségben, megadott határidőn belül teljesíteni tudja a rábízott feladatot. Felértékelődött a munkát végző személy munkamorálja, együttműködési hajlandósága, kommunikációs készsége és problémamegoldó képessége. Ezek, megfelelő gyakorlati óraszám mellett könnyedén elsajátíthatók.

A középfokú szakképzés választásától távol tartja a fiatalokat az is, hogy a fizikai foglalkozásuk havi bruttó átlagkeresete arányaiban messze elmarad a szellemi munkát végzők havi bruttó átlagkeresetétől.^{4 5} A nemzetgazdaság szinte minden területén jóval nagyobb fizetést kapnak az utóbbi kategóriába tartozók és aránytalanul alacsony az előbbi csoportba tartozók bére. A fizikai foglalkozásuk havi bruttó átlagkeresete változó, nem kiegyensúlyozott és alacsony tartományokban mozog. Főleg az építőipar és az egészségügy területén kritikus a helyzet, amin a kötelező

³ Dávid János et al.: Úton a második struktúraváltás felé? A kézgalléros szakmák radikális presztízscsökkenése. Székesfehérvár, 2008.133-135 p.

⁴ A fizikai foglalkozásuk havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban.http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli013.html 2012.december 27. (14:55)

⁵ A szellemi foglalkozásuk havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli015.html 2012.december 27. (15:10)

minimálbér sem változtat érdemben. Ennek megváltoztatása (növelése) lényegesen emelné a kétkézi fizikai szakmák presztízsét és vonzerejét, amely több társadalmi-gazdasági problémára is megoldást nyújtana.

Lényeges probléma napjainkban az iskolákból való lemorzsolódás is. A korai iskolaelhagyás, a szinten belüli és a szintek közötti lemorzsolódás, megfigyelhető az oktatás minden lépcsőfokán. Körülbelül 20.000 főre tehető azoknak a száma, akik nem tanulnak tovább az általános iskola elvégzése után. A társadalom folyamatosan újratermeli a végzettség és kompetenciák nélküli embereket.⁶ Őket elsősorban a szakképzéssel lehetne visszacsábítani a tanuláshoz, hiszen feltehetőleg több sikerélménnyel gazdagodnának egy szakiskolában, mint egy elméletközpontú gimnáziumban. Valamint a munkaerő-piaci igényeket is jobban ki lehet elégíteni a megszerzett szakmai kompetenciákkal.

A lemorzsolódás okai sok tényezőre vezethetők vissza. A földrajzi hátrányból adódóan sok tanulónak nehézkes az iskolai intézmény megközelítése, a folyamatos ingázás sok esetben kivitelezhetetlen, mert nem áll megfelelő anyagi háttér a tanuló mögött. A rossz pénzügyi helyzet következtében nem rendelkeznek a tanulók megfelelő, nyugodt, tanulást elősegítő otthoni környezettel, a mindennapi megélhetés a napról napra élés körül forog a nélkülöző családok élete, nem az oktatás hangsúlyozásán. Napjainkban is előfordulhat az, hogy a gyermeknek fel kell adnia tanulmányait annak érdekében, hogy a családját fenntartsa. Az utóbbi leginkább a perifériás területeken jellemző a Dél-Dunántúlon elterülő Ormánságban és az Északkeleti ország részben, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben. Ezek a területeken a lakosság életszínvonala jóval alacsonyabb, mint például a Közép-magyarországi, vagy nyugati régiókban. Emellett a lemorzsolódást okozhatja még az is, hogy a gyermek szülei milyen végzettséggel és felfogással rendelkeznek, milyen a rálátásuk a világra. Megfigyelhető, hogy azoknál a diákoknál, ahol a szülők iskolázottsága a 8 osztály végzettséget sem éri el, 30-35%-os a kimaradási arány a szakképzést nyújtó intézményekből.⁷ Túl nagy változás e téren akkor sincs, ha a szülőknek meg van az alapfokú végzettségük. A középfokú végzettséggel rendelkező szülők gyermekeinél láthatunk először pozitívabb mutatókat, itt már alacsonyabb a kimaradási arány, ahogyan a felsőfokú végzettséggel rendelkező felmenők gyerekeinek esetében is.⁸

A középfokú szakképzés (gondoljunk elsősorban a Híd-programra), oktatási rendszerünk fontos csatornája a hátránnyal rendelkező tanulók számára. Emellett munkaerő-piaci funkciója is nagyon fontos. Magyarországon körülbelül 55%-ra tehető a foglalkoztatottak száma, és ez a tendencia az elmúlt 15 évben nem is változott érdemlegesen. A foglalkoztatás bővítésére a szakképzés támogatása lehet az egyik eszköz. Hiszen a szakképzett fiatalok már 20-21 évesen munkát tudnak vállalni, addigra megszerzik a szükséges szakmai tudást és végzettséget ahhoz, hogy megfelelő munkaerővé váljanak. A felsőfokot végzők tanulmányaik miatt később lépnek

⁶ Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Szerk.: Fazekas Károly et al. Budapest, 2008.

⁷ Kerékgyártó László: Helyzetkép a hátrányos helyzetű fiatalok felnőttképzés és foglalkoztatás keretében történő felzárkóztatásáról. Szakképzési Szemle, 2005/2. pp. 145-179.

⁸ Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Szerk.: Fazekas Károly et al. Budapest, 2008. 103 p.

ki a munkaerőpiacra, így az is előfordulhat például, hogy 25 évesen is még a szülők tartják el gyermeküket. A foglalkoztatottság azokban az országokban magas, ahol a szakképzésre is nagyobb hangsúlyt fektetnek, valamint a felnőttképzés is kiemelkedő szerepet tölt be. Ezért hazánkban is nagyobb figyelmet kellene szentelni a szak- és felnőttképzésre. Ha ez sikerül, akkor nagy eséllyel javíthatunk a foglalkoztatottsági adatainkon. Ezáltal megoldáshoz segíthetjük az elöregedő társadalom jelenségéből fakadó problémákat, hiszen az aktív korúak jelentős része nem dolgozik Magyarországon, azonban a társadalmi problémák kezelése érdekében a teljes vagy azt megközelítő foglalkoztatottság felé kell törekednünk.

Jelen kutatás az eddig felvázolt keretekbe illeszkedik, és egy kevésbé vizsgált területet ölel fel, a szakmák népszerűsítésének egyik eszközét mutatja be.

2. Kutatás eredményeinek bemutatása

Magyarországon a gazdasági és iparkamara pártolja leginkább a szakképzés fejlődését. A gazdasági szervezet küldetésének tekinti a szakképzés óvását, rendezését, építését és támogatását. A szakképzési törvény⁹ alapján a gazdasági kamarák feladata a tanulószervezetek előkészítése, megkötése, amelyek biztosítják a gyakorlati képzés biztonságát, a központi követelményeknek megfelelő munkaerőképzést, valamint azt, hogy a tanulóknak gazdasági újításokat követő oktatásban kell részesülniük. Megköveteli, hogy a gyakorlati helyen történő képzésnek ingyenesnek kell lennie, a tanulóknak pedig biztosítani kell a rendszeres havi pénzbeli juttatást. Emellett, a kamara kiemelt szerepet tölt be a vizsgáztatásban, a mestervizsgáztatásban és a gyakorlati képzés szervezésében.¹⁰ A gazdasági szervezet fejlesztette ki a szintvizsga rendszert is, amely alapján még a záróvizsga előtt, fel lehet mérni a tanulók szakmai tudását, így ha esetleg hiátusok merülnének fel, még van idő a pótlásukra.¹¹

A kamarára egyre nagyobb felelősség hárul. 2007-ben 16 szakmát helyeztek a gondozásába, amelyhez 11-et hozzácsatoltak az azt követő évben. 2010 őszén már megközelítőleg 130 szakmáért felelt a gazdasági szervezet.¹² Elsősorban az építőipari és ipari szakmák felügyeletét kapta meg. A kamarának a pályaorientáció hangsúlyozása is fontos, valamint a kétkezi szakmák bemutatására is komoly hangsúlyt fektet. Ezt az irányvonalat megragadva fogalmaztam meg dolgozatom hipotézisét is.

A kereskedelmi és iparkamara és a támogató vállalatok által szervezett Szakma Sztár Fesztivál elősegíti a fizikai szakmák presztíznövelését, középfokú szakképzési rendszerünk nagyobb elismerését, a gazdaság szereplői és az oktatás résztvevői közötti kapcsolatrendszer bővítését, megerősítését, ezzel képviselve és közvetítve az európai és világszintű (EuroSkills, WorldSkills) szakmai versenyek küldetésstudatát, célját.

A versenyek részletesebb bemutatása előtt, lényegesnek tartom a magyarországi szakképzés ismertetését a teljesség igénye nélkül. Ha összevetjük Magyarországot

⁹A szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény módosításáról. In: Magyar Közlöny, 2012. 74. szám. www.magyarkozlony.hu/pdf/13416 2012. november. 06. (19:57)

¹⁰ Velkey Gábor: A (szak) képzés hazai rendszere, működési zavarai és megújítása. A kamarák szerepe a szakképzés szervezésében. http://www.rkk.hu/rkk/publications/phd/velkey_ertekezes.pdf 2012. november 07. (17:30)

¹¹ Vámosi Tamás: Képzés, Tudás, Munka. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2011. 149-151 p.

¹² U.o. 151 p.

szakképzését, a nyugat európai szakképzési rendszerekkel, láthatjuk, hogy oktatásunk jelentősen elméletorientált, gyakorlati képzésünk minőségében és mennyiségében egyaránt elmaradott. Ennek következtében a technikai újítások, változások nehezebben követhetők, elérhetők. Ebben a változást a duális képzés hozhatja el, amely 2012 óta Magyarországon is jelen van. A módszer Németországból származik, így nem véletlen, hogy a német leányvállalatok az első számú kezdeményezői a duális képzés elterjesztésének. A győri Audi gyárnak¹³ vagy a kecskeméti Mercedes komplexumnak¹⁴ egyaránt kiemelkedő a szerepvállalása az oktatás e területén. A duális képzés egy erős gyakorlati tudást ad, amelynek következtében a szakképzett fiatalok a munkaerőpiacra kilépve bárhol, könnyedén megállják a helyüket. Ebből kifolyólag alacsonyabb a pályakezdő munkanélküliek száma azokban az országokban, (Ausztria, Szlovénia) ahol a duális képzés már teret nyert magának, így a foglalkoztatottsági rátájuk is kedvezőbb képet mutat.

A szakközépiskolák általános és szakmai alapozó képzést nyújtanak és az érettségire is felkészítenek. A szakiskolában a régi rendszer szerint általános és szakmai alapozó képzésre volt lehetőség az első két évben. Ezután szakmától függően, egy évtől három évig terjedő szakképzés vehette kezdetét. Napjainkban azonban ez megváltozott, ismét az 1998-ban bevezetett 18 éves tankötelezettség előtti struktúra lett a meghatározó, amely szerint az alapfokú végzettség megszerzése után három évig tartó képzésben lehet elsajátítani a szakmai műveltséget. Az előbbieken már említésre került, hogy a szakközépiskolákban és szakiskolákban oktatott, államilag elismert képzések, be- és kimeneteli követelményeit az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) foglalja magába. Rendszerezve sorakoztatja fel a szakmákat, az 1993-as megalakulása óta számos módosításon ment át, alkalmazkodva a szakképzés folyamatosan változó világához.¹⁵

A szakképzési rendszerünkről csak akkor nyerhetünk teljes képet, ha figyelembe vesszük az iskolarendszeren kívül folyó oktatást is. A Térségi Integrált Szakképző Központok (TISZK), abból a célból jöttek létre, hogy gazdaságosabbá tegyék a szakképzést azáltal, hogy egy közös intézménybe koncentrálják a szakmai oktatást, a tanuláshoz szükséges eszközöket is egy helyre tömörítik. A Regionális Képző Központokban (RKK, jelenleg Türr István Képző és Kutató Intézet, országos hálózattal) is folyik szakképzés, amelyek elsősorban a rendszerváltás okozta munkanélküliség megszüntetésére illetve csökkentésére jöttek létre. A szakképzés támogatásában fontos szerepet játszanak a Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottságok (MFKB, 2012 előtt RFKB) amelyeknek a feladata, a szakképzés támogatására szánt összeg megfelelő elosztása megyei szinten.

3. A szakmai tudást megmértető versenyek

3.1. EuroSkills, WorldSkills

Az Euroskills és a Worldskills a kétkezi fizikai szakmák megmértetése, elsődleges céljuk a szakképzés népszerűsítése és pártolása, a kormányzatok és a gazdasági sze-

¹³ Kiss Géza: Évtizede duális képzés folyik Győrben az Audinál Nem csak várták megcsinálták. In: Üzleti 7, 2010. november

¹⁴ Ulrich Jäger: Jó bizonyítvánnyal tartós munkaviszony a Mercedesnél. In: Üzleti 7, 2011. május

¹⁵ Vámosi Tamás: Képzés, Tudás, Munka. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2011. 87. p

replők bevonásával. Kiemelt hangsúlyt helyeznek a versenyek során arra, hogy a vállalatok, cégek jelenléte, támogatása szükséges a szakképzés világában, hiszen a gazdaság progresszív növekedését eredményezheti a minőségi szakmaoktatás. A szakmai rendezvény versenypalettáján a régi szakmák mellett az új, modern szakmák is felsorakoznak, bemutatva és ötvözve a hagyományos szakmák szépségét a legújabb technológiákkal (környezetbarát technológiák).¹⁶

A Worldskills támogató partnerei nem kisebb cégek, mint a Siemens, a Würth, 3M, Autodesk, Cisco Systems Inc, Festo, Fluke Corporation, Lincoln Electric, Saint-Gobain vagy a Samsung. Globális partnerként megfigyelhetik a világ több szakképzési rendszerét is, rálátásuk van a folyamatos újításokra, változásokra. Lehetőségük van a tapasztalataikat megosztani a kormányzással és az oktatás résztvevőivel annak érdekében, hogy a szakképzés megfelelően elégítse ki a munkaerő-piaci igényeket.¹⁷

3.2. Szakma Sztár Fesztivál

3.2.1. A verseny

A Szakma Sztár Fesztivál az EuroSkills-nek és a WorldSkills-nek a magyarországi megfelelője. A verseny magába foglalja a Szakma Kiváló Tanulója Versenyt (SZKTV) és az Országos Szakmai Tanulmányi Versenyt (OSZTV). A Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Nemzetgazdasági Minisztérium által szervezett rendezvény, 2008 óta évente vonzza a szakmát tanulókat egy közös megmérettetésre. A folyamatosan bővülő versenyen a legutóbbi, 2013 áprilisában megrendezett budapesti döntőn, már 39 szakmában indulhattak a versenyzők.¹⁸ A verseny célja a szakképzés népszerűsítése, akár már a 14 éves korhoz kötődő iskolaválasztáskor, ugyanis számos általános iskolai diák is megfigyelhette, nyomon követhette a verseny menetét, a versenyzők technikáit, az egyes kategóriák szépségeit, izgalmait. Parragh László az MKIK elnöke így fogalmazott. „Az elmúlt öt évben sikerült közbeszéd tárgyává tenni a szakképzést. Megértetni a magyar politikával és a társadalommal, hogy szakképzetség nélkül nem lehet növelni a foglalkoztatást és nem lehet növelni az ország versenyképességét, ezeken keresztül pedig a mindennapi életünk színvonalát.”¹⁹

3.2.2. A Versenyszabályzat tartalma

A verseny kiírás a Magyar Közlönyben és a rendezvény honlapján, a szakma-sztar.hu-n érhető el. Azok a tanulók indulhatnak a kihíváson, akik végzős, iskola-rendszerű képzésben résztvevő, nappali tagozatos diákok. Az OSZTV-n való részvétellel érettségéhez, vagy a középiskolai utolsó évfolyam elvégzéséhez kötött, míg az SZKTV a szakiskolákban tanulók számára nyújt versenyzési lehetőséget. Elméleti és gyakorlati feladatok egyaránt összetevői a versenynek, a budapesti döntőt megelőzően egy helyi és egy központi elődöntőn kell teljesíteniük az indulóknak. A vállalkozó szelleműeknek a saját iskolájuk igazgatójától és gyakorlati helyük vezetőjétől kell aláírást kérniük az induláshoz. A döntő az OKJ-ban, meghatározott modulok alapján bonyolódik le. A moduláris szerkezetnek köszönhetően a szakmák közti átfedés

---

¹⁶ Competition rules from WorldSkills. www.worldskills.org

¹⁷ Global Industry Partners. http://www.worldskills.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=103&Itemid=992013.01.06. (18:18)

¹⁸ SZSZF versenykiírás

¹⁹ Parragh László az MKIK (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara) elnöke

könnyebbé és egyszerűbbé vált,²⁰ annak a diáknak, aki teljesíti a gyakorlati és szóbeli versenyfeladatát minimum 60 %-ra, nem kell később záróvizsgát tennie az előbb említett modulokból. Ha minden egyes részfeladatánál eléri a 60%-ot, mentesül a teljes szakmai vizsga alól.²¹ Az a tanuló, aki igazán jól teljesít, esélyt kaphat a továbbjutásra a EuroSkills-re és a WorldSkills-re.

3.2.3. Cégek vállalkozások szerepe, részvétele

A vetélkedés támogatásában a kamara mellett lényeges szerepet vállalnak a szponzorok is. Az egyes cégek közreműködése segíti és biztosítja az alapanyagok kellő mennyiségét, a versenyrészek akadálymentes lebonyolítását. Ilyen vállalat például: a Schneider Electric a Trilak a Gigi Cosmetic és az Alveola is. Számos olyan szakma van, ahol az iskolában elsajátított technikák nem elegendőek a versenyen való eredményes szerepléshez. Ezeknek az újításoknak a megismerését a vállalkozások és támogatók biztosítják az indulóknak, ezzel is mutatva a cégek elengedhetetlen szerepét a szakképzésben. Például a Wienerberger továbbképzést biztosított a kőműves tanulóknak versenyt megelőző időszakban.

A Gigi Cosmetic a kozmetikai piac egyik meghatározó szereplőjeként, komoly támogatást nyújt a kozmetikus verseny kategóriában résztvevő versenyzőknek. Az Alveola kozmetikai céggel egyetemben minőségi termékeiket a versenyzők rendelkezésére bocsájtják. A vállalatok részvétele mind két oldalról megközelítve pozitív következtetést eredményez. Egyrészt a cégek oldaláról tekintve láthatjuk, hogy a gazdasági piacon való fennmaradáshoz bizony nem csak a megfelelő eszközök kellenek, hanem olyan szakemberek, akik korrekt módon használják is azokat. A verseny lehetővé teszi az adott szakma kiváló, kezdő művelőinek felkutatását. Ez az a hely, rendezvény, ahol a jól felkészült utánpótlás egy területre tömörül, tisztább képet nyújtva a cégeknek a jelenlegi szakmai képzés helyzetéről, eredményességéről. Másrészt a versenyzők szemszögéből vizsgálva, lehetőségük adódik a szakmájuk előrehaladását elősegítő vállalatokkal megismerkedni. Érdekes tényként megemlíteném, hogy Magyarországon csak ezen a rendezvényen tudják egyedül a kozmetikus tanoncok megméretetni magukat.²²

A kozmetikus szakma egy közkedvelt és népszerű szakma, de ne feledkezzünk meg a hiányszakmákról sem. A 2008-ban kirobbant gazdasági világválság az építőipar pangását eredményezte Magyarországon is.²³ Tóth Balázs, okleveles építész így fogalmazott: „Az oktatás és képzés ilyenkor értékelődik fel. Nagyjából úgy gondoljuk, hogy lejjebb már nem mehet, nem süllyedhet az építőipar teljesítménye. Tehát egyszer csak elindul fölfelé és a jól képzett magas színvonalú fiatal munkaerőre szükség lesz.”²⁴ A válság ellenére a kőműves és egyéb, a szakterülethez kapcsolódó szakmák még mindig hiányszakmáknak²⁵ minősülnek. A társadalom lassú elöregedé-

²⁰ Versenyszabályzat. www.szakmasztar.hu 2012.október 28. (18:18)

²¹ Vámosi Tamás: *Képzés, Tudás, Munka*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2011. 152.p.

²² Aubéli Vanda: Akik arcukat adják a versenyhez In: *Üzleti* 7,2010.június

²³ Koji László: ÉPÍTŐK NAPJA - Az építési ágazat helyzetértékelése, súlyponti problémái és 2009. évi várakozásai 2012.november 07. (15:55.)

http://www.mek.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=1377&Itemid=52

²⁴ Tóth Balázs-okleveles építészmérnök, versenybizottsági tag.

²⁵ Számalk Szakképzési Központ: *Hiányszakmák 2012-2013.* 2010.11.07.(16:17)<http://www.tanfolyam-kepzes.hu/hianyszakmak-2012---2013.html>

se következtében évről évre kevesebb fiatallal kell számolni, így alapvetően kevesebb gyermek kerül be a középiskolai oktatásba, ami egyértelműen negatív irányba mozdítja el a szakmát tanuló diákok mérlegét. Emellett fontos szempont, hogy a szakmák zöme nincs a társadalom szintjén kellőképpen megbecsülve és megfizetve. Véleményem szerint mindenkinek van minimum egy olyan ismerőse, aki külföldön próbált szerencsét egy szakmával a kezében és sokkal nagyobb megbecsülést kapott, mint Magyarországon. *„A külföldre orientálódás nem baj, hiszen a tapasztalatszerzés fontos szempont. Azt kell elérni, hogy a külföldön szerencsét próbálók visszajöjjenek hazájukba, kibővített tudásukat itthon kamatoztassák”* – nyilatkozta Cséfalvay Zoltán gazdasági államtitkár. Természetesen a szakmákat körüllegő negatív dolgok megváltoztatása egy igen hosszú folyamat, de első lépésként a szakmákat népszerűsítő országos verseny szervezése és lebonyolítása is sok ember fejében változásokat idézhet elő.

4. Saját kutatási eredmények

Kutatási tevékenységem a szakirodalmi források feldolgozásán túl primer kutatásokat is tartalmazott. A vizsgált témakör nem sok forrással rendelkezik, nem tekinthető egy „slágertémának”, ezért az információkat a közvetlenül érintett személyektől gyűjtöttem be. Mélyinterjút készítettem öt olyan személlyel, akik kiváló eredményeket értek el a Szakma Sztár Fesztiválon, valamint három, őket támogató céggel, illetve a megyei kamara szakértőjével. A kutatás felvállalt nehézsége, hogy kevés kutatható forrás áll rendelkezésre.

Vizsgálatom fontosabb pontjait és fő gondolati felépítését megjelenítettem a nekik feltett kérdéseimben. Arra kerestem választ, hogy az SZSZF mint rendezvény miként hathat a szakképzés, és egyáltalán a kétkezi szakmák megítélésére, presztízsére, illetve egyfajta egyéni életutat felvillantva, hogyan és mennyiben befolyásolta a rendezvény a szakmai előrehaladásukat. Az interjúk során hallottakat szakmailag összegeztem, megragadva a kutatás irányához tartozó fontosabb információkat és tényeket, másrészt próbáltam azokat a személyes karrierrel, életúttal, szakmai sikerekkel kapcsolatos élethelyzeteket felvillantani, amelyek – szubjektív keretekbe ültetve ugyan – de jól jelzik azt a fajta példamutatást, ami fontos lehet a szakképzési rendszer presztízsnövelésében.

Az interjúk összegzése alapján egyértelműen kimondható, hogy a rendezvény pozitív szerepet tölt be a fizikai szakmák elismerésének folyamatában. Céltudatosságot és magabiztosságot növel, ami a jó és sikeres vállalkozás vezetéséhez elengedhetetlen. Emellett szakmai kapcsolatokat indukál a tanulók és a gazdasági szféra szereplői közt, ami nélkülözhetetlen a gazdaság fejlődésében. Az általános szakmai összefüggések mellett kiragadnék néhány elemet az elhangzott interjúkból.

A rendezvény minden évben növekvő népszerűséget könyvelhetett el, az érdeklődő iskolák diákjai, az osztályok, csoportok – a korábbiakhoz hasonlóan – egynapos szakmai kirándulás keretében ingyenesen vettek részt a programon. A fesztiválra 2012-ben hozzávetőleg 12.000 látogató jutott el, közülük – minden megyéből a területi kamarák szervezésében, közel 200 autóbusszal – több, mint 9.000 diák. Ezek 30 százaléka az általános iskolákból érkező 6–7. osztályos, közvetlenül pályaválasztás előtt álló fiatal volt. A látogatók további részét a budapesti iskolák diákjai, az érin-tett szakképesítésekben érdekelt cégek, gazdálkodó szervezetek munkatársai, a szakképzésben résztvevő és vezető szakemberek adták. A verseny fő célkitűzése a gyakorlatigényes, ”fizikai” szakmák társadalmi presztízisének és vonzerejének növelése,

a szakmunkás pályamodell bemutatása és népszerűsítése révén. A rendezvény egyértelműen elősegíti a pályaválasztást és pályaaorientációt. A tanulókra ösztönzőleg hat, megmérettethetik magukat, képet kapnak tudásukról, a sikerélmény hatására nő a motivációjuk. A fiatalok egy számukra új, kötetlen formában mérhetik össze tudásukat a verseny fesztivál hangulatában, és ami talán a legfontosabb, a verseny során lemodellezésre kerülnek a szakma legfontosabb mozzanatai, eljárási módja, módszertana. Sokunkban él tévképzet adott szakember munkáját, munkakörülményeit tekintve, hiszen nem is lehet nyomon követni a technikai, technológiai, ergonómiai fejlődést. Ezek a szituációk, versenyhelyzetek nagyon sok segítséget nyújtanak a valós kép kialakításában és a társadalomnak való közvetítésben.

Interjúalanyom a pécsi Simonyi Károly Szakközépiskola és Szakiskola tanulójaként negyedik helyezést ért el a bődízműves kategóriában a Szakma Sztár Fesztivál 2012 áprilisában rendezett döntőjében. Várhelyi Nóra azért választotta a bődízműves szakmát, mert kezűgyessége már fiatalon kiemelkedőnek bizonyult. A tehetségét és kitartását felismerve javasolták tanárai a versenyen való indulást. A tudását, leleményességét a rendezvényen is bebizonyította, kiváló eredményével sikeresen képviselte gyakorlati helyét és az iskoláját. A megmérettetésen szerzett eredményéből adódóan egyértelművé vált számára, hogy a későbbiekben is ebben a szakmában szeretne dolgozni. Saját vállalkozást alapítana, ahol megvalósíthatja önálló gondolatait, előtérbe helyezheti kreativitását. Elhivatottsága és lelkesedése véleményem szerint elengedhetetlen hozzáállás egy sikeres vállalkozáshoz.

Második interjúmat Győri Kolossal készítettem, aki a Pollack Mihály Műszaki Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium tanulójaként, ötödik helyezést ért el a Szakma Sztár Fesztiválon, magasépítő technikus szakmában a 2010/2011-es tanévben. Két fontos szempont ösztönözte a szakmaválasztásánál. Elsősorban belső motivációja sodorta erre az életpályára. Kedvezőnek és érdekesnek találta az építész világ adta lehetőségeket, másrészt pedig a környezetének támogatása erősítette meg választását. Olyan végzettséget szeretett volna szerezni, ami hasznos és kamatoztatható. Másodsorban a háttérből hangoztatott érvek, hogy egy szakmával a kezében több lehetősége lesz majd a középiskola végén, mint egy sima érettségivel, meggyőzőnek bizonyultak.

Tanulmányait kibővített tananyaggal kezdte, hiszen képzésének elején, nulladik évfolyamban nagy hangsúlyt fektettek az idegen nyelv oktatására, az ő esetében a német nyelv tanulására. Az ekkor megszerzett tudást már a középiskolai éveinek végén is hasznosítani tudta, hiszen Németországban pár hetes gyakorlaton vett részt. Amellett, hogy ez nyelvgyakorlásnak remek lehetőség volt, sok új technikát is megismerhetett és elsajátíthatott ott. A későbbiekben pedig egyértelműen javára válhat a megszerzett nyelvtudás. A napjainkban oly gyakori külföldi munkavállalás e képzettség mellett neki nem jelenthet problémát.

Több éves szorgalmas kitartása és munkája kifizetődött, mikor a szakmai tanárai bizalmat szavaztak neki és támogatták a szakmai versenyen való részvételét. Erős motiváló tényező volt a modulrendszer adta lehetőség, miszerint ha eléri a 60 %-ot egy adott modul részből, akkor nem kell azt már teljesítenie a tanulmányai végén. Ha pedig mindenben megszerzi az előbb említett százalékot, mentesül az egész záróvizsga alól.

A megmérettetés több fordulós volt. Az első forduló az elméletre koncentrált, amelyet Pécsen rendeztek meg. Ezt követően az elődöntőre Dunaújvárosban került sor, ahol már a gyakorlati feladatokat is teljesíteni kellett. Ezen a verseny-

helyszínen kizárólag a magasépítő technikus szakma szerepelt, a budapesti döntővel ellentétben, hiszen ott már az összes verseny kategória megjelent.

A megmérettetés három napos rendezvényként volt felépítve, látványos elemekkel színesítették a műsort. A híres fellépőktől kezdve a lelkes tánc csapatokon át sok-sok ember dolgozott a műsor minőségi kivitelezésén. A szervezettség a verseny minden részletére kiterjedt. A kellő mennyiségű és minőségű alapanyagok biztosítása, a cégek által is összehangolt szervezői munkát igényelt, ahogyan a versenyfeladatok sokasága is. Például a magasépítő technikus szakma sokrétűségéből adódóan, a versenyzőknek részfeladatként, a mellettük dolgozó és versenyző kőművesek munkáit, technikáit kellett megfigyelniük, és elemezniük.

A verseny alatt Kolosnak sikerült teljesítenie mindenben a minimum százalékot, így az év végi vizsgák alól mentesült. Ezáltal az osztálytársaihoz képest jóval hamarabb, már májusban megkezdhette a munkakeresést. Sikerrel is járt, közvetve hasznot is tudott csiszolni a megszerzett tudásából, a versenyen való szereplést jó referenciaként működött. Középiskolai tanulmányai után elvégzett még egy munkavédelmi ismereteket tartalmazó tanfolyamot, majd egy munkavédelmi tevékenységet végző cégnél kapott megbízást, ahol kifejezetten azért választották őt, mert magasépítő technikus szakmával is rendelkezett. A cégnek ez számos előnyt jelentett, elsősorban azt, hogy nem kellett külön energiát fordítania a betanítására, ha egy építkezésre küldték ki. Átlátta a folyamatokat, értette, hogy mit, miért csinálnak.

Interjúmból kiderült, hogy középfokú végzettséggel is sok minden elérhető és kivitelezhető. Remek lehetőségek tárulnak a szakmát minőségi szinten művelők előtt. A verseny segíti az egyes szakmák részletesebb megismerését, tekintélyének növelését és elfogadottságát.

5. Összefoglalás

A szakirodalom áttekintéséből, a kamara szakmai véleményéből és a mélyinterjúk tartalmából kirajzolódik az, hogy a Szakma Sztár Fesztivál elősegíti a kétkezi fizikai szakmák felértékelődését, pozitív megítélését hazánkban. A rendezvény a nagy látogatottságával hozzájárul a szakmák megismeréséhez, elsősorban a 14 éves korban lévő fiatalok orientálódását pártfogolja. Lényeges megismertetni a diákokkal, hogy milyen előnyei és lehetőségei vannak a szakmáknak, ugyanis a már említett oktatási expanzióknak köszönhetően, egy fiatal felnőtt inkább a felsőoktatásba való bejutást tűzi ki céljául a középiskolai tanulmányai elején, mint sem egy középfokú szakma megszerzését. Hiszen a társadalom azt sugallja, hogy csak akkor érvényesülhet valaki, ha magas végzettséget szerez. Igen, de azok, akiknek nincs lehetőségük vagy megfelelő képességük a felsőoktatás ugródeszkáját átugorni, ők vajon miért ne érvényesülhetnének? A középfokú és felsőfokú végzettségű emberekre egyaránt szükség van a társadalmunknak. A híres vállalatok, cégek támogatásából adódóan a gazdasági világ is felfigyel a versenyre, a háttérben lévő cégek száma folyamatosan, évről-évre növekvő tendenciát mutat, ezzel is növelve az esemény tekintélyét, presztízsét. A vállalatok megfigyelhetik, felfedezhetik az új generáció szakembereit, legújabb tehetségeit, a versenyzők számára is kiugrási lehetőséget biztosítva ezzel. Szakképzési rendszerünk visszaigazolást nyerhet a rendszer újításainak eredményességéről kiszűrheti a még módosítást igénylő területeket, részeket. Emellett fokozatosan nő a döntőben résztvevő tanulók száma, egyre több olyan diák van, aki tudása és felkészültsége alapján eléri, vagy akár meg is haladja az indulásnál elvárt szakmai

mércét. Mindezekből kifolyólag a verseny előmozdítja szakképzésünk megbecsülését, a kétkezi munka nagyobb elfogadását, elismerését.

Irodalomjegyzék

- A fizikai foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli013.html 2012.december 27. (14:55)
- A regionális fejlesztési és képzési bizottságok megalakulása, működése 2001-2005.
<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16187> 2013.január 05.(19:44)
- A szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény módosításáról. In: Magyar Közlöny, 2012. 74.szám. www.magyarokzlony.hu/pdf/13416 2012.november 06. (19:57)
- A szellemi foglalkozásúak havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli015.html 2012.december 27. (15:10)
- Aubéli Vanda: Akik arcukat adják a versenyhez In: Üzleti 7, 2010. június
- Balázs Éva – Kocsis Mihály – Vágó Irén (szerk.): Jelentés a magyar közoktatásról 2010. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2011, 591 p.
- Benedek András: 10+1 kérdés a szakképzésről. Szakképzési Szemle, 1995/11. pp. 6-11.
- Benedek András: Milyen jövő vár az iskolarendszerű szakképzésre? Köznevelés, 1995/51. pp. 7-10.
- Benedek András: Szakképzés-politika európai kitekintésben. NSZI, Budapest, 1997, 88 p.
- Benedek András: Piaccgazdaság és szakképzés. A XXI. Század kihívásai Magyarországon: néhány szakképzési példa. Szakképzési Szemle, 1998/14. pp. 7-17.
- Benedek András (szerk.): Tanulás életen át (TÉT) Magyarországon. Tempus, Budapest, 2009, 256 p.
- Benedek András: Változó szakképzés. A magyar szakképzés szerkezetének változásai a XX: század utolsó negyedében. Okker, Budapest, 2003, 252 p.
- Benke Magdolna (szerk.): Változások, kihívások és szükséges reformok: Összefoglaló a magyar szakképzési rendszerről. NSZI, Budapest, 1997, 63 p.
- Cedefop Refernet Magyarország Hungary: A szakképzés Magyarországon 2011. Budapest, Oktatásfejlesztési Observatórium Központ, 2010. http://www.observatory.org.hu/wp-content/uploads/2012/03/CR_final_2011_HUN.pdf 2012.november 12. (22:42)
- Competition rules from WorldSkills. www.worldskills.org 2013.január 06.
- Dávid János et al.: Úton a második struktúraváltás felé? A kékgalléros szakmák radikális presztízs-csökkenése. Székesfehérvár, 2008.133-135 p.
- Derényi András – Mártonfi György – Sinka Edit – Tót Éva: Áttekintés az Oktatás és képzés 2010 munkaprogram hazai megvalósításáról az egész életen át tartó tanulás szemszögéből. OFI, Budapest, 2007, 60 p.
- Farkas Péter: A szakmatanulásra történő felkészítés a nemzetközi gyakorlatban. Szakképzési Szemle, 2007/2, pp. 213-238.
- Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.): Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. ECOSTAT, Budapest, 2008
- Garai Péter: A magyar szakképzés körajza. Human Exchange, Kaposvár, 2009, 304 p.
- Gimnáziumi nevelés és oktatás.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi004.html 2013.január 3. (18:45)
- Global Industry Partners.
http://www.worldskills.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=103&Itemid=9922013.január 6. (18:18)
- Halász Gábor: Az oktatási rendszer. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001, 216 p.
- Havas Gábor – Liskó Ilona: Óvodától a szakmáig. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006, 214 p.
- Kerékgyártó László: Helyzetkép a hátrányos helyzetű fiatalok felnőttképzés és foglalkoztatás keretében történő felzárkóztatásáról. Szakképzési Szemle, 2005/2. pp. 145-179.
- Kiss Géza: Évtizede duális képzés folyik Győrben az Audinál Nem csak várták megcsinálták. In: Üzleti 7, 2010. november

- Koji László: ÉPÍTŐK NAPJA – Az építési ágazat helyzetértékelése, súlyponti problémái és 2009. évi várakozásai.
http://www.mek.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=1377&Itemid=52
2012.november 7. (15:55)
- Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Szerk.: Fazekas Károly et al. Budapest, 2008.
- Liskó Ilona: Szakképzés és lemorzsolódás. In: Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért. Szerk.: Fazekas Károly et al. Budapest, 2008.103 p.
- Mártonfi György: Szakpolitikai javaslat a térségi integrált szakképző központok rendszere átalakításához. Oktatáskutató és fejlesztő Intézet Budapest, 2011.
- Parragh László: Át kell törni a társadalmi „ingerküszöböt”. In: Üzleti 7, 2010.június
Skills explained.
http://www.worldskills.org/index.php?option=com_content&task=section&id=20&Itemid=429 2013.január 5.(19:13)
- Szabó Andrea-Bauer Béla (szerk.): "Ifjúság 2008" kutatás gyorsjelentése. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2009 <http://www.szmm.gov.hu> 2012.szeptember 17.
(20:44)
- Szakiskolai és speciális szakiskolai nevelés és oktatás.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi003.html 2013.január 3.(18:55)
- Számalk Szakképzési Központ: Hiányszakmák 2012-2013. <http://www.tanfolyamkepzes.hu/hianyszakmak-2012---2013.html> 2010.november 7.(16:17)
- Szép Zsófia – Vámosi Tamás: Felnőttképzés és szakképzés, makrofolyamatok és tervezés. PTE FEEK, Pécs, 2007, 245 p.
- Ulrich Jäger: Jó bizonyítvánnyal tartós munkaviszony a Mercédésnél. In: Üzleti 7, 2011.május
- Vámosi Tamás: Képzés, Tudás, Munka. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2011.
- Velkey Gábor: A (szak) képzés hazai rendszere, működési zavarai és megújítása. A kamarák szerepe a szakképzés szervezésében.
http://www.rkk.hu/rkk/publications/phd/velkey_ertekezes.pdf
2012. november 7. (17:30)
- Versenyszabályzat. www.szakmasztar.hu 2012.október 28. (18:18)

Abstract

VILJA ARATÓ: Museum educational innovation in the Viennese ZOOM Kindermuseum.

In my article I am introducing the museum educational methods of children's museums on the good practice of the Viennese ZOOM Kindermuseum. After the short description of the main principles of children's museums I will analyse the innovative teaching methods of the ZOOM Kindermuseum in Vienna. I analyse the programmes and communication of the museum and the cooperation with schools. I have built up my research along the two hypotheses. My first assumption is that children's museums are particularly open to innovative, interactive museum education methods. The second assumption is that such institutions will cooperate with the schools to help the formal education within the framework of ongoing skills development. In the framework of the research I made structured interview with the marketing leader of the institution, I analyzed the homepage and the brochures of the museum and I took part in several programmes of the institute. 5.p.

SÁNDOR BIBA: New challenges in improving the efficiency of leadership. Through the example of an actual leadership development system.

In this paper, I set myself an aim to explore some of the critical segments of leadership and discuss the efficiency of the present leadership development method to prove the improvability of leadership competence and attitude. As the first part of my research, I studied several sources to analyze the role of the leader and leadership; I investigated the most important qualities of a successful leader, the contents and interference of leadership and organizational culture. Furthermore, I explored the role of leaders in the development of organizational culture, and their methods to enhance and to attain the work capacity of their employees. Through analysis of the source texts, I found proof that the responsibility and the complex nature of leadership unambiguously justify the need for permanent leadership development. In the analysis, I discussed the main features of the "Leadership" development programme devised by Franklin Covey and the four main elements, which I analyzed in the subsequent empirical study. I formulated my conclusions after carrying out a comparative statistical analysis of the submitted (non-confidential) data in connection with the development programme.

At the end of my paper, I summarized the main conclusions, the considerably new and original elements of my study, and I also suggested the practical use of the results in order to enhance leadership performance. I consider it a value of this present paper, that this new field has only been explored by a relatively small number of university students, and that no one – according to my knowledge – has ever done a concrete analysis of the discussed leadership development system before. 16.p.

SÁNDOR BIBA– DÓRA KÁLMÁN: the effects of performance appraisal in tertiary education. The main topic of the paper is performance appraisal with the grades in focus, which, along with other forms of feedback (such as compliments, rewards or punishments), work as methods of determining, evaluating and raising of performance.

Our hypothesis is that performance appraisal is a means of raising motivation, thus the prospect of reaching a higher grade motivates the student for better performance. Furthermore, we argue that feedback has a positive effect on the development of individual performance. The goal of the present study was to find out what motivates students: the prospect of a better grade, recognition, the scholarships, or meeting the demands of others or ourselves. What kinds of factors generate these processes? How much motivating influence does performance evaluation and feedback have on the willingness to study?

In order to find verification for our hypothesis, we conducted an empirical study using questionnaires at certain faculties of the University of Pécs, which resulted in getting adequate proof for our hypothesis, as the majority of the students found receiving feedback important, they usually are concerned with their grades; and the prospect of a good grade has a stimula-

ing impact on learner motivation. The teachers' appraisal and recognition also have a motivational effect. On the whole, it can be said that performance appraisal and feedback results in the growth of the students' self-respect, and also the development of their attitude towards learning and self-development, which will also have an effect on their later lives. Experiencing success through the adequate performance is the factor, which later evolves into a self-inductive process. 27.p.

Enikő Demény: Uránváros is a post-socialist housing estate built in the Western part of Pécs during 1955 – 1974. It used to be one of the most appreciated districts of the city because of the quality of its physical environment and its bustling social and cultural life during the 1960 – 70's. The situation has changed after the closure of the mines and the change of the regime. This part of the city has suffered a continuous economical and social decay for the last twenty years. The Pécs 2010 European Capital of Culture year put the neighbourhood in focus again as a consequence of the fortunate juncture of several Uránváros-based projects in the field of public/community art and public space rehabilitation. These projects through different ways targeted the engagement of the local community, the redefinition of their local identity and the strengthening of the social ties of the neighborhood. This paper aims to identify the social actors who initiated, took part and cooperated in these projects; to reveal the possibilities and faults of the social regeneration of Uránváros in the light of the narratives used by these actors; to find out their attitudes regarding the changes that have taken place in the housing estate after the European Cultural Capital year. 36.p.

Norbert Radányi: Validpack - possible instrument of the validation of adult educators. The acknowledgement of prior learning (validation) has been around in the European Union since the beginning of the XXI. century. Nowadays it became more and more important to find those methods and tools which help validation processes the most. Since 2004 there are projects and developments regarding validation almost every year, which supposed to evolve the tools of prior learning assessment and recognition. I'm writing my paper about one of the tools in validation, which allows the recognition of adult educators competencies. Validpack was developed in 2006 as part of the VINEPAC (Validation of Informal and Non-formal Psycho-Pedagogical Competences of Adult Educators) project, then in 2011 it was tested and capitalized during the CAPIVAL (Capitalizing on Validpack) project. This tool is capable of the recognition of adult tutor competencies in formal, non-formal and informal areas. 49.p

RICHÁRD TANCSIK: Vojvodina hungarian students active citizenship. My lecture is about the Vojvodina young persons. In my paper I deal with the question of what motivates them to it study in a foreign country. I had several motives for choosing this topic. Firstly: I live in Serbia and I study in Hungary, secondly because of history. I wonder whether the students from Vojvodina are coming to study in Hungary because of their Hungarian nationality and whether they meet with some kind of discrimination or not. Finally, I seek the answer to the following question: does the Serbian government have any plans from preventing the masses to come to study in Hungary. 62.p.

Eszter Csorba-Simon: The problem of crime egy prison becoming an increasingly question, and the effects of this lot of discipline and speciality had started to deal with this theme, in order to give assistance to preventing and windup of crime. The root of the current essay modelled by a professional experience, what I got hold of in the Regional Penal Institution of Jouthfuls in Pécs, where like an expectant librarian I lead on therapy for the prisoners. Bibliotherapy has got many targets: healing of psychical problems, expansion of personality, innovate of self-knowledge, social talents, empathy and tolerance, construction of community and recreation. The principle of bibliotherapy is that reading could help in, that the reader began to investigate and explore aspects of themselves, to listen to their peers, to increase their ability to communicate ideas and feelings to men of authority who they thought would never listen to them, and to engage in dialogue in a democratic agent where all ideas were valid. My conviction is, this method has an increasingly justification in space of profession, social and education. In my essay I tried to set out and present what role could be the bibliotherapy in the services of library on strength of my experiences and non-fiction, and what positive

effects could be the bibliotherapy, in my case in an especially and closed climate, like the prison. 71.p.

RITA FEKETE: The limits of approaches or opportunities? The purpose of my study was to find out why the services provided by the public libraries of various countries are so different although they show a similar picture. What can be the reason why the interpretation of user centricity, customized services and the role of libraries in society vary country by country? In this analysis, I make a comparison between the services of UK, US and Hungarian public libraries shown on their websites according to the characteristics of public and folk library models. My study was centered at examining what impact the two library models have had on 21st century public libraries and on their services. Have the differences in the approach of the two models left a mark on development? What are those little things that make a difference despite similarities?

The study aimed at assessing my hypothesis is not a representative one, and it was based on observation. For this purpose, I randomly selected ten libraries in the UK, one in Wales, one in the US and ten in Hungary, and I examined their services displayed on their websites. I performed the comparison on the basis of observation criteria such as electronic library catalogues, access to library services for agglomerations and for people with limited possibility to use libraries in person, as well as the services typical of the given country and library. Last but not least, my study also included leisure programmes like exhibitions, reader and author clubs, student groups, comics workshops and craftsman courses.

My experience gained through such observation has made it clear that the particularities of the public library model and of the folk library model in the 19th century can still be traced in 21st century library affairs of the countries included in my study as well as in the quality of services provided by public libraries. My study uses a new approach to public library services, which is far from offering an overall solution but can still be the basis of a new development stage. 84.p.

SZABINA ILÁCSA: The most important task of the information management sector is to create a uniform way to metadata recording which is beneficial for all interested parties. This uniformity could strengthen the cooperation and make the automatic re-use of metadata easier. Participating in the creation such a standard would be useful to libraries as well. Currently libraries are a separated community in many ways. Our standards and formats are rarely compatible with other communities. Nowadays library catalogs are on the web, but they have few or none connection to the other parts of the wired world. It is necessary to change this otherwise libraries will lose their relevance very soon. Currently the web is the primary source of information for many people. They want to receive information on the "one web" instead of communicating with multiple types of interfaces holding separated data packages. Libraries are currently not satisfying this need. The records of the catalogs are not well connected with each other or with other sources and the record creation for electronic resources are less than ideal as well.

In my paper I present the most important conceptual models and technological developments that could revolutionize modern day cataloging. 98.p.

BRIGITTA JÁVORKA: The basic problem of vocational training in secondary schools is in its incapability to win the young people over with its curriculum offering professional training. The reason for this is the decay of appreciation and prestige of physical workers, as well as under-evaluation of skilled workers. Principally, this phenomenon can be explained with the decrease of the wage-level experienced in the past few years. In addition, the low number of students in vocational schools is also a result of dropping out of primary schools. Furthermore, the ageing society is also a significant factor of the process, as it causes absence of reinforcements, too. Superannuated workers can be substituted harder and harder, that can lead to serious problems from economic considerations. A good skilled worker's continuous presence is essential for the appropriate operation of the above mentioned social sub-system. The research studies a new field not examined before, it presents an alternative for popularization of different professions. I researched Professions Physical tournaments, national (Pro-

professional Star Festival), European (EuroSkills) and globally (WorldSkills). Above all I examined the content of my own research. I interviewed five people in Baranya County who had favourable results in Profession Star Festival. The interview's results can be read in my essay. My questions towards them reflected the guiding principle of my research faithfully. My aim was to find out how the Festival helped to increase the prestige of professions and how it influenced on the trainees' professional progress; how they could – and will be able to – make good use of the experiences gained during the contest; what effects the contest will have on their future plans. In my opinion on the basis of the interviews we can point out that the event has positive effects on the fight for gaining appreciation of physical professions. It increases purposiveness and self-confidence that is essential for managing a good and successful enterprise. Moreover, it opens the invisible gate between the students and the world of economy. It also gives a chance and helps to develop the relationship between them which is essential for the development of the economy. 111.p.

ALEXANDRA SZALACSI: E-book lending and using in USA public libraries. My research focuses on the practical and methodological problems of libraries' electronic book services. My aim is to give you a snapshot of examining international examples, cases, and techniques for professionals and those who are interested in the topic, e-books, e-book lending, application and using. I wanted to prove that there is a pretension of e-book, and the e-book lending can have a significant role in the library.

The narrower field of research is e-book lending in public libraries. First of all, I do not examine the situation of Hungary, because e-book lending in the library at home is immature. I have been trying to a national practice in the present which is the rental of e-books has been a leader in this field. The United States of America is the country that has got most of the literature and practical experiences on this topic as well. I think my paper can help to solve the problems of Hungarian e-book lending and the corresponding e-book lending service development.

My paper aims to provide an overview on the current situation of e-book lending services in USA public libraries. I present and look around what kinds of solutions can be drawn up in libraries. The specific objective of the service is to provide individual copies of current books from an existing stock for temporary read, even if they are under copyright. This need is generated by the mass appearance of e-books and e-book readers in libraries. However, it is difficult to suit this requirement because of different interests of the authors, publishers and librarians. By the way, I examined the field of libraries, but I think it is very important to present about other book experts requirement such as, authors, publishers, literature agents. My research methods were: reviewing literature, case studies and conducting interviews. My results show that in USA different kinds of e-book business models exist, such as pay-per-view, PDA (Parton Drive Acquisition), perpetual access, subscription. In fact, did not improve a very strong model, which is a suit for authors, publishers and libraries requirements. However, it is important to recognize the fact that there is a big increase about it and the aim is that we adapt the needs of users for library services. Finally, the libraries aims should be that they service the patrons' needs. 125.p.

Zsuzsanna Barcza: University students in internet galaxy. At University of Pécs in the academic years of 2006-2010 a research was done based on university students' habits how they gather information: about ordinary and specialized literature. Each questionnaires containing 37 questions has been filled by 667 university students altogether. This number is 27% of the total number of students.

My OTDK essay is a comparative study of the results of four separated assessments based on standard questionnaires. The aim is partly to form an appreciable state of affairs about the university students' information education, furthermore to recommend the elimination of lagging behind. Unfortunately, the lagging behind has been confirmed: in case of gathering information in an ordinary way 2/3 of students are well-informed, 1/3 of them are uninformed. The more important thing – life long learning because of professional advancement and development - is, that in case of gathering information via specialized literature, searching specialized literature databases and using libraries, 2/3 of university students are unin-

formed, besides well-informed students use outstanding specialized literature database differently. The omnipotence of Google has been proved. The reason of lagging behind is complex: beyond the limited financial possibilities the incomplete – device centralized – secondary school preparation, the lack of courses that emphasize the importance of usage of libraries and information education at universities – the variety of courses are not motivating. The legal background has not been comprehensive yet, the institutional work has not been determined yet.

The situation in Germany was similar to ours: the PISA research in 2000 showed that the German students had three achievements below average. Hence, the German state and regional authorities, universities and libraries were forced to act immediately: a comprehensive information education development for students and adults has been organized. According to the PISA research in 2009 German students showed average result in one topic and above average in two topics! Because of these facts I believed it would be useful to study the well-working German method and it would be suitable for setting up the Hungarian system. According to information education experts, with conscious work we ought to take away students from the stand-off – we ought to persuade them that there is an available important world beyond Google. 138.p.

Mária Fazekas: The topic of my academic essay is the appearance of information literacy as a competence in the elementary school education, mainly in the upper grade textbooks. There are some good initiatives in this field, but they are mostly in theory, not in practice. However some ideal ambitions are worth to take into consideration. In my essay I analyse the actual situation which is based on the connected literature and my research.

In the first part I overview the most important concepts of information literacy: the definitions, the elementary school models, the requirements, the international standards, and the relation between education, school library and information literacy.

After this part I write about the textbook research, the textbook analysis models and the type of the exercises in the textbooks. My research is based on the textbook and the exercise analysis. I examined with this method how information literacy appears in different subjects' textbooks such as biology, geography, history, Hungarian grammar and literature. I chose the exercise types to be representative and to fulfill the requirements of information literacy. Where it was possible I chose school library exercise to show the connection between two fields. The aim of the research in this part is not a comparative textbook analysis, but an analysis and representation of task types through accidentally chosen various materials.

During my research I found out that in most of the subjects and textbooks information literacy does appear as a competence, but there are only few exercises which would develop this competence in a complex way. Usually the exercises contain only certain elements of information literacy.

Finally I planned a sample Hungarian literature lesson and the topic was Sándor Petőfi's poem, Szülőföldemen. I collected the exercises to develop especially the pupils' information literacy skills and they could gain traditional literary knowledge and library usage information as well. In the last part of my essay after a short summary of the main idea, I write about the future possibilities for research. 151.p.

Krisztina Galler: In my work, I deal with a possible learning space, a retired university. My work in the central part of Győr-Sopron-Moson, five locations in a series of events known as Senior University presentation. My aim is to acquaint a wider initiative, promoting the reputation and pride you can say that the program is a series of works in my own living environment. In addition, I attempt to demonstrate how it is possible to transpose a great experience working in other locations.

Behind my choice of topic is that I highly topical issue for the elderly mental maintenance, continuous updating of their knowledge, but at the same time with new knowledge enrichment. Maintain an active life, I think, to be an organized way to help the elderly. My favorites thread behind the pensioner to get to know the university is also a personal nature. Győr-Sopron-Moson county residents as a series of events on the program regularly informed of the date of publication, since November 2009 for following the retirement university. In my

paper I first operated in Hungary and abroad, a retired university I present similar practices. I studied in Győr-Sopron-Moson series of programs are presented in the essay, which will take place in Győr, Sopron, Mosonmagyaróvár, Csorna, Kapuvár. Then I present my empirical research, which is aimed at further development foundation. Written interview method applied mainly to retired university initiative of asking the views of participants, the event by attending any changes in their lives.

Finally, the third section, I attempt to present a possible approach that allows different locations, in an organized way would be to start the initiative. So I set up a concept that is capable of-analyzes and the results of my research in various locations, we can set up a retired university. I think highly of my work deals with the topical problem of increasing the number of elderly population, taking into account the contribution of the active life by providing. Thus, the task of a gerontology, which is challenging, but very interesting and fun activities that cause. If I can contribute to addressing these challenges through reflecting on and addressing, that is, in several areas of the country for the elderly retired university is established, I reached my goal with my work. 160.p.

Szerzőink

BARCZA ZSUZSANNA, harmad éves informatikus könyvtáros hallgató Kutatási területe: az információs műveltség szerepe az egész életen át tartó tanulásban.

BIBA SÁNDOR az Emberi Erőforrások Szakkollégium elnöke, PTE FEEK, a XXX. jubileumi és a XXXI. OTDK különdíjasa. Kutatási területe: vezetélmélet, emberi erőforrások. (sandorbiba@gmail.com)

CSORBA-SIMON ESZTER első éves MA-s informatikus könyvtáros hallgató. Kutatási területe a biblioterápia lehetőségeinek kiaknázása a könyvtári szférában, illetve a könyvtáros lehetőségeinek kiterjesztése az olyan speciális környezetben, mint a büntetés-végrehajtás. Célja az, hogy felzárkózási lehetőséget nyújtson a társadalom peremterületén lévő elítélteknek, ezzel segítve a reszocializációjukat.

DEMÉNY ENIKŐ, kulturális mediáció másodéves mesterszakos hallgató. Kutatási terület: a társadalmi bevonás és részvétel módszereivel megvalósuló város, ezen belül pedig lakótelepi megújulási gyakorlatok és jó példák Magyarországon és Romániában.

FAZEKAS MÁRIA informatikus könyvtáros MA szakos II. évfolyamos hallgató. Kutatási területe: az információs műveltség mint kompetencia megjelenése az általános iskolai tankönyvekben

FEKETE RITA a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar informatikus könyvtáros első éves mesterszakos hallgatója vagyok, szakirányom a szaktudományi (kutatásfejlesztési) információmenedzser. A kutatási területem, mellyel pályamunkámat neveztem az Egerben megrendezésre kerülő XXXI. Országos Tudományos Diákköri Tanács Konferenciára a közkönyvtári szolgáltatások összehasonlítása volt. A közkönyvtári szolgáltatások elemzése mellett ugyanilyen érdeklődéssel figyelem az információs műveltség és a könyvtártudomány kapcsolatát is. Hosszú távon minél több kutatási eredménnyel szeretném gazdagítani és ezáltal fejleszteni a könyvtár – és információtudomány elméleti és gyakorlati szakirodalmát egyaránt.

GALLER KRISZTINA andragógia mesterszakos végzett hallgató. Kutatási területe az időskorúak fejlesztési, képzési lehetőségei, egészségük, szellemi és fizikai mentális megőrzése érdekében.

HANG BARBARA másodéves, alapszakos andragógus hallgató. Kutatásában a fizikai, kétkezi szakmák presztíznövelését vizsgálta.

ILÁCSA SZABINA 2010-ben végzett a BA informatikus könyvtáros szakon, jelenleg ugyanitt II. évfolyamos az MA szakon. Kutatási terület: formai feltárás / katalogizálás, metaadatok.

JÁVORKA BRIGITTA első éves mesterszakos hallgató. Kutatási területei közül az egyik a könyves weboldalak közösségi működése.

KÁLMÁN DÓRA KATA az emberi erőforrás mesterszak első éves hallgatója.

RADÁNYI NORBERT másodéves az andragógia szakon. Kutatási területe a felnőttképzést illető innováció; a felnőttoktatói kompetenciák meghatározása és felmérése, valamint validációja.

SZALACSI ALEXANDRA informatikus könyvtáros szakos, mesterképzéses végzős hallgató. Kutatási területe a mobileszközök, ezen belül elsősorban az elektronikus könyvek és könyvolvasók használata könyvtári és felsőoktatási környezetben.

TANCSIK RICHÁRD, II. éves andragógia mester szakos hallgató. Fő kutatási területe: a határon túli magyar fiatalok aktív állampolgársága, az aktív állampolgárság kérdés köre illetve a képzések hatékonysága.